

Vergaderjaar 2011–2012

33 000 XIII

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (XIII) voor het jaar 2012

Nr. 2

MEMORIE VAN TOELICHTING

Inhoudsopgave

	blz.
A. Artikelsgewijze toelichting bij het wetsvoorstel	3
B. Begrotingstoelichting	4
1. Leeswijzer	4
2. Het beleid	8
2.1 De beleidsagenda	8
2.2 De beleidsartikelen	35
11. Goed functionerende economie en markten	35
12. Een sterk innovatievermogen	48
13. Een excellent ondernemingsklimaat	62
14. Een doelmatige en duurzame energievoorziening	72
15. Een sterke internationale concurrentiepositie	88
16. Concurrende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens	103
17. Groen onderwijs van hoge kwaliteit	124
18. Natuur en regio	132
2.3 De niet-beleidsartikelen	150
40. Apparaat	150
41. Nominaal en onvoorzien	155
3. Begroting van baten-lastendiensten	156
4. Bijlagen	187
4.1 De bijlage inzake ZBO's en RWT's	187
4.2 Europese geldstromen	195
4.3 Trefwoordenregister	206
4.4 Lijst met afkortingen	209

Internetbijlagen (gepubliceerd op www.rijksbegroting.nl)

- 1 Overzicht evaluatieonderzoek
- 2 Moties en toezeggingen
- 3 Subsidieoverzicht
- 4 Verdiepingshoofdstuk

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGROTINGSWETS- VOORSTEL

Wetsartikel 1

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 1, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001 elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld.

Het wetsvoorstel strekt ertoe om de onderhavige begrotingsstaten voor het aangegeven jaar vast te stellen.

Alle voor dit jaar vastgestelde begrotingswetten tezamen vormen de Rijksbegroting voor dat jaar. Een toelichting bij de Rijksbegroting als geheel is opgenomen in de Miljoenennota.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de uitgaven, verplichtingen en de ontvangsten vastgesteld. De in de begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze Memorie van Toelichting toegelicht (de zgn. begrotingstoelichting).

Wetsartikel 2

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de baten en lasten, het saldo van de baten en lasten en de kapitaaluitgaven en -ontvangsten van de in de staat opgenomen baten-lastendiensten voor het onderhavige jaar vastgesteld. De in die begrotingen opgenomen begrotingsartikelen worden toegelicht in onderdeel B (Begrotingstoelichting) van deze Memorie van Toelichting en wel in de paragraaf inzake de baten-lastendiensten.

De minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie,
M. J. M. Verhagen

B. BEGROTINGSTOELICHTING

1. LEESWIJZER

De leeswijzer gaat in op de volgende onderwerpen:

1. Begrotingsstructuur;
2. Prestatiegegevens;
3. Groeiparaagraaf;
4. Verwerking motie Schouw.

1. Begrotingsstructuur

Nieuwe begrotingsindeling

Dit is de eerste geïntegreerde begroting van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I). In januari 2011 zijn via de Incidentele Suppletoire Begroting (TK, 32 609 XIII, nr. 1) de begrotingen van de voormalige ministeries van EZ en LNV samengebracht op één begrotingshoofdstuk. In het verdiepingshoofdstuk is een was/wordt-tabel opgenomen die de aansluiting geeft tussen de oude begrotingsindeling en de nieuwe indeling

In de brief van de Minister van EL&I van 6 juni 2011 (TK, 31 865, nr. 32) is de Kamer geïnformeerd over de nieuwe begrotingsindeling. Zoals toegezegd in deze brief worden in de begroting 2012 door EL&I de eerste stappen gezet in het kader van de nieuwe rijksbrede begrotingspresentatie «Verantwoord begroten».

De begroting bestaat uit acht nieuwe beleidsartikelen (artikelen 11 t/m 18), die de beleidsdoelen van het Ministerie van EL&I weerspiegelen en uit twee niet-beleidsartikelen (artikelen 40 en 41).

Beleidsagenda

De beleidsagenda bestaat uit twee delen: een algemeen visie-deel en een meer operationeel deel met de vier actielijnen van EL&I en daarbinnen de belangrijkste resultaten in 2012.

De vier actielijnen zijn als volgt:

- Nederland internationaal sterk positioneren: inzetten op de top;
- Ruimte bieden aan ondernemerschap en innovatie;
- Duurzame welvaart bevorderen, met oog voor mens en natuur;
- Werken aan een toekomstbestendige landbouwproductie en energievoorziening.

Voorts bevat de beleidsagenda een overzichtstabel die inzicht geeft in de Rijksmiddelen die worden ingezet voor de negen Topsectoren en is een overzicht opgenomen met de meerjarige programmering van beleidsdoorlichtingen. Tenslotte is in de beleidsagenda het financieel kader voor EL&I weergegeven. Hierin staan de belangrijkste budgettaire mutaties vermeld vanaf Voorjaarsnota 2011, waaronder de invulling van de subsidietaakstelling voor oud-EZ, onder andere uit het Regeerakkoord.

Beleidsartikelen

Aansluitend op de beleidsagenda volgt de toelichtingen op de beleidsartikelen. Per beleidsartikel is een algemene doelstelling opgenomen. De algemene doelstellingen zijn vertaald in operationele doelen met daaronder de instrumenteninzet. Alleen de beleidsartikelen 13 (Een excellent ondernemingsklimaat) en 17 (Groen onderwijs van hoge kwaliteit) hebben geen onderverdeling naar operationele doelen. De

instrumenten worden toegelicht en voorzien van de voornaamste acties in 2012, waarmee de actielijnen uit de beleidsagenda nader worden uitgewerkt.

BES-eilanden

De eilanden Bonaire, St. Eustatius en Saba (Caribisch Nederland) zijn sinds de opheffing van de Nederlandse Antillen per 10 oktober 2010 als openbaar lichaam onderdeel van het Nederlandse staatsbestel. De Minister van EL&I is op zijn terrein verantwoordelijk voor de beleidsvorming en de wet- en regelgeving op Caribisch Nederland, evenals voor de uitvoering en handhaving daarvan.

De uitgaven voor Caribisch Nederland liggen onder meer op het terrein van energie, waaronder duurzame energieopwekking, telecommunicatie en post, natuurbehoud, ondernemerschap, toerisme, metrologie en statistische informatievoorziening. Deze worden verantwoord in de desbetreffende begrotingsartikelen.

2. Prestatiegegevens

In de beleidsartikelen wordt onder de algemene doelstelling aangegeven waar de Minister van EL&I voor verantwoordelijk is. Indien voor deze doelstellingen een directe relatie gelegd kan worden tussen het gevoerde beleid en de gewenste (maatschappelijke) uitkomst, zijn «outcome» gerichte, prestatie-indicatoren opgenomen. Bij de doelstellingen waarbij EL&I een belangrijke bijdrage kan leveren door de juiste randvoorwaarden te creëren en het resultaat afhankelijk is van externe factoren is het niet of beperkt mogelijk om «outcome» gerichte, prestatie-indicatoren op te nemen en moet worden volstaan met algemene kengetallen over ontwikkelingen op het betreffende beleidsterrein. Daarnaast zijn prestatie-indicatoren opgenomen op instrument-/activiteitsniveau, die inzicht geven in het bereiken van specifieke resultaten.

Voor de volgende operationele doelstellingen is het niet mogelijk gebleken om meer specifieke prestatie-indicatoren op te nemen, naast de meer algemene kengetallen onder de algemene doelstelling:

- Operationele doelstelling 14.2: De voorzieningszekerheid betreft de lange termijn beschikbaarheid van energiebronnen. EL&I creëert de randvoorwaarden om de eigen bodemschatten optimaal te benutten en biedt ondersteuning bij het totstandbrengen van zakelijke transacties met de energieproducerende landen. De uiteindelijke realisatie van deze operationele doelstelling is van een veelheid van factoren afhankelijk.
- Operationele doelstelling 15.1, 15.2 en 15.3: EL&I is verantwoordelijk voor het beleid dat het vrijmaken van het internationale handels- en investeringsverkeer beoogt, de internationale economische rechtsorde en de Europese beleidskaders bevordert en het Nederlandse bedrijfsleven ondersteunt, door middel van economische diplomatie. Door middel van contacten met het bedrijfsleven en contacten en onderhandelingen met overheidspartijen in binnen- en buitenland schept EL&I de basis voor gunstige en concurrerende voorwaarden voor internationaal ondernemen en lost EL&I daar waar nodig knelpunten voor het bedrijfsleven op. De uiteindelijke realisatie van deze operationele doelstellingen is van een veelheid van factoren afhankelijk (geopolitieke factoren, WTO-onderhandelingen, EU-onderhandelingen et cetera). Ook is geen sprake van concrete instrumenten.

- Operationele doelstelling 16.5: De mogelijkheden voor kwantitatieve effectmeting van de bijdrage van EL&I aan het thema voedselzekerheid is beperkt. Voedselzekerheid speelt zich af in een internationale context waarin veel spelers en factoren van invloed zijn op de uiteindelijke doelbereiking.
- Operationele doelstelling 18.4: Rijk en Provincies spreken over een nieuwe bestuursakkoord om invulling te geven aan de in het Regeerakkoord voorgenomen herijking van de EHS en verdere decentralisatie van het natuurbeleid. In deze operationele doelstelling zijn de voorgenomen te decentraliseren middelen per 1 januari 2012 weergegeven.

3. Groeiparagraaf

Op 20 april 2011 is de Tweede Kamer akkoord gegaan met een aanpassing van de presentatie van de Rijksbegroting onder de naam «Verantwoord Begroten» (TK, 31 865, nr. 26). De nieuwe presentatie moet leiden tot meer inzicht in financiële informatie, de rol en verantwoordelijkheid van de minister en moet een duidelijke splitsing tussen apparaat en programma laten zien.

De meeste veranderingen zullen pas in de begroting 2013 worden doorgevoerd. In 2012 geldt dit echter al voor een paar maatregelen.

- De begroting bevat een centraal apparaatsartikel waarop alle apparaatsuitgaven van het kerndepartement bij elkaar staan. Dit is artikel 40 van deze begroting.
- In de beleidsagenda is aan het eind een totaaloverzicht opgenomen van de beleidsdoorlichtingen.
- Als extra nieuwe internetbijlage is een subsidieoverzicht opgenomen.
- Daarnaast zijn in deze begroting ook de artikelen 13 en 17 ingevuld volgens de nieuwe voorschriften, waarmee deze artikelen als proefmodel fungeren voor de nieuwe begrotingspresentatie die in 2013 integraal zijn intrede doet.

De volgende twee toezeggingen van de Minister van EL&I tijdens het Wetgevingsoverleg Jaarverslag «Economie en innovatie» van 8 juni 2011 zijn eveneens in deze begroting verwerkt:

- Van alle EL&I subsidieregelingen is in het subsidie-overzicht het evaluatiemoment opgenomen, zodat duidelijk door de Kamer gevolgd kan worden of elke subsidie tijdig en periodiek wordt geëvalueerd. Het subsidieoverzicht is toegevoegd als (internet)bijlage.
- In de begroting 2012 is een overzicht opgenomen met de subsidietaakstelling per regeling voor de komende jaren. Dit overzicht is opgenomen in het financieel kader van de beleidsagenda.

4. Verwerking motie Schouw

De motie Schouw c.s. (TK, 21 501-20, nr. 537) verzoekt de regering de landenspecifieke aanbevelingen van de Europese Commissie voor Nederland een eigenstandige plaats te geven in de departementale begrotingen, zodat duidelijk is hoe met de aanbevelingen wordt omgegaan. De voor het beleidsterrein van het Ministerie van EL&I meest relevante aanbeveling is de volgende:

- Innovatie, particuliere investeringen in Onderzoek & Ontwikkeling en nauwere banden tussen wetenschap en bedrijfsleven bevorderen door het geven van de juiste prikkels in het kader van het nieuwe bedrijfslevenbeleid («Naar de top»).

Leeswijzer

Deze aanbeveling heeft een plaats gekregen in artikel 12 (Een sterk innovatievermogen) van deze begroting.

2. HET BELEID

2.1 De Beleidsagenda

2.1.1 De Beleidsagenda

2012 in een oogopslag

Het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) staat voor een ondernemend Nederland, met een sterke internationale concurrentiepositie en met oog voor duurzaamheid. EL&I zet zich in voor een uitstekend ondernemersklimaat. Door te zorgen voor goede randvoorwaarden en ondernemers de ruimte te geven om te vernieuwen en te groeien. Door aandacht te hebben voor onze natuur en leefomgeving. Door samenwerking te stimuleren tussen onderzoekers en ondernemers. Zo bouwen we onze topposities in landbouw, industrie, diensten en energie verder uit en investeren we in een krachtig en duurzaam Nederland.

Met een compacte, slagvaardige overheid werkt EL&I aan het verdienvermogen van de economie, langs de volgende actielijnen:

1. **Nederland internationaal sterk positioneren: inzetten op de top.** Door:
  - Meer focus op de topsectoren bij de onderzoeksprogrammering van grote onderzoeksinstituten via innovatiecontracten.
  - Het verzilveren van internationale kansen voor bedrijven via economische missies en een transitiefaciliteit voor opkomende economieën.
  - Een overbrugging van belangrijke samenwerkingsverbanden tussen het bedrijfsleven en de overheid, zoals de Technologische Topinstituten, bij de overgang naar een nieuw innovatiebeleid.
2. **Ruimte bieden aan ondernemerschap en innovatie.** Door:
  - Investerings in innovatie te ondersteunen, met behulp van € 500 mln lastenverlichting in deze kabinetsperiode via de Research & Development Aftrek.
  - Meer durfkapitaal voor kansrijke innovatieve projecten beschikbaar te stellen via het Innovatiefonds MKB+ voor de financiering van commercieel kansrijke innovaties.
  - Een vermindering van de regeldruk met 10% via het Programma Regeldruk Bedrijven.
  - Betere en goedkopere dienstverlening aan ondernemers via ondernemerspleinen en door de heffingen van de Kamers van Koophandel met 10% te verlagen in 2012 en volledig af te schaffen per 2013.
3. **Duurzame welvaart bevorderen, met oog voor mens en natuur.** Door:
  - Een decentralisatie van natuurbeleid.
  - Een brede inzet van de Programmatische Aanpak Stikstof.
  - Het vergroten van de bekendheid van de OESO-richtlijnen voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen bij bestuursvoorzitters van beursgenoteerde bedrijven.

4. **Werken aan een toekomstbestendige landbouwproductie en energievoorziening.** Door:
- Vermindering van het antibioticagebruik met 20% per 1 januari 2012.
  - *Green deals* af te sluiten tussen burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en overheden.
  - De productie van duurzame energie te verhogen door de inzet van de Stimuleringsregeling duurzame energie (SDE+).

Daarnaast werkt EL&I mee aan het Rijksbrede traject voor een compacte en krachtige overheid, zoals beschreven in het Regeerakkoord. Door twee ministeries te fuseren en taken te schrappen naar aanleiding van het Regeerakkoord realiseert EL&I in 2015 een besparing op het apparaatbudget van totaal € 288,1 mln¹. In 2012 wordt een eerste besparing ingeboekt van € 49,1 mln. Onder meer door:

- Het opdrachtenpakket van Agentschap NL in te krimpen in 2012 met € 6,4 mln (ongeveer 2,5%). Dit volgt rechtstreeks uit het kabinetsbesluit om in deze kabinetsperiode € 500 mln aan subsidies te schrappen.
- De bijdrage aan de Dienst Landelijk Gebied in 2012 te verlagen met circa € 18 mln (ongeveer 14,5%), door Ecologische Hoofdstructuur te herijken en de uitvoering van het natuurbeleid te decentraliseren.
- De fusie van de NMa, de OPTA en de Consumentenautoriteit per 1 januari 2013.

De Beleidsagenda

Nieuwe markten, nieuwe kansen

De economie bevindt zich in onrustig vaarwater. De huidige volatiliteit op de financiële markten; de schuldenproblematiek in de Eurozone en de VS; de stagnatie van de economische groei in de grote industrielanden en een mogelijke afzwakking van de groei van de wereldhandel: het zijn factoren die het voorzichtige economisch herstel dat de afgelopen twee jaar in Nederland had ingezet, vertragen. Dit komt niet geheel onverwachts. De geschiedenis leert ons dat het herstel na een financiële crisis die zowel overheden als de private sector treft, doorgaans de nodige tijd vergt. Wel is het verloop van financiële crises sterk verschillend. Zeker is dat rust op de financiële markten een voorwaarde is voor een krachtig economisch herstel. Om de financiële problemen in Europa op te lossen is het dan ook nodig dat alle lidstaten van de Europese Unie begrotingsdiscipline betrachten en structurele hervormingen doorvoeren. Daarvoor is een steviger economische sturing in Europa nodig. Want een sterk Nederland kan niet zonder een sterk Europa.

Tegelijkertijd betekent de snelle groei van opkomende economieën dat we internationaal intensief moeten zoeken naar duurzame oplossingen voor maatschappelijke opgaven. Want hoe zorgen we voor de toegang tot voldoende energie, voedsel en grondstoffen? Hoe gaan we in Europa en de rest van de wereld om met de stijgende CO₂-uitstoot? En hoe behouden we natuur en biodiversiteit? In Nederland, maar ook in landen als China, Japan en andere EU-landen, speelt ook nog het vraagstuk van de vergrijzing.

De wereldeconomie kenmerkt zich door toenemende internationale concurrentie, maar ook door grote kansen voor groei en ontwikkeling. Er ligt voor Nederland een enorm potentieel in de opkomende economieën en in groeiemarkten zoals energie, agrofood en water, waar Nederlandse

¹ Een toelichting is opgenomen in artikel 40 (apparaat).

bedrijven en kennisinstellingen internationaal aan de top staan. Wereldwijd groeit de vraag naar duurzame, innovatieve oplossingen. De maatschappelijke uitdagingen van vandaag vormen daarmee de groei-markten van morgen. De kennis, kunde en innovatiekracht om deze nieuwe groeimarkten te veroveren liggen bij MKB'ers, agrariërs, industriëlen en onderzoekers. Zij worden ondersteund door een kleine maar krachtige overheid die keuzes durft te maken, die krachten bundelt en die ruimte geeft en verantwoordelijkheid laat. Een overheid die met partijen investeert in een uitstekend vestigings- en leefklimaat.

Kansen verzilveren over de grenzen heen

De snelle veranderingen in de wereld brengen onzekerheden met zich mee. Veel burgers ervaren die als een bedreiging. Toch is er alle reden om de toekomst met vertrouwen tegemoet te treden. Nederland heeft altijd volop weten te profiteren van de groei van de wereldhandel. Onze ondernemers tonen zich al eeuwen bedreven in het verzilveren van kansen in tijden van verandering. Nederland is een handelsland: we zijn de vijfde exporteur van de wereld, de vijfde investeerder in het buitenland en (na de VS) de tweede exporteur van agrarische producten.

Een open houding naar de wereld is dan ook cruciaal voor de Nederlandse economie. Opvallend is dat veel Nederlandse exporterende bedrijven nog sterk gericht zijn op de traditionele handelspartners in Europa en de Verenigde Staten. Hoewel deze landen van groot belang voor Nederland blijven, kan de Nederlandse economie nog meer dan nu profiteren van groei in opkomende landen als China, India, Turkije, Brazilië en Rusland. Nederland blijft daarbij achter bij veel andere EU-landen. Hier liggen kansen. De Nederlandse overheid behartigt de belangen van Nederlandse ondernemers die internationaal aan de weg timmeren, door te werken aan een versterking van de Europese interne markt, door zich actief op te stellen in de Wereldhandelsorganisatie (WTO) en andere internationale fora. En door bilaterale betrekkingen verder te verbeteren zodat ondernemers toegang krijgen en houden tot nieuwe groeimarkten. Dienstverlening aan Nederlandse bedrijven is een kerntaak van onze ambassades, consulaten en de Netherlands business support offices. We trekken ook buitenlandse investeerders aan die een belangrijke bijdrage aan de Nederlandse economie kunnen leveren. Bijvoorbeeld door ze te ondersteunen met praktische adviezen en waar mogelijk bureaucratische barrières weg te nemen.

Een open houding is ook essentieel om ambities te verwezenlijken op het terrein van energie, klimaat, biodiversiteit en voedsel. Dit vereist per definitie een internationale aanpak. Het kabinet zet zich daarom binnen de EU onverminderd in voor een gelijk speelveld op internationale energiemarkten; voor versterking van de grensoverschrijdende infrastructuur die nodig is voor betrouwbare en efficiënte gas- en elektriciteitsmarkten in Noordwest Europa; voor internationale afspraken over klimaat en biodiversiteit; voor duurzame grondstofketens¹ en voor de verduurzaming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid.

Ruimte geven en verantwoordelijkheden laten aan ondernemers en burgers

Ondernemerschap staat voor dynamiek en aanpassingsvermogen. Die hebben we hard nodig in een snel veranderende wereld. Het zijn ondernemers en burgers die kansen verzilveren. Zij leveren de grootste bijdrage aan groei, welvaart en werkgelegenheid. Ondernemers richten hun vizier ook steeds vaker op duurzame manieren van produceren, ze

---

¹ Zie ook de grondstoffennotitie van dit kabinet: TK, 32 852, nr. 1.

komen met oplossingen voor maatschappelijk opgaven, zoals in de zorg, en ze investeren in een goede leefomgeving. De afgelopen jaren heeft zich in Nederland een ware ondernemerschaprevolutie voltrokken. Inmiddels verdient één op de acht werkende Nederlanders zijn of haar geld als ondernemer. Daarmee is Nederland ondernemender dan bijvoorbeeld de Verenigde Staten. Nederland moet het hebben van mensen met een ondernemende instelling, ongeacht de plek waar zij werken. Of het nu gaat om het MKB of het grootbedrijf, een universiteit of een ziekenhuis. In deze tijd gaat het meer dan ooit om de bereidheid te vernieuwen en ideeën te ontwikkelen en het vermogen met de omgeving mee te veranderen. Goed presterende bedrijven moeten kunnen doorgroeien. Ook nieuwe ondernemingen in Nederland moeten tot grote hoogte kunnen groeien: ondernemingen die klein gestart zijn, bijvoorbeeld vanuit een universiteit, kennisinstelling, of als spin-off van een high-tech bedrijf. Het is dus zaak dat ondernemers, ook de startende, hun kansen kunnen grijpen. Een belangrijke factor voor hun succes is dat ondernemers kunnen beschikken over goed gekwalificeerde werknemers en vaklieden. Daarvoor is goed onderwijs nodig dat aansluit op de arbeidsmarkt. Ook moeten mensen makkelijk van baan kunnen wisselen. Ondernemerschap stimuleren is vooral ruimte geven en verantwoordelijkheden laten aan ondernemers en burgers. Ondernemers kunnen dan doen waar ze goed in zijn: ondernemen. Dat betekent dat de overheid niet onnodig beperkingen oplegt: zij geeft ruimte waar mogelijk, en ondersteunt en controleert waar nodig. Dus geen onnodige regels, maar wel één digitaal loket waar ondernemers voor al hun overheidszaken terecht kunnen. Geen ingewikkelde subsidieaanvragen, maar wel goede toegang tot (risico-)kapitaal. Geen nationale koppen op Europese regelgeving, maar wel steun voor ondernemers in de landbouw die zich inspannen voor het behoud van natuur en biodiversiteit. Deze overheid mobiliseert ondernemers, onderzoekers en burgers die zich inzetten voor duurzaamheid. Deze overheid ondersteunt hen, bijvoorbeeld met de Green Deal. Kortom, deze overheid loopt niet in de weg, maar geeft ondernemers een steun in de rug, wanneer het nodig is.

Kennis, kunde en kassa: krachten bundelen

Om ons groeivermogen te versterken moeten we de krachten bundelen. Alleen zo kunnen we de kennis en kunde bij bedrijven en kennisinstellingen optimaal ontwikkelen én benutten. Het gaat om kennis, kunde én kassa.

Het kabinet heeft daarom in samenwerking met het bedrijfsleven en kennisinstellingen ambitieuze plannen opgesteld voor de negen topsectoren. Naast energie zijn dat water, high tech systems, logistiek, creatieve industrie, life sciences, chemie agro-food en tuinbouw. Met hoofdkantoren als tiende sectordoorsnijdend thema. In die sectoren is ons land sterk. Daar ligt onze meerwaarde; daar moeten we kansen pakken en uitbouwen. Het grote voorbeeld is het agrofood complex rondom het Wageningen University & Research Centre.

Met de topsectorenaanpak beoogt de regering geen sterke sectoren te *creëren*, maar optimaal te *ondersteunen*. Overheid, bedrijven en kennisinstellingen werken samen aan optimale condities voor de succesvolle vernieuwing van de topsectoren. De wensen van ondernemers en onderzoekers staan hierbij centraal om zo met gerichte publieke inspanningen de gezamenlijke ambities te helpen verwezenlijken. Door de krachten te bundelen – ook met decentrale overheden – versterken we niet alleen ons toekomstig groei- en verdienvermogen, maar brengen we ook

oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen dichterbij. Zo bereiken we méér, ook nu de overheid ingrijpend moet bezuinigen.

Kortom, met een open en ondernemende instelling, een bundeling van krachten en een compacte, slagvaardige overheid werken we hard aan economisch herstel en kunnen we nieuwe markten veroveren. Het Ministerie van EL&I draagt daaraan bij door in te zetten op vier actielijnen:

1. Nederland internationaal sterk positioneren: inzetten op de top;
2. Ruimte bieden aan ondernemerschap en innovatie;
3. Duurzame welvaart bevorderen, met oog voor mens en natuur;
4. Werken aan een toekomstbestendige landbouwproductie en energievoorziening.

1. Nederland internationaal sterk positioneren: inzetten op de top

Vrijwel geen land ter wereld profiteert zo veel van internationale handel als Nederland. We hebben alles in huis om deze positie vast te houden en te zorgen voor onze welvaart in de toekomst. Maar dit gebeurt niet vanzelf. Het kabinet zet daarom in op een sterke internationale positionering van die economische topsectoren waarmee Nederland zich onderscheidt van andere landen. Tegelijkertijd moeten we ons internationaal sterk profileren. Multilateraal, in de EU en WTO, maar ook bilateraal, in de contacten met onze belangrijkste (toekomstige) handelspartners.

1.1 Topsectoren en innovatie

De Nederlandse economie beschikt over unieke internationaal concurrerende sectoren. De overheid heeft op veel terreinen direct invloed op de concurrentiekracht van deze topsectoren. Op verzoek van het kabinet hebben tien topteams daarom specifieke knelpunten en kansen geïdentificeerd die van belang zijn voor de verdere versterking van de topsectoren. De knelpunten oplossen is een taak van de publieke en private sector gezamenlijk. Een taak die moet worden opgepakt op zowel regionaal, nationaal als internationaal niveau en over de grenzen van ministeries en overheden heen. De bedrijfslevenaanpak vormt daarmee een vernieuwende vorm van publiekprivate samenwerking. Door ondernemerschap, kennis en creativiteit optimaal te benutten om de nieuwe technologieën van morgen te ontwikkelen.

Op 17 juni 2011 hebben de topteams hun agenda's aan het kabinet aangeboden. In de kabinetsreactie, die gelijktijdig met deze begroting naar de Tweede Kamer is gestuurd, zijn de sectoragenda's vertaald naar één samenhangende beleidsagenda. Een beleidsagenda over de volle breedte van het overheidsbeleid: van buitenlandbeleid tot onderwijsbeleid (in aansluiting op de strategische agenda hoger onderwijs, onderzoek en wetenschap en het actieplan MBO), van regeldruk tot innovatiebeleid en van ontwikkelingssamenwerking tot infrastructuur en ICT. De breedte van het overheidsbeleid komt goed tot uiting in het overzicht aan het eind van deze beleidsagenda.

De belangrijkste resultaten in 2012 zijn:

Het opstellen van innovatiecontracten zodat kennis en kunde wordt omgezet in kassa

- Partners uit de «gouden driehoek» van ondernemers, onderzoeksinstellingen en overheden werken de actieagenda's van de topsectoren uit tot innovatiecontracten die partijen uit de hele kennisketen

- inhoudelijk en financieel committeren. Op basis van de innovatiecontracten besluit het kabinet in 2012 over de inzet van kennismiddelen.
- In 2012 wordt de financiering van de Technologische Topinstituten (TTI's) voortgezet als overbrugging tijdens de oprichting de nieuwe kennisinfrastructuur rond de innovatiecontracten voor topsectoren. TTI's en andere vormen van publiekprivate samenwerking zorgen voor een betere aansluiting tussen de vraag van het bedrijfsleven en het aanbod vanuit kennisinstellingen. Ze zorgen ook voor een betere internationale profilering van sterke kennisclusters.
  - Het kabinet introduceert in 2013 een fiscale aftrek van 25% voor de bijdrage van bedrijven aan Topconsortia Kennis & Innovatie (TKI). Deze fiscale stimulans draagt in belangrijke mate bij aan de ambitie van het kabinet om in 2015 minimaal € 500 mln aan TKI's te hebben, waarvan tenminste 40% wordt gefinancierd door de private sector.

Het verbinden van de kennisketen, door meer focus op de topsectoren bij de onderzoeksprogrammering van TNO, DLO en GTI's en van NWO en STW

- De Innovatiecontracten en Publiek-Private Instituten beslaan de hele keten van fundamenteel onderzoek, toegepast onderzoek en valorisatie. Het kabinet verschuift in deze periode stapsgewijs onderzoeksbudgetten naar de topsectoren. Onder leiding van de boegbeelden werken bedrijven, kennisinstellingen en overheid innovatiecontracten voor de topsectoren uit. In deze contracten participeren NWO, KNAW en de toegepaste kennisinstituten in 2015 voor ten minste € 600 mln.
- NWO reserveert voor 2012 al een vrije impuls van € 70 mln voor de Topconsortia Kennis & Innovatie voor de topsectoren. Het STW budget wordt structureel verhoogd met € 10 mln voor topsectoren (eindplaatje bijdrage NWO 2015: richting € 100 mln).
- In 2012 wordt bij TNO een schuif van € 10 mln van niet-prioritaire sectoren naar de topsectoren doorgevoerd. Voor meer samenwerking met het MKB wordt het huidige budget van € 24 mln voor co-financieringsprojecten van TNO verhoogd tot minstens € 40 mln in 2015; ook wordt de Small Business Innovation Research (SBIR)-regeling van TNO bij sommige andere toegepaste kennisinstituten ingevoerd (eindplaatje bijdrage TNO 2015: richting € 75 mln).

Nederland maakt de transitie naar een Biobased Economy en heeft in 2020 een internationale topositie.

- Het kabinet ondersteunt het idee vanuit bedrijfsleven en kennisinstellingen (topteams) om een intersectorale, op marktkansen georiënteerde high levelgroup op te zetten die het Businessplan voor de Biobased Economy zal uitwerken.
- Eind 2011 is een interdepartementale strategische agenda gereed: die wordt vanaf 2012 uitgevoerd. In de agenda wordt de strategische verbinding gelegd tussen nationale, regionale en Europese ambities en investeringen. Hiervoor worden economische diplomatie, nieuwe technologische samenwerkingsverbanden en marktverkenningen ingezet.
- In het najaar van 2011 wordt bepaald welke *business cases* in 2012 worden uitgevoerd.

1.2 Buitenlandse markten, Nederlandse kansen

De Nederlandse inbreng in de EU en de WTO is gericht op vrij handel- en investeringsverkeer, maar ook op markttoegang voor ontwikkelingslanden. Daarnaast werkt het kabinet aan het vergroten van de kansen van

het Nederlandse bedrijfsleven op internationale markten, via een combinatie van financiële ondersteuning, advisering en economische diplomatie. Hierbij zal het postennet een actieve rol moeten vervullen, met oog voor de kansen van het Nederlandse bedrijfsleven. De focus ligt hierbij op kansrijke internationale markten waar de meerwaarde van een overheidsrol het grootste is. Bijvoorbeeld opkomende economieën zoals China, Brazilië, Turkije, India en Vietnam. Hier wordt in de komende jaren 70% van de groei van de wereldeconomie gerealiseerd en juist op deze markten is het Nederlandse bedrijfsleven nog onvoldoende aangesloten. Doel van de overheidsinzet is dat Nederlandse bedrijven in de toekomst meer profiteren van deze snel groeiende afzetmarkten. Dat neemt niet weg dat de EU, met Duitsland als onze belangrijkste handelspartner, voor Nederland een belangrijk speelveld blijft. Als handelsnatie plukt Nederland de vruchten van een sterke Europese economie. Het kabinet zet daarom onder meer in op een sterkere interne markt, het terugdringen van Europese regeldruk en de modernisering van de Europese begroting. Bijvoorbeeld in de onderhandelingen over een toekomstbestendig GLB (zie actielijn 4).

De belangrijkste resultaten in 2012 zijn:

Internationale kansen voor bedrijven verzilveren door economische diplomatie: 17 economische missies in 2012 en een transitiefaciliteit voor opkomende economieën

- Kabinetsbreed wordt gekozen voor die buitenlandse markten die kansrijk zijn voor de Nederlandse economie. Met tenminste 17 economische missies naar landen als China, India, Turkije, Brazilië en Rusland zal het kabinet er alles aan doen om deze kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven te verzilveren.
- In 2012 gaat de Transitiefaciliteit van start om de economische banden te versterken met landen zoals Zuid-Afrika en Vietnam die een groot economisch potentieel hebben en waarmee onze ontwikkelingsrelatie eindigt. Via de Transitiefaciliteit worden ondernemers begeleid bij activiteiten op deze markten.
- In 2012 is voor de transitiefaciliteit € 5 mln beschikbaar en dit loopt op van € 10 mln in 2013 naar uiteindelijk € 15 mln per jaar vanaf 2014.

Tenminste 15 significante buitenlandse investeerders in topsectoren naar Nederland halen in de komende drie jaar

- In de werving van buitenlandse investeringen komt de nadruk te liggen op het aantrekken van hoogwaardige, strategische investeringen in de topsectoren. De ambitie voor 2012 is om minstens 15 investeringsprojecten ter waarde van € 625 mln (3 000 banen) aan te trekken.
- Via strategische acquisitie treden experts uit de topsectoren zelf in overleg met hun internationale netwerk van bedrijven om buitenlandse investeerders te interesseren voor hoogwaardige investeringen in Nederland. Zoals R&D investeringen, Europese hoofdkantoren of shared service centers. Het gaat om uitbreidingen en nieuwe investeringen.
- De Netherlands Foreign Investment Agency (NFIA, onderdeel van Agentschap NL) staat hiervoor aan de lat, in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven en lokale partners.

2. Ruimte bieden aan ondernemerschap en innovatie

Een uitstekend ondernemers- en vestigingsklimaat daagt mensen uit. Of het nu gaat om agrarische zpp'ers of om multinationals. De bewindspersonen van EL&I zijn namens het kabinet dé gesprekspartner van ondernemend Nederland. Ze waken ervoor dat er ruimte blijft voor ondernemen en innovatie, door ervoor te zorgen dat belangrijke randvoorwaarden op orde zijn. Zoals een lagere regeldruk, een goede toegang tot kapitaal (via BMKB en Groeifaciliteit en Innovatiefonds) en een goede overheidsdienstverlening (via Antwoordvoorbedrijven en Ondernemerspleinen). Daarbij investeert het kabinet ook in ruimtelijke condities voor ondernemers (via de vernieuwing van het omgevingsrecht en de Ontwerp Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte). Dat resulteert in een sterke concurrentiepositie. De ondernemersquote (aantal ondernemers in Nederland) stijgt: van 10,7% in 2004 naar 12,3% in 2010.

Ondernemers ondernemen niet vanwege subsidies, maar omdat ze kansrijke ideeën en lef hebben. Het kabinet schrapt daarom voor € 500 mln aan subsidies voor het bedrijfsleven en gebruikt de opbrengst voor belastingvoordeel en durfkapitaal voor vernieuwende bedrijven. Deze verschuiving van specifiek beleid naar generiek beleid legt de prikkel weer waar die hoort: bij de ondernemer.

In een concurrerend ondernemingsklimaat speelt marktordening een cruciale rol. Via instituten als de NMa en de OPTA wordt gewerkt aan gezonde concurrentieverhoudingen en goed functionerende markten. En via wetgeving zoals de mededingingswet, de elektriciteits-, gas-, en warmtewet. Daarnaast is EL&I specifiek verantwoordelijk voor een efficiënt werkende telecommunicatie- en postmarkt en waarborgt het de publieke belangen daarbij (veiligheid, betrouwbaarheid, toegankelijkheid en transparantie). Dat geldt ook voor elektronische communicatie.

De belangrijkste resultaten in 2012 zijn:

€ 500 mln lastenverlichting voor bedrijven in deze kabinetsperiode via de Research & Development Aftrek (RDA) waardoor investeren in innovatie fiscaal aantrekkelijk wordt

- Door inzet van de Research & Development Aftrek (RDA), een verhoogde aftrek via een heffingskorting. Hierdoor worden R&D-investeringen in bedrijfsmiddelen (afschrijvingen) en exploitatiekosten in mindering gebracht op de jaarlijks verschuldigde inkomsten- en vennootschapsbelasting. Het kabinet introduceert de RDA per 1 januari 2012. Deze aftrek heeft een budget van € 250 mln in 2012 dat zal oplopen naar € 500 mln in 2015.

Betere financiering van ondernemerschap

- Het Innovatiefonds MKB+ start per 1 januari 2012 en bestaat uit innovatiekredieten, die rechtstreeks aan ondernemingen worden verstrekt en uit risicokapitaal dat via investeringsfondsen bij ondernemingen terechtkomt.
- Een budget van € 95 mln¹ aan innovatiekredieten leidt in 2012 tot ongeveer € 270 mln aan private R&D-investeringen. Een verdrievoudiging van de publieke investering.
- Daarnaast streeft het kabinet in 2012 naar de beschikbaarheid van € 80 mln² aan risicokapitaal door overheid en private investeerders met hulp van onder andere de (verbrede) *seed capital* regeling.
- Het budget voor de Borgstelling MKB-kredieten (BMKB) is voor 2011 inmiddels verhoogd van € 765 mln naar € 1 mld. Dit vooruitlopend op

¹ Betreft verplichtingenbedragen.

² Idem.

de honorering van de aanvraag ingediend bij het Europees Investeringsfonds (EIF) voor ondersteuning op de BMKB voor de jaren 2011–2013. De BMKB wordt beleidsmatig versoepeld om tot een betere kostenbeheersing te komen, met als doel dat meer bedrijven van de regeling gebruik kunnen blijven maken, terwijl een premieverhoging zo mogelijk achterwege dan wel beperkt kan blijven.

- Voortzetting van de crisismaatregel Garantie Ondernemingsfinanciering (GO) in 2012. De nog onbenutte garantieruimte onder de € 1,5 mld wordt opnieuw opengesteld, waarbij de maximale garantie per bedrijf wordt teruggebracht van € 75 mln naar € 25 mln.
- Om een bredere groep (potentiële) kleinere ondernemers te kunnen bereiken met microfinanciering zal Qredits via een pilot in 2012 de mogelijkheid krijgen om leningen tot € 50 000 te verstrekken (was € 35 000).

Betere dienstverlening aan ondernemers voor minder geld: via ondernemerspleinen en door lagere heffingen van de Kamers van Koophandel met 10% ten opzichte van 2011

- Ondernemers kunnen straks voor al hun overheidszaken terecht bij het *Ondernemersplein*.
- In 2012 wordt hiermee gestart, vooruitlopend op de formele realisatie (inclusief wetgeving) in 2013. Over de organisatorische consequenties wordt de Tweede Kamer in het najaar van 2011 nader geïnformeerd.
- Voorop staat dat de Kamers van Koophandel (KvK's) moeten moderniseren, waarbij de huidige 12 KvK's en de vereniging KvKNL zullen fuseren tot 1 zelfstandig bestuursorgaan. Hiertoe zal een wetsvoorstel Kamers van Koophandel eind 2011 worden aangeboden aan de Raad van State.
- Ook verlaagt het kabinet in 2012 de KvK-heffingen met reëel 10 % ten opzichte van 2011/begin 2012.
- Het kabinet is hierbij voornemens om de jaarlijkse verplichte heffingen van de Kamers van Koophandel vanaf 2013 af te schaffen en te vervangen door een systeem van begrotingsfinanciering. Met deze omschakeling wordt een additionele forse besparing gerealiseerd, evenals een substantiële verlaging van de administratieve lasten.

Programma Regeldruk Bedrijven zorgt in 2012 voor een vermindering van de regeldruk met 10%

- Een belangrijke kabinetsmaatregel in 2012 is de vereenvoudiging van de winstaangifte inkomstenbelasting. In 2012 wordt het mogelijk op basis van XBRL de winstaangifte in te dienen en daarmee kunnen ondernemers een forse administratieve lastenvermindering van naar verwachting € 162 mln realiseren.
- In januari 2012 beginnen de inspectievakanties voor rijksinspecties. Dit betekent dat een bedrijf (onder bepaalde voorwaarden) maximaal twee bezoeken per jaar van de rijksinspecties kan verwachten¹.
- Voor nalevingskosten wordt in deze kabinetsperiode een nationale nullijn ingesteld. Dit levert een reductie van € 200 mln op. Voor 2012 worden toenames zoveel mogelijk gecompenseerd.
- De doelstelling om tot 2012 de regeldruk voor burgers per saldo niet te laten stijgen wordt door EL&I gehaald. Er is sprake van een kleine netto reductie (– 9 000 uren).
- Ook in de EU wordt hard gewerkt aan een reductie van regeldruk. Met de afronding van het lopende EU-actieprogramma in 2012 moet 25% lastenvermindering voor bedrijven worden gerealiseerd. Prioritaire dossiers zijn onder meer ondernemingsrecht, GLB en structuurfondsen.

¹ Met de invoering van de inspectievakantie voldoet het kabinet aan de motie Elias (295151, nr. 132).

Fusie NMa, OPTA en Consumentenautoriteit per 1 januari 2013

- In de komende maanden wordt bij de Tweede Kamer de wet ingediend die per 1 januari 2013 de instelling regelt van de nieuwe toezichthouder, waarmee drie huidige toezichthouders worden samengevoegd (NMa, OPTA en Consumentenautoriteit).
- Waar mogelijk binnen het bestaande wettelijk kader, wordt in 2012 de feitelijke samenvoeging al gerealiseerd. Bijvoorbeeld het samenvoegen van de *back offices* van ConsuWijzer.

Uitgifte van frequenties voor de 800, 900, 1800 MHz om ruimte te geven aan de groei van mobiel internet

- In het voorjaar 2012 zal de uitgifte van de vergunningen voor mobiele communicatie (800, 900 en 1800 MHz) plaatsvinden.
- Doel is om via bestendig en voorspelbaar frequentiebeleid bij te dragen aan effectieve concurrentie op de markt voor mobiele communicatie, ook op langere termijn.
- Daarbij wordt ruimte geboden aan continuïteit van dienstverlening en innovatie en wordt marktconforme beprijzing van frequentieruimte nagestreefd.

3. Bevorderen van duurzame welvaart, met oog voor mens en natuur

Welvaart en welzijn in Nederland gaan verder dan een uitmuntend ondernemingsklimaat. De *p* van *profit* is onlosmakelijk verbonden met de *p* van *planet* en de *p* van *people*. Daarbij gaat het om een aantrekkelijke directe leefomgeving, voldoende bescherming voor consumenten en om een bredere verantwoordelijkheid voor de wereld om ons heen.

Natuur is essentieel voor onze kwaliteit van leven en staat in nauwe verbinding met onze economische ontwikkeling. Zeker in Nederland waar de hoge ruimedruk ervoor zorgt dat natuur vrijwel altijd verbonden is met andere functies, zoals wonen, werken en recreëren. Het kabinet zet in op een natuurbeleid waarbij we voldoen aan de internationale verplichtingen, op een haalbare en betaalbare manier. Het zet niet in op zoveel mogelijk, maar op zo goed mogelijk.

De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) wordt kleiner dan oorspronkelijk beoogd, maar ook kwalitatief beter. Het kabinet wil de herijkte EHS in 2018 realiseren. Zodra de onderhandelingen met de provincies over de herijking van het natuurbeleid zijn afgerond, worden het beheer en de afronding van de EHS gedecentraliseerd. In 2012 verschuift de nadruk van de aankoop van nieuwe gebieden naar het in beheer nemen van reeds verworven gebieden. De Natura 2000-gebieden vormen de kern van de nieuwe nationale EHS en zorgen ervoor dat Nederland kwetsbare natuur met Europees belang beschermt.

Wie het over een goede balans tussen *planet*, *-people* en *-profit* heeft, denkt aan maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO). MVO is al jaren onlosmakelijk verbonden met het Nederlandse economische beleid. In eerste instantie ligt de verantwoordelijkheid voor MVO bij het bedrijfsleven. Het kabinet speelt een actieve rol door MVO onder de aandacht te brengen bij bedrijven. Bijvoorbeeld als het gaat om het normatief kader waarbinnen Nederlandse ondernemingen in het buitenland zakendoen. In een aantrekkelijke leefomgeving speelt ook een adequate bescherming van consumenten een belangrijke rol. Via de Wet Handhaving Consumentenbescherming en de Consumentenautoriteit werken we aan de bescherming van consumenten in brede zin. Maar we zetten ons ook in

voor specifieke consumentenbelangen, bijvoorbeeld op het terrein van telecommunicatie en ICT.

De belangrijkste resultaten in 2012 zijn:

Decentralisatie uitvoeringstaken natuurbeleid

- In 2012 worden de taken en middelen voor de uitvoering van het natuurbeleid gedecentraliseerd.
- Binnen de afgesproken kaders zullen de provincies de EHS gaan afronden en zullen de provincies zorg dragen voor een adequaat beheer.

Breed gebruik van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) om belemmeringen voor economische ontwikkeling gerelateerd aan stikstofdepositie weg te nemen

- De PAS bevat bindende afspraken om het stikstofprobleem rond Natura 2000-gebieden aan te pakken. Specifieke instrumenten bepalen hoeveel ruimte er is voor stikstofgerelateerde economische ontwikkeling, zodat er weer vergunningen kunnen worden verleend.
- In 2012 zal de PAS volledig van start gaan.

Eén integrale natuurwet, die zorgt voor minder regeldruk voor ondernemers en burgers

- In 2012 wordt een wetsvoorstel natuur ingediend bij de Tweede Kamer. Met dit wetsvoorstel worden de Natuurbeschermingswet 1998, de Flora- en faunawet en de Boswet geïntegreerd, gemoderniseerd en vereenvoudigd ter voldoening aan de doelstellingen uit het regeerakkoord.
- Belangrijk onderdeel is het zoveel mogelijk opschonen van regelgeving, waardoor de lastendruk voor burgers en bedrijfsleven kan worden verminderd.
- Tegelijkertijd wordt met het wetsvoorstel een adequate implementatie van internationale verplichtingen geborgd én worden nationale koppen op die verplichtingen geslecht.

Vergroten van de bekendheid van OESO-richtlijnen MVO bij bestuursvoorzitters van beursgenoteerde bedrijven

- In 2011 speelde Nederland een belangrijke rol bij de update van de OESO Richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen. Cruciaal is nu de bekendheid hiervan bij het bedrijfsleven.
- Conform de richtlijnen is een Nationaal Contactpunt (NCP) opgericht, dat niet alleen meldingen van vermeende schendingen van de richtlijnen behandelt, maar de richtlijnen ook actief onder de aandacht van ondernemingen brengt.
- In 2012 worden alle bestuursvoorzitters van beursgenoteerde bedrijven door het NCP actief op de hoogte gesteld over de betekenis van de richtlijnen voor het internationaal opereren van hun bedrijf.

4. Werken aan een toekomstbestendige landbouwproductie en energievoorziening

Een zekere energievoorziening en een duurzame landbouwproductie zijn onlosmakelijk verbonden met onze duurzame welvaart in de toekomst. Het gaat om betrouwbaarheid, zekerheid en duurzaamheid. En om de cruciale bijdrage die deze sectoren leveren aan onze economische groei.

4.1 Een duurzame landbouwproductie

Een duurzame landbouwproductie is essentieel voor onze duurzame welvaart in de toekomst. De agrofoodsector en de tuinbouw leveren niet alleen een cruciale bijdrage aan onze economie, maar staan ook aan de wieg van oplossingen voor de maatschappelijke uitdagingen van onze tijd. Want hoe kunnen we ervoor zorgen dat in 2050 9 miljard mensen voldoende te eten hebben? Hoe zorgen we dat een vergrijzende bevolking gezond blijft? En hoe bestrijden we voedselgerelateerde ziekten? De agrofoodsector en de tuinbouw kunnen antwoorden bieden op deze vraagstukken. Zo bezien zijn deze uitdagingen ook geweldige economische kansen.

Het kabinet zet zich in om de internationale toppositie van de agrofood- en tuinbouwsector verder te versterken. Dat vergt nauwe samenwerking in de *Gouden Driehoek* tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid. De agrofood en tuinbouw zijn niet voor niets topsectoren. Met als focus: duurzaam, innovatief en internationaal. *Duurzaam* door ervoor te zorgen dat de productie van hoogwaardig voedsel gepaard gaat met zo min mogelijk grondstoffen. *Innovatief* door de ontwikkeling van nieuwe producten die bijdragen aan gezondheid, duurzaamheid, smaak en gemak. En *internationaal* door onze sterke exportpositie te verbeteren via de inzet van onze diplomatieke voorposten in het buitenland. Blijvend aandachtspunt is de versterking van het maatschappelijk draagvlak. Het bedrijfsleven zelf speelt hierbij een belangrijke rol. Door actief contact te zoeken met de samenleving en door een zo hoog mogelijke transparantie. Het Europees gemeenschappelijk landbouw- en visserijbeleid (GLB en GVB) speelt een centrale rol bij de (inter)nationale uitdagingen rond voedselzekerheid, natuur, landschap en economie. Het nieuwe GLB moet ondernemers stimuleren om concurrentiekracht, innovatievermogen en duurzaamheid van de agrarische sector en het platteland te versterken. Het kabinet acht het noodzakelijk dat in het kader van de hervorming van het GLB de directe inkomenssteun wordt vervangen door doelgerichte betalingen. Dit is essentieel voor de houdbaarheid van het landbouwbeleid en de toekomstige legitimatie hiervan.

Wereldwijd zet het kabinet zich in voor fyto-sanitaire en veterinaire zaken en daarmee voor markttoegang en exportkansen voor het Nederlandse bedrijfsleven. Voedselveiligheid en voedselzekerheid staan daarbij centraal. Samen met de Wereldbank en de FAO werkt het kabinet aan de uitvoering van het actieprogramma van de conferentie *Agriculture, Food Security and Climate Change*, die in 2010 werd gehouden in Den Haag.

Verder neemt het kabinet waar mogelijk en verantwoord wettelijke belemmeringen weg voor de verduurzaming van de voedselketen en blijft het een rol spelen bij de verduurzaming van de veehouderij. Bijvoorbeeld om dierenwelzijn te vergroten, de discussie rondom megastallen te begeleiden en de ontwikkeling van duurzame stallen te stimuleren. Het kabinet ziet geen overheidsrol meer in het ondersteunen van marktontwikkelingsonderzoeken en campagnes voor gedragsverandering. Dit is een verantwoordelijkheid voor het bedrijfsleven zelf. Het is aan marktpartijen zelf om hiervoor convenanten af te sluiten en keteninitiatieven op te zetten.

De belangrijkste resultaten in 2012 zijn:

Actieve bijdrage van Nederland aan wereldwijde voedselzekerheid

- Implementatie van het actieprogramma van de conferentie *Agriculture, Food Security and Climate Change* in 2010 en organisatie van de follow-up conferentie in Vietnam in 2012.
- In nauwe samenwerking met het Ministerie van Buitenlandse Zaken operationaliseren van uitvoeringsprogramma's voor landbouw en voedselzekerheid in 6 Afrikaanse speerpuntlanden voor ontwikkelings-samenwerking en uitwerking samenwerkingsprogramma's door de topsectoren agro&food en tuinbouw&uitgangsmaterialen gericht op duurzame agroketen en voedselzekerheid in derde landen.
- Ondersteuning van en participatie in het *Early Action Program for climate smart agriculture* van de Wereldbank, in 10 tot 15 Afrikaanse landen.

Verduurzaming van de agroproductie: een toekomstvisie op het mestbeleid en 6% duurzame stallen in 2012

- De Nederlandse visie op het mestbeleid wordt onder meer gebaseerd op de resultaten van de evaluatie van de Meststoffenwet die begin 2012 gereed is. Hoofddoel is de verbetering van de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater.
- Vijfde actieprogramma Nitraatrichtlijn 2014–2017: Gestreefd wordt naar inhoudelijke overeenstemming met de Europese Commissie over dit programma uiterlijk begin 2013, zodat de voorbereidingen voor de implementatie vanaf 2014 tijdig kunnen worden gestart.
- Analooq aan de uitvoeringsagenda duurzame veehouderij is de ambitie voor 2012 dat 6% van de stallen integraal duurzaam is.

Verminderen van antibioticagebruik met 20% per 1 januari 2012

- Eind 2011 moet een vermindering van het gebruik van antibiotica in de veehouderij zijn gerealiseerd van 20% ten opzichte van 2009.
- Hiertoe wordt er onder meer ingezet om het gebruik van diergeneesmiddelen transparant te maken, de positie van de Stichting Diergeneesmiddelenautoriteit te verstrekken en de positie van de dierenarts te borgen.

Verbetering dierenwelzijn

- Het kabinet zal ter stimulering van innovatieve stallen in 2012 de Small Business Innovation Research (SBIR) opnieuw openstellen.
- In 2012 vindt de uitwerking plaats van de nieuwe Nota Dierbeleid. Dit is onder meer een actualisatie van de Nota Dierenwelzijn en de Nationale Agenda Diergezondheid. Daarin staat een aanpak voor extremen, zoals dierenmishandeling en misstanden in de fokkerij.
- In 2012 wordt een pilot-project onder drie hondenrassen afgerond. Ook worden in 2012 algemene verzorgingsnormen vastgesteld voor alle houders en wordt het verbod op dierenmishandeling verduidelijkt.
- Het kabinet zal zorgen voor de implementatie van Europese regelgeving. Zo zal bijvoorbeeld eind 2012 iedere ondernemer zijn zeugen in groepen moeten hebben gehuisvest.

Onderhandelingen over een nieuw Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB)

- In 2012 wordt onderhandeld over een nieuw GLB dat in 2014 in werking moet treden. Het gaat hierbij om directe betalingen, marktordening en plattelandsbeleid.

- Nederland zet in op twee doelen: versterking van de concurrentiekracht en het belonen van (bovenwettelijke) maatschappelijke prestaties mbt natuur, milieu en dierenwelzijn.
- Vooruitlopend op de hervormingen wordt de toepassing van het huidige artikel 68¹ aangepast. Dit is een stap richting een nieuw GLB waarin de huidige directe GLB-betalingen worden vervangen door doelgerichte betalingen.
- De aanpassingen aan en het uitbouwen van artikel 68 bevatten de volgende elementen:
  - Meer middelen voor de regeling «Integraal duurzame stallen».
  - Uitbreiding van de vaarvergoedingsregeling naar de Biesbosch.
  - Extra aandacht voor de verduurzaming van de plantaardige productie. Bijvoorbeeld via stimulering van de precisielandbouw.
  - Tijdelijke inzet van budget voor het afdekken van vervolgschaderisico's bij dierziekten.

Vorbereidingen voor een nieuw Gemeenschappelijke Visserijbeleid (GVB) en Europees Visserij Fonds (EVF) vanaf 2014

- Het Europese visserijbeleid wordt in 2012 herzien.
- De Nederlandse speerpunten voor de toekomst van het Europese visserijbeleid zijn:
  - Het ecologische kapitaal: de visbestanden en de zee.
  - Een grotere rol voor de markt. Via certificering en via de keten.
  - Verandering van besluitvorming en het beter beleggen van verantwoordelijkheden.

4.2 Een toekomstbestendige energievoorziening

Een schone en betrouwbare energievoorziening is essentieel voor duurzame economische groei. Dat vergt een blijvende inzet van ondernemers, onderzoekers en overheid. De afgelopen tien jaar is de structuur van de energievoorziening fundamenteel veranderd. De energiemarkt is geliberaliseerd en buitenlandse partijen spelen een prominente rol in de Nederlandse energievoorziening. Dit heeft geleid tot een efficiëntere en meer betrouwbare energievoorziening voor burgers en bedrijven.

Het kabinet bouwt verder aan een duurzame en betrouwbare energiehuishouding. De innovatiekracht van de energiesector moet verder worden vergroot om de transitie naar een CO₂-arme economie in 2050 te verwezenlijken. Het is niet groen of groei, maar groen èn groei. Een betrouwbare energievoorziening bestaat in de komende decennia uit een evenwichtige mix van groene en grijze energie uit binnen- en buitenland. Zowel gas – de schoonste fossiele brandstof – als kernenergie kunnen bijdragen aan de transitie naar een duurzame energiehuishouding. Effectief energiebeleid is per definitie *internationaal* beleid; daarom zetten we extra in op energiediplomatie en verbinden we ons alleen aan internationale en Europese klimaatdoelstellingen. Minder vanzelfsprekend was tot nu toe dat energiebeleid ook vooral *economisch* beleid is. Zonder energie geen groei. Wij kijken voortaan naar energie niet alleen als essentiële randvoorwaarde voor bedrijvigheid in Nederland, maar ook als een sector op zichzelf. Een hoogwaardige en innovatieve sector die een substantiële bijdrage levert aan het nationaal inkomen, de export en de werkgelegenheid. En die bovendien oplossingen kan bieden voor maatschappelijke uitdagingen als klimaatverandering en schaarste aan fossiele brandstoffen.

De zakelijke en realistische benadering van het kabinet houdt ook in dat we zoeken naar de goedkoopste en meest efficiënte manier om de

¹ Dit artikel maakt het mogelijk inkomenssteun deels doelgericht in te zetten.

Europese klimaat- en duurzaamheidsdoelen te halen. Voor de middellange termijn (2020) richten we ons daarom op de goedkoopste en meest efficiënte vormen van duurzame energie, zoals windenergie op land en groen gas, die we stimuleren via de SDE+. Daarnaast wordt met de sector overlegd over verplichte bij- en meestook in kolencentrales.

Investerings in een duurzame economie leveren een belangrijke bijdrage aan het terugdringen van de CO₂-uitstoot. Daarom sluit het kabinet *green deals* tussen private en publieke partijen. Via *green deals* op het gebied van duurzame energie en energiebesparing beoogt het Kabinet obstakels weg te nemen en initiatieven uit de samenleving een extra impuls te geven. Via resultaatafspraken nemen het Rijk, medeoverheden, bedrijven en/of maatschappelijke organisaties hun verantwoordelijkheid om concrete duurzame projecten te realiseren. De *green deal* strekt verder dan energie en beslaat ook andere duurzame terreinen als water, grondstoffen en mobiliteit.

De belangrijkste resultaten in 2012 zijn:

Green deals tussen burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties en de Rijksoverheid om kansen te benutten op het raakvlak van groen en groei

- Het kabinet wil dat op korte termijn zo veel mogelijk duurzame projecten van de grond komen.
- Projecten om energie te besparen of duurzaam decentraal op te wekken. Maar ook projecten op het gebied van duurzaam ondernemen, beter gebruik van grondstoffen, duurzaam inkopen en duurzame mobiliteit.
- Het kabinet gaat hierbij helpen door mensen aan elkaar te koppelen, informatie te verstrekken, onnodige regels te schrappen of onduidelijkheid over vergunningen weg te nemen.
- In 2011 worden de eerste *green deals* gesloten. In 2012 moeten de eerste concrete projecten en resultaten zichtbaar zijn en volgt een nieuwe ronde *green deals*.

De stimuleringsregeling duurzame energie (SDE+) om het aandeel duurzame energie in de energieproductie te verhogen

- Het doel van de stimuleringsregeling duurzame energie (SDE+) is om de goedkoopste vormen van duurzame energie te stimuleren, zodat Nederland in 2020 de doelstelling van 14% duurzame energieproductie verwezenlijkt.
- De SDE+ subsidieert het verschil tussen de kostprijs van duurzame energie en fossiele energie, de zogeheten onrendabele top, en wordt in 2012 weer in meerdere fasen opengesteld.

Verplichting tot het bij- en meestoken van biomassa in kolencentrales om het aandeel duurzame energie in de energieproductie te verhogen

- Het kabinet overlegt met de sector over bij- en meestook van biomassa in kolencentrales. De uitwerking is mede afhankelijk van de uitkomsten van dit overleg en vindt plaats in 2012.
- De verplichte bij- en meestook kan een eerste stap zijn richting een leveranciersverplichting voor duurzame energie. Zo'n verplichting moet wel voldoen aan de stringente voorwaarden, die zijn opgenomen in het Energierapport, bijvoorbeeld om *windfall profits* te voorkomen.

Een vergunning voor tenminste één nieuwe kerncentrale

- Het kabinet heeft besloten deze kabinetsperiode een vergunning te verlenen voor tenminste één nieuwe kerncentrale indien de aanvraag aan de te stellen voorwaarden voldoet.
- De ramp in Fukushima bevestigt de visie van het kabinet dat veiligheid een essentiële randvoorwaarde is voor de toepassing van kernenergie. Daarom hecht Nederland aan een Europese stresstest en een goede evaluatie van de kernramp in Japan.
- In Nederland geldt de stresstest voor kerncentrales en onderzoeksreactoren. De resultaten van de Europese stresstest komen in 2012 beschikbaar.

Adequate energie-infrastructuur en minderheidsprivatisering landelijke netbeheerders

- Het kabinet maakt een wetsvoorstel om private partijen de mogelijkheid te geven om een minderheidsaandeel te verwerven in TenneT en Gasunie. Dit om grensoverschrijdende participaties mogelijk te maken en privaat kapitaal aan te trekken.
- Doel is ook om de regeldruk te verminderen en het investeringsklimaat te verbeteren. Hiertoe wordt de regulering aangepast om netbeheerders meer ruimte te geven om te investeren in hun netten.
- De regelgeving zal eveneens een uitdrukkelijk criterium vaststellen om te bepalen wat een redelijk rendement is.
- Om de bovenstaande zaken te regelen wordt het wetgevingstraject STROOM opgestart. In 2012 wordt de eerste tranche van wetgeving aan de Tweede Kamer aangeboden.

Overzichtstabel bedrijfslevenbeleid en topsectoren

In de aansluitende tabel wordt een meerjarig overzicht gegeven van de middelen die in 2012–2015 beschikbaar zijn binnen de begrotingen van een aantal departementen voor het topsectorenbeleid. Een afnemend deel van deze middelen is reeds belegd met uitgaven voor lopende programma's. Deze zijn deels al in lijn met de agenda's van de topsectoren of worden daar in 2012 zo veel mogelijk mee in lijn gebracht.

In de begroting en het jaarverslag van EL&I zal voortaan een geactualiseerd overzicht van de budgettaire tabel worden opgenomen zodat de Kamer de uitgaven voor het topsectorenbeleid op hoofdlijnen kan volgen. Budgetten worden daarnaast door de verantwoordelijke ministers verantwoord via de reguliere begrotingscyclus.

In de Bedrijfslevenbrief die gelijktijdig met deze begroting aan de Tweede Kamer wordt aangeboden wordt nader ingegaan op de wijze waarop budgetten wordt toegewezen aan topsectorenprogramma's.

Overzichtstabel bedrijfslevenbeleid en topsectoren (in € mln in kasbedragen) ¹					
	2012	2013	2014	2015	Budgethouder
I Generiek					
A. Ondernemerschap, innovatie en onderwijs					
1. Innovatiefonds MKB+ ²	84	93	104	115	EL&I
2. RDA	250	375	500	500	ELI/FIN
3. Aanvullend fiscaal innovatiepakket (RDA+/WBSO/KWR) ³	30	100	100	100	ELI/FIN
4. Betatechniek	33	33	22	22	OCW
II Specifiek voor topsectoren					
B. Kennis en innovatie					
5. NWO/KNAW aandeel topsectoren	90	175	260	350	OCW
6. Toegepast onderzoek (TNO, GTI's, DLO)	200	215	230	250	EL&I, DEF
7. Bevorderen innovatiekracht topsectoren	150	145	139	90	EL&I
8. Profilering kennisinfrastructuur ⁴	50	50	50	50	OCW
C. Onderwijs en arbeidsmarkt					
9. Professionele masters	0	7	7	7	OCW
10. Centra voor Innovatief Vakmanschap ⁵	4	4	4	4	OCW/EL&I
D. Internationaal					
11. Internationaal ondernemen en ontwikkelingsamenwerking (Buza)	200	235	270	300	BuZa
12. Internationaal ondernemen (EL&I)	10	10	10	10	EL&I
E. Specifieke bijdragen departementen					
13. VWS: Life Sciences & Health/zorg	106	85	74	49	VWS
14. EL&I: Energie-innovatie	81	100	90	101	EL&I
15. EL&I: Voeding + tuinbouw	30	35	40	50	EL&I
16. I&M: Logistiek	9	19	17	25	I&M
17. I&M: Water	12	13	13	25	I&M
18. OCW: creatief	0	11	11	11	OCW
19. Defensie	20	20	20	20	DEF
Totaal	1 359	1 725	1 961	2 079	

¹ De kasbedragen hebben deels betrekking op reeds aangegane verplichtingen. Daarnaast worden in de periode 2012–2015 nieuwe verplichtingen aangegaan (onder andere € 500 mln via het Innovatiefonds) die weer leiden tot kasbedragen na 2015.

² Dit leidt tot een fonds met een omvang t/m 2015 van circa € 500 mln.

³ Het bedrag in 2012 is bestemd voor het handhaven van het plafond in de WBSO op € 14 mln. Vanaf 2013 is het bedrag bestemd voor ophoging van de WBSO, fiscale stimulering van de mobiliteit van kenniswerkers en voor de RDA+.

⁴ Onder andere voor Onderzoeksinfrastructuur en STW.

⁵ Het bedrag is cumulatief € 16,4 mln. Voor de «Centers of Expertise» is een bedrag in dezelfde orde van grootte beschikbaar.

Agendering beleidsdoorlichtingen

Agendering beleidsdoorlichtingen				
Artikel/Operationele doelstelling	2012	2013	2014	2015
11 Goed functionerende economie en markten				x
12 Een sterk innovatievermogen				x
13 Een excellent ondernemersklimaat			x	
14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening		x		
15 Een sterke internationale concurrentiepositie			x	
16 Concurrerende, duurzame en veilige agro-, visserij- en voedselketens			x	
17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit		x		
18 Natuur en regio				x

Toelichting

Het instrument van periodieke beleidsdoorlichting wordt in de geïntegreerde EL&I-begroting voortgezet. Vanaf 2013 zullen alle algemene beleidsdoelstellingen periodiek worden doorgelicht. De uitkomsten hiervan worden aan de Tweede Kamer aangeboden.

2.1.2 Financieel kader

Onderstaand is een selectie opgenomen van de belangrijkste wijzigingen (kasuitgaven en ontvangsten) vanaf de standen van de Voorjaarsnota.

Uitgaven (in € mln)						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Stand ontwerp-begroting 2011(incl. amendementen)	3 152,0	2 962,5	2 576,9	2 390,8	2 204,9	
Mutaties Incidentele Suppletoire Begroting	2 748,8	2 217,4	2 112,2	1 864,3	1 748,2	
Stand na incidentele suppletoire begroting	5 900,8	5 179,9	4 689,1	4 255,0	3 953,1	
Mutaties VJN	129,2	116,0	89,3	22,2	97,8	
Stand VJN	6 030,0	5 295,9	4 778,4	4 277,2	4 050,9	
Nieuwe mutaties						
Artikel 12 Een sterk innovatievermogen						
1. Uitvoeringskosten WBSO		5,0	5,0	5,0	5,0	
2. Voeding innovatiefonds t.b.v. innovatiekredieten		20,0	30,0	40,0	45,0	- 5,0
3. Innovatieprogramma's/ bijdrage MIA-V	15,1	14,4				
4. Bijdrage Defensie aan taakstelling TNO		0,5	1,5	3,1	4,2	4,5
5. Bijdrage SZW aan onderzoek TNO		4,5				
6. I&M bijdrage aan NLR					2,0	1,3
Artikel 13 Een excellent ondernemersklimaat						
7. Borgstelling MKB Kredieten	29,0					
8. ACTAL	2,2					
9. Bio Based Economy	2,1					
10. Subsidietaakstelling Regeerakkoord	2,5	6,8	13,5	17,5	24,0	24,0
11. Ondernemerspleinen			147,0	142,0	138,0	138,0
Artikel 14 Een doelmatige en duurzame energiehouding						
12. Energie-innovatie en energiebesparing	- 44,0	- 14,0	6,5	16,6	- 3,5	14,0
13. Carbon Capture Storage	7,0	4,8	- 4,8			
14. SDE+			100,0	200,0	300,0	372,0
15. Elektrisch Rijden	12,0	4,3	3,3			
Artikel 15 Een sterke internationale comcurrentiepositie						
16. Transitiefaciliteit		5,0	10,0	15,0	15,0	15,0

Beleidsagenda

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Artikel 16 Concurrerende, duurzame veilige agro-, visserij- en voedselketens						
17. Uitbetaling verliesdeclaraties borstellingsfaciliteit	5,0					
18. Antibioticagebruik veehouderij/handhaving EU-regelgeving	1,0	6,0	1,0	1,0		
Artikel 17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit						
19. Schoolmaatschappelijk werk	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Artikel 18 Natuur en regio						
20. Programmatische Aanpak Stikstof	39,5	39,5	37,4			
21. Decentralisatiekorting, aandeel I&M	5,0	5,0				
22. Lagere bijdrage ILG	- 4,2	- 4,5	- 2,1			
23. Intensivering verdrogingsbestrijding	3,6	3,6	3,6			
Artikel 40 Apparaat						
24. DICTU	4,3					
25. Besteding Bekker-middelen	11,6	4,7				
Artikel 41 Nominaal en onvoorzien						
26. Verlaging prijsbijstelling 2011		- 9,0	- 9,0	- 9,0	- 9,0	- 9,0
Diverse artikelen						
27. Invulling taakstelling zorg en restproblematiek Rijksbegroting		16,7	15,5	8,6	8,3	8,3
28. Apparaattaakstelling EL&I		29,4	100,4	219,8	286,3	300,4
29. Invulling apparaat taakstelling EL&I		- 49,1	- 120,6	- 241,1	- 287,7	- 302,0
30. Inzet prijsbijstelling 2010 en 2011	- 28,8	- 38,9	- 43,3	- 33,3	- 31,8	- 31,4
Overige mutaties	- 14,4	21,2	16,6	58,9	18,6	
Stand ontwerpbegroting 2012	6 079,5	5 372,8	5 091,0	4 722,3	4 566,3	4 399,9

Toelichting nieuwe mutaties na de Voorjaarsnota (VJN) 2011

Artikel 12 Een sterk innovatievermogen

1. Uitvoeringskosten Wet bevordering speur- en ontwikkelingswerk (WBSO)

Deze mutatie betreft de toevoeging van middelen voor de uitvoeringskosten van de WBSO. De WBSO is een fiscaal instrument waarbij de uitvoeringskosten op de begroting van EL&I worden geraamd nadat de uitvoering is overgegaan naar Agentschap NL. Gezien de intensivering van de WBSO is verhoging van het uitvoeringsbudget noodzakelijk. In het kader van de voorjaarsbesluitvorming 2011 heeft een herprioritering plaatsgevonden om de extra uitvoeringskosten te financieren. Het betreft meerjarig de inzet van nog niet gecommiteerde voormalige FES middelen.

2. Voeding innovatiefonds ten behoeve van innovatiekredieten

Deze mutatie betreft het naar voren halen van middelen voor de voeding van het innovatiefonds (operationele doelstelling 12.2). Daartoe worden EL&I middelen uit de periode 2016-2023 naar de periode 2012-2015 geschoven.

3. Innovatieprogramma's/bijdrage MIA-V

In het kader van de Maatschappelijke Innovatie Agenda Veiligheid (MIA-V) en de uitvoering van de daarbijbehorende Small Business Innovation Research-regeling (SBIR) worden er middelen overgeboekt van het Ministerie van V&J naar het ministerie van EL&I. Er worden twee SBIR

Beleidsagenda

projecten uitgevoerd. Het eerste SBIR project is gericht op Fysieke bescherming (van hulpverleners) en het tweede SBIR-project is gericht op simulatie en serious gaming

4. Bijdrage Defensie aan taakstelling TNO

Middels deze mutatie levert het Ministerie van Defensie haar aandeel in de taakstelling voor het TNO in het kader van de efficiënte Rijksdienst, die geparkeerd is op de begroting van EL&I.

5. Bijdrage SZW aan onderzoek TNO

Met deze mutatie worden er middelen overgeboekt vanuit het Ministerie van SZW voor de uitvoering van onderzoek door TNO voor het thema Arbeidsparticipatie en vergrijzing.

6. I&M bijdrage aan NLR

In het kader van de herverkaveling van het innovatiebeleid naar EL&I heeft een overboeking van de bijdrage aan Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium (NLR) van het Ministerie van I&M plaatsgevonden.

Artikel 13 Een excellent ondernemingsklimaat

7. Borgstelling MKB Kredieten

De raming voor schade-uitgaven wordt verhoogd met € 29 mln, omdat als gevolg van het economische klimaat ook in 2011 meer schadedeclaraties worden verwacht dan eerder geraamd. Dekking wordt gevonden binnen het totaal van de EL&I begroting.

8. ACTAL

Vanuithet Ministerie van BZK worden er middelen overgeboekt voor de Instelling Adviescollege toetsing regeldruk (Actal) 2011–2015.

9. Bio Based Economy (BBE)

Voor de uitvoering van het project BBE wordt in 2011 een bedrag van € 2,1 mln beschikbaar gesteld. De verhoging van het budget wordt gedekt uit niet verdeelde loon- en prijsbijstelling. Doelstelling is om de ontwikkeling van BBE te versnellen. De reden is dat BBE onder andere een belangrijke bijdrage levert aan een duurzame ontwikkeling door verlaging van de uitstoot van broeikasgassen en vermindering van de afhankelijkheid van fossiele grondstoffen.

10. Subsidietaakstelling regeerakkoord

Een deel van de aan EL&I bij regeerakkoord opgelegde subsidietaakstelling van in totaal € 550 mln structureel kan niet worden gekort op de bestaande budgetten van artikel 13 en wordt ingevuld door hiervoor de prijsbijstelling in te zetten.

11. Ondernemerspleinen

Per 2013 zal een bijdrage uit de EL&I begroting de heffing van de Kamer van Koophandel vervangen, waarmee de integratie van de Kamer van Koophandel tot de nieuwe «ondernemerspleinen» wordt gefaciliteerd.

Artikel 14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening

12. Energie-innovatie en energiebesparing

De mutatie betreft het doorschuiven van middelen samenhangend met energie-innovatie en energiebesparing, om in 2012 en verder invulling te kunnen geven aan het topsectorenbeleid. Hierover neemt het kabinet in

het najaar een nader besluit. In 2011 wordt daarom geen subsidieregeling opengesteld.

13. Carbon Capture Storage (demonstratie-projecten opslag en afvang CO₂)

Met deze mutatie worden gereserveerde middelen naar voren gehaald ten behoeve van de afwikkeling van het CO₂-opslagdemonstratieproject in Barendrecht en worden er middelen ter beschikking gesteld ten behoeve van het kleinschalige CO₂-afvangdemonstratieproject Pegasus fase 1b.

14. SDE+

In het Regeerakkoord is vastgelegd dat de opwekking van duurzame energie stimulering verdient in de overgangsfase naar een concurrerende positie. Besloten is om daartoe de Stimuleringsregeling Duurzame Energie (SDE) om te vormen tot een SDE+ regeling, waarmee duurzame energieprojecten kunnen worden gestimuleerd. De financiering van de SDE+ vindt plaats door een opslag op de energierekening en in de toekomst mogelijk voor een deel uit een kolen- en gasbelasting voor grote stroomproducenten. De raming voor deze heffing was reeds op de begroting opgenomen en nu worden conform de afspraken uit het Regeerakkoord ook de middelen voor de uitgaven van de aanvullende post van het Rijk beschikbaar gesteld, zodat de regeling opgesteld kan worden.

15. Elektrisch Rijden

Deze mutatie betreft het overhevelen van de middelen van het dossier Elektrisch Rijden van het ministerie van I&M naar het Ministerie van EL&I. Het gaat om de middelen voor een meerjarige opdracht die het Agentschap NL zal uitvoeren ten behoeve van het programma «*Proeftuinen Hybride en Elektrisch Rijden*».

Artikel 15 Een sterke internationale concurrentiepositie

16. Transitiefaciliteit

Om de overgang van een Ontwikkelingssamenwerkingsrelatie (OS-relatie) naar een normale economische bilaterale relatie te begeleiden zal een transitiefaciliteit op de begroting van EL&I worden gecreëerd. Deze faciliteit heeft als doel om instrumenten in te zetten in partnerlanden met economisch potentieel die niet onder ODA vallen. Door de instelling van deze transitiefaciliteit wordt de oorspronkelijke OS-relatie uitgefaseerd. De middelen voor deze transitiefaciliteit komen beschikbaar uit de HGIS-middelen.

Artikel 16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens

17. Uitbetaling verliesdeclaraties borgstellingsfaciliteit

EL&I verwacht in 2011 in totaal € 10 mln uit te betalen aan verliesdeclaraties van de Borgstellingsfaciliteit Landbouw. Om deze uitbetaling mogelijk te maken is in de 1^e suppletoire begroting/Voorjaarsnota 2011 al € 5 mln onttrokken aan de interne begrotingsreserve borgstellingsfaciliteit. Thans wordt er additioneel € 5 mln onttrokken.

18. Antibioticagebruik veehouderij/handhaving EU-regelgeving

Om het antibioticagebruik in de veehouderij terug te dringen is intensivering van toezicht door de nVWA noodzakelijk. Voor deze intensivering wordt voor de periode 2011 t/m 2014 jaarlijks € 1 mln beschikbaar gesteld.

Daarnaast wordt voor 2012 de bijdrage aan de nVWA met € 5 mln verhoogd voor activiteiten in het kader van handhaving van de Europese regelgeving.

Artikel 17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit

19. Schoolmaatschappelijk werk

EL&I ontvangt van het Ministerie van OCW een bijdrage voor het schoolmaatschappelijk werk in het groen onderwijs. Deze bijdrage heeft onder meer tot doel om voortijdig schoolverlaters te begeleiden van school naar werk.

Artikel 18 Natuur en regio

20. Programmatische Aanpak Stikstof (PAS).

Conform het Regeerakkoord worden de middelen van de aanvullende post van het Rijk beschikbaar gesteld ten behoeve van de Programmatische Aanpak van de Stikstofproblematiek. Het betreft hier maatregelen van het Rijk om de stikstofbelasting terug te dringen zodat (economische) ontwikkeling in de omgeving van Natura 2000-gebieden mogelijk blijft en de natuur goed wordt beschermd.

21. Decentralisatiekorting, aandeel I&M

Bij Nota van Wijziging op de begroting 2011 is de decentralisatiekorting op het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) en de EHS-budgetten van € 125 mln voor 2012 en 2013 aflopend naar € 85 mln vanaf 2015 volledig verwerkt op de EL&I-begroting. De decentralisatiekorting resulteert in een aandeel van € 5 mln in 2012 en 2013 bij het Ministerie van I&M. Hiertoe vindt een budgetoverheveling plaats vanuit de begroting van het Ministerie van I&M.

22. Lagere bijdrage ILG

De bijdrage van het Ministerie van I&M aan het ILG voor bufferzones, milieukwaliteit, duurzaam watergebruik en duurzaam ondernemen wordt neerwaarts bijgesteld. Dit leidt tot een verlaging van zowel de uitgaven als de ontvangsten op de EL&I begroting. De vrijkomende middelen op de begroting van I&M worden ingezet voor EHS-projecten (Hart voor Dieren en Renkumse Beekdal) en het opruimen van verspreid liggend glas.

23. Intensivering verdrogingsbestrijding

Het Ministerie van I&M levert voor de jaren 2011–2013 een bijdrage aan de intensivering van de verdrogingsbestrijding van natuurgebieden binnen de EHS.

Artikel 40 Apparaat

24. DICTU

De bijdrage aan Dienst ICT Uitvoering (DICTU) wordt voornamelijk verhoogd voor het outsourcingtraject kantoorautomatisering en de versnelde afschrijvingskosten op oude computers.

25. Besteding Bekker-middelen

In het kader van maatregelen Sociaal Flankerend Beleid sector Rijk 2008–2012 en van de Vernieuwing Rijksdienst zijn in 2009 en 2010 middels tranches middelen aan de EL&I-begroting toegevoegd. Deze middelen worden ingezet om de krimp van de EL&I-organisatie verantwoord te kunnen realiseren en voor investering in de infrastructuur en services

voor communicatie met bedrijven (agrosector) en burgers via het internet. Dit laatste levert een bijdrage aan de krimptaakstelling van EL&I en geeft bovendien het terugdringen van de «administratieve lasten» bij bedrijven en burgers een impuls. In 2009 en 2010 was sprake van onderbesteding op deze zgn. Bekkermiddelen voor het Sociaal Flankerend Beleid en de ICT projecten. Deze zullen in 2011 en 2012 tot uitbetaling komen.

Artikel 41 Nominaal en onvoorzien

26. Verlaging prijsbijstelling 2011

Bij Voorjaarsnota 2011 is abusievelijk te veel prijsbijstelling tranche 2011 aan departementen toegedeeld. Voor EL&I betreft dit een reeks van € 9 mln structureel vanaf 2012.

Dit leidt tot een navenant tekort op de operationele doelstelling «prijsbijstelling» van dit artikel. Dit tekort zal in beginsel in mindering worden gebracht op toekomstige prijsbijstelling (tranche 2012).

Hierover zal besluitvorming plaatsvinden bij Voorjaarsnota 2012.

Diverse artikelen

27. Invulling taakstelling zorg en restproblematiek Rijksbegroting

Aan het Ministerie van EL&I is bij de ontwerpbegroting 2012 een taakstelling opgelegd als bijdrage aan de problematiek op het terrein van de zorg en rest-problematiek op de Rijksbegroting. Deze taakstelling is ingevuld door hiervoor grotendeels de prijsbijstelling 2010 en 2011 in te zetten.

28 en 29. Apparaattaakstelling EL&I

Voor deze kabinetsperiode is een forse apparaattaakstelling opgelegd aan EL&I. Enerzijds is een generieke apparaattaakstelling opgelegd van vier keer 1,5%. Hiervan is 1,5% opgelegd bij Miljoenennota 2011 (doelmatigheidskorting) en bij Regeerakkoord Rutte/Verhagen de overige drie keer 1,5% (2012–2014). Dit betreft dus een taakstelling oplopend naar 6% in 2015 op de personele en materiële uitgaven van EL&I. Anderzijds is een additionele apparaattaakstelling opgelegd zowel aan oud-LNV (10%) als aan oud-EZ (17%) uit hoofde van de forse beleidsextensiveringen en verantwoordelijkheidsverschuivingen op het domein van EL&I, zoals de fusie van oud-LNV en oud-EZ in EL&I en de decentralisatie van natuur- en regionaal economisch beleid en de subsidietaakstelling Regeerakkoord. Tevens is zowel aan oud-LNV als aan oud-EZ bij begroting 2010 door het kabinet Balkenende IV een taakstelling versobering bedrijfsvoering Rijksdienst opgelegd, die nog ingevuld dient te worden. Tot slot is een deel van de apparaattaakstelling zoals opgelegd aan de baten-lastendiensten P-direkt, DWM, RGD en ABD/TMG, die alle werkzaamheden voor het concern EL&I verrichten, doorbelast aan EL&I. Dit leidt tot een totale apparaattaakstelling EL&I van circa € 30 mln in 2012 oplopend naar € 286 mln in 2015 (en € 330 mln in 2018).

Gezien de forse omvang van de apparaattaakstelling is de taakstelling specifiek en gericht ingevuld in lijn met het Regeerakkoord. In artikel 40 (Apparaat) wordt ingegaan op de invulling. Om de taakstelling te kunnen realiseren zullen in de eerste jaren (2012 tot en met 2014) kosten uit hoofde van sociaal flankerend beleid worden gemaakt. Conform kabinetsafspraken dienen departementen deze kosten zelf op te vangen door extra om te buigen op de apparaatuitgaven. Dit verhoogt de -in de eerste jaren- te realiseren en in te vullen taakstelling ten opzichte van hetgeen door het kabinet aan het Ministerie van EL&I is opgelegd.

30. Inzet prijsbijstelling 2010 en 2011

De prijsbijstelling 2011 en het nog beschikbare restant van de prijsbijstelling 2010 is ingezet ter dekking van uitvoeringsproblematiek op de EL&I begroting. Dit betreft onder andere het deels niet kunnen invullen van de subsidietaakstelling uit het regeerakkoord en de aan EL&I bij begroting 2012 opgelegde aanvullende taakstelling als bijdrage in de problematiek op het terrein van de zorg en de rest problematiek op de Rijksbegroting (zie reeks onder nummer 26).

Ontvangsten (in € mln)						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Stand ontwerp- begroting 2011	8 048,3	8 200,3	7 931,5	7 301,1	7 976,7	
Mutaties Incidentele Suppletoire Begroting	2 696,6	2 229,9	2 522,8	2 984,1	2 160,0	
Stand na incidentele suppletoire begroting	10 744,9	10 430,2	10 454,3	10 285,2	10 136,7	
Ontvangstenmutaties VJN	1 667,2	1 400,0	750,0	- 100,0	- 200,0	
Stand ontwerp-begroting na VJN	12 412,1	11 830,2	11 204,3	10 185,2	9 936,7	
Nieuwe ontvangstenmutaties na VJN						
Artikel 14 Een doelmatige en duurzame energiehuishouding						
1. Gasbaten	100,0	1 100,0	450,0	- 50,0	- 100,0	
Artikel 15 Een sterke internationale concurrentiepositie						
2. Transitiefaciliteit			5,0			
Artikel 16 Een concurrerende, duurzame en veilige agro-, visserij- en voedselketen						
3. Onttrekking interne begrotingsreserve voor verliesdeclaraties borgstellingsfaciliteit	5,0					
Artikel 18 Natuur en regio						
4. Lagere bijdrage ILG	- 4,2	- 4,5	- 2,1			
Overige mutaties	12,4	6,9	6,9	5,5	4,0	
Stand ontwerp-begroting 2012	12 525,3	12 932,6	11 664,1	10 140,7	9 840,7	9 728,6

Nieuwe Mutaties na VJN

Toelichting nieuwe mutaties na de Voorjaarsnota (VJN)

Artikel 14 Een doelmatige en duurzame energiehuishouding

1. Gasbaten

Naar aanleiding van de Koninginne-MEV (KMEV) is de raming voor de gasbaten aangepast. Deze aanpassing wordt met name veroorzaakt door de bijstelling van de olieprijs.

Artikel 15 Een sterke internationale concurrentiepositie

2. Transitiefaciliteit

Betreft bijdrage uit de HGIS-middelen ten behoeve van de instelling van een transitiefaciliteit.

Artikel 16 Concurrerende, duurzame en veilige agro-, visserij en voedselketen

3. Onttrekking interne begrotingsreserve voor verliesdeclaraties Borgstellingsfaciliteit

De verwachting is dat dit jaar € 10 mln moet worden uitbetaald aan verliesdeclaraties van de borgstellingsfaciliteit landbouw. Bij Voorjaarsnota 2011 is hiervoor reeds € 5 mln onttrokken aan de interne begrotingsreserve borgstellingsfaciliteit. De verhoging ad € 5 mln betreft de additionele onttrekking aan deze interne begrotingsreserve ten behoeve van de uitbetaling van verliesdeclaraties in de landbouw.

Artikel 18 Natuur en regio

4. Lagere bijdrage ILG

Het Ministerie van I&M verlaagt haar bijdrage aan het ILG voor projecten op het terrein van bufferzones, milieukwaliteit, duurzaam watergebruik en duurzaam ondernemen. Dit betekent dat de uitgaven- en ontvangstenraming van EL&l voor bovengenoemde artikelen naar beneden wordt bijgesteld.

Overzicht invulling subsidietaakstelling

In het Regeerakkoord is een subsidietaakstelling opgenomen van in totaal € 500 mln structureel op ondernemingsklimaatsubsidies en internationale bedrijfslevenprogramma's (€ 200 mln) en themagerichte innovatiesubsidies (€ 300 mln), die bij Nota van Wijziging in de begroting 2011 is verwerkt. Deze taakstelling kwam bovenop de subsidietaakstelling van € 50 mln inzake de in het Aanvullend Beleidsakkoord (Kabinet Balkenende IV) opgenomen besparing van € 3,2 mld. Het totale taakstellingsbedrag voor 2011 (€ 60 mln) is bij Incidentele Supplettoire Begroting ingevuld (TK, 32 609 XIII, nr. 1). Conform het verzoek van de Kamer wordt in de aansluitende tabel een verdere specificatie van de invulling van de genoemde subsidietaakstellingen gegeven.

Beleidsagenda

Kas (in € mln)	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Artikel 11						
Bijdrage Agentschap Telecom		- 1,0	- 1,0	- 1,0	- 1,0	- 1,0
Bijdrage aan Onafhankelijke Post en Telecommunicatie Autoriteit		- 1,0	- 1,0	- 1,0	- 1,0	- 1,0
Artikel 12						
Bijdrage aan Syntens	- 0,5	- 2,6	- 13,4	- 29,6	- 29,6	- 29,6
Eurostars		0,4	1,5	0,0	- 0,4	- 1,1
Institutioneel onderzoek	- 3,7	- 1,6	- 15,6	- 16,4	- 13,4	- 8,0
Innovatieprogramma's	- 10,0	- 56,8	- 69,3	- 154,1	- 179,4	- 177,2
Lucht- en ruimtevaart	5,0	- 5,4	- 11,8	6,4	- 30,1	- 37,5
Internationaal innoveren			2,1	- 0,1	- 2,3	- 6,7
Opkomende Markten (ISOM)		- 0,6	- 2,3	- 3,5	- 5,3	- 6,7
Kredietregeling Innovatie Samenwerking		- 14,6	- 17,4	- 20,3	- 20,3	- 20,3
Artikel 13						
Toerisme		- 5,0	- 9,1	- 12,8	- 12,8	- 12,8
Microkredieten		- 2,0	- 2,5	- 2,5	- 5,0	- 2,5
Valorisatie			- 7,5	3,0		4,5
Bijdragen aan instituten		- 1,2	- 2,4	- 2,4	- 2,4	- 2,4
Bevorderen Ondernemerschap		- 0,6	- 0,4	- 3,2	- 3,8	- 7,1
Ondernemerschap en Onderwijs			- 0,8	- 0,1	- 0,2	- 0,3
Besluit Subsidies Regionale Investeringsprojecten	0,3	- 0,9	- 2,5	- 4,8	- 4,5	- 4,1
Programma Implementatie Agenda ICT (PRIMA)		- 2,0	- 4,9	- 7,0	- 10,0	- 10,0
Niet verdeelde loon- en prijsbijstelling	- 2,5	- 6,8	- 13,5	- 17,5	- 24,0	- 24,0
Artikel 14						
Stadsverwarming		- 19,5	- 19,5	- 19,5	- 19,5	- 19,5
Energie-innovatie		- 3,5	- 6,3	- 10,6	- 15,7	- 17,1
Duurzame Warmte		- 0,3	- 1,9	- 3,0	- 4,0	- 4,7
Carbon Capture and Storage						- 1,0
Transitiemanagement		- 1,7	- 2,2	- 1,7	- 1,0	- 0,6
Bijdrage Energieonderzoek Centrum Nederland			- 1,2	- 4,5	- 6,2	- 7,0
Artikel 15						
Bijdragen diverse organisaties		0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Programma Starters op Buitenlandse Markten (PSB)	0,0	- 1,5	- 2,9	- 3,5	- 4,1	- 3,2
Instrumentele uitgaven	0,0	- 0,2	- 2,2	- 3,7	- 4,1	- 4,5
Acquisitie van buitenlandse bedrijven in Nederland	- 0,1	- 2,3	- 3,4	- 3,6	- 3,7	- 3,7
Management training	0,4	- 2,0	- 2,0	- 2,0	- 2,0	- 2,0
Overige programmatische aanpak	0,0	- 1,0	- 4,0	- 6,9	- 9,9	- 12,3
Internationaal excelleren 2getthere	0,0	- 3,2	- 8,5	- 13,6	- 12,4	- 10,4
Publiek Privaat Programmeren		0,1	1,0	3,4	6,1	8,5
Artikel 18						
Bedrijventerreinen		- 0,3	- 0,3	- 1,0	- 7,3	- 22,9
Cofinanciering EZ in EFRO-programma's				- 6,3	- 7,8	- 10,4
Pieken in de Delta	- 7,4	- 15,7	- 40,5	- 56,5	- 75,3	- 113,2
Andere gebiedsgerichte bijdragen			2,5	2,5	- 10,0	
Bijdrage Regionale Ontwikkelings Maatschappijen		- 1,8	- 3,6	- 5,4	- 5,8	- 7,3
Reeds bij Incidentele Suppletore Begroting ¹ ingevuld	- 60,0					
Overige kasverlagende maatregelen	18,6	- 6,0	- 43,8	2,3	- 22,1	28,5
Totaal	- 60,0	- 160,0	- 310,0	- 400,0	- 550,0	- 550,0

¹ TK, 32 609 XIII, nr. 1

2.2. De beleidsartikelen

11 Goed functionerende economie en markten

Algemene doelstelling

Voorwaarden voor een goed functionerende economie en markten, waaronder de markt voor elektronische communicatie.

Rol en Verantwoordelijkheid

Goed functionerende markten dragen in belangrijke mate bij aan de economische groei. In een goed functionerende markt reageren vraag en aanbod effectief op elkaar. Zowel consumenten als bedrijven profiteren daarvan. Op goed functionerende markten ontstaat een optimale prijs-kwaliteitverhouding van goederen en diensten en hebben gebruikers voldoende keuzevrijheid. Daarnaast stimuleren goed werkende markten innovatie. Bedrijven worden in een gezonde concurrerende omgeving aangezet om de beste prijs-kwaliteitverhouding te bieden aan hun klanten.

EL&I ziet het als haar taak eventuele belemmeringen voor het goed functioneren van economie en markten te verminderen of weg te nemen. EL&I bevordert het goed functioneren van markten door het scheppen van randvoorwaarden. EL&I waarborgt gezonde concurrentieverhoudingen op alle markten met behulp van de Mededingingswet en scheidt de voorwaarden waarbinnen concurrentie kan plaatsvinden met de Waarborgwet, de Winkeltijdenwet en de Metrologiewet. Daarnaast draagt EL&I bij aan een goede balans tussen de belangen van bedrijven en consumenten met generiek consumentenbeleid. Dit richt zich op het behouden en versterken van de positie van de consument door handhaving van collectieve inbreuken op wettelijke regels en het verminderen van informatieasymmetrie.

Vanwege het specifieke karakter en het maatschappelijke en economische belang is in de markt voor telecommunicatie en post separaat beleid noodzakelijk om tot een optimale marktordening te kunnen komen. In deze markt zijn separate (wettelijke) kaders opgesteld die de veiligheid, betrouwbaarheid, toegankelijkheid en transparantie borgen. Door te voorzien in de maatschappelijke behoefte aan statistieken door het CBS ondersteunt de minister van EL&I het beleid ter bevordering van de efficiënte werking van markten.

Kengetallen

Kengetal	2006	2007	2008	2009	2010	Ambitie 2011
Index of Economic Freedom						
Nederland	75,4	75,5	77,4	77	75	>70
Europees gemiddelde	66,2	66,3	66,8	66,3	66,8	

Bron: www.heritage.org/Index/

De Index of Economic Freedom geeft een indicatie hoe het met de economische vrijheid in een land is gesteld. Economische vrijheid wordt gemeten in 10 categorieën die uiteenlopen van de bescherming van eigendomsrechten en de aanwezigheid van corruptie tot het vrije verkeer van goederen, diensten, arbeid en kapitaal. De economische vrijheid in Nederland is hoog. De Nederlandse score ligt ruim boven het Europees gemiddelde.

Beleidsartikelen

Markt en consumenten prestaties Nederland; kengetallen			
Kengetallen	EU 27 (2010)	NL (2010)	Ambitie
1. Percentage consumenten dat zich voldoende beschermd acht			Voor al deze kengetallen geldt dat de ambitie is om boven het EU gemiddelde te blijven.
2. Percentage consumenten dat verkopers/ providers vertrouwt	57%	69%	
3. Percentage dat bij verkopers heeft geklaagd	65%	77%	
4. Percentage consumenten tevreden met klachtafhandeling	13%	12%	
5. Percentage consumenten dat het makkelijk vindt om via zelfregulering geschillen op te lossen	52%	56%	
6. Consumentenomgevingindex	48%	51%	
	61	66	

Bron: Europees Scoreboard Consumentenmarkten

Toelichting

In de internationale vergelijking op een aantal issues die raken aan het vertrouwen van consumenten, scoort Nederland relatief hoog. De Omgevingsindex geeft een samengesteld beeld op verschillende indicatoren die te maken hebben met het consumentenvertrouwen.

Kengetal	2008	2009	2010	2011	Ambitie
1. Concurrentie markt mobiele telefonie (HHI-index) <i>Bron: TNO</i>	3 763	3 874	3 874	n.n.b.	dalend
2. Percentage van de Nederlandse huishoudens dat toegang heeft tot breedbandinternet met een snelheid hoger dan 30 Mbs, cq. 100 Mbs <i>Bron: OPTA</i>			30 Mbs: n.n.b. 100 Mbs: n.n.b.	30 Mbs: n.n.b. 100 Mbs: n.n.b.	30 Mbs: 100% 100 Mbs: stijgend
3. Percentage van de Nederlandse huishoudens dat daadwerkelijk gebruik maakt van breedbandinternet met een snelheid hoger dan 30 Mbs, cq 100 Mbs <i>Bron: OPTA</i>			30 Mbs: n.n.b. 100 Mbs: n.n.b.	30 Mbs: n.n.b. 100 Mbs: n.n.b.	30 Mbs: stijgend 100 Mbs: 50%

Toelichting

- De Herfindahl Hirschman Index (HHI) geeft een indicatie van de marktconcentratie, die afhankelijk is van enerzijds het aantal partijen in de markt (hoe meer partijen, des te lager de HHI) en anderzijds de marktaandeelen van deze partijen (hoe groter het marktaandeel van de marktleiders, des te hoger de HHI). Bij dalingen van de HHI kan dus gesproken worden van toegenomen concurrentie. De betreffende HHI kijkt alleen naar de markt op netwerkniveau, dat wil zeggen dat het alleen naar de marktaandeelen kijkt van partijen met een eigen netwerk. In de markt voor mobiele telefonie zijn echter ook partijen aanwezig die zelf diensten aanbieden, maar dat doen via de netwerken van de drie grote aanbieders. Het streven is dat door uitgifte van frequenties voor nieuwe mobiele toepassingen ook nieuwe partijen de markt kunnen betreden. Daardoor zou de HHI-waarde moeten dalen.
- Nederland staat al jaren in de top 3 van landen met een goed (vast) breedbandnetwerk. Het streven in de Europese Digitale Agenda dat rond 2020 iedere Europeaan toegang moet hebben tot ten minste een verbinding van 30 Megabit per seconde (Mbs) is dan ook niet de grootste uitdaging voor Nederland. Interessant is om te zien of er in Nederland ook steeds meer supersnel breedband beschikbaar komt (vanaf 100 Mbs). Beleid voor vaste en mobiele infrastructuur faciliteert deze ontwikkelingen.

Beleidsartikelen

3. Tevens is van belang dat de beschikbare snelheden van de netwerken ook daadwerkelijk gebruikt worden. Snelle netwerken maken nieuwe innovatieve diensten – bijvoorbeeld teleconferencing, zorg op afstand en omroepdiensten – mogelijk. En deze diensten zorgen voor meer economische groei. In de breedbandmonitor zal daarom zowel de beschikbaarheid als het gebruik van breedband gevolgd worden.

Omdat de kengetallen bij punt 2 en 3 nieuw zijn, is het op dit moment nog niet mogelijk om een meerjarige reeks weer te geven. De gegevens voor 2010 zijn naar verwachting begin 2012 beschikbaar.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
VERPLICHTINGEN	233	245	229	212	194	190	187
UITGAVEN	233	246	232	214	195	190	188
<i>Programma-uitgaven</i>	<i>221</i>	<i>232</i>	<i>221</i>	<i>204</i>	<i>185</i>	<i>180</i>	<i>178</i>
11.1 Optimale marktordening en mededinging bevorderen	23	28	28	27	26	26	26
11.3 Goede en betrouwbare netwerken en markten voor telecommunicatie- en post	6	14	12	11	10	11	11
11.4 Voorzien in maatschappelijk behoefte aan statistieken	192	190	181	166	149	143	141
<i>Bijdragen baten-lastendiensten</i>	<i>12</i>	<i>13</i>	<i>11</i>	<i>11</i>	<i>10</i>	<i>10</i>	<i>10</i>
Toezicht Agentschap Telecom	6	6	6	6	5	5	5
Agentschap Telecom	6	7	5	5	5	5	5
ONTVANGSTEN	60	62	55	31	31	31	31
Ontvangsten NMa	10	5					
High Trust	22	31	31	31	31	31	31
Diverse ontvangsten	27	26	24				

Budgettair belang fiscale maatregelen

Bedragen x € 1 mln.	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Post	207	194	191	187	184	180	177

Budgetflexibiliteit

Een belangrijk deel van de budgetten op artikel 11 zijn bijdragen aan (internationale) organisaties (92% ofwel € 214 mln). Een klein deel van dit bedrag (€ 2,5 mln) betreft de jaarlijkse contributies aan een aantal Europese en VN-organisaties op het gebied van telecommunicatie en post waarvan de Staat der Nederlanden lid is en die worden gefinancierd uit HGIS middelen. Voor een groter deel betreft het de uitvoering van wettelijke taken door organisaties als Agentschap Telecom, OPTA en NMI, maar ook incidentele taken als veilingen, juridische taken als behandeling van bezwaar en beroep en algemene ondersteuning bij beleidsvoorbereiding en evaluatie. De flexibiliteit in deze budgetten is derhalve gering. Het overige deel van het budget (8% ofwel € 18 mln) betreft in de eerste jaren vooral betalingen op eerder aangegane verplichtingen, onder meer voor kosten ter voorbereiding van de uitgifte van frequenties, het bevorderen van de elektronische overheid ten behoeve van het terugdringen van administratieve lasten en onderzoek ten behoeve van beleidsvoorbereiding en -evaluatie. De flexibiliteit voor dit deel neemt derhalve op de middellange en lange termijn toe.

Operationele doelstelling 11.1

Optimale marktordening en mededinging bevorderen

Motivering

EL&I zorgt met de inzet van marktordeningsinstrumenten voor borging van publieke belangen. Daarbij wordt gezocht naar een resultaatgerichte rolverdeling tussen ingrijpen van de overheid en het overlaten aan de markt. Door middel van wetgeving worden voorwaarden bepaald waarbinnen concurrentie kan plaatsvinden en wordt geregeld op welke wijze overheidsopdrachten voor concurrentie worden opengesteld.

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
11.1 Optimale marktordening en mededinging bevorderen	23,2	28,4	27,7	27,2	26,5	26,1	26,0
Bijdrage Metrologie	14,1	15,3	14,7	14,5	14,1	13,9	13,9
Raad Deskundige Nationale Meetstandaarden	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
PIANOo Programma	2,6	7,3	7,3	6,9	6,9	6,9	6,5
Markt en Overheid		0,5	0,7	0,9	0,9	0,9	0,9
NMa / Dte	0,6	1,0	0,5	0,8	0,4	0,4	0,4
Bijdrage Nederlands Normalisatie Instituut	2,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,0	1,2
Raad voor Accreditatie	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,1	0,2
Prijzenwet	0,6	0,2					
Onderzoek en opdrachten	2,9	2,8	3,0	2,7	2,7	2,8	2,8

Instrumenten en activiteiten

Mededingingsbeleid (Mededingingswet en de NMa)

Doel en beschrijving:

De Mededingingswet is de wettelijke verankering van het streven naar optimale concurrentie. De wet verbiedt het maken van concurrentiebeperkende afspraken tussen bedrijven en het misbruik maken van een economische machtspositie door een individueel bedrijf. Daarnaast geeft zij de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) de bevoegdheid fusies boven een bepaalde omzeldrempel te beoordelen op hun gevolgen voor de mededinging op specifieke markten.

De uitvoering van de Mededingingswet is opgedragen aan de NMa. De NMa handhaaft het verbod op kartels en op misbruik van een economische machtspositie en toetst eveneens fusies en overnames. Naast het toezicht op de Mededingingswet is de NMa ook belast met de uitvoering van het toezicht op een aantal sectorspecifieke wetten: de Elektriciteitswet 1998 en de Gaswet op het gebied van energie (zie artikel 14) en een aantal wetten op het gebied van vervoer die vallen onder de beleidsverantwoordelijkheid van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu.

Voornaamste acties in 2012:

- Bij de Tweede Kamer indienen van de wet die per 1 januari 2013 de instelling regelt van de nieuwe toezichthouder, waarmee drie huidige toezichthouders worden samengevoegd (NMa, Opta en Consumentenautoriteit). Waar mogelijk binnen het bestaande wettelijk kader, wordt in 2012 de feitelijke samenvoeging gerealiseerd. Prioriteit daarbij heeft het samenvoegen van de backoffices van ConsuWijzer en de bedrijfsvoering.
- Parallel aan de instellingswet wordt een wetsvoorstel uitgewerkt met materiële aanpassingen en stroomlijning van de taken van de drie toezichthouders. De aanpassingen leiden tot een budgettaire besparing en tot een vermindering van de lasten voor het bedrijfsleven. Bij deze aanpassing worden waar mogelijk en opportuun de aanbevelin-

gen uit de evaluaties van de toezichthouders en de Elektriciteitswet 1998 en Gaswet uit de afgelopen jaren meegenomen. Tevens wordt bezien of de introductie van strafrechtelijke handhaving van de Mededingingswet daarin een plaats krijgt.

- Bij het samenvoegen van de toezichthouders zal ook het vergemakkelijken van de informatie-uitwisseling met andere toezichthouders wettelijk worden geregeld.
- Gestreefd wordt naar inwerkingtreding van de wet tot aanpassing van de Mededingingswet ter invoering van gedragsregels voor de overheid. Deze gedragsregels hebben tot doel voorwaarden te stellen waaronder de overheid kan concurreren met het bedrijfsleven, waarmee een gelijk speelveld wordt bevorderd en overheden bij commerciële activiteiten niet langer oneigenlijk gebruik kunnen maken van overheidsmiddelen. Daarnaast wordt een handreiking bij de wet opgesteld. Deze handreiking is een hulpmiddel bij de toepasbaarheid van de wet. Vanaf dat moment zal de NMa toezicht houden op de gedragsregels voor de overheid.

Aanbestedingsbeleid

Doel en beschrijving:

Het doel van het aanbestedingsbeleid is erop gericht dat de overheid op een transparante en effectieve manier inkoop tegen de beste prijs-kwaliteitverhouding, waarbij ondernemers een goede en eerlijke kans maken op een opdracht. Het wetsvoorstel Aanbestedingswet beoogt een eenduidig en helder regelgevend kader te schetsen van de voorwaarden waaronder aanbestedende diensten hun opdrachten voor concurrentie moeten openstellen. Daarnaast wordt ingezet op verdere professionalisering van aanbestedende diensten met behulp van PIANOo, het expertisecentrum voor aanbesteden.

TenderNed levert een belangrijke bijdrage aan de professionalisering van de overheidsinkoop en leidt daarnaast tot vermindering van de administratieve lasten voor potentiële opdrachtnemers uit het bedrijfsleven. Ondernemers kunnen op één centrale plaats alle openbare (overheids)-opdrachten vinden. Na inwerkingtreding van het wetsvoorstel voor een nieuwe Aanbestedingswet zullen aanbestedende diensten verplicht worden TenderNed te gebruiken.

Voorts streeft Nederland ernaar dat ook op Europees niveau wordt gekomen tot vereenvoudiging en modernisering van de Europese aanbestedingsregels.

Voornaamste acties in 2012:

- Het streven is het Wetsvoorstel voor een nieuwe Aanbestedingswet in 2012 in werking te laten treden. Dit wetsvoorstel bevat een hernieuwde implementatie van de Aanbestedingsrichtlijnen, aangevuld met maatregelen die de concurrentie moeten bevorderen, de lasten moeten verminderen, de aanbestedingspraktijk waar nodig uniformeren, de toegang van het midden- en kleinbedrijf tot overheidsopdrachten verbeteren en de klachtenafhandeling vergemakkelijken.
- Introductie van extra mogelijkheden (fase 2) in TenderNed, het systeem voor elektronisch aanbesteden. Ondernemingen kunnen hiermee documenten in het online bedrijvenregister laten opnemen en digitaal inschrijven op aanbestedingen, waardoor het systeem fungeert als een online marktplaats.

Indicator

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2012	Streef-waarde	Planning	Bron
Gebruik elektronisch systeem voor aanbesteden wordt gemeengoed bij de overheid	Openbare aanbestedingen worden nog niet via TenderNed gepubliceerd	1 januari 2010	NVT	Alle openbare aanbestedingen worden via TenderNed gepubliceerd	2012	TenderNed, EL&I

Metrologiewet

Doel en beschrijving:

Met de Metrologiewet worden nationale meetstandaarden beschikbaar gesteld, zodat nauwkeurig kan worden gemeten met meetinstrumenten. Het gebruik van gecontroleerde meetinstrumenten bij het leveren van goederen draagt onder andere bij aan eerlijke handel en consumentenbescherming. VSL, Verispect en een aantal aangewezen keuringsinstanties zijn belast met de uitvoering van de regelgeving.

Voornaamste acties in 2012:

- In 2012 wordt de herziening van de Europese metrologische richtlijnen op basis van verordening 765/2008 betreffende accreditatie en markttoezicht en besluit 768/2008 betreffende het verhandelen van producten in de Metrologiewet geïmplementeerd. Hierdoor wordt een aantal technische verbeterpunten doorgevoerd.
- In 2012 wordt de IJkwet 1956 BES (Bonaire, Sint Eustatius, Saba) gemoderniseerd. Gestreefd wordt naar inwerkingtreding van de nieuwe wet in 2013. De infrastructuur voor het houden van toezicht op de naleving van de IJkwet BES wordt ingericht door het opleiden en begeleiden van eilandmedewerkers en het inrichten van een meetlokaal.

Operationele doelstelling 11.2

Motivering

Behouden en versterken positie van de consument

Consumenten moeten in staat zijn met vertrouwen op markten te opereren en daarbij goed gefundeerde keuzes te maken. Om consumenten als volwaardige spelers op de markt hun rol als afnemers te kunnen laten spelen blijft het van groot belang dat er heldere rechten en plichten gelden voor consumenten en ondernemers over zaken zoals informatievoorziening, herroeping en garantie. Daarvoor zijn wettelijke regels opgesteld. Tegelijkertijd moet de ruimte om te ondernemen niet onnodig worden ingeperkt en dienen de administratieve lasten zo laag mogelijk te worden gehouden. Er dient een balans gezocht te worden tussen de belangen van consumenten en ondernemers. Daarnaast voorziet EL&I door middel van handhaving in voorkoming van collectieve inbreuken op (een deel van) wettelijke regels. Ten behoeve van die handhaving is in 2007 de Consumentenautoriteit opgericht. Zowel bij het opstellen van wettelijke regels als bij de handhaving daarvan wordt nadrukkelijk rekening gehouden met het brede scala aan zelfreguleringsarrangementen die vanuit de markt zelf zijn opgesteld.

Instrumenten en activiteiten

Informatieloket ConsuWijzer

Doel en beschrijving:

Het informatieloket ConsuWijzer biedt op laagdrempelige wijze informatie aan over de rechten van ondernemers en consumenten.

Voornaamste acties in 2012:

In 2012 wordt gestreefd de naamsbekendheid van dit loket verder te vergroten en het aantal bezoeken van de website ook structureel op een hoog niveau te houden. Dit gebeurt onder meer door campagnes van Consuwijzer.

Indicator

De naamsbekendheid van ConsuWijzer			
Indicator	Waarde 2009	Streefwaarde 2012	Bron
Percentage spontane naamsbekendheid	2%	6%	ConsuWijzer
Percentage geholpen naamsbekendheid ConsuWijzer	23%	40%	
Aantal bezoeken op website ConsuWijzer	2 000 000	2 200 000	

Wet- en regelgeving, ter versterking van de positie van de consument

Doel en beschrijving:

Goede wet- en regelgeving in Nederland beschermt consumenten tegen oneerlijke praktijken en geeft hen belangrijke rechten in de relatie met ondernemers. Consumenten maken steeds vaker gebruik van aanbiedingen over de grens. EL&I zet zich samen met V&J in voor adequate Europese regels, zodat consumenten ook in andere EU landen met vertrouwen kunnen consumeren. Wanneer dat vertrouwen beschaamd wordt is het eveneens van belang dat de toezichthouder, waar nodig in samenwerking met de Europese collega's, effectief kan optreden.

Voornaamste acties in 2012:

- De uitkomsten van onderhandelingen in Brussel over de Richtlijn Consumentenrechten¹ worden door EL&I in 2012 in samenwerking met het voor de implementatie eerstverantwoordelijke Ministerie van V&J geïmplementeerd in Nederlandse wetgeving.
- EL&I stimuleert uitbreiding van de mogelijkheid tot laagdrempelige geschiloplossing. Wanneer consumentenorganisaties en brancheverenigingen kansen zien op tot de oprichting van een geschillencommissie op basis van tweezijdige algemene voorwaarden te komen, zal dit worden gefaciliteerd door middel van kennis en indien nodig door financiële ondersteuning.
- In 2012 worden consumenten door middel van openbaarmaking van onderzoeksgegevens van EL&I geïnformeerd over de kwaliteit van de dienstverlening van de klantenservice van telecom- en energiebedrijven.
- In 2012 is de parlementaire behandeling voorzien van de nieuwe Pandhuiswetgeving. Gestreefd wordt naar inwerkingtreding van de nieuwe Pandhuiswetgeving in 2013. De oude Pandhuiswet dateert uit 1910 en wordt door EL&I aangepast aan de huidige tijdsgeest. Voorzien wordt dat Consumentenautoriteit toezicht zal houden op de Pandhuiswetgeving.

¹ De onderhandelingen worden naar verwachting in de loop van 2011 afgerond

Operationele doelstelling 11.3

Motivering

Goede en betrouwbare netwerken en markten voor telecommunicatie en post

Een goed functionerende telecommunicatie- en postmarkt is een markt waarbij:

- Er concurrentie en innovatie is, zonder ongeoorloofde concurrentiebeperkende gedragingen;
- Er weinig tot geen toetredingsdrempels zijn voor nieuwe telecommunicatieaanbieders;
- Dienstverleners voldoende toegang kunnen krijgen tot de netwerken;
- Eindgebruikers een ruime keuze hebben uit een innovatief aanbod met een gunstige prijs/kwaliteitverhouding, waarbij zij eenvoudig van aanbieder kunnen veranderen en daartoe toegang hebben tot alle relevante informatie;
- En gebruikers een «gerechtvaardigd vertrouwen» kunnen hebben in de netwerken.

Om deze condities te bereiken maakt EL&I gebruik van een palet aan instrumenten: van overleg met marktpartijen tot wetgeving en handhaving.

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
11.3 Goede en betrouwbare netwerken en markten voor telecommunicatie- en post	6,0	14,6	12,0	10,5	9,8	11,2	10,7
Bijdrage aan OPTA	2,2	3,6	2,5	2,3	1,9	1,8	1,8
Bijdrage aan internationale organisaties	2,3	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	2,4
Veiligheid en frequenties	1,5	8,5	7,0	5,8	5,5	7,1	6,6

Instrumenten en activiteiten

Markt en regelgeving

Doel en beschrijving:

EL&I heeft als taak om te bevorderen dat markten goed functioneren. Vanwege het vitale belang van de telecom- en postmarkt voor de Nederlandse economie gaat hier specifiek aandacht naar uit. Deze markten worden gekenmerkt door marktimperfecties, zoals netwerk-effecten (een dienst is aantrekkelijker naarmate er meer afnemers zijn), marktmacht en schaarse middelen (zoals frequenties). Rekening houdend met deze imperfecties wordt concurrentie bevorderd door specifieke mededingingsregels en een goede bescherming van de consument. Het belangrijkste instrument hiervoor is wetgeving in de vorm van de Telecomwet (19 oktober 1998) en van de Postwet (1 april 2009). Beide wetten zijn mede gebaseerd op Europese richtlijnen. De Digitale Agenda.nl (mei 2011) schetst de kaders van het ICT beleid tot 2015. Naast wetgeving en beleid is er ook een belangrijke rol neergelegd voor toezicht en/of handhaving van de wet door de Onafhankelijke Post en Telecommunicatie Autoriteit (OPTA), Agentschap Telecom (AT), NMa en de Consumentenautoriteit.

Voornaamste acties in 2012:

- In het licht van de ambities voor snelle toegang tot internet, zoals verwoord in de Digitale Agenda.nl, wordt de voortgang van de uitrol van breedbandige netwerken gevolgd met een jaarlijkse Breedbandmonitor. De eerste monitor wordt in 2012 gepubliceerd.

Beleidsartikelen

- In september/oktober zal het vierjaarlijkse UPU (Universal Postal Union) Congres in Doha, Qatar plaatsvinden. Tijdens dit congres worden internationale afspraken met betrekking tot post gemaakt.
- Medio 2012 wordt op Europees niveau beslist of en hoe de tarieven voor bellen in het buitenland gereguleerd worden (Europese roaming verordening). EL&I zal zich ervoor inzetten dat bellen in het buitenland op termijn niet meer kost dan bellen in Nederland.
- Om betaalbare en gelijkwaardige toegang tot elektronische communicatiediensten voor doven en slechthorenden te realiseren zal EL&I via een open selectieprocedure een opdracht verlenen voor een tekst- en een beeldbemiddelingsdienst.
- OPTA krijgt de bevoegdheid om een verplichting tot functionele scheiding op te leggen indien de normale toegangsverplichtingen niet effectief blijken te zijn.
- Er komen regels tegen het blokkeren en beperken van de toegang tot diensten (netneutraliteit) en transparantieverplichtingen voor aanbieders van internettoegang voor capaciteitsbeheer op hun netwerken.
- De aanwijzingstermijn van de huidige beheerder van het Bel-me-niet Register loopt per 1 oktober 2012 af. Voor die datum wordt opnieuw een beheerder voor het Bel-me-niet Register aangewezen.

Frequentie- en antennebeleid

Doel en beschrijving:

EL&I heeft op grond van de Telecommunicatiewet de taak om verkeersregels op te stellen voor het gebruik van de ether, afspraken te maken in internationaal verband ten behoeve van harmonisatie en bij schaarste de wijze waarop het spectrum wordt verdeeld te bepalen. Door verruiming van de gebruiksmogelijkheden van het spectrum en door de uitgifte van beschikbare frequentieruimte worden hoogwaardige breedbandige mobiele communicatie en innovatieve omroep-toepassingen gerealiseerd. Daarnaast zet EL&I zich in voor de digitalisering van radio. Digitale etherradio biedt kansen voor nieuwe innovatieve diensten en draagt daardoor bij aan economische groei.

Agentschap Telecom draagt zorg voor de toelating tot het spectrum en ziet toe op het juiste gebruik daarvan. Mede in opdracht van EL&I geeft het Antennebureau voorlichting aan diverse doelgroepen, waaronder de burger, over de gezondheidseffecten van elektromagnetische velden van antennes, de wetgeving rond de plaatsing van antennes en de toepassingen waar antennes voor worden gebruikt.

Indicator

De doelstelling is om het aantal vergunningcategorieën¹ met tien procent terug te brengen (van 47 naar 42) in een periode van 5 jaar. Dit heeft tot gevolg dat gebruiksmogelijkheden van frequenties worden verruimd en wordt aangesloten bij veranderende marktomstandigheden en technologische ontwikkelingen.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Het aantal vergunningscategorieën t.b.v. het gebruik van frequentiebanden	47	1 januari 2009	dalend	42	2013	Agentschap Telecom

¹ Voorbeelden van vergunningcategorieën zijn vaste verbindingen, mobiele communicatie, omroep en zendamateurs.

Beleidsartikelen

Voornaamste acties 2012:

- Het voorbereiden van en deelnemen aan de Wereld Radio Conferentie (WRC). Een WRC vindt eens in de vier jaar plaats en bepaalt de internationale kaders voor het nationale frequentiebeleid. Naar aanleiding van de WRC, maar ook op basis van nationale behoeften en harmonisatiebesluiten van de Europese Commissie en de Europese Conferentie van administraties voor Post en Telecommunicatie (CEPT), zal het Nationale Frequentieplan gewijzigd worden.
- In 2017 lopen de vergunningen van Digitenne en de Publieke Omroep in het UHF spectrum (470–790 MHz) af. In 2012 wordt een beleidskader voor de bestemming van dit spectrum na 2017 opgesteld.
- Het omroepdistributiebeleid – het beleid ten aanzien van de verspreiding van omroepoepassingen via de verschillende infrastructuren (kabel, IPTV, ether en satelliet) – zal worden herijkt. Noodzaak hiertoe is onder meer om toenemende convergentie van media- en telecommunicatiediensten en de ontwikkeling van efficiëntere en innovatieve distributietechnieken te adresseren.
- In 2012 zal de transitie van analoge naar digitale radio samen met de vergunninghouders worden vormgegeven en zullen afspraken worden gemaakt over het gezamenlijk binden van de luisteraars aan het digitale platform.

Indicator

Een indicatie over het succes van de in 2012 gemaakte afspraken over digitalisering is de penetratiegraad van TDAB radio-ontvangers in huishoudens. Dit wordt gemonitord in de jaarlijkse uitgave *De Digitale Economie* (voor het eerst in de 2010-uitgave) van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Penetratiegraad van TDAB radio-ontvangers in huishoudens	<1%	2009	<1%	50%	2016	CBS

- De uitgifte van vergunningen voor mobiele communicatie (800/900/1800 MHz) zal in 2012 plaatsvinden. Aan de uitgifte liggen ruimte voor innovatie, ruimte voor flexibiliteit in frequentiegebruik, technologie en diensten en ruimte voor continuïteit van dienstverlening ten grondslag. Daarmee ontstaan optimale condities voor marktpartijen en voor de goede ordening en werking van de telecommunicatiemarkt, in het bijzonder voor mobiele communicatie.
- In 2012 zullen frequenties in de zogenoemde Band III worden uitgegeven. Met frequenties in Band III kan de markt innovatieve digitale omroepoepassingen ontwikkelen en aanbieden aan de consument.
- Bij gebleken marktbehoefte zal in 2012 de beschikbare vrije frequentieruimte in de 3,5 GHz-band worden uitgegeven voor kleinschalige innovatieve commerciële elektronische communicatietoepassingen.

Nummers en Internetdomeinnamen

Doel en beschrijving:

Het vaststellen van nummerplannen is een wettelijke taak, die is vastgelegd in de Telecommunicatiewet. Doel van het nummerbeleid is het waarborgen dat het aanbod van nummers die nodig zijn in de elektronische communicatiemarkt (onder meer telefoonnummers) adequaat, voldoende groot en verzekerd is voor de toekomst. Het houdt daarbij

Beleidsartikelen

rekening met technische en marktontwikkelingen, de belangen van de consument en de internationale context.

EL&I volgt binnen ICANN/GAC (The Internet Corporation for Assigned Names and Numbers/Governmental Advisory Committee), in EU-verband, en met Buitenlandse Zaken de introductie van nieuwe internetextensies, zodat mondiaal zowel de stabiliteit van het internet als publieke belangen gewaarborgd blijven. EL&I werkt voorts samen met de Stichting Internet Domeinregistratie Nederland (SIDN) om de stabiliteit en continuïteit van het .nl-domein te waarborgen.

Voornaamste acties in 2012:

- Onder andere als gevolg van een mogelijk verwachte uitbreiding van Europees geharmoniseerde nummers zal het nummerplan worden gewijzigd.
- In opdracht van EL&I zal TNO monitoren hoe de invoering van Internet Protocol versie 6 (IPv6) in Nederland verloopt.

Een veilig en betrouwbaar netwerk

Doel en beschrijving:

Elektronische communicatie is een basisvoorziening voor onze economie. Het is daarom van belang dat de continuïteit, veiligheid en betrouwbaarheid van ICT worden bewaakt en dat gebruikers met vertrouwen gebruik maken van elektronische communicatie. Een groter vertrouwen in elektronische communicatie leidt tot een groter gebruik. Zo kan een versterking van vertrouwen ruim € 1 miljard aan extra omzet voor internethandel in 2014 opleveren¹.

Omdat de kosten van het beschermen van het netwerk vaak op een andere plek liggen dan de baten van een veilig en betrouwbaar netwerk, moet EL&I hier optreden. Dit doet EL&I door wetgeving (hoofdstuk 11 van de Telecomwet), door gebruik te maken van de kaders die zijn gesteld in de Digitale Agenda.nl maar ook door overleg met belanghebbenden. De ICT Response Board – bestaande uit publieke en private partijen – pakt grootschalige ICT-uitval aan door advies te geven over mogelijke tegenmaatregelen.

Voornaamste acties in 2012:

- De vereisten uit het Regulatory Framework for Electronic Communications met betrekking tot continuïteit en weerbaarheid en met betrekking tot de meldplicht verstoring van telecommunicatie (uitval van netwerken) worden ingevoerd. Dit gebeurt in samenspraak met de telecomsector en de toezichthouder. Ook zal de storingsgevoeligheid van onze netwerken via publieksinformatie inzichtelijk worden gemaakt
- Voorbereiden van en deelname aan de ICT crisisoefening van de Europese Commissie
- Organiseren van een nationale oefening op basis van het Nationaal Crisisplan-ICT Inventarisatie in Europees verband van de vitale functies binnen de Telecom en ICT-infrastructuur met als doel te bezien of hiervoor specifieke grensoverschrijdende maatregelen op gebied van continuïteit moeten worden getroffen.
- Het programma veilig elektronisch zakendoen wordt gestart. Dit programma ondersteunt acties op het borgen van veilig gebruik van ICT en kennis over rechten en plichten in het online handelsverkeer.
- In navolging van het eind 2009 gesloten Antibotnet convenant met Internet Service Providers (ISP's) werken ISP's een voorstel uit voor het opzetten van «clearinghouse»: een gedeeld systeem voor detectie en

¹ Ernst&Young, *Groeien door veiligheid*, 2011

ontsmetting van botnets. Op basis van de informatie van zo'n clearinghouse kunnen ISP's hun klanten helpen computers te ontsmetten en via het beschikbaar stellen van hulpmiddelen blijvend schoon te houden.

- EL&I zal in samenwerking met de ICT-industrie standaarden op het gebied van cyber security ontwikkelen, waardoor hard- en software producten beter kunnen worden beveiligd tegen nieuwe kwetsbaarheden.

Operationele doelstelling 11.4 Motivering

Voorzien in maatschappelijke behoefte aan statistieken

Het publiceren van betrouwbare en samenhangende statistische informatie over maatschappelijke en economische ontwikkelingen die inspeelt op de behoefte van de samenleving, waardoor:

- maatschappelijke en economische ontwikkelingen in samenhang worden beschreven;
- nationale en internationale Europese verplichtingen op statistisch gebied worden nagekomen;
- de verdeling van fondsen (Gemeente en Provinciefonds) en de vaststelling van afdrachten en indexeringen (loonkosten en prijsontwikkeling) op basis van objectieve gegevens, efficiënt kan worden vastgesteld;
- beleidsanalyses, modelsimulaties, prognoses en geavanceerde microdata-analyses kunnen worden uitgevoerd.

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
11.4 Voorzien in maatschappelijk behoefte aan statistieken	192,3	190,2	181,1	165,7	148,5	142,7	140,8
Bijdrage aan het CBS	192,3	190,2	181,1	165,7	148,5	142,7	140,8

Instrumenten en activiteiten

Het CBS wil een toonaangevend kennisinstituut zijn dat kan inspelen op de vraag naar statistische informatie van beleid, wetenschap en maatschappij. Dit door het samenstellen en publiceren van onbetwiste, samenhangende, actuele statistische informatie die relevant is voor praktijk, beleid en wetenschap. Om dit te realiseren is het vereist dat de kwaliteit van de statistische informatie gegarandeerd is. Hiermee wordt de (wetenschappelijke) kwaliteit van de statistieken geborgd en wordt het CBS door de gebruikers als gezaghebbende bron van betrouwbare en valide statistische informatie beschouwd. Tevens wordt het optimaliseren van het gebruik van de statistieken van het CBS voor de ontwikkeling, uitvoering en evaluatie van beleid door onder meer de ministeries (en daarmee de maatschappelijke relevantie van het CBS) nagestreefd.

Voornaamste acties in 2012:

- Uitvoeren van het reguliere statistisch programma en vernieuwingsprojecten.
- Om lastendruk te verlagen het aantal uitvragen reduceren en alternatieve manieren van waarnemen onderzoeken en zo mogelijk implementeren.
- Realiseren van de efficiency-taakstelling.

Beleidsartikelen

Indicatoren	Definitie	Streefwaarde 2012
1. Realisatie van de publicatiekalender	Realisatie: Percentage op de geplande datum gepubliceerde persberichten en gerealiseerde leveringen aan Eurostat.	90 procent van publicatiekalender op of voor geplande publicatiedatum gehaald.
2. Aantal formele correcties op publicaties	Aantal persberichten dat met een (nieuw) persbericht wordt gecorrigeerd.	Maximaal 3 persberichten per jaar met correcties.
3. Afwijking van voorlopige en definitieve cijfers		
a. economische groei	Het aantal keer dat de definitieve kwartaalcijfers voor de economische groei van een jaar meer dan 0,75 procentpunt afwijken van de flash-ramingen voor de kwartalen van dat jaar.	Voor minstens drie kwartalen van het jaar moet de afwijking minder zijn dan 0,75 procentpunt.
b. internationale handel	Het aantal afwijkingen van meer dan 4% tussen de voorlopige en definitieve cijfers van de onderdelen van de 6-wekenversie van de maandcijfers van de internationale handel.	80 procent van de afwijkingen moet minder zijn dan 4 procent.
c. bevolkingsgroei	Deelindicator jaarcijfer: de absolute afwijking van de som van de voorlopige maandcijfers van de bevolkingsgroei met het definitieve jaarcijfer. Deelindicator maandcijfers: het aantal keren dat de definitieve cijfers van de bevolkingsgroei voor de maanden van het voorafgaande kalenderjaar meer dan 4 000 afwijken van de voorlopige cijfers.	Voor minstens 8 maanden moet de afwijking minder zijn dan 4 000 én de afwijking van het gecumuleerd jaartotaal moet minder dan 16 000 zijn.
4. Administratieve lasten verlaging/reductie enquêtedruk	Uitkomst van de jaarlijkse administratieve lasten zoals gemeten door de «enquêtedrukmeter» (EDM).	De administratieve last door enquêtedruk voor het bedrijfsleven mag in 2012 niet meer bedragen dan de lastendruk in 2011 en wordt zoveel mogelijk gereduceerd in lijn met de doelstelling om in 2015 een reductie tussen de 20% en 30% te realiseren ¹

¹ Zoals nader toegelicht in de Voortgangsrapportage regeldruk bedrijven van Prinsjesdag 2011 vereist de realisatie van deze doelstelling zowel wijzigingen uitgevoerd door het CBS als wijzigingen in de Europese regelgeving. Op basis van haalbaarheidsonderzoeken, waarbij ook inzicht wordt verkregen in de hiermee gepaard gaande kosten, vindt nog definitieve besluitvorming plaats.

12 Een sterk innovatievermogen

Algemene doelstelling

Een sterker innovatievermogen van de Nederlandse economie.

Rol en verantwoordelijkheid

Innovatie, de vernieuwing van producten, diensten en productieprocessen, is een belangrijke bron voor de welvaartsgroei van de Nederlandse economie. Innovatie verhoogt de productiviteit van Nederlandse bedrijven, verbetert de Nederlandse concurrentiepositie en draagt waar mogelijk bij aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Nederland heeft een 8^e positie in de Innovation Union Scoreboard en wordt met die score tot de «innovatievolgers» gerekend. Nederland is daarmee nog fors verwijderd van een kopgroep van «innovatieleiders». Nederland scoort bovengemiddeld bij onder andere de publieke R&D-uitgaven, het aantal aangevraagde octrooien en het aantal geregistreerde handelsmerken. Nederland heeft een benedengemiddelde score bij onder andere de private R&D-uitgaven, het aantal innoverende MKB-bedrijven en de omzet die bedrijven behalen met nieuwe en verbeterde producten.

De ambitie is dat Nederland mondiaal tot de top 5 van de kenniseconomieën behoort. Mondiaal, omdat het van belang is dat Nederland zich niet alleen meet met andere EU-landen, maar ook bijvoorbeeld met landen zoals de Verenigde Staten, Japan en Zwitserland. De R&D uitgaven zijn een belangrijke inputfactor voor innovatie. In het Nationaal Hervormingsprogramma 2011 heeft Nederland zich ten doel gesteld dat in 2020 2,5% van het BBP aan R&D wordt uitgegeven. Het kabinet kiest hiermee voor een ambitieuze doelstelling, rekening houdend met de Nederlandse sectorstructuur.

Beoogd wordt om met het nieuwe bedrijfslevenbeleid een verhoging van de private R&D intensiteit te realiseren. Door onderzoek meer in samenwerking met het bedrijfsleven te laten plaatsvinden, via onder andere vraagsturing en publiekprivate samenwerking, wil het kabinet bevorderen dat publiek gefinancierde kennisontwikkeling maximaal benut kan worden door het bedrijfsleven. Kennisbenutting door het bedrijfsleven is immers een essentiële schakel in de keten kennis – kunde – kassa. Daarbij wordt de publieke kennisontwikkeling in sterkere mate gericht op de topsectoren in het nieuwe bedrijfslevenbeleid.

Innovatie is een zaak van ondernemers en bedrijven die daartoe (financiële) risico's nemen. Omdat ondernemers zich de bijkomende maatschappelijke baten niet volledig kunnen toe-eigenen, bestaat het risico dat zij minder innoveren dan maatschappelijk gezien gewenst is. Het Ministerie van EL&I stimuleert daarom private R&D en innovatie. Hiervoor worden subsidies, kredieten en fiscale instrumenten ingezet.

Met deze maatregelen wordt tegemoet gekomen aan de aanbevelingen die Nederland heeft gekregen van de Europese Commissie in het kader van de Europa 2020-strategie die als doel heeft om investeringen in private R&D, innovatie en een nauwere samenwerking tussen bedrijfsleven en onderzoek te bevorderen door het geven van passende prikkels in de context van het nieuwe bedrijfslevenbeleid.

Beleidsartikelen

Indicator

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2012	Streef-waarde	Planning	Bron
R&D-uitgaven als % van het BBP¹	1,82%	2009	1,8%	2,5%	2020	CBS
– waarvan private sector	0,86%	2009	0,9%	n.v.t.		
– waarvan publieke sector	0,96%	2009	0,9%			

¹ De getoonde uitsplitsing van R&D-uitgaven naar publieke en private sector heeft betrekking op de plaats van uitvoering en niet op de financieringsbron. De publiek gefinancierde R&D-uitgaven (inclusief WBSO) zijn voor 2009 te becijferen op 0,92% van het BBP, de privaat gefinancierde R&D-uitgaven (na aftrek van WBSO) op 0,90% van het BBP.

Kengetallen

Kengetal	2006	2007	2008	2009	2010	Ambitie
Innovation Union Scoreboard: positie van Nederland binnen EU27-landen	10e	10e	9e	9e	8e	Positie verbeteren
Aantal bij WIPO aangevraagde octrooien, per mln personen van de beroepsbevolking (Nederland)	520	498	485	499	453	
Aantal bij WIPO aangevraagde octrooien: Positie Nederland binnen OECD	6e	6 ^e	6e	6 ^e	7e	Positie verbeteren

Bron: Europese Commissie (Innovation Union Scoreboard)

Bron: WIPO (aantal aangevraagde octrooien), OECD (omvang beroepsbevolking)

Kengetal	2002	2004	2006	2008	2010	Ambitie
Aandeel innoverende bedrijven:						
– Industrie (EU27-gemiddelde)	40	42	42	42 (44)	N.n.b.	Aandeel verhogen
– Diensten (EU27-gemiddelde)	25	29	32	31 (35)	N.n.b.	Aandeel verhogen
Aandeel innoverende bedrijven dat (de laatste drie jaar) technologisch heeft samengewerkt met publieke partijen:						
– Researchinstellingen (EU27-gemiddelde)	13	9	8	10 (6)	N.n.b.	Bovengemiddelde positie handhaven
– Universiteiten (EU27-gemiddelde)	13	12	11	14 (10)	N.n.b.	Bovengemiddelde positie handhaven

N.n.b.= Nog niet bekend

Bron: CBS en Eurostat (uitkomsten van innovatie-enquêtes, die tweejaarlijks worden gehouden)

Toelichting

Het Innovation Union Scoreboard van de Europese Commissie geeft een totaalbeeld van de innovatieprestaties van EU-landen aan de hand van 24 indicatoren.

De sterkte die Nederland heeft bij het aantal aangevraagde octrooien, wordt hierboven apart weergegeven met het aantal aangevraagde octrooien bij de WIPO, per miljoen personen van de beroepsbevolking. De hoge score van Nederland is mede te danken aan de aanwezigheid in Nederland van de hoofdkantoren van enkele kennisintensieve bedrijven.

Het aandeel innoverende bedrijven geeft het percentage bedrijven weer dat de laatste drie jaar bezig is geweest met technologische innovatie. Het aandeel van innoverende bedrijven dat de laatste drie jaar heeft samengewerkt met publieke partijen is vervolgens een maatstaf voor publiek-private interactie bij innovatie.

Beleidsartikelen

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
VERPLICHTINGEN	756	984	708	494	465	407	327
UITGAVEN	719	858	814	693	589	476	378
<i>Programma-uitgaven</i>	<i>643</i>	<i>785</i>	<i>748</i>	<i>636</i>	<i>542</i>	<i>433</i>	<i>342</i>
12.1 Bevorderen van publiek/private kennisontwikkeling voor topsectoren en maatschappelijke vraagstukken	522	647	583	476	407	281	241
12.2 Meer bedrijven die meer (technologische) kennis ontwikkelen, delen en benutten	120	138	165	160	135	152	101
<i>Bijdragen baten-lastendiensten</i>	<i>76</i>	<i>73</i>	<i>66</i>	<i>57</i>	<i>47</i>	<i>43</i>	<i>36</i>
Bijdrage aan Agentschap NL	76	73	66	57	47	43	36
ONTVANGSTEN	180	52	45	44	46	52	53
Diverse ontvangsten	9	2	2	2	2	2	2
Ontvangsten uit het FES	129						
Ontvangsten luchtvaartkredietregeling		10			1	2	4
Ontvangsten Technische ontwikkelingsprojecten	8	10	10	5	4	3	2
Ontvangsten Uitdaggersfaciliteit	1						
Ontvangsten Rijksoctrooiwet	31	29	29	29	29	29	29
Ontvangsten innovatiekredieten			3	6	10	15	15
Ontvangsten Eurostars		1	2	2	1	1	1
Terugontvangsten Agentschap NL	2						

Budgetflexibiliteit

- Circa 76% van de middelen op operationele doelstelling 12.1 is juridisch verplicht. Dit betreffen o.a. de bijdragen aan de verschillende instituten zoals o.a. TNO en Deltares (79% van € 186 mln), de middelen voor de Innovatieprogramma's (76% van € 247 mln), bijdrage aan Technologiestichting STW (83% van € 22 mln) en de verschillende innovatieve onderzoeksprogramma's (96% van € 12,2 mln). Verder zijn de middelen voor Internationaal innoveren (o.a. Eureka en opkomende markten) volledig juridisch verplicht.
- Van de € 83,4 mln voor lucht- en ruimtevaart op operationele doelstelling 12.1, is circa 46% bestuurlijk gebonden. Het restant is juridisch verplicht.
- Van de totale kasuitgaven op operationele doelstelling 12.2 is er gemiddeld gezien zo'n 67% van het instrumentarium juridisch verplicht, dit is circa € 111 mln in 2012. Het gaat dan o.a. om de bijdrage aan Syntens (64%), een deel van de IPC's (83%) en een gedeelte van het Innovatiefonds (51%). Voor het andere deel van het Innovatiefonds geldt dat het benodigde kasbudget niet juridisch verplicht is maar dat dit budget wel nodig is voor betalingen binnen dit fonds.

Budgettaire belang fiscale maatregelen

Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Aftrek speur- en ontwikkelingswerk (WBSO)	4	8	8	8	8	8	8
Afdrachtvermindering speur- en ontwikkelingswerk (WBSO)	868	870	864	715	715	715	715

De Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO) en de Innovatiebox zijn fiscale maatregelen en staan daarom niet als uitgaven op deze begroting. Aangezien het belangrijke instrumenten zijn worden ze hieronder toegelicht.

Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO)

Doel en beschrijving:

De WBSO is een fiscale faciliteit ter bevordering van R&D, waarmee de loonkosten voor het verrichten van R&D worden verlaagd. Het overgrote deel van de WBSO is bestemd voor werknemers in loondienst. Voor zelfstandig ondernemers is de WBSO een aftrekpost voor speur- en ontwikkelingswerk in de inkomstenbelasting.

Voornaamste acties in 2012:

Uit de bestaande evaluaties blijkt de WBSO een effectieve regeling te zijn voor het bevorderen van speur- en ontwikkelingswerk. De WBSO wordt opnieuw geëvalueerd. In februari 2012 wordt de publicatie van de evaluatie van de WBSO over de jaren 2006- 2010 verwacht. Op basis van de uitkomsten van de evaluatie zullen mogelijk nadere specifieke acties in 2012 en verder worden genomen.

Indicatoren

Het gebruik van de WBSO blijkt uit het aantal toegekende uren voor speur- en ontwikkelingswerk. In 2010 is dit aantal met 9,0% gegroeid tot 73 700 jaren (in 2009 bedroeg de groei nog 8,4%). Het aantal aanvragers is t.o.v. 2009 met 17% gegroeid tot 19 450. Uit de evaluatie van de WBSO uit 2007¹ blijkt dat met name voor het MKB de toegevoegde waarde van de WBSO groot is. Door onder meer de definitieverruiming en de incidentele intensiveringen is het aantal ondernemers dat een WBSO indient de afgelopen jaren aanzienlijk gegroeid. De verwachting is echter dat in 2012 de regeling qua aantal aanvragers en budget zal stabiliseren.

Indicator	2009	2010	groei	Streefwaarde 2012
Aantal S&O-arbeidsjaren	67 600	73 700	9,0%	73 700
Aantal ondernemers met een S&O-verklaring	16 620	19 450	17,0%	19 450
Aantal ondernemers met een S&O-verklaring die gebruik maken van de startersfaciliteit	3 430	4 180	21,8%	4 180

Innovatiebox

Doel en beschrijving:

De innovatiebox (tot 1 januari 2010: octrooiibox), feitelijk een verlaagd tarief voor vennootschapsbelasting voor alle opbrengst uit innovatie, is er op gericht om innovatie te bevorderen evenals om het vestigingsklimaat te verbeteren. De innovatiebox is een generieke maatregel en staat open voor zowel het MKB als grote bedrijven. De innovatiebox is van toepassing op de voordelen uit een door de ondernemer zelf voortgebracht immaterieel activum waarvoor een octrooi is verleend of waarvoor in de onderzoeksfase een S&O-verklaring is afgegeven (WBSO). De toepassing van de innovatiebox betekent dat een ondernemer geen 25% maar 5% vennootschapsbelasting hoeft te betalen over voordelen behaald met het immaterieel activum.

Operationele doelstelling 12.1

Bevorderen van publiek/private kennisontwikkeling voor topsectoren en maatschappelijke vraagstukken

Motivering

Samenwerking tussen het bedrijfsleven, de kennisinstellingen en de overheid speelt een essentiële rol bij het bevorderen van publiek/private kennisontwikkeling. De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie coördineert het innovatiebeleid en is verantwoordelijk voor het

¹ Evaluatie WBSO 2001–2005: effecten, doelgroepbereik en uitvoering. Bijlage bij TK, 30 800 XIII, nr. 51

Beleidsartikelen

aansturen van het toegepaste onderzoek door TNO en alle Grote Technologische Instituten (GTI's: DLO, ECN, Marin, Deltares en NLR). Voor de drie laatstgenoemde GTI's geschiedt deze aansturing in samenspraak met de Minister van Infrastructuur en Milieu en voor NWO en KNAW samen met de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Nagestreefd wordt de kennisinfrastructuur een optimale rol te laten spelen voor het nieuwe bedrijfslevenbeleid. Dit betekent versterking van de vraagsturing en het scherper inzetten van middelen en inspanningen van de kennisinfrastructuur voor de topsectoren. Zo zullen TNO en de GTI's hun onderzoek, via versterking van de vraagprogrammering, meer richten op de topsectoren. NWO en KNAW zullen een substantieel deel van hun onderzoeksmiddelen inzetten op onderzoek dat voortvloeit uit de kennis- en onderzoeksagenda's van de topsectoren. Zowel voor het fundamentele als voor het toegepaste onderzoek geldt dat er middelen beschikbaar blijven die buiten de topsectoren om kunnen worden ingezet.

De inzet (regierol) van de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie op het gebied van innovatie en het nieuwe bedrijfslevenbeleid is dat gedurende deze kabinetsperiode een toenemend deel van de publieke middelen voor kennis en innovatie ten goede komt aan de topsectoren. Dit komt tot uitdrukking in de indicator «Percentage rijksmiddelen TNO/GTI's voor de topsectoren». Een belangrijk instrument om dit te bereiken, is verbetering van de vraagsturing bij het toegepaste onderzoek. Het is dus ook van belang hiervoor een indicator te ontwikkelen. Het streven is om deze indicator in de begroting 2013 in te voeren.

Indicator bij de operationele doelstelling

	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2012	Streef-waarde	Planning	Bron
Topsectoren: % van rijksmiddelen TNO/GTI's voor topsectoren	Niet van toepassing	Niet van toepassing	48% ¹	68% ¹	2015	EL&I

¹ De indicator heeft betrekking op de rijksmiddelen voor TNO/GTI's inclusief de middelen voor wettelijke taken van TNO en DLO.

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
12.1 Bevorderen van publiek/private kennisontwikkeling voor topsectoren en maatschappelijke vraagstukken	522,5	647,0	583,2	475,7	406,7	281,3	241,1
Institutioneel onderzoek	62,0	214,0	207,6	190,2	177,8	169,6	169,6
Lucht- ¹ en Ruimtevaart	88,7	112,9	81,7	74,0	84,5	34,5	43,2
Internationaal innoveren ¹	22,1	4,2	3,8	6,1	3,6	1,7	0,4
Innovatieprogramma's/Topsectoren ¹	214,2	211,9	244	175,5	123,5	62,1	20,6
Overig ²	132,1	101,0	42,2	26,6	14,0	11,2	4,9
Onderzoek en opdrachten	3,4	3,1	3,9	3,4	3,4	2,3	2,4

¹ Betreft vooral uitfinanciering.

² Deze post bestaat met name uit: uitfinanciering Innovatieve onderzoeksprogramma's, High Tech Topprojecten, Smartmix en Nanolab.

Instrumenten en activiteiten

TNO & GTI's

Doel en beschrijving:

Samen met de universiteiten bestaat de kennisinfrastructuur in Nederland met name uit TNO en de vijf zogenoemde «Grote Technologische Instituten» (GTI's). Het Ministerie van EL&I investeert samen met enkele

andere ministeries grootschalig in deze instituten, omdat hier belangrijk onafhankelijk onderzoek in Nederland plaatsvindt, dat belangrijke kansen kan creëren voor innovatie en economische groei.

- TNO is het grootste instituut voor (natuurwetenschappelijk) toegepast onderzoek in Nederland. TNO bestrijkt een breed onderzoeksgebied en is daarmee het enige instituut dat kennis ontwikkelt op alle topsectoren, en daarnaast op thema's zoals defensie, maatschappelijke veiligheid, leefomgeving, arbeid en gezondheid en ICT. TNO beschikt over een aantal instrumenten om kennis te valoriseren, zoals contractonderzoek, het SBIR-instrument en het oprichten van nieuwe bedrijven met kennis van TNO en in samenwerking met het bedrijfsleven.
- Deltares is een GTI op het gebied van deltatechnologie. Als onafhankelijk kennisinstituut en specialistisch adviseur levert Deltares bijdragen aan innovatieve oplossingen voor water-, ondergrond- en deltavraagstukken die het leven in delta's, kust- en riviergebieden veilig, schoon en duurzaam maken.
- MARIN is een internationaal toonaangevende GTI op het gebied van hydromechanisch en nautisch onderzoek. Samen met Nederlandse en internationale universiteiten wordt fundamenteel en toegepast onderzoek verricht om de kennis en gereedschappen voor de sector te ontwikkelen.
- Het Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium (NLR) is een GTI dat een kennisbasis onderhoudt en ontwikkelt op het gebied van militaire- (ten behoeve van het Ministerie van Defensie) en civiele luchtvaart (ten behoeve van het ministerie van Infrastructuur en Milieu). Daarnaast wordt de ontwikkelde kennis samen met bedrijven uit de sector lucht- en ruimtevaart ingezet voor nieuwe commerciële mogelijkheden. Met de rijksbijdrage vindt toegepast onderzoek plaats en worden belangrijke onderzoeksfaciliteiten als vluchtnabootsers en windtunnels in bedrijf gehouden.
- De GTI's ECN en DLO worden toegelicht in respectievelijk artikel 14 en 16.

Voornaamste acties in 2012:

Het richten van het onderzoek op de uitwerking van de agenda's van de topsectoren uit het nieuwe bedrijfslevenbeleid. In 2012 worden hiertoe in het kader van de op te stellen «roadmaps» afspraken gemaakt tussen overheid, kennisinstellingen en bedrijfsleven over de procesmatige en inhoudelijke invulling van de vraagsturing. Daarnaast blijft er ruimte voor onderzoek in het kader van maatschappelijke thema's zoals leefomgeving, maatschappelijke veiligheid, arbeid en gezondheid.

Indicatoren

Met de indicator «klanttevredenheid cofinanciers bij kennisontwikkeling TNO» wordt de algemene tevredenheid gemeten van bedrijven (MKB en grootbedrijf) die aan cofinancieringsprojecten deelnemen in het onderzoeksprogramma van TNO.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Klanttevredenheid TNO cofinanciering (schaal van 1–10)	7,3	2010	8,0	8,0	2012	TNO
Klanttevredenheid NLR (schaal van 1–10)	8,68	2009	8,2	8,2	2012	NLR

Toelichting: Zowel het NLR als TNO werken met een 5-puntsschaal. Voor de leesbaarheid zijn de waarden omgerekend naar een 10-puntsschaal. Het NLR scoort in 2009 boven de norm (8,2) voor onderzoeksorganisaties.

TTI's

Doel en beschrijving:

Een Technologisch Top Instituut (TTI) vormt de sterke, verbindende schakel tussen wetenschap en toepassing. Dus tussen fundamenteel onderzoek, toegepast onderzoek en productontwikkeling, zoals in de afgelopen 15 jaar is gebleken. Een TTI is een PPS-constructie tussen bedrijven, kennisinstellingen (TNO/GTI), universiteiten, en maatschappelijke organisaties dat is opgezet om vraagsturing van (fundamenteel) onderzoek te realiseren met een gelijktijdige opdracht tot valorisatie van de opgedane kennis. Als onderdeel van deze PPS-constructie verstrekt EL&I een financiële bijdrage. Voorbeelden van TTI's zijn Wetsus (Water-technologie), CTMM (Centre for Transnational Molecular Medicine), TIFN (Top Institute Food & Nutrition) en TTI Groene Genetica.

Voornaamste acties in 2012:

- Nut, noodzaak en rol van de individuele TTI's wordt gezien in het kader van de agenda's van de topsectoren. Dit kan voor een aantal TTI's betekenen dat ze worden gecontinueerd, anderen zullen fuseren en waarschijnlijk zal ook een aantal TTI's verdwijnen.
- Het huidige businessmodel van TTI's is vooral gericht op subsidie die gematched wordt met bedrijfsparticipatie. Om te zorgen dat bedrijven meer betrokken raken bij de onderzoeksprogrammering zal EL&I samen met participerende bedrijven en kennisinstellingen trachten het businessmodel aan te passen.

Ruimtevaart

Doel en beschrijving:

Ruimtevaartonderzoek is binnen de EU gebundeld vanwege de hoge kosten die daaraan verbonden zijn. Via de European Space Agency (ESA) investeert Nederland met publieke middelen in het Europese ruimtevaartbeleid. Periodiek komen daarvoor de Europese ministers bij elkaar om voor de komende jaren te bepalen waar dit ruimtevaartonderzoek op gericht zal worden. Inzet van Nederland is om daarbij vooral in te zetten op programma's op wetenschappelijk, industrieel en technologisch gebied, waar Nederland in excelleert en waardoor deze Nederlandse positie verder wordt versterkt. Door te investeren in ruimtevaart draagt EL&I ook bij aan oplossingen van maatschappelijke vraagstukken. Ruimtevaartdata worden bijvoorbeeld gebruikt voor aardse toepassingen bij oplossingen van maatschappelijke vraagstukken op de volgende gebieden: klimaat en landbouw, milieu, mobiliteit, veiligheid en defensie.

Voornaamste acties in 2012:

- Bevorderen gebruik van ruimtevaartgegevens door de Topsectoren. Het gebruik van ruimtevaartgegevens kan de inzet van de topsectoren bij het oplossen van maatschappelijke vraagstukken versterken.
- Besluitvorming over de nieuwe Nederlandse inschrijvingen in onderzoekprogramma's van ESA tijdens de ESA-ministersconferentie van eind 2012. De inschrijving in ESA-programma's is voor Nederland een belangrijk instrument om de doelstellingen van het ruimtevaartbeleid te realiseren.

Indicator

De prestatie-indicator ruimtevaart geo-return betreft research- en leveringsopdrachten van ESA aan de Nederlandse industrie en kennisinstellingen. Deze opdrachten komen voort uit de Nederlandse contributies aan diverse R&D-programma's van ESA. Daarbij wordt door ESA een

Beleidsartikelen

return van 0,9 (90%) van de bijdragen van lidstaten aan deze programma's gegarandeerd.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Ruimtevaart geo-return (juste retour)	1,15	2009	1,07	1	2012	ESA

Technologiestichting STW

Doel en beschrijving:

STW (Stichting voor de Technische Wetenschappen) financiert technisch wetenschappelijk onderzoek aan Nederlandse universiteiten en instituten. Met de bijdrage van EL&I worden de zogenoemde Perspectiefprogramma's gefinancierd. Deze zijn erop gericht een bijdrage te leveren aan technologische innovatie in Nederland. Dat gebeurt door het ontwikkelen van nieuwe technologie in samenwerking met gebruikers, waarbij private partijen meefinancieren. Onderdeel van de perspectiefprogramma's zijn specifieke activiteiten gericht op valorisatie en ondernemerschap.

Voornaamste acties in 2012:

De te honoreren perspectiefprogramma's van STW zullen inhoudelijk worden aangesloten op de kennisagenda's van de topteams. Dat gebeurt door de onderzoeksvoorstellen behalve op excellentie en utilisatie ook te toetsen op inpassing in de kennis- en innovatieagenda's van de topsectoren.

Zevende kaderprogramma voor onderzoek en technologische ontwikkeling (KP7)

Doel en beschrijving:

In de periode van 2007 tot en met 2013 trekt de Europese Commissie ruim € 50 mld uit voor het stimuleren van onderzoek en innovatie. Dit geld wordt ingezet via het Zevende Kaderprogramma voor onderzoek en technologische ontwikkeling (KP7). Het doel is de wetenschappelijke en technologische basis van Europa en haar Europese industrie en kennisinstellingen te verbeteren en de Europese concurrentiepositie te versterken. Dit gebeurt door financiering van onderzoekssamenwerking, individuele onderzoekers op grond van excellente onderzoeksvoorstellen, mobiliteit van onderzoekers en door capaciteitsversterking. Budget en uitvoeringsverantwoordelijkheid van dit programma liggen bij de Europese Commissie. EL&I zal voor de Nederlandse inzet in het kaderprogramma nauw samenwerken met OCW en andere departementen. Agentschap NL stimuleert in opdracht van EL&I en andere departementen Nederlandse deelname aan het kaderprogramma. Gebaseerd op ervaringen uit het verleden zal Nederland jaarlijks ongeveer 6,7% (€ 400 mln) terugontvangen, grotendeels via programma- en projectsubsidies.

Voornaamste acties in 2012:

In 2012 zal in het bijzonder aandacht uitgaan naar het verbeteren van de innovatie impact van KP7. De Commissie zal hieraan meer aandacht geven bij het beoordelen van de onderzoeksvoorstellen in KP7. Voor EL&I zal de aandacht uitgaan naar het verbinden van KP7 met het nationale innovatiebeleid, in het bijzonder de economische topsectoren, het op peil houden van de deelname van Nederlandse partijen in KP7 en het verbeteren van de bedrijfsdeelname aan KP7. Dit zal EL&I vooral

stimuleren door in de Europese onderhandelingen de werkprogramma's zoveel te beïnvloeden ten gunste van de behoeftes van potentiële Nederlandse deelnemers en door via Agentschap NL advieswerkzaamheden en informatievoorziening over het kaderprogramma te verzorgen. Agentschap NL zal zich in dit verband in het bijzonder richten op potentiële MKB-deelnemers, zowel voor de specifieke MKB-oproepen in de thema's van KP7 als voor de generieke MKB-programma's in KP7 zoals Eurostars en Research for the Benefit of Small and medium-sized enterprises (SME's).

Tevens wordt gestimuleerd dat MKB's aansluiten bij meer ervaren KP-deelnemers. Ook zal in 2012 in het bijzonder aandacht uitgaan naar discussies in de Raad voor Concurrentievermogen in reactie op het commissievoorstel over het toekomstige Europese financieringsprogramma voor onderzoek en innovatie «Horizon 2020: het kaderprogramma voor onderzoeken innovatie» voor de periode van 2014 tot en met 2020. Het kabinetsstandpunt hieromtrent is op 15 april 2011 door de Minister van EL&I en de Staatssecretaris van OCW naar de Tweede Kamer gestuurd. Naar verwachting zullen in 2012 ook nieuwe Europese Innovatiepartnerschappen (EIPs) op grote maatschappelijke uitdagingen zoals water, grondstoffen en landbouw uitgewerkt worden. EL&I zal via de Raad voor Concurrentievermogen de Nederlandse inzet in deze EIPs verzorgen en zal bij de uitwerking van de EIPs in het bijzonder de verbinding leggen met de economische topsectoren.

Operationele doelstelling 12.2

Meer bedrijven die meer (technologische) kennis ontwikkelen, delen en benutten

Motivering

Om zo veel mogelijk innovatie te genereren wordt het investeren in het ontwikkelen, delen en benutten van kennis gestimuleerd. Daarvoor wordt een breed en toegankelijk pakket aan instrumenten ingezet dat bestaat uit onder meer voorlichting, subsidies, kredieten, fiscale faciliteiten en het inkoopbeleid.

Het gebruik van instrumenten toont zich in de indicator «Aantal bedrijven dat gebruik maakt van regelingen». De streefwaarde voor 2012 ligt aanzienlijk lager dan de referentiewaarde (2010) als gevolg van het niet continueren van diverse subsidieregelingen en het aflopen van de crisismaatregelen. Voor 2012 streeft EL&I er naar dat 20 000 bedrijven gebruik maakt van regelingen.

Indicator bij de operationele doelstelling

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Streefwaarde	Planning	Bron
Aantal bedrijven dat gebruik maakt van regelingen	26 350 ¹	2010	20 000	2012	AgNL

¹ Deze waarde is inclusief het aantal bedrijven dat gebruik maakte van crisismaatregelen en niet gecontinueerde subsidieregelingen zoals innovatievouchers en de innovatieprogramma's

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
12.2 Meer bedrijven die meer (technologische) kennis ontwikkelen, delen en benutten	120,2	137,7	165,2	160,2	135,2	152,4	101,1
Innovatie Prestatie Contracten	32,1	19,1	41,2	37,2	22,5	30,3	29,5
Innovatiefonds: innovatiekrediet			56,7	69,5	80,5	89,3	42,5
Innovatiefonds: risicokapitaal			27,5	23,7	23,7	25,7	25,6
Oude financieringsinstrumenten	28,1	65,2					
Syntens	33,0	33,0	30,9	19,9			
Eurostars	2,2	6,1	7,6	8,6	7,3	5,9	2,3
Bijdragen organisaties ¹	3,0	1,7	1,3	1,3	1,2	1,2	1,2
Overig ²	21,7	12,5					

¹ Het betreft onder andere de bijdrage aan World Intellectual Property Organization (WIPO) en de Adviesraad voor Wetenschap en Techniek (AWT)

² Deze post bestaat voornamelijk uit de uitfinanciering van eerder aangegane verplichtingen. Het betreft met name de Innovatievouchers.

Instrumenten en activiteiten

Innovatie Prestatie Contracten (IPC's)

Doel en beschrijving:

De IPC's zijn gericht op MKB-bedrijven die gezamenlijk willen innoveren. Onder begeleiding van een belangenorganisatie voor ondernemingen (penvoerder) worden meerjarige innovatieprojecten uitgevoerd. Samenwerking en kennisoverdracht staan centraal. Daarnaast biedt de regeling aan brancheorganisaties financiële ondersteuning om kansrijke samenwerkingsverbanden te onderzoeken. Met de verkenning van samenwerking kan de penvoerder de mogelijkheden tot samenwerken voor MKB-ers van verschillende branches in Nederland inventariseren. Ook internationale branches kunnen samenwerken met de verkenning van internationale samenwerking.

Voornaamste acties in 2012:

- Monitoren van de tenders van de meerjarige innovatieprojecten (nieuw in 2011). De uitkomsten hiervan worden betrokken bij de vormgeving van de IPC regeling 2012.
- Verkennen en toepassen van mogelijkheden voor verhoging van de efficiëntie bij uitvoering van de regeling, met name door digitalisering.

Innovatiefonds

Doel en beschrijving:

Met het in het Regeerakkoord aangekondigde innovatiefonds wordt voorzien in een grote behoefte van ondernemers aan risicokapitaal voor innovatie. Het kabinet stelt daarvoor tot en met 2015 een beleidsruimte van ruim € 500 mln (verplichtingen) beschikbaar. De bedoeling van dit fonds is dat succesvolle investeringen ook weer terugvloeien naar het fonds, waardoor een belangrijke mate van revolverendheid wordt bereikt. Met het Innovatiefonds worden ondernemers beter in staat gesteld om te kunnen investeren in rendabele nieuwe (duurzame) producten, diensten en processen. Het innovatiefonds zal dit via twee mechanismen realiseren:

1. Met innovatiekredieten die rechtstreeks aan ondernemingen worden verstrekt en waarmee ontwikkelingsprojecten (producten, processen en diensten) worden gestimuleerd, waaraan substantiële technische en daaruit voortvloeiende financiële risico's zijn verbonden en die voor hun financiering niet of onvoldoende terecht kunnen op de kapitaalmarkt.

Beleidsartikelen

- Met het beschikbaar stellen van risicokapitaal aan ondernemingen via participaties door investeringsfondsen. Het verbeteren van de risicokapitaalmarkt richt zich zowel op de «early stage»-risicokapitaalmarkt (met name technostarters) en de «later stage»-risicokapitaalmarkt (snel groeiende veel belovende innovatieve ondernemingen).

Het innovatiefonds bouwt onder meer voort op bestaande succesvolle revolverende innovatie-instrumenten, zoals het Innovatiekrediet en de Seed capital-regeling.

Aansluitend overzicht geeft weer welke begrotingsruimte (cumulatief) beschikbaar is voor het Innovatiefonds, uitgaande van de nu voorliggende meerjarencijfers.

Ontwikkeling Innovatiefonds				
	2012	2013	2014	2015
Verplichtingen per jaar	177	112	112	112
Verplichtingen cumulatief	177	289	401	513
Kas per jaar	84	93	104	115
Kas cumulatief	84	177	281	396

Voornaamste acties in 2012:

- Aanpassen van het Innovatiekrediet voor opname in het Innovatiefonds mogelijk maken van financiering van de innovatieambities vanuit de topsectoren met innovatiekredieten en openstellen van innovatiekredieten voor ondernemingen groter dan het MKB.
- Aanpassen van de Seed Capital regeling voor opname in het Innovatiefonds en de uitwerking van een instrument voor de later-stage risicokapitaalmarkt.

Indicatoren

EL&I hanteert voor de innovatiekredieten een indicator die aangeeft hoeveel private R&D-uitgaven worden ondersteund met het innovatiekrediet. De streefwaarde voor 2012 is vastgesteld op basis van het beschikbare verplichtingen bedrag voor innovatiekredieten in 2012: € 95 mln. Maximaal 35% van de subsidiabele innovatieprojectkosten wordt door EL&I gefinancierd. De streefwaarde is daarom vastgesteld op € 271 mln (€ 95 mln gedeeld door 0,35).

Voor het stimuleren van de risicokapitaalmarkt wordt een indicator gehanteerd die aangeeft hoeveel risicokapitaal in totaal (private- en overheidsbijdrage) beschikbaar komt voor innovatieve ondernemingen. Deze substantiële verhoging (streefwaarde 2012: € 74 mln) ten opzichte van het referentiejaar (2009: € 39 mln) wordt voorzien door het initiatief (in oprichting) om in 2012 ook de *later stage* risicokapitaalmarkt te stimuleren.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2012	Streef-waarde	Planning	Bron
Omvang van de private R&D-uitgaven ondersteund met een innovatiekrediet	€ 111 mln	2009	€ 271 mln	€ 271 mln	2012	EL&I
Omvang gestimuleerd risicokapitaal voor innovatieve bedrijven	€ 39 mln	2009	€ 74 mln	€ 74 mln	2012	EL&I

Syntens

Syntens is het landelijk netwerk dat als doel heeft het MKB aan te zetten tot succesvol innoveren. Syntens geeft voorlichting, activeert en ondersteunt op het gebied van innovatie. In het Regeerakkoord 2010 is opgenomen dat de subsidie aan Syntens op termijn wordt stopgezet. Dit betekent concreet dat in 2012 en 2013 een efficiency-korting van 5% wordt opgelegd en dat in 2014 de subsidie volledig zal worden gestopt.

Indicator

De prestatie-indicator geeft het oordeel van klanten van Syntens weer over het totale pakket van activiteiten van Syntens. ROMA marktonderzoek voert in opdracht van Syntens elk jaar een klanttevredenheidsonderzoek uit op basis van een representatieve steekproef. Naast het totaal oordeel gaat het onderzoek ook in op deelaspecten van de dienstverlening en geeft eventuele verbeterpunten aan.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Klanttevredenheid Syntens (schaal van 1–10)	8,0	2010	8,0	8,0		Syntens/ROMA 2012 Marktonderzoek

Eurostars

Doel en beschrijving:

De regeling Eurostars ondersteunt MKB-bedrijven en kennisinstellingen die met buitenlandse partijen in Europese landen willen samenwerken in projecten die gericht zijn op technologische innovatie. Een voorwaarde voor ondersteuning is dat binnen 2 jaar na afloop van het project een marktintroductie is voorzien en dat een project geleid wordt door een MKB'er, die minimaal 50% van de projectkosten voor zijn rekening neemt. Het programma slaagt er goed in marktgerichte innovatie tot stand te brengen. Nederland ontvangt zo'n 25% retour van de subsidiemiddelen die worden ingezet. Tegenover elke subsidie-euro staan ongeveer 3 euro's die door deelnemers worden bijgedragen. Eurostars heeft een looptijd tot 2014.

Voornaamste acties in 2012:

- In 2012 en 2013 wordt € 3 mln extra beschikbaar gesteld voor dit instrument.
- In 2012 zal in discussies over de toekomst (na 2013) van Eurostars door Nederland worden ingezet op een combinatie van instrumenten gericht op stimulering van R&D voor en door het MKB in één groter en efficiënter instrument voor zowel het high tech, mid tech als het low tech MKB. Daarbij kan het bestaande succesvolle Eurostars instrument als voorbeeld dienen.

De overheid als opdrachtgever voor duurzame innovatie: SBIR en innovatiegericht inkopen

Doel en beschrijving:

Het kabinet beoogt een groter deel van haar inkoopbudget in te zetten voor het vinden van innovatieve oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken. Daarmee wordt ook de innovatiekracht van het bedrijfsleven gestimuleerd. Met «innovatiegericht inkopen» en het «Small Business Innovation Research (SBIR) programma» onderzoekt EL&I samen met andere overheidsorganisaties welke inkooptrajecten zich lenen

Beleidsartikelen

voor het inkopen en laten ontwikkelen van innovatieve oplossingen en stimuleert zo nodig die trajecten.

Er zijn inmiddels 30 SBIR programma's gestart. De verwachting is dat in 2012 het aantal SBIR projecten verder zal toenemen, mede door de impuls van het topsectorenbeleid.

In 2011 heeft de eerste meting van de rijksbrede prestatie-indicator innovatiegericht inkopen plaatsgevonden. Het aantal van 20 aanbestedingen is gehaald. De verwachting is dat het aantal inkopen dat ruimte geeft en leidt tot aanschaf van innovatieve oplossingen zal stijgen door het topsectorenbeleid en de inspanningen in de afgelopen periode.

Voor naamste acties in 2012:

- Uitwerken welke inkooptrajecten zich lenen voor het inkopen en laten ontwikkelen van innovatieve oplossingen in aansluiting op de topsectorenagenda en de ambities op het gebied van duurzaam inkopen.
- Stimuleren van internationale inkooptrajecten waarbij gebruik gemaakt wordt van de Europese call for proposals on Public Procurement of Innovation en Pre-Commercial Procurement.
- Organiseren regionale en landelijke bijeenkomsten met als doel om innovatiegerichte inkopen en SBIR projecten te starten.

Indicator

Indicator	Referentiewaarde ¹	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Aantal door de aanbestedende dienst uitgevoerde innovatie gerichte aanbestedingen	44	2011	50	>20	2012	EL&I

¹ de referentiewaarde over 2011 is in 2011 gemeten met cijfers uit 2010.

Bijdrage aan Agentschap NL

Netwerk Technisch Wetenschappelijke Attachés

Doel en beschrijving:

Het TWA-netwerk (onderdeel van Agentschap NL) bevordert de samenwerking van Nederlandse bedrijven, kennisinstellingen en overheidsorganisaties met het buitenland met als doel het innovatievermogen van Nederland te bevorderen. Het netwerk staat ten dienste van Nederlandse bedrijven, kennisinstellingen en overheidsorganisaties die actief zijn in het buitenland. Daarbij concentreert het zich op de topsectoren waar deze innovaties genereren die voor de Nederlandse kenniseconomie en de hele innovatieketen van belang zijn.

Indicator

De prestatie-indicator klanttevredenheid TWA-netwerk geeft aan in hoeverre de cliënten (bedrijven, kennisinstellingen, overheid) van het TWA-netwerk tevreden zijn met de geboden dienstverlening door de TWA's.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Klanttevredenheid TWA-netwerk (schaal van 1–10)	8,5	2010	7,5	7,5	2012	TWA / AgNL

Kennisbescherming

Doel en beschrijving:

Een goed functionerend stelsel van intellectuele eigendomsrechten is een belangrijke voorwaarde voor een innoverende en dynamische economie. Essentieel daarbij is het vinden van de juiste balans tussen enerzijds kennisbescherming en anderzijds de verspreiding en benutting van octrooikennis. De uitvoeringsorganisatie NL-Octrooicentrum (NL-OC, onderdeel van Agentschap NL)) is belast met de verlening en registratie van octrooien, de inning van taksen en de uitvoering van andere wettelijke taken onder de Rijsoctrooiwet 1995; voor het stimuleren van het gebruik van het octrooisysteem en van de kennis die in octrooidatabanken is opgeslagen, geeft NL-OC voorlichting aan bedrijven, kennisinstellingen en overheden.

Voornaamste acties in 2012:

Vervolmaken van het Europese octrooistelsel (EU-octrooi en Europese octrooirechtspraak), het uitvoeren van acties op communautair niveau voortvloeiend uit de evaluatie van het Europese merkenrechtstelsel, en het werken aan een wetsvoorstel voor een beperkte kwekersvrijstelling. In Beneluxverband is sprake van de modernisering van de rechtspraak over merkenrechten en modellen.

Indicator

NL-OC doet op meerdere momenten in een jaar een klanttevredenheids-onderzoek. Met een rapportcijfer geven de klanten (MKB-bedrijven, particulieren, kenniscentra en octrooigemachtigden) een totaaloordeel voor de totale dienstverlening van NL-OC.

Indicator	Referentie- waarde	Peildatum	Raming 2012	Streef- waarde	Planning	Bron
Klanttevredenheid NL-OC (schaal van 1–10)	7,7	2010	7,5	7,5	2012	NL-OC/AgNL

13 Een excellent ondernemingsklimaat

Algemene doelstelling

Randvoorwaarden scheppen voor een excellent ondernemingsklimaat.

Rol en Verantwoordelijkheid

De Minister van EL&I is vanuit een faciliterende rol verantwoordelijk voor het scheppen van randvoorwaarden voor een excellent ondernemingsklimaat door:

- Het ondersteunen van de toegang tot (risico)kapitaal voor bedrijven;
- De coördinatie en facilitering van het kabinetsprogramma «vermindering regeldruk voor bedrijven»;
- Het stimuleren van een ambitieuze en duurzame ondernemerschapscultuur;
- Het stimuleren van een veilige bedrijfsomgeving;
- Het waarborgen van een internationaal level playing field;
- Het stimuleren van de juiste voorwaarden voor de benutting van ICT voor en door bedrijven.

Uitgangspunt is ondernemers en de markt zelf zo veel mogelijk hun werk te laten doen door te zorgen dat de randvoorwaarden op orde zijn. Daarom worden in dialoog met bedrijven knelpunten en kansen in kaart gebracht en worden deze samen met andere overheden en maatschappelijke organisaties waar mogelijk ter hand genomen. De Minister van EL&I is daarbij de gesprekspartner van het bedrijfsleven en het aanspreekpunt voor sectoren, branches en individuele bedrijven. Oplossen van knelpunten door de overheid is economisch gelegitimeerd indien er bijvoorbeeld sprake is van externe effecten, informatie asymmetrie of verstoring gedrag van (internationale) overheden. Hiervoor zet de minister onder andere financiële instrumenten in zoals garanties en subsidies aan bedrijven en instellingen.

Kengetallen

Beleidsrelevante kengetallen

Het Nederlandse ondernemingsklimaat behoort sinds 2007 tot de top-10 volgens de Global Competitiveness Index van het World Economic Forum. De ambitie is om een top-5 positie te realiseren. Hiervoor werken wij samen met andere ministeries en het bedrijfsleven, aangezien een groot deel van de onderliggende factoren buiten de directe invloedssfeer van de Minister van EL&I ligt.

De ondernemersquote (het aantal ondernemers in Nederland) is gestegen van 10,7% in 2004 naar 12,3% in 2010. Het aantal personen dat zelfstandig ondernemer is, is sterker toegenomen dan in andere EU-landen en Nederland heeft zelfs relatief meer ondernemers dan de Verenigde Staten. Dit laat zien dat Nederland veel ondernemers heeft.

De investeringsquote en het aandeel snelle groeiers geven een indicatie van de kwaliteit van ondernemerschap, want juist ondernemingen die investeren en groeien hebben een positief effect op economische groei en werkgelegenheid. De investeringsquote is sinds de crisis teruggevallen van 15,3 in 2008 naar 12,6 in 2010. Het CPB raamt dat de investeringsquote licht zal stijgen in 2011 en 2012, het niveau van 2008 zal echter nog niet gehaald worden. Het aantal snelle groeiers is bijna verdubbeld ten opzichte van 4 jaar geleden. Internationaal gezien scoren we echter nog steeds middelmatig.

Nederland bekleedt in 2010 de 5e positie op de wereldwijde ranglijst van internationale concurrentieposities op ICT-gebied. De lijst wordt jaarlijks gepubliceerd door de Economist Intelligence Unit en IBM. Nederland

Beleidsartikelen

stond in 2009 jaar op positie 3 en zakt dus twee plaatsen. Dit komt ondermeer omdat Nederland een uitstekend breedbandnetwerk heeft, maar niet het modernste glasvezelnet of 4G mobiele netwerk. Zweden is met een 8,5 de nummer 1 in 2010. Hekensluiter met een 3,0 is Azerbeidzjan.

Ondernemingsklimaat van Nederland; kengetallen					
Global Competitiveness Index	2007	2008	2009	2010	Ambitie
Positie van Nederland <i>Bron: World Economic Forum (Global Competitiveness Report, 2010)</i>	10 ^e	8 ^e	10 ^e	8 ^e	Top-5
Ondernemersquote	2007	2008	2009	2010	
Nederland	12,3%	12,3%	12,3%	12,3%	
EU15-gemiddelde <i>Bron: EIM (2008 en 2009 zijn voorlopige cijfers, 2010 betreft een inschatting)</i>	12,2%	12,1%			
Investeringsquote van bedrijven	2007	2008	2009	2010	
Nederland <i>Bron: CPB (CEP, 2011)</i>	14,7%	15,3%	13,2%	12,6%	
Positie in de ranglijst voor digitale economieën	2008	2009	2010	2011	Ambitie
Nederland <i>Bron: Economist Intelligence Unit</i>	7	3	5	n.n.b.	Top 5
Aandeel snelle groeiers	2002–2005	2003–2006	2004–2007	2005–2008	
Nederland <i>Bron: EIM (Quick scan (snel) groeiende bedrijven, 2011)</i>	7,5%	7,2%	11,0%	12,8%	

Beleidswijziging

De wijzigingen in het beleid zijn opgenomen in de beleidsbrief «Naar de top»¹. Het vervolg op deze brief waarin gedetailleerder het beleid voor de komende jaren wordt uiteengezet verschijnt ook op Prinsjesdag.

¹ TK, 2010–2011, 32 637, nr. 1

Beleidsartikelen

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1 mln							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Verplichtingen	1 683	3 164	1 975	2 084	2 071	2 066	2 124
<i>Waarvan garantieverplichtingen</i>	1 460	2 995	1 876	1 876	1 876	1 876	1 935
Uitgaven	267	359	242	339	282	271	262
<i>Subsidies</i>							
– BMKB (garantie)	65	56	33	38	34	34	34
– Groeifinancieringsfaciliteit (garantie)	1	20	20	20	20	20	20
– Garantie Ondernemingsfinanciering (garantie)	8	51	51	46	14	11	
– Borgstelling Scheepsnieuwbouw (garantie)		9	10	10	10	10	10
– Valorisatie/SKE ¹	5	22	21	6	6	10	5
– Bevorderen ondernemerschap	11	12	4	2	3	3	11
– Onderwijs en ondernemerschap	8	4	8				
– Microfinanciering	5	5	2	3	3		3
– Programma Biobased Economy	5	18	10	3	1		
– Actieplan veilig ondernemen	17	7	3				
– Beroepsonderwijs in bedrijf ¹	13	14	6	4			
– Innovatieregeling scheepsbouw ¹	6	11	1	1			
– BSRI ¹	14	19	14	5	2	2	2
– Codema	0,1						
<i>Opgaven</i>							
– Onderzoek & ontwikkeling	6	3	2	2	2	2	2
– ICT & MKB	1	1	1	1	1	1	1
– PRIMA	17	27	18	15	13	10	10
– ICT flankerend beleid	24	16	8	13	13	14	14
– Beleidsvoorbereiding en evaluaties	13	17	3	2	2	3	3
– Opgaven Logius	11	8	2	2	2	2	2
– Regiegroep Regeldruk/ACTAL	1	6	3	3	3	3	
<i>Bijdragen aan batenlastendiensten</i>							
– Bijdrage aan Agentschap NL	13	10	3	1			
<i>Bijdragen aan (inter)nationale organisaties</i>							
– Bijdrage NBTC	17	18	15	13	10	6	4
– Bijdrage UNWTO	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
– Bijdragen aan instituten	6	6	4	2	2	2	2
– Bijdrage aan ondernemerspleinen				147	142	138	138
Ontvangsten	108	134	106	102	76	74	62
– Borgstelling Scheepsnieuwbouw		10	10	10	10	10	10
– BMKB	27	32	25	25	25	25	25
– Groeifinancieringsfaciliteit	1	16	16	16	16	16	16
– Garantie Ondernemingsfinanciering	8	52	51	46	14	11	
– Joint Strike Fighter		1	2	3	9	11	10
– Ruimtelijk economisch beleid	13	21					
– Ontvangsten uit het FES	54						
– Diverse ontvangsten	5	2	2	2	2	1	1

¹ Post betreft alleen uitfinanciering van oude verplichtingen

Budgettair belang fiscale maatregelen

Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Zelfstandigenaftrek	1 469	1 467	1 572	1 599	1 627	1 655	1 685
Extra zelfstandigenaftrek starters	95	99	103	108	112	116	121
FOR, niet omgezet in lijfrente	75	85	79	81	82	84	86
Meewerkaftrek	8	8	7	7	6	6	6
Stakingsaftrek	14	14	14	14	14	14	14
Doorschuiwing stakingswinst	196	204	216	228	241	256	270
Bedrijfsopvolgingsfaciliteit in successiewet	185	189	193	196	200	204	209
Kleinschaligheidsinvesteringsaftrek	343	346	356	366	377	387	398
Willekeurige afschrijving starters ¹	8	8	8	8	8	8	8
Vrijstelling durfkapitaal forfaitair rendement	8	8	8	8	8	8	8
Heffingskorting durfkapitaal	9	7	4	2	0	0	0
Willekeurige afschrijving investeringen bedrijfsmiddelen ¹	221	219					
Heffingskorting durfkapitaal	9	7	4	2	0	0	0
Persoonsgebonden aftrekpost durfkapitaal	4	3	3	2	2	1	1
Logiesverstrekking (incl. kamperen)	223	230	239	247	256	265	275
Voedingsmiddelen horeca	1 134	1 275	1 306	1 339	1 372	1 405	1 440
Kleine ondernemersregeling	100	101	105	109	113	117	121
Verlaagd tarief kleine brouwerijen	1	1	1	1	1	1	1
Vrijstelling overdrachtsbelasting bedrijfsverdracht in familiesfeer	16	19	19	19	20	20	21

Budgetflexibiliteit

- Van de totale kasuitgaven in 2012 is er gemiddeld gezien circa 45% van het instrumentarium juridisch verplicht, dit is zo'n € 105 mln. in 2012. Het gaat dan om een deel van Valorisatie (61%); een deel van Bevorderen ondernemerschap (84%); een deel van Onderzoek en Ontwikkeling (63%) een deel van Onderwijs en ondernemerschap (47%). Voor het niet juridische gedeelte liggen er bij deze instrumenten bestuurlijke afspraken/toezeggingen ten grondslag. Garantie Ondernemingsfinanciering; Actieplan veilig ondernemen; Subsidieregeling Kennis Exploitatie (SKE); Beroepsonderwijs in bedrijf; Innovatieregeling scheepsbouw en de BSRI zijn 100% verplicht.
- Voor het Programma Biobased Economy, de ICT-middelen en de bijdrage aan instituten zijn bestuurlijke afspraken gemaakt, die kunnen gewijzigd worden als de betrokken partijen tijdig daarvan op de hoogte worden gesteld.
- Bij de posten die te maken hebben met garanties geldt dat het benodigde kasbudget niet juridisch verplicht is maar dat dit budget wel nodig is voor de garanties die in voorgaande jaren zijn aangegaan. Dit is zo'n € 61 mln. in 2012 en dat is 30% van het kasbudget 2012 op bovenstaand instrumentarium.
- Voor de garantieuitgaven geldt tot slot dat als gevolg van in rekening te brengen provisies, ontvangsten worden gegenereerd. Het netto kas beslag van dit deel van het beleidsinstrument is daardoor beperkt.

Instrumenten

Subsidies

Borgstelling MKB-kredieten (BMKB)

Toegang tot financiering is een belangrijke randvoorwaarde om te kunnen ondernemen. De BMKB vergroot de toegang van het in de kern gezonde MKB tot bankkrediet, indien de bank de financiële risico's, gelet op een tekort aan zekerheden, zonder overheidsgarantie te groot acht. De regeling verstrekt een gedeeltelijke borgstelling tot een maximum omvang van € 1 mln aan banken voor aan het MKB verstrekte kredieten. De feitelijke benutting hangt af van de kredietbehoefte van het bedrijfs-

leven en is daarmee sterk afhankelijk van de ontwikkeling van de conjunctuur. De mate van benutting wordt in het oog gehouden om te bezien of de regeling nog aansluit bij de behoefte van de markt. Deze informatie wordt half jaarlijks in een rapportage verstrekt aan de Tweede Kamer. Verder loopt er een aanvraagprocedure bij het European Investment Fund (EIF) om budget beschikbaar te stellen voor een verhoging van het BMKB-plafond van 2011–2013. In verband met de doorlooptijd van de aanvraag en de grote vraag naar borgstellingskrediet in 2011 is het budget voor de Borgstelling MKB-kredieten (BMKB) voor 2011 inmiddels verhoogd van € 765 mln naar € 1 mld. Daarvoor is verplichtingenruimte uit de jaren 2012 – 2015 naar voren gehaald door het beschikbare garantiëplafond in die jaren te verlagen van € 765 mln naar € 705 mln. Indien de aanvraag bij het EIF tot extra budget leidt, dan zal het garantiëbudget voor de jaren na 2011 verhoogd kunnen worden. In 2012 wordt de BMKB beleidsmatig versoerd om tot een betere kostenbeheersing te komen.

Groefaciliteit

De Groefaciliteit richt zich op buffervermogen – eigen vermogen van participatiemaatschappijen en achtergestelde leningen door banken – wat vooral nodig is in de start-, groei- en expansiefase van een bedrijf. Versterking van het buffervermogen wint aan belang doordat bij bancaire financiering van bedrijven grotere buffers worden gevraagd. De overheid staat voor maximaal € 2,5 mln per bedrijf aan risicodragend vermogen garant. Bij risicodragend vermogen is het risico en het rendementsperspectief hoger dan bij bancaire krediet. De gevraagde vergoeding voor de overheidsgarantie ligt daarom voor dit type financiering op een hoger, marktconform niveau.

De feitelijke benutting van de regeling hangt onder meer af van investerings- en overnameplannen van het bedrijfsleven, en is nauw verbonden met de ontwikkeling van de conjunctuur en met de mate waarin voldoende financiering beschikbaar is in de markt. De mate van gebruik van deze regeling wordt half jaarlijks in een rapportage verstrekt aan de Tweede Kamer. Er wordt onderzocht of en zo ja op welke wijze als gevolg van de veranderingen op de kapitaalmarkt de modaliteiten van de Groefaciliteit aangepast zouden moeten worden om binnen het bestaande garantiëbudget het MKB en de iets grotere bedrijven (MKB+) beter te faciliteren bij het aantrekken van buffervermogen. Het kabinet is hierbij wel voornemens het huidige individuele garantiëplafond neerwaarts bij te stellen.

Garantie Ondernemingsfinanciering

De Garantie Ondernemingsfinanciering is in maart 2009 gepubliceerd als tijdelijke maatregel in het kader van de financiële crisis. De doelgroep betreft alle in de kern gezonde ondernemingen (uitgezonderd financiële instellingen, speculatief vastgoed en primaire landbouw) die financiering nodig hebben van ten hoogste € 150 mln (garantie maximaal € 75 mln) en de banken niet bereid zijn die zonder garantie van de overheid te verlenen. In tegenstelling tot de Groefaciliteit vallen ook niet-achtergestelde leningen en leningen met zekerheden onder de regeling maar vallen aandelen er niet onder. De overheid deelt mee in de opbrengsten uit zekerheden.

In 2012 wordt de nog onbenutte ruimte onder de oorspronkelijk geraamde € 1,5 mld opnieuw beschikbaar gesteld. Het risico voor het Rijk wordt verlaagd door de maximale garantie per individuele lening van € 75 mln te verlagen naar € 25 mln.

De Regeling Garantie Ondernemingsfinanciering is in 2009 uitgebreid voor zorginstellingen in de cure (GO cure). De regeling is ingesteld als tijdelijke maatregel in het kader van de financiële crisis. Het kabinet overweegt om in 2012 een deel van de nog onbenutte ruimte van het oorspronkelijk beschikbare garantieplafond (€ 250 mln) opnieuw beschikbaar te stellen. Binnen de GO Cure kunnen banken per zorginstelling 50% staatsgarantie krijgen voor het verstrekken van leningen vanaf € 1,5 mln tot maximaal € 50 mln.

Borgstelling scheepsnieuwbouw

In navolging van andere EU-landen is een garantieregeling geïntroduceerd waarmee het bankkrediet aan de scheepsbouwer wordt gegarandeerd gedurende de periode van de bouw van het schip. Gelet op de jaarlijkse productiewaarde van de sector is een jaarlijks garantieplafond van € 1 mld ingesteld. Daarmee wordt een wezenlijke bijdrage geleverd aan de oplossing van de financieringsproblematiek van de scheepsbouwsector.

Programma Valorisatie, Actieprogramma Onderwijs & Ondernemen

Actieprogramma Onderwijs & Ondernemen (O&O) en programma Valorisatie richten zich op een snellere overdracht van kennis en de versterking van het klimaat voor innovatief en kennisintensief ondernemerschap. Met het actieprogramma Onderwijs & Ondernemen wordt ondernemerschap en een ondernemende houding in het onderwijs gestimuleerd van de basisschool tot en met de universiteiten. In het kader van het programma werkt het SLO (stichting leerplan ontwikkeling) met inmiddels 40 trainers en 400 docenten aan een scholingsaanbod voor ondernemende docenten. In 2012 wordt ondernemerschap in het reguliere onderwijs verankerd onder meer door invoering van een certificeerbare eenheid ondernemerschap in het MBO en een bijzonder kenmerk ondernemerschap in het hoger onderwijs

Met het programma Valorisatie worden publiek-private samenwerkingsverbanden (bedrijven, kennis- en onderzoeksinstituten, maatschappelijke organisaties en overheden) ondersteund om valorisatie-infrastructuur op te zetten die helpt om bestaande kennis en kunde te vertalen naar commerciële producten.

Vanuit het Valorisatieprogramma is in 2012 € 25 mln beschikbaar, per project wordt maximaal € 5 mln subsidie verleend. Het betreft een tijdelijke regeling die het mogelijk maakt om een valorisatie-infrastructuur op te zetten waarvan de exploitatie kostendekkend is. 2012 is het laatste jaar dat de regeling openstaat voor nieuwe aanvragen.

Bevorderen ondernemerschap

Dit budget wordt gebruikt voor diverse instrumenten die als doel hebben het ondernemingsklimaatbeleid te verbeteren. Zo is het budget bijvoorbeeld gebruikt voor (uitvoerings)bekostiging van programma's voor regeldruk, kapitaalmarkt, zelfstandigenregeling, de programmakosten voor corporate governance en het Talent naar de top programma. Daarnaast wordt dit gebruikt voor het realiseren van de nieuwe beleidsambities zoals de ondernemerspleinen of onderwijs en ondernemerschap.

Microfinanciering

Voor kleine bedrijven en startende ondernemers is het zogenaamde microfinancieringsbeleid ontwikkeld. Vanaf begin 2011 biedt Qredits

Beleidsartikelen

(stichting Microkrediet Nederland) microkredieten aan in heel Nederland tot maximaal € 35 000. Voor het jaar 2012 wordt deze grens, als pilot, verhoogd tot € 50 000. Naast het krediet neemt coaching een belangrijke plaats in. Stichting Eigenbaas.nl zorgt voor de landelijke promotie van microfinanciering, en werkt aan professionalisering en behoud/uitbreiding van het netwerk van Microfinancieringsondernemerpunten. EL&I draagt hier financieel aan bij door het verstrekken van een (achtergestelde) lening aan Qredits en een garantstelling op de lening van de BNG aan Qredits.

Doel in 2012 is om 1 500 kredieten te verstrekken. Een microkrediet bedraagt in 2010 gemiddeld circa € 17 800.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2012	Streef-waarde	Planning	Bron
Aantal verstrekte microkredieten	610	2009	1 500	2 500	2016	Qredits

Interdepartementaal Programma Biobased Economy (IPBBE)

Om wereldwijd een koppositie te verkrijgen binnen de *biobased economy* moet worden ingezet op het ontwikkelen en benutten van kennis. Met het innemen van een koppositie wil Nederland een significant aandeel hiervan naar zich toe trekken en wereldwijd in % BNP tot de top 3 behoren qua optimale en duurzame productie en toepassing van biomassa. Om die reden wordt geïnvesteerd in pilot- en demonstratieprojecten en het ontwikkelen van markrijpe producten (via bijvoorbeeld SBIR-tenders, regeling specifiek gericht op MKB). In 2012 draagt de NL-overheid in totaal circa € 60 mln bij (bron: Agentschap NL), EL&I draagt hier circa € 10 mln aan bij. In 2010 is een start gemaakt met 13 projecten bij bedrijven, welke in 2011–2012 verder ontwikkeld worden. In 2012 wordt, mits de Europese Commissie de staatssteun goedkeurt, een start gemaakt met de bouw van een open bioraffinage pilotfaciliteit. Hiervoor is in 2012 € 6,5 mln beschikbaar. Deze faciliteit kan gebruikt worden door MKB en industrie om projecten op te schalen naar commercieel niveau. Vanaf 2011 zal het «Transitiehuis biobased economy» en daarbinnen het Biorenewables Business Platform, businesscases ontwikkelen; voor de totale looptijd van 4 jaar zullen dit ongeveer 30 businesscases zijn. Vanuit SBIR zijn inmiddels enkele producten op de markt gebracht. Voorbeelden zijn bioplastics en biobased composieten.

Actieplan veilig ondernemen

EL&I stimuleert een veilige bedrijfsomgeving met het Actieplan Veilig Ondernemen en met de experimentenwet Bedrijven Investerings Zones (BIZ). Ondernemers worden gestimuleerd om samen te werken en gezamenlijk te investeren in een aantrekkelijker en veiliger bedrijfsomgeving.

EL&I heeft tot doel om in 2012 een convenant transportcriminaliteit tot stand te brengen. Met dit convenant wordt transportcriminaliteit beter in kaart gebracht en maatregelen ontwikkeld om deze te beperken en terug te dringen.

Opdrachten

Onderzoek & ontwikkeling

Uit dit budget worden onder meer beleidsonderzoek en verplichte evaluaties van beleidsinstrumenten gefinancierd. Ook is vanuit dit budget het instrument Groeiversneller gefinancierd. Met de Groeiversneller worden tachtig tot honderd bedrijven met een jaaromzet van enkele

Beleidsartikelen

miljoenen ondersteund om in vijf jaar tijd te groeien naar een jaaromzet van € 20 mln. Dit gebeurt door in dit programma ambitieuze ondernemers intensief te begeleiden op gebieden als strategieontwikkeling, financiering, marktbenadering, innovatie en internationalisering.

Deelnemers krijgen kennis en expertise aangeboden op cruciale groei-issues zoals strategie, financiering, marktbenadering, innovatie en internationalisering. Het programma hanteert daarbij het principe «Je collega-groeier is de beste adviseur». Alleen directeuren zelf, mogen als deelnemer meedoen.

In 2012 zullen in het programma Groeiversneller, dat zijn vierde jaar ingaat, meer dan 120 bedrijven meedoen.

Samen met het CBS is een controlegroep samengesteld van niet-deelnemende bedrijven die op andere kenmerken vergelijkbaar zijn met de deelnemers. Medio 2011 heeft er een mid-term review van het programma plaatsgevonden. Daaruit blijkt dat deelnemende bedrijven 22%-punt meer in omzet groeiden dan bedrijven in een relevante controlegroep. Om door te groeien tot een omzet van € 20 mln is een verschil in omzetontwikkeling van circa 30%-punt nodig. In de eerste meting is dit nog niet gehaald, maar de verwachting is dat het verschil zal toenemen naarmate de deelnemers langer in het programma zitten.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2012	Streef-waarde	Planning	Bron
Vershil in omzet-ontwikkeling deelnemers en referentiegroep	22%-punt	2011	25%-punt	30%-punt	2015	CBS

Merkbaar en substantieel verminderen van regeldruk voor bedrijven

EL&I werkt samen met verschillende departementen aan het verminderen van regeldruk voor bedrijven en het verbeteren van haar dienstverlening, mede met het oog op versterking van de economische topsectoren. EL&I faciliteert en monitort het kabinetsprogramma onder andere door de ontwikkeling en onderhoud van meetmethodieken en instrumenten om regeldruk te verminderen (bijvoorbeeld de vertrouwensbenadering), en de instelling van het onafhankelijk adviescollege ACTAL.

BZK coördineert het programma vermindering regeldruk voor burgers, professionals in de publieke sector en medeoverheden.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2012	Streef-waarde	Planning	Bron
Netto verlaging van administratieve lasten (cumulatief in procenten).	0% (nulmeting)	2011	10%	25%	2015	EL&I

Dit is de rijksbrede indicator voor de verlaging van de administratieve lasten.

ICT flankerend beleid

De inzet van ICT vraagt aanzienlijke investeringen in en aanpassingen van werkgevers, werknemers, bedrijven en overheden. Hierbij gaan de kosten voor de baten uit en dikwijls vallen de baten bij een andere partij dan de kosten. Gezien de collectieve baten treedt EL&I hier faciliterend op. Dit doet zij door samen met het bedrijfsleven en andere overheidsorganisaties de randvoorwaarden voor ICT-gebruik in te vullen, het slim ICT gebruik voor en door bedrijven te faciliteren en de regeldruk door middel van de inzet van ICT te verlagen. In 2012 zullen de basisvoorzieningen en standaarden van de digitale overheid verder worden doorontwikkeld en

Beleidsartikelen

geïmplementeerd. Het gaat hier om: toegang (eHerkenning), informatie en communicatie (berichtenbox) en de basisregistratie Nieuw Handelsregister (NHR) waarop alle gemeenten voor 1 juli 2014 moeten zijn aangesloten. Om ondernemers het recht te geven hun zaken met de overheid langs elektronische weg af te handelen wordt het traject Recht op Elektronisch Zakendoen gestart. Antwoord voor Bedrijven blijft ook in 2012 het platform waarmee overheidsinformatie en -transacties worden ontsloten voor ondernemers.

PRIMA en Beleidsvoorbereiding en evaluaties

Eind 2011 wordt de Digitale Implementatie Agenda.nl naar de Tweede Kamer gestuurd. In deze agenda staan de acties uit de Digitale Agenda.nl uitgewerkt. Door middel van PRIMA en de middelen uit beleidsvoorbereiding en evaluatie worden programma's als cloud computing, open data en digitale vaardigheden beroepsbevolking uit de Digitale Implementatie Agenda.nl uitgevoerd.

Bijdrage aan (inter)nationale organisaties

Bijdrage aan Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (NBTC) en de United Nations World Tourism Organization (UNWTO)

EL&I sluit voor de periode 2012–2015 een nieuw, meerjarig contract met het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (NBTC) af om het inkomend toerisme te bevorderen. In de periode 2008–2010 heeft EL&I ruim € 50 mln geïnvesteerd voor de internationale marketing van Nederland en internationale congreswerving. In de periode 2012–2015 zal het budget steviger worden ingezet op de belangrijkste toeristische herkomstmarkten en doelgroepen.

Daarnaast wordt bijgedragen in de overheadkosten van het secretariaat van de UNWTO.

Bijdrage aan Ondernemerspleinen

De bijdrage uit de begroting van EL&I vervangt per 2013 de heffingen van de Kamers van Koophandel. Deze maatregel leidt tot lastenverlichting bij ondernemers en faciliteert de integratie van de Kamers tot een nieuwe organisatie waar ondernemers voor hun overheidsdienstverlening terecht kunnen («Ondernemerspleinen»). Hiermee wordt invulling gegeven aan de afspraak uit het Regeerakkoord dat ondernemers voor al hun overheidszaken terecht zullen kunnen bij 1 loket.

Bijdragen aan diverse instituten

Betreft een verzamelpost van verschillende kleine bijdragen aan diverse instituten, ten behoeve van het programmaonderzoek op het terrein van mkb en ondernemerschap, het kenniscentrum Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen, de Koning-Willem I prijs en het Nederlandse Centrum voor Sociale Innovatie.

Compensatiebeleid

Het compensatiebeleid betreft een niet financieel instrument dat erop gericht is om de internationale positie van de Nederlandse defensiegerelateerde industrie te verbeteren bij een gebrek aan een gelijk speelveld in deze markt. Zolang deze markt nog onvoldoende gelijke kansen biedt, voert EL&I compensatiebeleid. De rol van EL&I richt zich op het in een vroeg stadium van het aanbestedingstraject de voorwaarde te scheppen voor het invullen van de compensatie. EL&I eist dat de aanschaf van

Beleidsartikelen

buitenlands defensiematerieel boven de € 5 mln, dat niet Europees wordt aanbesteed, voor 100 procent wordt gecompenseerd met orders in Nederland. EL&I streeft naar een zo hoog mogelijk percentage opdrachten voor de Nederlandse defensiegerelateerde industrie, hiervoor legt EL&I de contacten tussen de betrokken partijen. Jaarlijks profiteren zo'n 200–250 Nederlandse bedrijven en instituten van het compensatiebeleid. Binnen het compensatiebeleid ligt de nadruk op projecten in één van de zes prioritaire technologiegebieden die in de Defensie Industrie Strategie (DIS) zijn geïdentificeerd.

De indicator gerealiseerde invulling compensatieverplichtingen geeft het bedrag weer dat door buitenlandse partijen bij Nederlandse bedrijven wordt besteed ter compensatie van bestedingen van het Ministerie van Defensie in buitenlands materieel. De streefwaarde voor het vijfjaars gemiddelde bedraagt € 450 mln per jaar en deze waarde is de afgelopen jaren ruimschoots gehaald.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Gerealiseerde invulling compensatieverplichtingen	€ 547 mln	2010	Minimaal € 450 mln	Minimaal € 450 mln	2015	EL&I

14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening

Algemene doelstelling

«Een internationaal concurrerende energievoorziening die betrouwbaar, veilig en duurzaam is».

In het beleid ten aanzien van onze nationale energievoorziening staan in de verantwoordelijkheid van de Minister van EL&I vier aspecten centraal: betrouwbaarheid, veiligheid, duurzaamheid en het belang dat de energiesector heeft voor onze economie.

Rol en Verantwoordelijkheid

- het zodanig ordenen van de energiemarkten dat maximaal wordt bijgedragen aan een betaalbare, betrouwbare en efficiënte energievoorziening;
- het creëren van de randvoorwaarden waardoor leverings- en voorzieningszekerheid van energie gewaarborgd kan worden;
- het bevorderen van de totstandkoming van een evenwichtige brandstofmix gericht op transitie naar een duurzame energievoorziening en voorzieningszekerheid;
- het creëren van randvoorwaarden voor een doelmatige winning van onze bodemschatten;
- het bevorderen van de veiligheid van het transport van energie en van de energieproductie;
- het bevorderen van de ontwikkeling en het gebruik van innovatieve energietechnologieën ten behoeve van de verduurzaming van de energievoorziening;
- het stimuleren van duurzame energieproductie;
- het vergroten van de energie-efficiëntie in de sectoren industrie en energie;
- het stimuleren van de verdergaande reductie van CO₂ uitstoot van energiebedrijven en industrie;
- het creëren van randvoorwaarden waardoor onze energievoorziening internationaal kan concurreren en het verdienpotentieel van de energievoorziening ten volle wordt benut;
- De Minister van EL&I is verantwoordelijk voor de internationale dimensie van het energiebeleid. EL&I en het Ministerie van Buitenlandse Zaken trekken bij het bevorderen van de internationale energievoorzieningszekerheid samen op. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken is betrokken op grond van zijn verantwoordelijkheid voor geopolitieke, veiligheidspolitieke en ontwikkelingspolitieke vraagstukken.

Beleidsartikelen

Kengetallen

Kengetallen	2006	2007	2008	2009	2010
1. Gewonnen volume aardgas kleine velden					
<i>Bron: TNO</i>	36 mld Sm ³	38 mld Sm ³	36 mld Sm ³	34 mld Sm ³	32 mld Sm ³
2. Aantal boringen exploratie en evaluatie onshore en offshore					
<i>Bron: TNO</i>	17	10	13	15	12
3. Aantal boringen productie onshore en offshore					
<i>Bron: TNO</i>	23	21	14	28	35
4. Elektriciteitsstoring in minuten per jaar					
<i>Bron: EnergieNed/Netbeheer Nederland</i>	36 min.	33 min.	22 min.	26,5 min.	34 min.
5. Productie aardgas totaal					
<i>Bron: TNO</i>	71 mld Sm ³	68 mld Sm ³	79 mld Sm ³	74 mld Sm ³	86 mld Sm ³
6. Euro/dollarkoers					
<i>Bron: CPB</i>	1,26	1,37	1,47	1,39	1,33
7. Olieprijs (dollar/vat)					
<i>Bron: CPB</i>	65,10	72,52	97,0	61,5	79,5
8. Beursprijs van TTF-gas (euro/MWh)					
<i>Bron: APX Endex</i>		15,2	26,6	13,3	16,1

Toelichting

5, 6, 7 en 8: Bepalende factoren voor de aardgasbaten (behorende bij de beleidsdoelstelling van een doelmatige winning van delfstoffen) zijn de aardgasprijs en het volume van de verkopen. De aardgasprijs is gerelateerd aan enerzijds de prijs van olie in dollars in combinatie met de euro/dollar-koers en anderzijds aan de prijs van gas die onafhankelijk van de olieprijs op de markt tot stand komt op onder andere gasbeurzen. Vanwege de omvang van de aardgasbaten is een duidelijke onderbouwing met kengetallen nodig. Deze vier kengetallen zijn voorts te relateren aan de algemene beleidsdoelstelling het verdienpotentieel van de energiesector te maximaliseren. De ontwikkeling van de Title Transfer Facility (TTF) als gashandelsplaats met een eigen liquide beursprijs illustreert de operationele doelstelling 2: optimale ordening en werking van de gasmarkt. De bron voor de euro/dollarkoers en de olieprijs is gewijzigd ten opzichte van begroting 2010. De nieuwe bron betreft de jaarlijks door het CPB gepubliceerde *Kerngegevens tabel voor Nederland*, die onderdeel uitmaakt van het Centraal Economisch Plan.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
VERPLICHTINGEN	8 195	3 420	361	253	233	208	220
<i>Waarvan garantieverplichtingen</i>	324						
UITGAVEN	1 066	1 230	1 338	1 305	1 429	1 614	1 612
<i>Programma-uitgaven</i>	1 028	1 216	1 310	1 297	1 425	1 613	1 612
14.1 Optimale ordening en werking van de energiemarkten in de Noord-west Europese context	9	10					
14.2 Bevorderen van de voorzieningszekerheid	91	97	97	97	97	97	97
14.3 Bevorderen van een duurzame en veilige energievoorziening	928	1 109	1 214	1 200	1 329	1 516	1 515
<i>Bijdragen baten-lastendiensten</i>	38	14	27	8	3	1	
Bijdrage Agentschap Nederland	38	14	27	8	3	1	
ONTVANGSTEN	5 791	11 750	12 250	10 995	9 545	9 245	9 159
COVA	89	93	93	93	93	93	93
SDE+				100	200	300	414
Ontvangsten uit het FES	238						
Diverse ontvangsten	117	55	55				

Beleidsartikelen

Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Aardgasbaten	7 658	11 600	12 100	10 800	9 250	8 850	8 650
Bijdrage aan het FES	-2 314						
Ontvangsten zoutwinning	2	2	2	2	2	2	2
Terugontvangsten Agentschap NL	1						

Budgettair belang fiscale maatregelen

Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Energie-investeringsaftrek (EIA)	115	151	151	151	161	161	161

Met de energie-investeringsaftrek (EIA) stimuleert EL&I investeringen in energiezuinige bedrijfsmiddelen en bedrijfsmiddelen voor een efficiënte opwekking van hernieuwbare energie. Investeringsmiddelen die voldoen aan de generieke besparingsnormen van de EIA kunnen deels van de fiscale winst worden afgetrokken. Alleen de nieuwste typen bedrijfsmiddelen komen in aanmerking voor EIA en op deze manier stimuleert de EIA de marktintroductie van een nieuwe generatie efficiënte bedrijfsmiddelen.

Budgetflexibiliteit

- Van de uitgaven op artikel 14 heeft circa 70% (ruim € 900 mln) betrekking op langlopende uitbetalingen op reeds afgegeven beschikkingen in het kader van de MEP en SDE. Voor dit deel is er dus geen budgetflexibiliteit.
- De uitgaven COVA (€ 93 mln, ofwel 7%) betreffen de doorgifte aan COVA van de heffing op aardolieproducten, bedoeld voor het dekken van de kosten van het aanhouden van voorraden, gebaseerd op nationale en internationale wetgeving. Ook voor dit onderdeel is geen sprake van budgetflexibiliteit.
- De bijdrage aan ECN (ruim € 38 mln, 3%) betreft een al langlopende gevestigde subsidierelatie ten behoeve van energieonderzoek. Dit betekent dat er op dit onderdeel sprake is van enige budgetflexibiliteit, zij het nauwelijks op de korte termijn.
- De overige beleidsuitgaven (bij elkaar circa 20% van artikel 14, rond de € 290 mln) betreffen in de eerste jaren vooral betalingen op reeds aangegane verplichtingen. Dit betekent dat de budgetflexibiliteit toeneemt in de tijd.

Operationele doelstelling 14.1

Optimale ordening en werking van de energiemarkten in de Noord-west Europese context

Motivering

Binnen de Noord-west Europese context creëert de overheid (met name EL&I) de randvoorwaarden voor een concurrerende energiemarkt om ervoor te zorgen dat energiebedrijven efficiënt produceren, afnemers een efficiënte prijs betalen en vraag en aanbod zo goed mogelijk op elkaar worden afgestemd. Daarnaast zorgt EL&I voor een doeltreffend regelingskader voor het netbeheer om te bereiken dat de netten de markt tegen redelijke tarieven en voorwaarden faciliteren. Door verdergaande Europese integratie ontstaan grotere marktgebieden met meer ruimte en mogelijkheden voor concurrentie. Dit draagt bij aan efficiënte en stabielere prijzen voor huishoudens. Europese wet- en regelgeving, zoals het derde pakket energierichtlijnen, en het werk van de gezamenlijke toezichthouder Agency for the Cooperation of Energy Regulators (ACER)

Beleidsartikelen

versterken deze ontwikkeling. Om ervoor te zorgen dat de Nederlandse belangen daarbij goed worden meegewogen is een pro-actieve inzet van EL&I in Europees verband vereist waarin behoud van de kracht van Nederland voorop staat: een goed werkende energiemarkt, met goede infrastructuur en een stevige bescherming van consumenten. EL&I zet daarom in op één open markt, waarin de EU zich richt op zaken die het beste op Europees niveau kunnen worden opgepakt, zonder onnodig in nationale bevoegdheden te treden en met oog voor de administratieve lasten voor het bedrijfsleven.

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
14.1 Optimale ordening en werking van de energiemarkten in de Noord-west Europese context	8,8	10,0					
Stadsverwarming	8,8	10,0					

Instrumenten en activiteiten

Elektriciteits- en Gaswet

Doel en beschrijving:

De Elektriciteitswet en de Gaswet dienen voor het realiseren van een goed functionerende elektriciteits- en gasmarkt. Toezicht op en het monitoren van de energiemarkten gebeurt door de NMa met als doel de ontwikkeling van een concurrerende energiemarkt te bewaken en eventuele tekortkomingen te signaleren en aan te pakken.

Voornaamste acties in 2012:

- In het Energierapport is aangekondigd dat het kabinet de werking van de energiemarkt wil verbeteren door de regeldruk te verminderen en efficiënter toezicht mogelijk te maken. De steeds nauwere verbindingen met het Europese energiebeleid vragen bovendien om een wetgevend kader dat op inzichtelijke wijze is geënt op Europese richtlijnen. Hiertoe wordt een wetgevingstraject gestart onder de naam STROOM. In 2012 zal een eerste tranche van wetgeving aan de Tweede Kamer worden aangeboden. Daarbij zal de nadruk liggen op de voornemens die in het kader van het Energierapport 2011 zijn gedaan.
- In Europees verband is regelgeving aangekondigd rond investeringen in infrastructuur en intelligente netten. Afhankelijk van het tempo waarin hierover besluitvorming tot stand komt, zal in de loop van 2012 de benodigde implementatieregelgeving worden voorbereid.
- Na de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel ter implementatie van het derde pakket energierichtlijnen zal in 2012 worden gewerkt aan de implementatie van onderliggende regelgeving.
- Tenslotte start in 2012 de kleinschalige uitrol van de slimme meter. Om de uitrol en de effecten van de slimme meter in kaart te brengen wordt een monitor gestart.

Indicator

De C3 is het gezamenlijk marktaandeel van de drie grootste leveranciers. De mate van concentratie op de kleinverbruikersmarkt voor elektriciteit en gas vormt een indicatie voor de concurrentie op die markten. Een indicator hiervoor is de Herfindahl-Hirschman index (HHI). Een markt met een HHI onder de 1 800 punten wordt gezien als een competitieve markt en een markt met een index tussen de 1 800 en 8 000 punten wordt gezien als een geconcentreerde markt.

Beleidsartikelen

Prestatie-indicatoren	2006	2007	2008	2009	2010	Streefwaarde 2012	Bron
1. Concentratiegraad in de retailsector elektriciteit:							
– HHI	2 295	2 319	2 279	2 285	2 263	stabiliseren tussen 1800–2500	Energiekamer
– C3	82%	82%	81%	81%	81%	daling/lager	
2. Concentratiegraad in de retailsector gas:							
– HHI	2 149	2 109	2 104	2 187	2 158	stabiliseren tussen 1800–2500	
– C3	79%	78%	79%	79%	79%	daling/lager	

Warmtewet

Doel en beschrijving:

De Warmtewet draagt bij aan de leveringszekerheid en (prijs)bescherming voor zowel afnemers als leveranciers van warmte. De Warmtewet is een initiatiefwetsvoorstel dat in 2009 is aangenomen. Op basis hiervan zijn nadere regels uitgewerkt in de conceptregelgeving waaronder een tariefstelsel op basis van het wettelijke vastgestelde «niet meer dan anders» principe.

Voornaamste acties in 2012:

- In 2011 heeft EL&I een herziening van de Warmtewet aan de Kamer aangeboden. Hierin zijn onder andere aangepaste voorstellen gedaan ten aanzien van de met de warmtewet beoogde prijsregulering. De parlementaire behandeling van deze novelle wordt naar verwachting in 2012 afgerond. Met de inwerkingtreding van de wet zal ook de lagere regeling in werking treden.

Europese en Noordwest Europese fora

Doel en beschrijving:

Participatie van EL&I in Europese en Noordwest-Europese fora, waaronder het Pentalaterale energieforum. Dit forum bestaat uit de overheden uit Duitsland, Frankrijk, België, Nederland, Luxemburg en Oostenrijk en heeft de verdere ontwikkeling van de Noordwest-Europese elektriciteits- en gasmarkt als doel.

Voornaamste acties in 2012:

- Binnen het Pentalaterale Energie Forum richt de aandacht zich in 2012 op de toekomstvastheid van de infrastructuur gelet op de uitdagingen als de inpassing van duurzame energie en de afstemming van reguleringsvraagstukken met betrekking tot de transporttarieven.
- In 2012 wordt gewerkt aan de vervolgstap voor marktkoppeling. Het is de verwachting dat de zogenaamde *flow based* marktkoppelingssysteem beter rekening zal houden met de onderlinge afhankelijkheden tussen landen en met dit systeem zal meer capaciteit aan de markt beschikbaar kunnen worden gesteld. Invoering van dit systeem is voorzien in 2013.
- Hiernaast zullen Noordwest-Europese landen verdergaande afspraken maken over samenwerking op het gebied van gas ter uitwerking en invulling van Europese netcode en richtsnoeren. Dit sluit aan bij de Nederlandse gasrotonde ambities, omdat daarmee de grensoverschrijdende handel in en het transport van gas wordt vereenvoudigd.

Beleidsartikelen

- Voor wat betreft gas zal de aandacht uitgaan naar de ten uitvoerlegging van Verordening (EG) 994/2010 betreffende maatregelen tot veiligstelling van de gaslevering. De in het kader van deze verordening uit te voeren risico-evaluaties en op te stellen preventieve actie- en noodplannen, zullen in pentalateraal verband op elkaar worden afgestemd.

Operationele doelstelling 14.2

Motivering

Bevorderen van de voorzieningszekerheid

De voorzieningszekerheid betreft de lange termijn beschikbaarheid van energiebronnen. Daarbij spelen de omvang van de mondiale energiereserves in relatie tot de productiecapaciteit, het verbruik en de geografische spreiding een rol. Leveringszekerheid maakt deel uit van de voorzieningszekerheid en betreft de mate waarin afnemers onder voorzienbare omstandigheden feitelijk kunnen rekenen op de levering van energie. Energievoorzieningszekerheid is een publiek belang dat niet automatisch door de markt wordt gewaarborgd.

Van belang is dat het beleid van de overheid randvoorwaarden creëert om in elk geval de eigen bodemschatten optimaal te benutten.

Naast de bevordering van voorzieningszekerheid is de rol van de overheid (met name EL&I) het creëren en optimaal gebruik maken van economische kansen op het gebied van energie. Voor de totstandbrenging van zakelijke transacties met de energieproducerende landen die hiervoor essentieel zijn, is de betrokkenheid en steun van de overheid onontbeerlijk. EL&I en BuZa ondersteunen daarom actief de internationale activiteiten van het Nederlandse bedrijfsleven. Bovendien neemt EL&I actief deel aan discussies over een beter investeringsklimaat, liberalisering van markten en handel in Europese en multilaterale kaders.

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
14.2 Bevorderen van de voorzieningszekerheid	91,1	96,8	96,9	96,8	96,8	96,8	96,8
Doorsluis COVA-heffing	88,7	93,0	93,0	93,0	93,0	93,0	93,0
Onderzoek en ontwikkeling bodembeheer	2,4	2,7	2,8	2,8	2,8	2,8	2,9
Bijdragen aan diverse instituten	0,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0	1,0

Instrumenten en activiteiten

Mijnbouwwet

Doel en beschrijving:

De Mijnbouwwet vormt het kader voor een verantwoorde en doelmatige opsporing en winning van delfstoffen en aardwarmte en het opslaan van stoffen beneden de oppervlakte van de aardbodem.

Voornaamste acties in 2012:

- De focus in het mijnbouwbeleid ligt op verdere mogelijke maatregelen op het gebied van stimulering van de opsporing en winning van delfstoffen en andere benutting van de diepe ondergrond, zoals opslag. Daarnaast wordt bezien of aanpassing van regelgeving en procedures ten aanzien van geothermie nodig is.
- Naast stimulering van het activiteitsniveau en verbetering en ontwikkeling van technieken in de traditionele vormen van gaswinning worden door EL&I niet alleen de technische, maar ook de maatschappelijke mogelijkheden bezien voor de winning van onconventionele gasreserves.

Beleidsartikelen

- Gelet op de verschillende gebruiksmogelijkheden van de ondergrond wordt in 2012 gewerkt aan de verdere ontwikkeling van een kader voor de ruimtelijke ordening van de ondergrond.
- Afronding van de implementatie van de onderliggende regelgeving van de Europese CCS Richtlijn.

Rijkscoördinatieregeling

Doel en beschrijving:

EL&I wil de Rijkscoördinatieregeling voor energieprojecten van nationaal belang inzetten met als doel tijdig voldoende energie-infrastructuur (inclusief interconnectoren) te realiseren in Nederland. Dit betekent dat EL&I samen met I&M verantwoordelijk is voor (de regie heeft over) de ruimtelijke inpassing van de projecten en dat EL&I verantwoordelijk is voor de coördinatie van alle andere benodigde besluiten. De Rijkscoördinatieregeling is onder meer van toepassing op infrastructuur als hoogspanningsverbindingen, gasleidingen, elektriciteitscentrales, windparken en opslag van gas.

Voornaamste acties in 2012:

- Op grond van de Rijkscoördinatieregeling voert EL&I in 2012 de regie over een groot aantal energie-infrastructuurprojecten van nationaal belang, waaronder:
  - afronding besluitvorming Noordring Randstad 380 kV, Zuid-West 380 kV, Noord-West 380 kV en de interconnector Doetinchem-Wesel;
  - besluitvorming gasleiding Gasunie van Beverwijk naar Wijngaarden;
  - besluitvorming COBRA-kabel (interconnector met Denemarken);
  - aantal windparken;
  - gaswinning onder de Waddenzee (exploratiefase);
  - voorbereiden besluitvorming ten aanzien van nieuwe kerncentrale Borssele.

Regels t.a.v. veiligheid van transportinfrastructuur

Doel en beschrijving:

De Nederlandse en de voor Nederland belangrijke Europese energie transportinfrastructuur moet veilig zijn, zodat de voorzieningszekerheid wordt bevorderd en nadelige gevolgen voor mens en milieu worden voorkomen. De aandacht van EL&I gaat uit naar bescherming van deze infrastructuur tegen organisatorisch, technisch, onbewust menselijk falen of ernstige externe oorzaken zoals natuurrampen maar ook de security-aspecten (moedwillige verstoringen) worden daarbij meegenomen. Het toezicht op de kwaliteit en toegankelijkheid van elektriciteitsnetwerken wordt door de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa/Energiekamer) geregeld, met onder andere aandacht voor calamiteitenplannen. Staatstoezicht op de Mijnen houdt toezicht op de gasinfrastructuur.

Voornaamste acties in 2012:

- De afgelopen twee jaar zijn onderzoeken naar met name het security-aspect in de energie sector afgerond. Aanbevelingen uit deze onderzoeken zullen in regelgeving (herziening reguleringskader) worden opgenomen. Dit geeft de sector meer houvast bij de door hen te nemen maatregelen om de *security* van hun netwerken te vergroten.

Strategische aardolievoorraden

Doel en beschrijving:

Het crisisbeleid op het gebied van energie dient verstoringen in de olieaanvoer op te vangen. In dit kader worden door het Centraal Orgaan Voorraadvorming Aardolieproducten (COVA) en het oliebedrijfsleven in opdracht van EL&I strategische olievoorraden aangehouden. Daarnaast zijn er vraagbeperkende maatregelen die kunnen worden genomen om de vraag naar olie te reduceren als een crisis langer aanhoudt.

Voornaamste acties in 2012:

- De nieuwe wet Voorraadvorming Aardolieproducten zal in 2012 formeel afgerond worden om per 1 januari 2013 in werking te treden. In deze wet is onder andere de EU Richtlijn 2009/119/EU over strategische aardolievoorraden geïmplementeerd.

Internationale Energie Voorzieningszekerheid

Doel en beschrijving:

Bij voorzieningszekerheid gaat om de korte en langere termijn beschikbaarheid van energie. Daarbij gaat het niet alleen om olie en gas, maar steeds meer ook om duurzame energie. Voorzieningszekerheid vereist internationale samenwerking: binnen de EU, op regionaal niveau, maar ook in een bredere context. In de allereerste plaats draagt EL&I met Buitenlandse Zaken aan de oplossing van deze vraagstukken bij door samen te werken met onze directe buurlanden en breder binnen de Europese Unie. Europese samenwerking op energiegebied draagt immers bij aan voorzieningszekerheid. Datzelfde doet EL&I via internationale energie organisaties zoals het Internationale Energie Agentschap, het Internationale Energie Forum, het Energie Handvest en het Internationale Hernieuwbare Energie Agentschap. Daarnaast voert EL&I met Buitenlandse Zaken een actief bilateraal beleid om de specifieke Nederlandse energiebelangen in het buitenland te behartigen. Behalve het vergroten van onze energievoorzieningszekerheid spelen daarbij ook de versterking van de internationale positie van Nederlandse bedrijven, de ontwikkeling van een Nederlandse gasrotonde voor Noordwest-Europa en de behoefte aan technologische uitwisseling met de grote spelers op het gebied van innovatie als de VS, China en Brazilië een belangrijke rol.

Voornaamste acties in 2012:

- 2012 is een overgangsjaar. EL&I heeft recent samen met Buitenlandse Zaken een nieuw beleidskader voor internationale energierelaties ontwikkeld (zie hiervoor het Energierapport 2011) en is gestart met de uitvoering.
- In 2012 zullen expertbijeenkomsten en hoogambtelijke bezoeken naar en vanuit Duitsland, Frankrijk, het VK, Noorwegen en België plaatsvinden met het oog op versterking van samenwerking en oplossing van actuele vraagstukken. Een voorbeeld van zo'n vraagstuk is de discussie over de energievoorziening en de ontwikkeling van de energiemarkten in Europa na de ramp met de kerncentrale in Fukushima.
- Nederland is co-voorzitter van het Internationale Energie Forum, dat in 2012 weer een ministeriële bijeenkomst organiseert en neemt Nederland actief deel aan multilaterale energie fora zoals het International Energy Agency, het Energy Charter Treaty en (als waarnemer) aan het Gas Exporting Countries Forum.
- De regionale aanpak in Golfregio en Kaspische zeeregio zal worden ingevuld en het beleidsplan voor de landen als VS, China, Brazilië en

Beleidsartikelen

Rusland worden uitgevoerd. De implementatie van het in mei 2011 afgesloten *Memorandum of Understanding* met Rusland is ook voorzien.

Programma Gasrotonde

Doel en beschrijving:

EL&I bevordert het verder ontwikkelen en positioneren van Nederland als knooppunt voor de internationale gasstromen in Noord-west Europa. Doelstelling is om de gasvoorziening veilig te stellen en een bijdrage te leveren aan de continuïteit van de Europese gasvoorziening.

Voornaamste acties in 2012:

- Met Energie Beheer Nederland zullen de mogelijkheden worden bezien om gaswinning uit kleine velden verder te stimuleren.
- In 2012 zal opvolging worden gegeven aan de brief met de kabinetsreactie op de studie naar de handelsfunctie en de Title Transfer Facility (TTF) zal verder worden versterkt om Nederland nog aantrekkelijker te maken als aanlandplaats/handelsplaats van gas in Europa.

Gaskwaliteit

Doel en beschrijving:

Het veiligstellen van de continuïteit van de Groningerveld gas (G gas) samenstelling voor de komende ca. twintig jaar. Het veiligstellen van de transitie naar een gewijzigde hoogcalorisch gas (H gas) samenstelling in de periode tot ultimo 2014 in overeenstemming met betrokken, belanghebbende partijen.

Voornaamste acties in 2012:

- EL&I heeft de regiefunctie rond de problematiek van de veranderende gassamenstelling op zich genomen. Er is een Projectbureau door EL&I opgezet voor een goede informatie uitwisseling met bedrijven. In overleg met de belangrijkste betrokkenen wordt nu de G-gas problematiek vanaf 2020–2030 in kaart gebracht. Mogelijkerwijs leidt dit in 2012 tot verdere stappen. Het Projectbureau zal de transitie van aangesloten op het H-gasnet monitoren.

Operationele doelstelling 14.3

Motivering

Bevorderen van een duurzame en veilige energievoorziening

Uitgangspunt zijn de doelstellingen 20% CO₂ reductie en 14% duurzame energie productie in 2020. Om dat te bereiken volgt EL&I meerdere sporen:

- bevorderen van energiebesparing,
- bevorderen van CO₂ emissie reductie,
- reguleren van een veilige toepassing van kernenergie,
- bevorderen van voor duurzame energie relevante innovatie,
- stimuleren van duurzame energieproductie,

De sporen energiebesparing en CO₂ reductie dienen vooral de doelstelling 20% CO₂ reductie in 2020. Kernenergie is een overbruggingstechniek naar een duurzame energievoorziening, waarbij geen CO₂ wordt uitgestoten. Het innovatiespoor dient zowel de CO₂ doelstelling als de doelstelling van 14% duurzame energie in 2020. Het spoor duurzame energieproductie dient de duurzaamheidsdoelstelling.

Beleidsartikelen

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
14.3 Bevorderen van een duurzame en veilige energievoorziening	927,7	1 109,0	1 213,8	1 199,8	1 328,8	1 516,3	1 515,0
<i>CO₂ reductie</i>							
Joint Implementation ¹ /CO ₂ reductie	12,4	38,8	36,4	29,1	5,1	5,7	10,0
Carbon Capture and Storage	21,1	18,1	81,2	49,4	49,1	22,4	8,7
<i>Kernenergie en stralingsbescherming</i>							
Straling		12,3	20,2	21,1	2,2	2,4	2,4
Diverse programma's (HFR)	8,2	8,1	8,1	8,1	8,1	8,1	8,1
<i>Energie innovatie</i>							
Bijdrage aan ECN/NRG	56,0	40,5	38,6	34,8	30,9	25,3	25,1
Energie-innovatie	68,4	75,1	82,3	94,6	85,9	64,4	54,0
Transitiemanagement ¹	31,4	25,4	13,2	11,4	1,1	1,0	
<i>Duurzame energieproductie</i>							
MEP ¹	668,1	718,0	634,0	555,0	469,0	378,0	291,0
SDE ¹	29,5	151,3	279,8	282,6	464,2	700,0	736,0
SDE+				100,0	200,0	300,0	372,0
Duurzame warmte	24,2	13,0	5,2	3,5	4,8	4,8	5,8
Overige uitgaven duurzame warmte	0,1	5,0	8,1	8,1	6,2	1,8	
<i>Besluit subsidies investeringen kennisinfrastructuur¹</i>							
Onderzoek en opdrachten	4,1	2,6	1,7	1,2	1,2	1,4	1,9
Bijdrage Algemene Energie Raad	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

¹ Betreft uitfinanciering van reeds aangegane verplichtingen

Instrumenten en activiteiten.

Energiebesparing

Doel en beschrijving:

De Meerjarenakkoorden (MJA's) zijn voor de industrie het instrument om op een efficiënte wijze energiebesparing te stimuleren. Energiebesparing leidt niet alleen tot minder CO₂-uitstoot, maar ook tot een financiële besparing voor de gebruiker, waarmee de concurrentiepositie van Nederland kan worden verbeterd. Vanwege de voordelen voor zowel overheid als bedrijfsleven wordt energiebesparing gestimuleerd in samenwerking met het bedrijfsleven en met het accent op informatievoorziening en communicatie.

Door middel van de convenanten MJA3 en MJA-ETS zijn hierover met het middelgrote bedrijfsleven en de ETS-bedrijven afspraken gemaakt.

Daarnaast zal het kabinet energiebesparing en verduurzaming extra stimuleren met de Green Deal. In een modern energie- en duurzaamheidsbeleid staat een zakelijke en realistische benadering voorop. Daarin past dat burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties met overheden gezamenlijk aan de slag gaan met als doel dat zoveel mogelijk nieuwe en vooruitstrevende initiatieven en projecten van de grond komen. Het kabinet gaat deze initiatieven ondersteunen door partijen aan elkaar te koppelen, informatie te verstrekken, onduidelijke regels te schrappen of onduidelijkheden in vergunningverlening daar waar mogelijk weg te nemen.

Voornaamste acties in 2012:

- Vanaf 2012 zal duurzame warmte een integraal onderdeel van de convenanten zijn.

Beleidsartikelen

- De komende jaren worden de MJAs uitgevoerd en geactualiseerd.
- Afsluiten en uitvoeren green deals waarmee nieuwe vooruitstrevende initiatieven op het gebied van verduurzaming, onder andere energiebesparing, worden ondersteund.

Voornaamste acties in 2012:

- In het kader van het subsidieprogramma Europese New Entrants Reserve (NER300) overleg met Europese Commissie over toekenning van eventuele projecten.
- Nadere discussies over de CO₂-doelen 2020 en daarna in EU-verband.
- In 2012 worden 4 Mton emissierechten aangekocht ten behoeve van de realisatie in 2011 (Joint Implementation en gegroende Assigned Amount Units (AAU's).

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
1. CO₂-uitstoot sectoren industrie/energie	94 Mton	1990	109,2 Mton	109,2 Mton	2012	Agentschap NL, Nederlands nationaal toewijzingsplan broeikasemissierechten 2008–2012
– waarvan: absoluut plafond sector industrie/energie voor bedrijven die vallen onder het emissiehandelssysteem			86,8 Mton	86,8 Mton	2012	Agentschap NL, Nederlands nationaal toewijzingsplan broeikasemissierechte 2008–2012
2. Vermeden CO₂-uitstoot voor 2012 via Joint-Implementation (JI) en gegroende Assigned Amount Units (AAU's)	nvt	nvt	3,6	19,2 Mton	2012	Agentschap NL, de contracten

1. Maximale hoeveelheid broeigasemissies in de totale industrie en energiesector in Mton. Een deel van de sector neemt deel in het emissiehandelssysteem (ETS). Het emissieplafond is het maximum aan broeikasgassen en absolute hoeveelheden dat deelnemende inrichtingen gedurende de periode 2008–2012 mogen uitstoten of moeten compenseren in het emissiehandelssysteem. Met de grote energiegebruikers die niet aan het ETS deelnemen worden convenanten afgesloten. De reikwijdte is vergroot doordat de definities zijn verruimd en er dus meer installaties onder het ETS vallen dan eerst.
2. De doelstelling voor de vermeden CO₂-uitstoot is 20 Mton, te realiseren over de periode 2008–2012. Het eerste oogstjaar was dus 2008. Over dat jaar zijn 5,2 Mton gerealiseerd en geleverd in 2009. Zij zijn op de Nederlandse rekening van JI, die beheerd wordt door de Nederlandse Emissieautoriteit, bijgeschreven. In 2010 en 2011 is 4 Mton geleverd, die gerealiseerd zijn in 2009/2010. Hetzelfde geldt ook voor de aankomende jaren.

Kernenergie en stralingsbescherming

Doel en beschrijving:

Kernenergie is een belangrijk onderdeel van de energiemix en is – doordat er vrijwel geen CO₂ wordt uitgestoten – een logische overbrugging naar een duurzame energievoorziening. Kernenergie draagt bij aan de energievoorzieningszekerheid door een grotere spreiding in technologie, grondstof en aanvoerroutes.

Beleidsartikelen

Nieuwe Kerncentrale(s)

Het kabinet heeft besloten deze kabinetsperiode een vergunning te verlenen voor tenminste één nieuwe kerncentrale indien de aanvraag aan de te stellen voorwaarden voldoet.

De ramp in Fukushima bevestigt de visie van het kabinet dat veiligheid een essentiële randvoorwaarde is voor de toepassing van kernenergie. Daarom heeft Nederland actief ingezet op de ontwikkeling van een Europese stresstest en op een goede evaluatie van de kernramp in Japan in andere internationale fora (zoals IAEA, OESO). In Nederland geldt de stresstest voor kerncentrales en onderzoeksreactoren. De resultaten van de Europese stresstest komen in 2012 beschikbaar. Het kabinet zal voor zowel nieuwe als bestaande nucleaire installaties nagaan of er consequenties volgen uit de stresstests en de evaluatie van de kernramp in Japan.

Bestaande nucleaire inrichtingen

De vergunningaanvraag voor het langer open blijven van de huidige kerncentrale Borssele tot eind 2033 vergt in 2012 veel inzet. Regelgeving voor nucleaire veiligheid en beveiliging wordt in 2012 geactualiseerd en geïmplementeerd. Nederland doet de komende jaren, in het Nationaal Onderzoeksprogramma OPERA, grootschalig onderzoek naar diverse aspecten van een eindberging voor het Nederlandse radioactief afval. Kernongevallenbestrijding. Mede in het licht van de ramp in Japan en de in 2011 gehouden Nationale Staf oefening wordt in 2012 bezien of en hoe dit plan geactualiseerd en/of aangevuld moet worden.

Stralingsbescherming

Mens en milieu moeten beschermd worden tegen de risico's van ioniserende straling, die ontstaat door het gebruik van radioactieve stoffen en toestellen in bijvoorbeeld ziekenhuizen en laboratoria (jaarlijks 450 vergunningen en 800 meldingen), of tegen dreigingen door moedwillige verstoring met straling. Voor Nederland vormen de internationaal vormgegeven en vastgelegde grens- en advieswaarden het maximum voor toegestane straling.

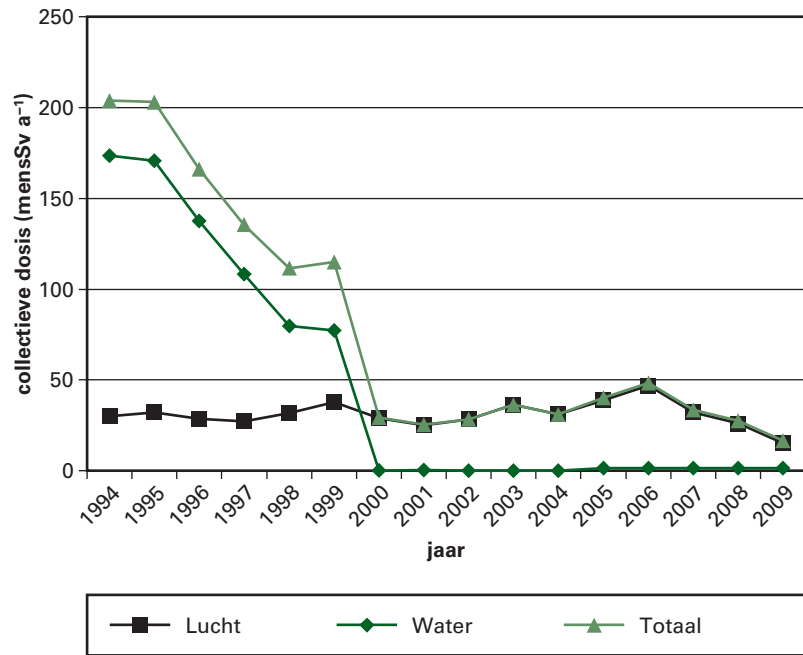
De Europese Commissie komt op advies van de International Commission on Radiological Protection (ICRP) waarschijnlijk in 2012 met een voorstel tot wijziging van de bestaande EU richtlijn teneinde de stralingsbescherming van mens en milieu op een aantal punten te verbeteren. Deze implementatie zal worden voorbereid door het ministerie van EL&I.

Voornaamste acties in 2012:

- Voortvarend ter hand nemen van de vergunningprocedure en de rijkscoördinatie regeling voor een nieuwe kerncentrale.
- Opstellen van veiligheidsregelgeving op grond van de Kernenergiewet voor de nieuwe kerncentrale. Zorgen dat met voldoen aan alle veiligheidsregels de bestaande centrale in Borssele langer open kan blijven.
- Het Bijdragenbesluit Kernenergiewet zal worden herzien.
- Ontwerp wijziging Besluit kerninstallaties, splijtstoffen en ertsen ter vervanging van de Tijdelijke ministeriële regeling ter implementatie van de Richtlijn nucleaire veiligheid (2009/71/Euratom) die zal gelden tot 1 juli 2013 .
- Actualiseren van de vergunning van de bestaande nucleaire inrichtingen.
- Implementatie van de in 2011 vastgestelde Euratom-Richtlijn voor radio-actief afval.

Beleidsartikelen

- Het plan van aanpak «borging van stralingsdeskundigheid» wordt in uitvoering genomen.
- Het Besluit Stralenbescherming zal onder meer met het oog op de beperking van de administratieve lasten worden aangepast. Focus van de aanpassing is de lastenverlichting voor het bedrijfsleven, vermindering van regelzucht en het zodanig regelen dat zoveel mogelijk één ministerie verantwoordelijk is.
- Voorbereiden van een vergunningsaanvraag door COVRA voor de noodzakelijke uitbreiding van de opslagcapaciteit voor hoogradioactief afval.
- Actualisatie en aanvulling van het Nationaal Plan Kernongevallenbestrijding en betere afstemming en samenwerking met België, Duitsland en het VK.

Tabel Emissies rad. actieve stoffen < 0,5 mSv/j

De emissies van radioactieve stoffen vertonen een vrij constant, licht afnemend beeld. De luchtemissies worden veroorzaakt door de grote ertsverwerkende industrieën en geven een belasting kleiner dan 0,5 mSv per jaar per persoon. De emissies naar water zijn al jaren naar nul gereduceerd.

Energie innovatie

Doel en beschrijving:

De komende jaren zal er in de duurzame energievoorziening veel veranderen. Om te zorgen dat dit tegen aanvaardbare kosten technisch mogelijk is, stimuleert EL&I energie-innovatie. De topsectorenaanpak staat hierbij centraal, met daaruit volgend een belangrijke rol voor het Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN). Het energie-innovatiebeleid richt zich op het stimuleren van energiebesparing en productie van duurzame energie door prijsverlaging en vergroting van het aanbod. Tegelijkertijd richt het kabinet zich op die sectoren waar Nederland sterk in is om zo de verdien capaciteit van de Nederlandse energiesector te vergroten. De Energie-investeringsaftrek (EIA) zal voortgezet worden.

Kentallen energie-innovatie	
	2010
Aantal betrokken partijen	190
Uitgelokte investeringen (totaal, in € mln)	675

Bron: Agentschap NL

Toelichting

De (afgeronde) cijfers betreffen de totale voorziene investeringen in de projecten in EOS en IAE tenders van EL&I bij Agentschap NL en vooralsnog alleen de betrokken hoofdaanvragers in de projecten. Het werkelijke aantal betrokken partijen ligt beduidend hoger omdat in veel projecten sprake is van samenwerkingsverbanden van ondernemers onderling en met andere partijen.

Verder worden ook door andere overheidsacties investeringen in energie-innovatie gestimuleerd. In de EIA is bijvoorbeeld over 2010 een investeringsbedrag gemeld van ruim € 1 mld aan innovatieve technieken [Bron: Agentschap NL, Jaarverslag EIA 2010].

Het voornemen is om in 2012 de kentallen aan te vullen met de andere actoren en instrumenten en zo een meer volledig beeld te geven van de groei van het innovatienetwerk en de betekenis van energie-innovatie voor de Nederlandse economie.

Topsector Energie

Met de komst van topsector energie zal het onderzoeksgeld gericht ingezet worden om bij te dragen aan een gedragen onderzoeksagenda voor de Nederlandse energiesector en om de aansluiting op de markt te versterken. De budgetten op de begroting van EL&I voor energie-innovatie, Energie Onderzoek Strategie (EOS) en de nog beschikbare middelen van de Innovatie Agenda Energie worden ingezet in thematische programma's. Naast duurzame energie zal er ook aandacht zijn voor gas en fossiele energie.

ECN/NRG(HFR)

Energie Onderzoekcentrum Nederland ontwikkelt als kennisinstelling hoogwaardige kennis en technologie voor een duurzame energievoorziening en brengt deze naar de markt. In het Topsectoradvies blijven de kennisinstellingen een belangrijke rol spelen, waarbij de onderzoeksprogrammering meer zal worden afgestemd op de onderzoeksagenda voor de Nederlandse energiesector.

Voor de Nucleair Research Group (NRG) betreft het onderzoeksactiviteiten op het gebied van de nucleaire technologie, radioactief afval en stralingsbescherming. Centraal daarbij staat de ontwikkeling van kennis, producten en processen voor veilige toepassing van nucleaire technologie voor energie, milieu en gezondheid.

Elektrische rijden

Vanaf medio 2011 loopt de tweede fase van het project elektrisch rijden. In de periode tot en met 2015 wordt de introductie van elektrisch rijden door EL&I bevorderd, zodat op den duur een zelfdragende markt kan ontstaan. Er worden de komende jaren 5 à 10 focusgebieden ontwikkeld en 5 marktsegmenten gestimuleerd. Ook worden de economische kansen op het terrein van elektrisch rijden bevorderd. Daarbij zorgt de EL&I in samenwerking met andere departementen voor de randvoorwaarden:

Beleidsartikelen

onder andere fiscaal beleid, ontwikkelen van een marktmodel voor oplaaddienstverlening en ontwikkelt zich tot lead customer.

Specifieke innovatieprogramma's

In de periode 2008–2010 is een groot aantal specifieke innovatieprogramma's die deel uitmaken van de Innovatie Agenda Energie uitgewerkt en opgestart. Van het met deze innovatieagenda gemoeide budget van € 450 mln is inmiddels ruim 90% belegd met programma's/projecten. Het betreft hier interdepartementaal opgezette programma's op het gebied van Duurzame elektriciteitsvoorziening, groene grondstoffen (biobased economie), groen gas, energiebesparing gebouwde omgeving, duurzame mobiliteit, energie-efficiency in de industrie, kas als energiebron. Een belangrijk deel van deze programma's wordt onder regie van EL&I uitgevoerd. Voorbeelden hiervan zijn het opzetten van proeftuinen voor intelligente netten (Smart Grids) en het FLOW-programma in de sector offshore wind.

Duurzame energieproductie

Doel en beschrijving:

EL&I wil de productie van duurzame energie bevorderen door onder meer de inzet van de instrumenten SDE+ en de garantieregeling geothermie. Dit is noodzakelijk in het licht van de 14% doelstelling en maakt Nederland minder afhankelijk van derde landen.

Indicator

De indicator «duurzame energieproductie» geeft aan voor welk aandeel van het nationale energieverbruik hernieuwbare technieken zijn omgezet in secundaire oftewel bruikbare energiedragers. Voor 2012 is geen aparte raming weergegeven. Er was een tussendoel 2010 en een doel 2020, maar geen doel voor tussenliggende jaren

Indicator	Referentie waarde	Peildatum	Raming 2012	Streef waarde	Planning	Bron
Duurzame energieproductie	2,4%	2005	n.v.t.	14%	2020	CBS

SDE+

De stimuleringsregeling duurzame energie (SDE+) is nieuw beleid voortvloeiend uit het Regeerakkoord en beoogt het aandeel duurzame energie in Nederland op een kosteneffectieve wijze te vergroten. Dat aandeel bedraagt op dit moment zo'n 4% en in 2020 moet dit 14% bedragen. De SDE+ richt zich op de opties hernieuwbare elektriciteit, groen gas en hernieuwbare warmte en subsidieert het verschil tussen de kostprijs van duurzame energie en fossiele energie; de zogenaamde onrendabele top. De kosteneffectiviteit wordt bereikt door goedkopere projecten voorrang te verlenen bij het verkrijgen van subsidies. De SDE+ wordt gefinancierd uit een nieuwe heffing op het gebruik van elektriciteit en aardgas.

Met de nu geraamde budgetten voor de SDE+ zal het aandeel duurzame energie in de komende jaren met circa 0,5 procentpunt per jaar kunnen groeien, afhankelijk van de beschikbare projecten en de energieprijontwikkelingen.

Windenergie op land zal, als relatief goedkope duurzame energieoptie, een van de grootste bijdragen leveren aan het aandeel duurzame energie. De Rijkscoördinatierregeling wordt ingezet om wind op land te faciliteren.

Beleidsartikelen

Garantieregeling geothermie

In 2020 is het mogelijk 11 petajoule (PJ) door middel van aardwarmte te realiseren en ook daarna 2020 is het potentieel voor warmte en elektriciteit uit aardwarmte groot. Het financieel risico dat wordt gelopen bij misboren vormt echter een belemmering. Om dit te ondervangen bestaat de garantieregeling die de financiële risico's afdekt.

Voornaamste acties in 2012 op innovatiegebied:

Naast het uitvoeren van specifieke innovatieprogramma's zal EL&I zich in 2012 vooral richten op verdere beleidsontwikkeling.

- In 2012 zal EL&I de topsectorenaanpak verder vormgeven en uitwerken waarna deze aanpak geïmplementeerd wordt.
- Ontwikkelen van focusgebieden en actieprogramma's kansrijke marktsegmenten voor elektrische rijden.
- Voortzetten Subsidieregeling Energie Innovatie (SEI) die de financiële risico's afdekt bij boren naar aardwarmte. De derde openstelling geothermie vindt plaats begin 2012

Marktontwikkelingen duurzame energieproductie

Biomassa bij- en meestook, groen en ruw gas en mestvergisters zijn relatief goedkope bronnen met een groot potentieel die een belangrijke rol kunnen spelen in het realiseren van de duurzame energiedoelstelling in 2020. In Nederland geldt een geleidelijke toename van de bijmengverplichting tot 10% in 2020. EL&I start in 2012 een innovatietraject voor de ontwikkeling van geavanceerde biobrandstoffen.

In aanvulling op de SDE+ wordt onderzocht of een verplichting voor bij- en meestook van biomassa in kolencentrales mogelijk en wenselijk is. Over de vormgeving vindt overleg plaats met de energiesector. Daarbij wordt tevens eventuele invoering en vormgeving van een leveranciersverplichting voor hernieuwbare energie meegenomen.

Groen gas en energie uit mestvergisting worden gesubsidieerd vanuit de SDE+. Ook worden knelpunten op gebied van mestregelgeving opgelost. Om te komen tot een kostenefficiënte toepassing van duurzame energie is de integratie van de Europese interne energie markt essentieel. Het kabinet onderzoekt hoe de import van hernieuwbare energie kan bijdragen aan het behalen van de doelstelling voor hernieuwbare energie in 2020.

Voornaamste acties in 2012 op het gebied van duurzame energieproductie:

- De SDE + wordt in 2012 in vier fasen opengesteld. Nieuw is dat ook projecten met hernieuwbare warmte productie een aanvraag kunnen indienen. Een andere belangrijke wijziging is dat voortaan ook aan eigen gebruik van zelfopgewekte energie subsidie wordt verstrekt.
- Het uitvoeren van Rijkscoördinatieregelingen voor wind op landprojecten groter dan 100 MW.

15 Een sterke internationale concurrentiepositie

Algemene doelstelling

Een sterke concurrentiepositie, open wereldeconomie en duurzame globalisering.

Nederland heeft momenteel een sterke internationale concurrentiepositie en een aantrekkelijk vestigings- en investeringsklimaat voor buitenlandse bedrijven. Daarnaast levert de uitvoer van goederen en diensten een belangrijke bijdrage aan de economische groei. Aan de andere kant heeft Nederland als belangrijke internationale (economische) speler ook een verantwoordelijkheid om zorg te dragen dat ook de allerarmsten in de wereld toegang houden tot publieke goederen. Het ministerie van EL&I zet daarom in op versterking van de Nederlandse internationale concurrentiepositie met aandacht voor mondiale economische welvaart en duurzame globalisering.

Hierbij hoort het openen van markten, zodat er vrij handels- en investeringsverkeer kan plaatsvinden waarbij internationaal maatschappelijk ondernemen van belang is. Om internationale markten te ordenen en tot akkoorden te komen acteert EL&I in diverse bilaterale en multilaterale gremia (onder andere EU, OESO en WTO). Op EU-niveau zal Nederland moeten blijven zorgen voor een sterke economie die de concurrentie wereldwijd aankan. Ongeveer 85 procent van de EU-begroting raakt beleidsterreinen van het Ministerie van EL&I. EL&I zet daarbij in op een doelmatige en toekomstgerichte inzet van EU-middelen.

EL&I is verantwoordelijk voor ondersteuning van het Nederlandse bedrijfsleven én het aantrekken van hoogwaardige buitenlandse investeringen. Voor Nederlandse bedrijven heeft EL&I een toegankelijk instrumentarium om internationaal actief te zijn en om hun internationale positie verder te versterken. In het bijzonder levert het Ministerie van EL&I internationale ondersteuning aan bedrijven en/of kennisinstellingen in de negen topsectoren en bedrijven die actief zijn op voor Nederland kansrijke markten die sterk door overheden bepaald of beïnvloed worden. Naast financiële ondersteuning, publieke kennisoverdracht en advisering wordt in landen met een grote overheidsrol en veel economisch potentieel in toenemende mate gebruik gemaakt van economische diplomatie.

Tegelijkertijd is de toegang tot open markten en tot goederen (zoals water, voedsel en grondstoffen) van groot belang voor de allerarmsten in de wereld. EL&I draagt bij aan oplossingen voor mondiale maatschappelijke uitdagingen als voedselzekerheid, water voor voedsel en ecosystemen, duurzame energie, schaarser wordende grondstoffen en klimaatverandering.

Rol en Verantwoordelijkheid

Nederland heeft als relatief kleine, open handelsnatie de Europese markt hard nodig. De invloed van de EU op onze economie reikt veel verder dan de interne markt. De EU stelt ook kaders voor het nationale beleid van de 27 lidstaten. Het is essentieel dat deze beleidskaders coherent zijn en goed aansluiten op de structuur van de Nederlandse economie en samenleving. Naast het coördineren van nationaal economisch beleid, moet Nederland gebruik maken van de toegevoegde waarde van instrumenten op EU-niveau.

EL&I ondersteunt het Nederlandse bedrijfsleven in kansrijke sectoren en markten. Nederlandse ondernemers lopen vaak tegen problemen aan wanneer zij internationale activiteiten ondernemen. Deze problemen komen voort uit markt- en systeemimperfecties die leiden tot hogere

Beleidsartikelen

transactiekosten. EL&I gaat deze markt- en systeemimperfecties tegen, door zowel op bilateraal niveau te onderhandelen met individuele landen als op multilateraal niveau in de EU, de WTO, de OESO en in het kader van de G20 om op deze manier handelsbarrières weg te nemen, de internationale economische rechtsorde te versterken en hiaten in internationale regels aan te pakken.

In ontwikkelingslanden worden tekorten aan voedsel, water, energie en grondstoffen onder andere veroorzaakt door onvoldoende toegang tot internationale markten. Daarom is verruiming van toegang tot de wereldmarkt in het bijzonder erg belangrijk voor deze landen.

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie is verantwoordelijk voor:

- het bevorderen van het functioneren van de Europese interne markt en het toezicht daarop en het verzorgen van het beleid en advies op het gebied van staatssteun;
- het zorg dragen voor coherente EU beleidskaders voor (nationaal) economisch beleid;
- het ontwikkelen van coherent en voor Nederland optimaal beleid in de Raad van Concurrentievermogen;
- de Nederlandse inbreng in de EU op het terrein van concurrentievermogen, energie, telecom en landbouw- en visserij;
- het stimuleren van verdere vrijmaking van het internationale handels- en investeringsverkeer en versterking van de internationale economische rechtsorde;
- het bevorderen van kaders voor internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen;
- de exportcontrole van strategische goederen en sancties;
- het Nationale Contact Punt (NCP) voor de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen.
- het vorm en inhoud geven aan economische diplomatie, economische missies en inkomende en uitgaande bezoeken op hoogambtelijk en politiek niveau, met bijzondere aandacht voor de economische topsectoren;
- het faciliteren van ambities om synergie te bereiken tussen ontwikkelingsdoelstellingen en de belangen van het Nederlandse bedrijfsleven, mede in het kader van de topsectorenagenda's (onder andere Agrofood, Tuinbouw, Water);
- het behandelen van klachten over oneerlijke concurrentie waar Nederlandse bedrijven in het buitenland mee te maken hebben;
- het voeren van het (financieel) instrumentarium op de beleidsterreinen export- en investeringsbevordering, marktfacilitatie (onder andere Transitiefaciliteit) en markttoegang;
- het aantrekken van buitenlandse bedrijven.

Kengetal

	2010	Ambitie 2012
Grootste ontvangers Buitenlandse Directe investeringen		
– Positie van Nederland	8	Top 10
Grootste exporteurs goederen		
– Positie Nederland	5	Top 5

Bron: UN COMTRADE, UNCTAD

Beleidsartikelen

Toelichting

Nederland behoort tot de top 10 grootste ontvangers Buitenlandse Directe investeringen, wat een indicator is van het aantrekkelijke vestigingsklimaat van Nederland. Gezien de huidige ontwikkeling in de wereld-economie is de ambitie om bij de top 10 te blijven horen. Nederland behoort tot de top 5 grootste exporteurs in de wereld, gezien de snelle groei van opkomende economieën is het vasthouden van deze positie een stevige ambitie.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
VERPLICHTINGEN	105	136	109	82	87	84	86
UITGAVEN	133	140	133	112	99	80	80
<i>Programma-uitgaven</i>	<i>86</i>	<i>94</i>	<i>83</i>	<i>69</i>	<i>60</i>	<i>43</i>	<i>43</i>
15.1 Bevorderen van vrij internationaal handelsverkeer en versterken van de mondiale economische rechtsorde, met aandacht voor maatschappelijke verantwoordelijkheid	18	13	9	7	8	8	8
15.2 Bevorderen van goede beleidskaders gericht op het versterken van het concurrentievermogen en de interne markt van de EU		0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
15.4 Gericht ondersteunen van de internationalisering van het Nederlandse bedrijfsleven, aantrekken van hoogwaardige buitenlandse investeringen, versterken van het draagvlak voor globalisering en bijdragen aan duurzame ontwikkeling, onder andere voedselzekerheid en water	68	81	74	62	52	35	35
<i>Bijdragen baten-lastendiensten</i>	<i>47</i>	<i>46</i>	<i>50</i>	<i>43</i>	<i>39</i>	<i>37</i>	<i>36</i>
Bijdrage Agentschap NL	47	46	50	43	39	37	36
ONTVANGSTEN	5	12	12	14	10	2	2
Gemengde kredieten	2	1	1	1	1	1	1
Package4growth		10	10	12	8		
Diverse ontvangsten	3	1	1	1	1	1	1

Budgetflexibiliteit

- Operationele doelstelling 15.1: Ongeveer 70 % is juridisch verplicht. Over de contributies aan internationale organisaties (WTO en OESO) zijn meerjarige afspraken gemaakt. Daarnaast is de uitfinanciering van reeds aangegane verplichtingen juridisch verplicht.
- Operationele doelstelling 15.2: Niet juridisch verplicht.
- Operationele doelstelling 15.3: Niet van toepassing. Operationele doelstelling 15.3 betreft niet-financieel instrumentarium dat ook ondersteunend is aan operationele doelstelling 15.4.
- Operationele doelstelling 15.4: Ongeveer 73 % is juridisch verplicht. In 2012 volgen committeringen uit 2g@there programma's 2011. Deze zijn al toegezegd. Over de contributies aan internationale organisaties (waaronder UNEP en FAO) zijn meerjarige afspraken gemaakt. Daarnaast is de uitfinanciering van reeds aangegane verplichtingen juridisch verplicht.

Operationele doelstelling 15.1

Bevorderen van vrij internationaal handelsverkeer en versterken van de mondiale economische rechtsorde, met aandacht voor maatschappelijke verantwoordelijkheid

Motivering

Het wegnemen van onnodige handelsbelemmeringen zorgt ervoor dat ondernemers en consumenten zowel in Nederland als wereldwijd kunnen profiteren van de voordelen van vrije handel. EL&I is primair verantwoordelijk voor het buitenlands economisch beleid en als zodanig voor de Nederlandse inbreng in het handelsbeleid van de EU en het vertegenwoordigen van het Nederlandse economisch belang in de Wereldhandelsorganisatie (WTO) en de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). Door het afsluiten van bilaterale en multilaterale akkoorden wordt vrij handels- en investeringsverkeer vergroot. Op deze manier worden systeem- en marktperfecties tegengegaan. Bovenstaande acties worden ondersteund door beleidsonderbouwing die kijkt naar de kosten en baten van internationale handel en investeringen. Bij het multilateraal oplossen van handelsrestricties wordt er ook rekening gehouden met de markttoegang voor ontwikkelingslanden. Tekorten aan voedsel, water en grondstoffen worden onder andere veroorzaakt door onvoldoende toegang tot de wereldmarkt.

In het kader van de mondiale economische rechtsorde is er aandacht voor internationaal verantwoord ondernemen. Hierbij ligt de verantwoordelijkheid bij de bedrijven, maar EL&I ondersteunt en stimuleert de bedrijven onder andere door het creëren van richtlijnen.

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
15.1 Bevorderen van vrij internationaal handelsverkeer en versterken van de mondiale economische rechtsorde, met aandacht voor maatschappelijke verantwoordelijkheid	17,7	12,9	9,2	7,0	7,5	7,5	7,7
Bijdragen organisaties	4,3	4,2	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9
Beleidsondersteuning	2,2	1,9	1,6	1,4	1,3	1,3	1,4
Overig	10,7	6,5	2,7	0,7	1,4	1,4	1,4
Programma Internationalisering Beroepsonderwijs (PIB) ¹	0,5	0,3					

¹ Betreft uitfinanciering van reeds aangegane verplichtingen

Instrumenten en activiteiten

Handelsakkoorden en internationale economische rechtsorde

Doel en beschrijving:

Heldere internationale en Europese afspraken die de internationale economische rechtsorde versterken en de toegang van Nederlandse ondernemers tot de wereldmarkt vergroten. Hiervoor invloed aanwenden in het kader van onderhandelingen in EU, OESO en WTO en contributies aan internationale organisaties (onder andere WTO).

Voornaamste acties in 2012:

- Actieve behartiging van de Nederlandse belangen in het kader van de bilaterale onderhandelingen van de EU over vrijhandelsakkoorden alsmede voor de afronding van een ambitieus, evenwichtig en ontwikkelingsvriendelijk akkoord in het kader van de WTO Doha ronde.
- Inspelen op de consequenties van het nieuwe EU-verdrag op het gebied van handelspolitiek en investeringsbeleid, inclusief een grotere rol voor het Europees Parlement.

Beleidsartikelen

- Met het Verdrag van Lissabon heeft de EU exclusieve bevoegdheid voor Investeringsbeschermingsovereenkomsten (IBO's) verkregen. De inzet van EL&I is om een hoog beschermingsniveau van Europese IBO's na te streven en een transitieperiode bij het ontwikkelen van Europese IBO's goed te begeleiden.
- EL&I zet zich in om draagvlak voor globalisering in de Nederlandse maatschappij te versterken.
- Op het thema «global economic governance» draagt EL&I eraan bij dat er een constructief debat wordt gevoerd over het signaleren en oplossen van «gaps» in deze governance.

Controle op de uitvoer van strategische goederen

Doel en beschrijving:

Handhaving van de voorwaarden waaronder militair materieel en goederen voor tweëërlei gebruik, ook wel «dual use goederen» genoemd, kunnen worden uitgevoerd. Deze uitvoer is mede vanwege veiligheidsredenen in de meeste gevallen verboden tenzij daarvoor tevoren een vergunning is verkregen.

Voornaamste acties in 2012:

- Inwerkingtreding van de Wet strategische diensten, waarmee zowel reeds bestaande als enkele nieuwe controles op diensten in relatie tot strategische goederen worden geregeld. Het gaat daarbij om diensten zoals elektronische overdracht van programmatuur of technologie, technische bijstand en het verlenen van tussenhandeldiensten. Ten behoeve van het bedrijfsleven zal een informatiecampagne worden georganiseerd.
- Invoering, gezamenlijk met het Ministerie van Financiën, van een volledig geautomatiseerd systeem voor de administratie en behandeling van vergunningaanvragen voor strategische goederen.
- Nationale implementatie van de EU Richtlijn 2009/43/EG, waarmee de administratieve handelingen voor de overdracht van defensiegerelateerde goederen binnen de Europese Unie worden vereenvoudigd.

Maatschappelijk verantwoord en duurzaam ondernemen

Doel en beschrijving:

Versterken van de effectiviteit van het normatief kader waarbinnen Nederlandse ondernemingen in het buitenland zakendoen. EL&I heeft duidelijke beleidslijnen uitgezet op de terreinen van MVO, ketenverantwoordelijkheid en Non-Trade Concerns (NTC's). In eerste instantie ligt de verantwoordelijkheid voor MVO bij het bedrijfsleven. EL&I speelt een actieve rol door bij het beleid op internationaal ondernemen, handel en investeringen, en in zijn contacten met het bedrijfsleven maatschappelijk verantwoord ondernemen onder de aandacht te brengen.

Voornaamste acties in 2012:

- Voorlichting over en bemiddeling tussen bedrijven en belanghebbenden op basis van de geactualiseerde OESO richtlijnen voor multinationale ondernemingen via het Nationaal Contactpunt voor de OESO richtlijnen (NCP). In de voorlichting zal extra nadruk worden gelegd op de nieuwe of uitgebreide elementen in de richtlijnen: mensenrechten, due diligence en ketenverantwoordelijkheid.
- Naar de Nederlandse situatie vertalen van de Guiding Principles van de speciale vertegenwoordiger van de Verenigde Naties voor Bedrijfsleven en Mensenrechten, prof. John Ruggie.

Beleidsartikelen

- In nauwe samenwerking met Ministerie van Veiligheid en Justitie: derde fase examinatie van Nederland in het licht van het OECD anti-corruptie instrumentarium.
- Uitwerking en inpassing in het beleid van voor de Nederlandse situatie toepasselijke aanbevelingen die de Europese Commissie doet in haar Mededeling over Corporate Social Responsibility (verwacht eind 2011).
- In dialoog met het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties duiden van de uitkomst van de evaluatie van het SER Internationaal MVO Initiatief.

Operationele doelstelling 15.2

Motivering

Bevorderen van goede beleidskaders gericht op het versterken van het concurrentievermogen en de interne markt van de EU

Het Ministerie van EL&I bevordert het goed functioneren van Europese markten en heldere Europese wet- en regelgeving met als doel het Nederlandse en Europese concurrentievermogen te versterken. Van belang daarvoor is om het «gelijke speelveld» in de EU dat ons in de afgelopen jaren veel heeft gebracht te behouden en te versterken. Een «gelijk speelveld» zorgt ervoor dat productiemiddelen optimaal kunnen worden ingezet en draagt daarmee bij aan de vergroting van het concurrentievermogen van de EU. Prioriteiten zijn versterking van de interne markt door het wegnemen van onnodige belemmeringen, het vasthouden aan de geldende Europese interne markt- en staatssteunregels, het verbeteren van toegang tot kapitaal voor bedrijven, het verbeteren van randvoorwaarden voor innovatie, het beter inzetten van Europese gelden op nationaal en Europees niveau en het werk maken van slimme regelgeving.

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
15.2 Bevorderen van goede beleidskaders gericht op het versterken van het concurrentievermogen en de interne markt van de EU		0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Onderzoeksbudget Bureau Europa		0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Instrumenten en activiteiten

Europa 2020

Doel en beschrijving:

De Europese Raad heeft in juni 2010 de Europa 2020-strategie vastgesteld; de nieuwe langetermijnstrategie van de Europese Unie voor slimme, duurzame en inclusieve groei en werkgelegenheid. De Europa 2020-strategie is de agenda voor structurele hervormingen, zowel Europees als nationaal. De strategie bevat concrete doelstellingen op het gebied van arbeidsmarkt, onderzoek en innovatie, energie en klimaat, onderwijs en armoedebestrijding. Iedere lidstaat, waaronder Nederland, heeft deze doelstellingen vertaald naar nationale doelstellingen voor 2020. In het kader hiervan is in januari 2011 het nieuwe «Europese semester» van start gegaan. Daaronder wordt het tijdvak verstaan – ruwweg de eerste helft van elk kalenderjaar – waarin op EU-niveau een intensieve coördinatie plaatsvindt van het economische en budgettaire beleid van de lidstaten. Ook heeft Nederland in april 2011 zijn Nationale Hervormingsprogramma onder de Europa 2020-strategie opgesteld en aan de Europese Commissie verstuurd. In het Nationaal Hervormingsprogramma rapporteert het kabinet aan de Europese Commissie over de macro-economische situatie, het beleid gericht op de belangrijkste knelpunten

Beleidsartikelen

voor groei en de Nederlandse inzet op de hoofdoelen van de Europa 2020-strategie.

Voornaamste acties in 2012:

- In april 2012 zal het kabinet wederom een Nationaal Hervormingsprogramma opstellen.

Europese vakraden

Doel en beschrijving:

De Raad voor Concurrentievermogen, de Energie- en Telecomraad en de Landbouw- en Visserijraad werken aan het versterken van concurrentiekracht en voor groene groei van de economie van de EU. De Raad voor Concurrentievermogen draagt bij aan het vergroten van het concurrentievermogen van de EU via coördinatie van het economische beleid en een versterking van de interne markt, het voorkomen van onverenigbare staatssteun, een reductie van administratieve lasten van EU-wetgeving en samenwerking op het terrein van onderzoek en innovatie. De Energie- en Telecomraad draagt zorg voor de onderhandelingen en uitwerking van energie- en klimaatdoelstellingen en een goede werking van de energie- en telecommunicatiemarkt. De Landbouw- en Visserijraad werkt aan een op wereldniveau toonaangevende landbouw- en visserijsector, die drijft op concurrentiekracht, innovatievermogen en duurzame productie

Voornaamste acties in 2012:

- Opstellen en coördineren van de Nederlandse inzet in de verschillende Europese Raden.
- Pro-actieve Nederlandse inzet ten aanzien van voor Nederland belangrijke dossiers.

Klachtenloket SOLVIT

Doel en beschrijving:

Klachtenloket SOLVIT draagt bij aan de versterking van de Interne Markt door het oplossen van problemen van burgers en bedrijven die zijn ontstaan doordat overheidsdiensten het EU-recht verkeerd toepassen. De klachten die binnenkomen worden gebruikt als input voor de Nederlandse inzet in de Europese beleidsvorming over onder andere de interne markt.

Voornaamste acties in 2012:

- Klachten binnen de gestelde termijn adequaat afhandelen en bijdragen aan de Nederlandse inzet op het gebied van de interne markt.

Interne EU-markt

Doel en beschrijving:

Bevordering en versterking van het functioneren van de Europese interne markt en het verbeteren van het vrije verkeer van goederen en diensten. Hierbij wordt in het bijzonder aandacht besteed aan de verdere integratie van de dienstensector, na afronding van de implementatie van de dienstenrichtlijn, als grootste sector van de Nederlandse economie en het grote belang van de dienstensector voor de economische topgebieden. Versterking van de interne markt is een essentieel thema om het groeivermogen van de Europese en Nederlandse economie te versterken en de doelstellingen van de Europa 2020-strategie te verwezenlijken.

Beleidsartikelen

Voornaamste acties in 2012:

- De Nederlandse inzet op het gebied van interne markt opstellen en coördineren.
- De Nederlandse inzet voor verdere versterking van de dienstensector in EU-gremia opstellen, coördineren en inbrengen.

Coördinatiecentrum staatssteun

Doel en beschrijving:

Het coördinatiecentrum staatssteun draagt door middel van intradepartementale en interdepartementale coördinatie bij aan het voorkomen van onverenigbare staatssteun. Behalve voor de beleidscoördinatie en advisering over staatssteunzaken is het coördinatiecentrum ook verantwoordelijk voor de melding van EL&I-steenmaatregelen aan de Europese Commissie.

Voornaamste acties in 2012:

- De Nederlandse inzet in staatssteuncomités opstellen en coördineren.
- Intra- en interdepartementale coördinatie en advisering over vraagstukken met betrekking tot staatssteun.
- Staatssteunmeldingen aan de Europese Commissie begeleiden.

Operationele doelstelling 15.3

Bevorderen van internationaal ondernemen en ondersteunen van het Nederlandse bedrijfsleven in kansrijke markten en sectoren

Motivering

Internationaal ondernemende bedrijven zijn de uitblinkers van de Nederlandse economie. Nederland is bijvoorbeeld de 2^e agro-exporteur in de wereld. Exporteurs zijn verantwoordelijk voor 44% van de werkgelegenheid en 87% van de onderzoeksuitgaven. Dit terwijl zij slechts 7% van de bedrijven in Nederland uitmaken¹. EL&I richt zich daarom op internationaal excelleren: het bewerkstelligen van een gunstige uitgangspositie voor Nederlandse (top-)bedrijven op (opkomende) kansrijke buitenlandse markten. EL&I richt zich in het bevorderen van internationaal ondernemen ook op het agrarisch (MKB) bedrijfsleven. Deze sector is een pijler van de Nederlandse economie. Bovendien zijn primaire producten in eigen land, import van buitenlandse grondstoffen, verwerking, afzet in Nederland en (her)export naar het buitenland nauw met elkaar verweven. Voor onze toekomstige welvaart is het van belang dat Nederland voldoende marktaandeel op de opkomende markten haalt aangezien groei in de Westerse markten naar verwachting achterblijft ten aanzien van niet-Westerse landen. De focus van het bilaterale economische beleid komt te liggen op landen met het grootste economische potentieel waar de buitenlandse overheid een belangrijke rol speelt in economische transacties. Het gaat dan met name om positionering op opkomende markten en kansrijke sectoren in ontwikkelde markten waar het Nederlandse bedrijfsleven tot de top behoort. Economische diplomatie zal een centrale rol spelen.

Instrumenten en activiteiten

Informatie- en adviesvoorziening

Doel en beschrijving:

Het voorzien van informatie en het verstrekken van advies over internationaal ondernemen aan bedrijven en organisaties die zich oriënteren of de eerste stappen zetten op buitenlandse markten is van groot belang. Het betreft zowel basisinformatie over internationaal zakendoen, als uitgebreide informatie over de aanwezige marktkansen.

¹ CBS 2010, Internationaliseren en productiviteit

Voornaamste acties in 2012:

Het opzetten en starten van een modulaire inzet van informatie en adviesproducten. Basisinformatie over buitenlandse markten is wereldwijd gratis (digitaal) beschikbaar. De Ondernemerspleinen sluiten hierbij aan door zorg te dragen dat ondernemers bij één digitaal loket terecht kunnen, het startpunt voor internationaal ondernemen. Essentieel is dat informatie en adviesproducten vanuit de overheid in samenhang worden aangeboden, bijvoorbeeld door middel van het «Starterspakket». Voor de uitgebreide en individuele informatievoorziening doet de overheid waar mogelijk een stap terug en wordt de ondernemer doorverwezen naar de juiste netwerkpartners of marktpartijen.

Economische diplomatie

Doel en beschrijving:

Economische diplomatie wordt steeds belangrijker voor Nederlandse bedrijven in het buitenland en voor het aantrekken van buitenlandse investeringen naar Nederland. Onder economische diplomatie wordt verstaan het bemiddelen of onderhandelen door de Nederlandse overheid met een buitenlandse publiek/private partij in het kader van handelsbevordering, R&D-samenwerking, of het aantrekken van investeringen. Economische diplomatie is met name inzetbaar in landen met veel overheidsbemoeyenis en waar sprake is van een groot marktpotentieel. Het onderscheidend criterium van economische diplomatie is het publieke aspect. Aspecten als OS-relaties, publieksdiplomatie, grote sport- en cultuurevenementen, inzet voor de topsectoren, MVO en migratiekwesities zoals terugkeer, kunnen deel uitmaken van economische diplomatie. Het postennet – in het bijzonder de landbouwattachés, economische afdelingen van ambassades en consulaten, Technisch Wetenschappelijk Attachés (TWA), Netherlands Business Support Offices (NBSO's) en Netherlands Agriculture Business Support Offices (NABSO's) – speelt een sleutelrol in het uitoefenen van economische diplomatie.

Voornaamste acties in 2012:

- Voor 13 landen met hoge overheidsbemoeyenis en veel economisch potentieel zijn kansen, concrete projecten en problemen geïdentificeerd, en zal aansluitend de strategische reisagenda (inkomend/uitgaand) van het Kabinet bepaald worden.
- Via accountmanagement, via de posten en het Meldpunt Handelsbelemmeringen (voorheen Crashteam) vangt EL&I signalen uit het bedrijfsleven op en worden deze in actie omgezet.

Operationele doelstelling 15.4

Gericht ondersteunen van de internationalisering van het Nederlandse bedrijfsleven, aantrekken van hoogwaardige buitenlandse investeringen, versterken van het draagvlak voor globalisering en bijdragen aan duurzame ontwikkeling, onder andere voedselzekerheid en water

Motivering

EL&I voert een gericht ondersteuningsinstrumentarium voor de internationalisering van het bedrijfsleven. Het instrumentarium wordt meer vraaggestuurd ingericht en er wordt een sterkere samenhang met instrumenten van andere departementen en meer flexibiliteit (modulaire aanpak) gerealiseerd. De beperkte overheidsmiddelen worden ingezet op topsectoren of sectoren waarin wij de potentie hebben de top te bereiken. Ontwikkelingssamenwerking en (voormalige) ontwikkelingslanden worden belangrijke thema's in het internationaal economische beleid. Buitenlandse bedrijven in Nederland zijn goed voor ruim 780 000 banen¹

¹ CBS 2010, Internationaliseringsmonitor

Beleidsartikelen

en dragen in belangrijke mate bij aan de economische dynamiek en innovatie. Zo nemen ze maar liefst 33% van de R&D-uitgaven in ons land voor hun rekening. EL&I zet daarom in op het aantrekken van meer buitenlandse investeerders en op het verankeren van deze bedrijven in de Nederlandse economie. Om investeerders aan te trekken zijn een aantrekkelijk vestigingsklimaat en de hierbij behorende randvoorwaarden van primair belang. Daarnaast blijft een proactieve en krachtige inzet door het Netherlands Foreign Investment Agency (NFIA), onderdeel van EL&I, nodig om buitenlandse bedrijven te overtuigen zich in Nederland te vestigen. Naast acquisitiebeleid krijgen ook bestaande investeerders de nodige aandacht, bijvoorbeeld via periodieke bedrijfsbezoeken. Met het in kaart brengen van eventuele knelpunten waar buitenlandse investeerders tegen aan lopen en door gerichte acties, zet EL&I in op het behoud van reeds hier gevestigde buitenlandse bedrijven. Er zal meer dan voorheen worden ingezet op economische diplomatie bij het aantrekken van nieuwe buitenlandse bedrijven naar Nederland.

Het Nederlandse beleid voor ontwikkelingssamenwerking (OS) zal zich meer gaan richten op bevordering van het ondernemingsklimaat. Ook wordt in het nieuwe OS-beleid een sterke betrokkenheid van het Nederlandse bedrijfsleven nagestreefd. Het Nederlandse bedrijfsleven kan met haar kennis, capaciteit en netwerken bijdragen aan verbetering van het ondernemingsklimaat, economische ontwikkeling en armoedevermindering in ontwikkelingslanden. In een aantal partnerlanden zal geleidelijk aan worden overgegaan van een OS-relatie naar een reguliere economische relatie. EL&I is bij deze overgang betrokken, met name via een in te richten Transitiefaciliteit.

Op het gebied van voedsel en water heeft Nederland veel te bieden. In deze context zet EL&I in op de versterkte rol van sterke bedrijfssectoren in Nederland, zoals landbouw en water, in ontwikkelingssamenwerking, initiatieven om klimaatverandering en verlies van biodiversiteit tegen te gaan en de agendering en besluitvorming op dit terrein bij internationale organisaties.

Bovenstaande acties worden uitgevoerd op een breed draagvlak voor globalisering.

Prestatie-indicator bij operationele doelstelling

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Aantal bedrijven dat succesvol internationaliseert met behulp van een van de producten gericht op (individuele) begeleiding van bedrijven	Niet van toepassing	Niet van toepassing	1 750	1 750	2012	AgNL

Toelichting

Dit is een nieuwe indicator. Voorheen werd enkel het aantal bedrijven dat op basis van Prepare2Start internationaal is gaan ondernemen gemeten, maar vanwege ombouw van het instrumentarium is deze indicator daarvoor in de plaats gekomen.

Beleidsartikelen

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
15.4 Gericht ondersteunen van de internationalisering van het Nederlandse bedrijfsleven, aantrekken van hoogwaardige buitenlandse investeringen, versterken van het draagvlak voor globalisering en bijdragen aan duurzame ontwikkeling, onder andere voedselzekerheid en water	68,1	81,3	73,4	61,6	52,0	35,4	35,4
Programma Samenwerking en Opkomende Markten ¹	9,6	5,3	1,8				
Overige programmatische aanpak	10,2	15,5	5,1	6,6	2,2	0,6	
Internationaal excelleren Package4Growth	5,0	23,2	25,5	14,6	7,5		
Internationaal excelleren 2g@there	8,9	10,4	11,2	6,5	0,7	0,3	
Publiek Private Samenwerking			0,1	4,9	10,1	4,0	4,4
Transitiefaciliteit			5,0	10,0	15,0	15,0	15,0
2 Explore ¹	5,8	1,2	0,7	0,1			
Prepare2start	9,2	8,8	7,5	6,1	5,5	4,9	5,9
Acquisitie van buitenlandse bedrijven	1,7	1,8	2,5	1,7	1,4	1,4	0,9
Trustfunds ¹	0,5						
Programma Uitzending Managers ¹	2,3	0,6	0,7				
Bijdragen aan organisaties	8,6	8,6	8,4	8,4	8,4	8,4	8,4
Instrumentele uitgaven	5,9	5,5	5,0	2,7	1,2	0,9	0,9

¹ Betreft alleen uitfinanciering van reeds aangegane verplichtingen

Instrumenten en activiteiten

2012 wordt een jaar van veranderingen; veel instrumenten worden aangepast. Op basis van de resultaten van de evaluatie die in 2011 wordt uitgevoerd en op basis van gesprekken met bedrijven en met topsectoren zal in 2012 onder andere een begin worden gemaakt met de nieuwe publiek-private aanpak. De subsidiemogelijkheid voor CPA (Collectieve Promotionele Activiteiten) volgens de open tendersystematiek wordt stopgezet in 2013 en omgezet in een modulaire vorm onder de publiek-private aanpak. Voor beginnende internationaliserende bedrijven wordt eveneens een nieuw instrument opgezet, waar onder andere Prepare2Start in opgaat. Package4Growth wordt omgevormd tot een investeringsfaciliteit. Daarnaast wordt samen met het ministerie van Buitenlandse Zaken een Transitiefaciliteit vormgegeven voor de (bijna-)middeninkomenlanden.

Starterspakket

Doel en beschrijving:

De bestaande subsidieregeling Internationaal Ondernemen (Prepare2Start) heeft tot doel het MKB, bedrijven van onder de 100 werknemers en geen of weinig exportervaring, te ondersteunen bij het betreden van een (praktisch) nieuwe buitenlandse markt. De ondersteuning bestaat uit gratis advies en begeleiding bij het opstellen en uitvoeren van een internationaliseringsplan en een bijdrage in de kosten van een aantal in het plan genoemde activiteiten. Voor de uitvoering van de subsidieregeling wordt samengewerkt met de Kamer van Koophandel, Syntens en een aantal branche- en ondernemersorganisaties.

Voornaamste acties in 2012:

- Het huidige Prepare2Start wordt omgebouwd naar een nieuwe aanpak voor starters, het «Starterspakket». De succesvolle elementen uit het huidige programma blijven behouden, alsmede de doelstelling om het aantal nieuwe ondernemers te vergroten door starters op verschil-

lende manieren bij te staan. Voor starters, die hun eerste stappen veelal op de nabije, ontwikkelde markten zetten, kunnen de modules informatie, advies, (MKB-) financiering en collectieve promotie worden ingezet. De belangrijkste wijziging ten opzichte van het huidige instrument Prepare2Start is de focus die komt te liggen op het advies- en begeleidingstraject onder de module Advies (bijvoorbeeld door advisering bij het ontwikkelen van een internationale strategie), en beperking van de financiële component. Starters kunnen zo met een beperkte overheidsbijdrage toch effectief worden geholpen met het voorbereidingsproces om internationaal te ondernemen.

- De dienstverlening aan internationaal ondernemende bedrijven gaat er anders uitzien door een andere rolverdeling tussen overheid en marktpartijen. De basis voor dit dienstverleningsconcept wordt gevormd door een onderling afgestemd productaanbod van Kamers van Koophandel, Syntens en Agentschap NL. De ontwikkeling van zogeheten Ondernemerspleinen speelt hierbij een grote rol.

2g@there/Publiek-Private Samenwerking

Doel en beschrijving:

Het huidige 2g@there programma wordt in de loop van 2012 beëindigd. Dit wordt opgevolgd door een instrument voor publiek-private samenwerking. Het belangrijkste instrument om bedrijven internationaal bij te staan, met name in opkomende, moeilijk toegankelijke markten, is economische diplomatie. Dit is een vraaggestuurde werkwijze die voortbouwt op ervaringen met het programma 2g@there. Economische diplomatie kan worden aangevuld met modules zoals Government2Government (G2G), informatie en advies, Holland Branding, economische missies, gerichte financiering, garantieregelingen en verzekeringsvormen. Een dergelijke flexibele aanpak kan ingezet worden ten behoeve van het Topsectorenbeleid en de samenwerking met het ministerie van Buitenlandse Zaken (OS-beleid) en andere departementen. Leidend in de aanpak is de vraag vanuit en (financiële) toewijding van het bedrijfsleven. Als voorbeeld geldt de ervaring met de gouden driehoek van overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen in het agrofood-complex.

Voornaamste acties in 2012:

Het opzetten en starten van de publiek-private benadering.

Indicator

Het 2g@there programma biedt clusters van bedrijven en kennisinstellingen in sterke sectoren van Nederland de mogelijkheid van meerjarige ondersteuning om hun marktaandeel te vergroten op kansrijke, maar complexe buitenlandse markten. Daarbij kan naast subsidies op activiteiten ook economische diplomatie, Holland Branding of technische samenwerking tussen overheden (Government2Government) worden ingezet.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Aantal startende clusters op kansrijke markt-sector combinaties	Niet van toepassing	Niet van toepassing	4	4	2012	AgNL

Beleidsartikelen

Toelichting

Het aantal clusters in 2012 zal ten opzichte van 2011 lager zijn, aangezien minder beleidsgelden beschikbaar zijn en de regeling in haar huidige vorm ophoudt te bestaan.

Met de verdere uitwerking van het instrument voor publiek-private samenwerking wordt ook de mogelijkheid van een nieuwe indicator onderzocht. Tot die tijd wordt de huidige indicator gehandhaafd.

Package4Growth (P4G)

Doel en beschrijving:

P4G beoogt Nederlandse (MKB) bedrijven op snelgroeiende, zeer competitieve markten (China en India) te positioneren. Vergroting van de Nederlandse slagkracht op deze markten is nodig om ons internationale concurrentievermogen te behouden. Een van de belangrijkste knelpunten in het zaken doen op deze opkomende markten is gelegen in de financiering van de investeringsprojecten van Nederlandse bedrijven. Om de beschikbaarheid van financiering voor het MKB te vergroten zal P4G worden omgevormd tot een investeringsfaciliteit. EL&I mede-financiert als derde partij, zonder de marktfuncties over te nemen.

Voornaamste acties in 2012:

Start van de investeringsfaciliteit.

Acquisitie

Doel en beschrijving:

Bij de acquisitie van buitenlandse investeringen door NFIA zal de nadruk liggen op het aantrekken van hoogwaardige investeringen in de topsectoren, met daarbij speciale aandacht voor hoofdkantoren. Om de toppers uit de opkomende markten zoals China, India en Brazilië binnen te halen, krijgen deze landen meer prioriteit. Bedrijven uit opkomende markten klimmen door de toename van hun technologische capaciteiten verder omhoog in de waardeketen: Nederland moet hiervan profiteren. Deze grotere aandacht voor opkomende markten neemt echter niet weg dat NFIA ook in de komende jaren focus zal blijven houden op de «traditionele» herkomstlanden van investeringen in Nederland, zoals de VS en Japan.

Voornaamste acties in 2012:

- Nadruk op hoogwaardige investeringen uit topsectoren;
- Bijzondere aandacht voor het aantrekken van buitenlandse hoofdkantoren
- Focus op opkomende markten;
- Inzet van economische diplomatie ten behoeve van acquisitie;
- Vasthouden reeds in Nederland gevestigde buitenlandse bedrijven.

Indicator

De bijdrage van buitenlandse investeringen in Nederland aan de Nederlandse economie komt tot uiting in de onderstaande drie indicatoren.

Beleidsartikelen

Indicator	Referentie- waarde	Peildatum	Raming 2012	Streef- waarde	Planning	Bron
Aantal aangetrokken projecten	100	2006	150	150	2012	AgNL
Investeringsbedrag aangetrokken projecten (mln. euro)	250	2006	625	625	2012	AgNL
Aantal arbeidsplaatsen aangetrokken projecten (nieuw + behoud)	2 300	2006	3 000	3 000	2012	AgNL

n.v.t. = niet van toepassing

Transitiefaciliteit

Doel en beschrijving:

De Transitiefaciliteit brengt instrumenten van EL&I en BZ/OS samen met als doel de bilaterale ontwikkelingsrelatie met (bijna-)middeninkomenlanden om te vormen naar economische samenwerking, middels de inzet van Nederlandse kennis. De faciliteit is gericht op landen die de potentie hebben om een economische relatie met Nederland aan te gaan, maar waar het ondernemingsklimaat nog onvoldoende ontwikkeld is (en financiering nog onvoldoende voorhanden) waardoor het voor Nederlandse bedrijven moeilijk is zelfstandig op deze markten te opereren. Vooral nog zal de Transitiefaciliteit zich richten op Zuid-Afrika, Colombia en Vietnam. De Transitiefaciliteit wordt momenteel vorm gegeven en kent een gezamenlijke beleidsverantwoordelijkheid van BuZa en EL&I. Inzet is om door een juiste mix van non-ODA en ODA middelen een goede overgang van OS naar een economische relatie te bewerkstelligen.

Voornaamste acties in 2012:

- De inzet van EL&I instrumentarium ten behoeve van handel- en investeringen met transitielanden Zuid-Afrika, Colombia en Vietnam. Inzet van de EL&I-instrumenten is opportuun omdat in deze landen sprake is van overheidsinmenging in de economie, beperkte krediet mogelijkheden, onduidelijke wet- en regelgeving en slechts een beperkt gelijk speelveld. Daarom is ondersteuning nodig om het bedrijfsleven te helpen kansen te pakken op deze markten.
- Tevens wordt verkend voor welke andere ontwikkelingslanden de Transitiefaciliteit kan worden ingezet.

Duurzame internationale economische ontwikkeling

Doel en beschrijving:

In het kader van duurzame ontwikkeling levert EL&I een bijdrage aan mondiale maatschappelijke uitdagingen als voedselzekerheid, water voor voedsel- en ecosystemen, duurzame energie, schaarser wordende grondstoffen en klimaatverandering. Halverwege 2012 staat duurzaamheid centraal op de VN-conferentie Rio+20, waarin de Groene Economie centraal staat. EL&I werkt in de aanloop nauw samen met het Ministerie van I&M en het Ministerie van Buitenlandse Zaken aan de Nederlandse inzet.

Groene groei biedt economische kansen. Het ministerie zet in op groene groei en een positie van Nederland als voorloper bij het ontwikkelen van duurzame sectoren en een biobased economy. Op het gebied van voedsel en water heeft Nederland veel te bieden. EL&I zet daarom in op nauwere samenwerking tussen de Nederlandse bedrijfssectoren en ontwikkelings-samenwerking. Ook wordt ingezet op het bedrijfsleven om initiatieven om klimaatverandering en verlies van biodiversiteit tegen te gaan. Deze

Beleidsartikelen

aanpak zal EL&I ook vertalen naar de Nederlandse inzet in een aantal multilaterale fora zoals de EU, WTO, FAO, VNCSO en OESO.

Voornaamste acties in 2012:

- Agendering op dit terrein bij internationale organisaties en fora, zoals de EU, VNCSO en de OESO.
- Verder coördineert EL&I waar interdepartementale afstemming nodig is de Nederlandse inbreng.
- EL&I levert in nauwe samenwerking met het Ministerie van Buitenlandse Zaken een bijdrage aan uitvoeringsprogramma's voor voedselzekerheid en water in een aantal speerpuntlanden, onder andere in relatie tot de internationale aspecten van de operationele samenwerkingsprogramma's van de topsectoren tuinbouw&uitgangsmateriaal en agro&food.

16 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens

Algemene doelstelling

Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens

Rol en Verantwoordelijkheid

EL&I streeft naar internationaal toonaangevende, concurrerende, sociaal verantwoorde, veilige en dier- en milieuvriendelijke agro-, visserij- en voedselketens. Nederland is de tweede agro-exporteur in de wereld en de agrofoodsector is goed voor 10% van het Bruto Nationaal Product. De producenten zijn primair verantwoordelijk voor hun producten en productiewijze. Zij opereren op basis van normen en kaders die de overheid stelt en die goeddeels hun grondslag vinden in internationale, met name Europese regelgeving. EL&I heeft als doel:

- het versterken van de positie van de Nederlandse agrarische en visserijketen;
- het zorg dragen voor hoogwaardig groen onderzoek;
- het voeren van adequaat fyto-sanitair beleid en het zeker stellen van goede gewasbescherming;
- het stimuleren van een duurzame veehouderij en visserij;
- het borgen van diergezondheid en dierenwelzijn;
- het zeker stellen van een adequate en duurzame voedselvoorziening/voedselzekerheid op nationaal, Europees en mondiaal niveau.

De Minister van EL&I is vanuit een bewakende en faciliterende rol verantwoordelijk voor:

- het stimuleren en faciliteren van ondernemerschap en het scheppen van een goed ondernemersklimaat in de agrofoodsector en het wegnemen van belemmeringen;
- het corrigeren van de negatieve externe effecten van de landbouw en de visserij (het zogenaamde marktfalen);
- de zorg voor een gelijk speelveld op het gebied van handelsafspraken met betrekking tot agroproducten;
- het voorkomen dat onveilig voedsel de volksgezondheid bedreigt en kan leiden tot verstoring van de (inter)nationale handel.

Op het terrein van gewasbescherming, mestbeleid en waterbeleid werkt EL&I samen met het Ministerie van Infrastructuur en Milieu. Op het gebied van voedselveiligheid werkt EL&I nauw samen met het Ministerie van VWS.

Kengetal

Kengetal	2002	2004	2006	2008	2009	Ambitie 2012
Positie Nederland op ranglijst van landen met het hoogste netto handelsoverschot¹						Positie handhaven
Brazilië	14,5	25,8	33,5	50,8	48,0	
Nederland	15,6	22,3	24,9	29,4	29,0	
Argentinië	11,6	16,0	20,1	34,6	26,5	
Thailand	7,8	9,7	14,6	20,8	19,2	

¹ In miljarden euro's

Bron: Lei/Comtrade

In bovenstaand kengetal wordt de positie van Nederland op de ranglijst van landen met een netto handelsoverschot voor agrarische producten zoals sierteeltproducten, groenten, vlees, zuivel en graanbereidingen weergegeven. Brazilië is vanaf 2004 telkens het land met het grootste

handelsoverschot en die positie is alleen maar sterker geworden. Vanaf 2004 bezet Nederland de tweede plaats, uitgezonderd 2008 (derde plaats).
Bron: United Nations Commodity Trade Statistics Database (Comtrade)

Prestatie-indicatoren

Indicator	Referentie- waarde	Peil datum	Raming 2012	Streef- waarde	Planning	Bron
1. Verhouding duurzame investeringen ten opzichte van totale Investerings						
- Totaal investeringen	€ 4 mld	2007	€ 4 mld	€ 4 mld	2012	LEI
- Totaal duurzame investeringen	€ 2 mld	2007	€ 2,5 mld	€ 2,5 mld	2012	LEI
- Verhouding duurzaam – totale investeringen	0,50	2007	0,63	0,63	2012	LEI
2. Maatschappelijke appreciatie-score	7,7	2009	8,0	8,0	2012	TNS/NIPO
3. Mate van vertrouwen van consumenten in voedsel	3,3	2008	3,4	3,5	2015	nVWA monitor
4. EU-OIE vrije status	7	2009	7	7	Jaarlijkse vaststelling	EU en OIE

1. Verhouding duurzame investeringen ten opzichte van totale investeringen: deze indicator bevat twee investeringsniveaus. Dit geeft inzicht in de verhouding tussen de absolute investeringsomvang en duurzame investeringen.
2. Maatschappelijke appreciatiescore: de maatschappelijke appreciatiescore is een rapportcijfer voor de waardering van de Nederlandse samenleving voor de agrarische sector, productiewijzen en de verwerking van agrofood producten. Basis is jaarlijks TNS/NIPO uitgevoerd onderzoek.
3. Mate van vertrouwen van consumenten in voedsel: de nVWA meet op een schaal van 1–5 het vertrouwen van de consument in de veiligheid van voedsel.
4. Dierziektenvrije status: deze indicator geeft de aantallen ziekten weer, waarvoor Nederland een dierziektenvrije status heeft.

Beleidsartikelen

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
VERPLICHTINGEN	816	778	539	483	422	410	408
UITGAVEN	676	773	556	496	443	429	428
<i>Programma-uitgaven</i>	442	564	368	324	282	274	274
16.1 Versterken concurrentiekracht en verduurzaming agrotekens en visserij	75	129	97	73	50	47	48
16.2 Borgen voedselveiligheid en -kwaliteit	17	14	14	11	9	9	9
16.3 Plant- en diergezondheid	72	27	27	28	29	29	29
16.4 Kennisontwikkeling en innovatie ten behoeve van het groene domein	225	200	184	189	177	172	171
16.5 Borgen voedselzekerheid en internationaal en Europees landbouwbeleid	53	194	46	23	17	17	17
<i>Bijdragen baten-lastendiensten</i>	234	209	188	172	161	155	154
Nieuwe Voedsel en Waren Autoriteit	118	99	93	81	74	71	71
Dienst Regelingen	104	98	84	80	76	73	72
Agentschap NL		4	4	4	4	4	4
Dienst Landelijk Gebied	3						
Rijksrederij	9	8	7	7	7	7	7
ONTVANGSTEN	308	357	337	337	332	330	330
Douanerechten op landbouwproducten	246	303	303	303	303	303	303
EU-ontvangsten	8	5	5	5	5	5	5
Bijdragen derogatie	5	5	5	5			
Ontvangsten visserij	13	6	5	5	5	5	5
Ontvangsten leges		4	4	4	4	4	4
Interne begrotingsreserve	5	15					
Sectorbijdrage I&R, art. 68	1	3	3	3	2		
Overige ontvangsten	30	16	12	12	13	13	13

Budgetflexibiliteit

1. Van het totale programmabudget 2012 van circa € 368 mln (exclusief bijdragen aan baten-lastendiensten) is naar verwachting ultimo 2011 circa € 320 mln juridisch verplicht. Het resterende budget dat niet juridisch verplicht is bedraagt in 2012 circa € 48 mln en is bestemd voor projecten die met name gericht zijn op ontwikkeling, monitoring en evaluatie van beleid. Deze projecten betreffen veelal incidentele opdrachtverleningen aan derden en zijn daarmee in beginsel flexibel.
2. Een bepaald deel van de verplichtingen wordt jaarlijks vastgelegd omdat er meerjarenprogramma's aan ten grondslag liggen. Het gaat om circa € 115 mln en het betreft onder andere:
  - Afspraken met de EU over nationale cofinanciering van meerjarige EU- programma's (2007 tot en met 2013) in het kader van Plattelands Ontwikkelings Programma (POP), uitvoering Operationeel Programma van het Europees Visserij Fonds en artikel 68 van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid;
  - Kosten van jaarlijks verplichte monitoring van EU-richtlijnen (onder andere Nitraatrichtlijn, Kaderrichtlijn Water);
  - Convenanten met het bedrijfsleven over jaarlijkse financiering tot en met 2014 van monitoringsmaatregelen dierziekten;
  - Meerjarige DLO-programma's;
  - Projecten Technologische Top Instituten zoals groene genetica en Biosolar;
  - Subsidies Planbureau voor de Leefomgeving;
  - Meerjarenprogramma Voedingscentrum Nederland;
  - Jaarlijkse bijdragen aan derden om de crisisorganisatie voor dierziekten in stand te houden.
3. Een ander deel van de verplichtingen (circa € 85 mln) heeft een meerjarig karakter omdat deze uitgaven jaarlijks bestemd zijn voor

Beleidsartikelen

organisaties die wettelijke taken voor het Rijk uitvoeren. Deze verplichtingen komen in principe jaarlijks terug tenzij wetswijzigingen worden doorgevoerd.

Het betreft onder andere:

- Wettelijke onderzoekstaken (WOT) van DLO (€ 50 mln);
- Kosten van productschappen die in medebewind EU-regelingen uitvoeren in het kader van markt- en prijsbeleid (€ 25 mln);
- Contracten met organisaties die wettelijke taken uitvoeren en die uit oogpunt van continuïteit een meerjarig karakter hebben. Het betreft onder andere taken op het terrein van monitoring dierziekten, toezicht dierenwelzijn, toelating diergeneesmiddelen en gewasbeschermingsmiddelen.

Budgetair belang fiscale maatregelen

Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Landbouwvrijstelling	352	312	306	301	298	301	304
Verlaagd tarief glastuinbouw	83	91	91	92	93	93	94
Verlaagd tarief sierteelt	206	207	209	211	213	215	218
Landbouwregeling	33	27	28	29	29	30	31
Rode diesel	91	91	91	91	91	91	91

Operationele doelstelling 16.1

Versterken concurrentiekracht en verduurzaming agroketens en visserij

Motivering

EL&I wil de concurrentiekracht van het agrofoodcomplex versterken, waarbij de betrokken sectoren zich zodanig aanpassen, dat zij voldoen aan eisen op het gebied van milieu, voedselveiligheid, markt en samenleving.

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
16.1 Versterken concurrentiekracht en verduurzaming agroketens en visserij	75,4	129,3	97,2	72,5	49,6	47,0	47,9
Agrarisch ondernemerschap en ondernemersklimaat	27,7	25,4	12,4	11,9	9,8	9,8	9,8
Duurzame veehouderij	11,0	37,6	27,2	6,5	6,4	6,4	6,5
Mestbeleid	3,6	8,7	8,9	9,4	2,8	1,8	1,8
Visserij	11,1	11,2	7,7	8,4	1,3	1,3	1,3
Plantaardige productie (Glastuinbouw en open teelten)	14,0	19,3	29,7	24,1	23,0	22,2	19,9
Agrarische innovatie en overig	8,0	27,1	11,3	12,2	6,3	5,5	8,6
Interne Begrotingsreserves	101,1						

Prestatie-indicatoren bij operationele doelstelling

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
1. Realisatie normen fosfaat	78 mln. kg.	2002	15 mln. kg.	evenwicht	2015	CBS
2. Realisatie normen stikstof	420 mln. kg.	2002	345 mln. kg.	360 mln. kg. ¹	2013	CBS
3. % integraal duurzame stallen	0-meting	2008	6%		2015	WUR
4. Voorzorgsniveau Schol					Geen	
	205 000 ton	2005	518 000 ton	230 000 ton	eindtijd	ACOM
5. Voorzorgsniveau Tong					Geen	
	41 000 ton	2005	36 900 ton	35 000 ton	eindtijd	ACOM
6. Hoeveelheid alternatief gewonnen mosselzaad	2 000 ton	2006	10 000 ton	12 000 ton	2015	IMARES
7. Aandeel duurzame energie in glastuinbouw	0,5%	2003	1,4%	20%	2020	LEI
8. Energie-efficiency index glastuinbouw	100%	1990	45%	43%	2020	LEI
9. Energie-efficiency index voedings- en genotmiddelen-industrie (VGI)	100%	2005	88%	70%	2020	Agentschap NL
10. % innoverende agrarische bedrijven	11,6%	2006	15%	15%	2012	LEI

- 1 + 2. Nationaal fosfaat- en stikstofoverschot: de indicatoren nationaal fosfaatoverschot en nationaal stikstofoverschot geven het totaal verlies aan van mineralen op landbouwgrond (door toepassen van meststoffen in de NL-landbouw als gevolg van neerslag na opname door het gewas). Het nationaal stikstofoverschot omvat ook verliezen door vervluchtiging.
3. % integraal duurzame stallen: integraal duurzame stallen zijn stallen houderijsystemen waarin verschillende duurzaamheidsaspecten in onderlinge samenhang zijn verbeterd ten opzichte van de reguliere systemen. De streefwaarde 2015 wordt niet ingevuld. Vanaf 2013 wordt een nieuwe indicator gehanteerd, te weten % integraal duurzame nieuw gebouwde stallen met een streefwaarde van 100% in 2015.
- 4 + 5. Voorzorgsniveau schol en tong: het voorzorgsniveau betreft de omvang van een visbestand nodig om de soort duurzaam in stand te houden. Aangezien de omvang van een visbestand mede afhankelijk is van natuurlijke fluctuaties, is in Europees verband geen einddatum vastgelegd.
6. Hoeveelheid alternatief gewonnen mosselzaad: deze indicator geeft de resultaten en het succes weer van het beleid om de alternatieve winning van mosselzaad te stimuleren.
- 7, 8 + 9. Via Kas als energiebron en de Meerjarenaafspraken-3 VGI zet EL&I in op verregaande (fossiele) energiebesparing (efficiencyverbetering) en productie van duurzame energie. De indicatoren geven inzicht in de voortgang van de verduurzaming op energie en klimaatgebied van deze twee sectoren.
10. Percentage innoverende agrarische bedrijven: het percentage innoverende agrarische bedrijven geeft het percentage van de bedrijven weer dat product- of procesinnovaties heeft doorgevoerd. Het gaat hierbij zowel om bedrijven die als eerste bedrijf iets nieuws hebben doorgevoerd als om innovatieve volgers die bij de eerste groep behoren die vernieuwingen hebben doorgevoerd, die al eerder door anderen zijn ingevoerd.

Agrarisch ondernemerschap en ondernemersklimaat

Doel en beschrijving:

EL&I versterkt het concurrentievermogen van het agro-complex door het stimuleren van goed ondernemerschap en het creëren van een goed (internationaal) ondernemersklimaat voor de agri-business. Het beleid moet leiden tot goed en duurzaam presterende agrarische ondernemers, levenskrachtige agrarische bedrijven voor jonge agrariërs en behoud en ontwikkeling van het platteland.

Voornaamste acties in 2012:

- Investeringsregeling jonge agrariërs: deze regeling ondersteunt jonge landbouwers bij investeringen kort na bedrijfsovername, zodat hiermee hun concurrentiepositie wordt versterkt.
- Garantstelling landbouw: maakt financiering van investeringen mogelijk in de land- en tuinbouw met name gericht op het realiseren van de verduurzamingsopgave, die in de markt vanwege een tekort aan zekerheden moeilijk tot stand komen.
- Premiesubsidie bij risicoverzekeringen: de landbouwsector wordt regelmatig geconfronteerd met weersgerelateerde risico's en risico's van plant en dierziekten die grote impact kunnen hebben op de bedrijfsvoering. Daarom wordt de premie voor brede weersverzekeringen gesubsidieerd.
- Bilateraal economische samenwerking: beleidsmatige en technisch-inhoudelijk dialoog met partnerlanden op het terrein van landbouw en voedsel gericht op het bevorderen van duurzaamheid en kwaliteit. Er wordt zo veel mogelijk ingezet op publiek-private samenwerking in de gouden driehoek overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen.
- Client: ICT-projecten in- en export met belangrijke handelspartners Nederland (China, Ethiopië, Kenia).

Duurzame veehouderij

Doel en beschrijving:

Voor de veehouderij wil EL&I integraal duurzame productiemethoden stimuleren en faciliteren en inzetten. In de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij zijn deze speerpunten en uitdagingen tot 2023 beschreven.

Voornaamste acties in 2012:

- Onderzoek naar en innovaties in integraal duurzame en diervriendelijke stallen. Een tweede SBIR-tender integraal duurzame stallen wordt opengesteld.
- Regeling praktijknetwerken: kennisverspreiding over innovaties op het gebied van energiebesparing, emissie-reductie, dierenwelzijn en integraal duurzame stallen.
- Investeringsregeling integraal duurzame en diervriendelijke stallen.
- Fiscale regelingen (MIA, Vamil) op basis van de Maatlat duurzame veehouderij.
- Innovatie programma emissie arm veevoer gericht op het ontwikkelen van kennis met de sector over krachtvoerders en ruwvoerrantsoenen die een lage methaan-emissie hebben (Convenant Schone en Zuinige agrosectoren).
- Fijnstofmaatregelen: onderzoek naar nieuwe mogelijkheden om fijnstofemissie te beperken, investeringsregeling fijnstofmaatregelen om toepassing hiervan te realiseren.
- Biologische landbouw: bijdrage aan diverse projecten biologische sector en uitfinanciering Convenant Biologische landbouw 2008–2011.

Mestbeleid

Doel en beschrijving:

Met gebruiksnormen en gebruiksvoorschriften voor meststoffen streeft EL&I ernaar om de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater te verbeteren, zodanig dat in heel Nederland het grondwater maximaal 50 mg nitraat per liter bevat en eutrofiëring van oppervlaktewater voorkomen of verminderd wordt. Om dit te bereiken worden de gebruiksnormen voor stikstof en fosfaat geleidelijk verlaagd zodat de nitraatbelasting van het water afneemt en er voor fosfaat evenwichtsbemesting wordt toegepast, rekening houdend met de fosfaattoestand van de bodem.

Voornaamste acties in 2012:

- Visie lange termijn mestbeleid: de beleidsinzet van het kabinet voor het mestbeleid in de toekomst wordt in september 2011 aangeboden aan de Tweede Kamer. De uitkomsten van het debat hierover zullen vanaf 2012 waar nodig en mogelijk in beleidsmaatregelen worden omgezet (inclusief benodigde wet- en regelgeving om dit te realiseren);
- Vijfde actieprogramma Nitraatrichtlijn 2014–2017: bevat de beleidsmaatregelen nodig ter implementatie van de Nitraatrichtlijn in 2014 tot en met 2017. Gestreefd wordt naar inhoudelijke overeenstemming met de Europese Commissie over dit programma uiterlijk begin 2013, zodat de voorbereidingen voor de implementatie vanaf 2014 tijdig kunnen worden gestart. De Nederlandse inzet zal mede worden gebaseerd op de resultaten van de evaluatie van de Meststoffenwet die begin 2012 zal worden opgeleverd;
- Onderzoek en monitoring ter verantwoording van het gevoerde mestbeleid en ter onderbouwing van toekomstig mestbeleid.

Visserij

Doel en beschrijving:

EL&I streeft naar een concurrerende visserijketen, die de natuur ontziet en gezonde producten levert. De overheid wil helpen de structuur in de visserij te versterken en verlaging van de productiekosten van de vloot en het verhogen van de marktwaarde van vis en visproducten in de keten stimuleren.

Voornaamste acties in 2012:

- Uitvoering van het Operationele Programma bij het Europees Visserij Fonds, waarbij financiële ondersteuning wordt verleend aan maatregelen die:
  - de duurzame ontwikkeling van de visserij in de binnenwateren en aquacultuur bevorderen (As 2 EVF);
  - van gemeenschappelijk belang zijn bijdragen aan een duurzame visketen en maatschappelijk verantwoord ondernemen (As 3 EVF);
  - de duurzame ontwikkeling aanmoedigen en de levensomstandigheden verbeteren in de gebieden met activiteiten in de visserijsector (As 4 EVF);
  - bedoeld zijn om duurzame investeringen aan boord van vissersvaartuigen te stimuleren (Garantstellingsregeling). Ook investeringen door de eigenaar van een vissersvaartuig om de afzet van visserijproducten te bevorderen kunnen in aanmerking komen.
- Herziening Gemeenschappelijk Visserij Beleid, dat in 2013 van kracht moet worden.

Plantaardige productie (glastuinbouw en open teelten)

Doel en beschrijving:

In de glastuinbouw is het energieverbruik nog niet duurzaam genoeg. Ten eerste vanwege de niet-duurzame energiebronnen die worden gebruikt, ten tweede vanwege de ruimtelijke spreiding van de bedrijven, waardoor mogelijkheden voor een gezamenlijke energie-infrastructuur beperkt zijn. Verder maken de afnemende voorzieningszekerheid van gas, de te verwachten structureel hogere gasprijs, het milieu- en klimaatbeleid het noodzakelijk de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen te verminderen. Vanaf 2020 moet in nieuw te bouwen kassen klimaatneutraal geteeld worden. De doelen voor 2020 zijn 20% duurzame energie en 2% energie-efficiëntieverbetering per jaar. De inzet is uitgewekt in het Programma Kas als Energiebron. In het Platform Duurzame Glastuinbouw werken Rijk en bedrijfsleven aan gewasbescherming en mineralen, met de bloembollen en paddenstoelensector zijn meerjarenafspraken-energie afgesloten. Voor de open teelten wil de overheid een stimulerende rol vervullen in samenwerking met het bedrijfsleven bij de transitie naar een duurzame bedrijfsvoering via het uitvoeren van de innovatie-agenda precisie-landbouw.

Voornaamste acties in 2012:

- Uitvoeren van het programma «Kas als energiebron» in samenwerking met het bedrijfsleven via stimuleringsregelingen met als doel minder gebruik van fossiele brandstoffen en efficiënt energiegebruik in de glastuinbouw. Instrumenten zijn onder andere de regelingen marktintroductie energie-innovatie (MEI) en de investeringsregeling energiebesparing (IRE);
- Onderzoek en kennisverspreiding over energiebesparende maatregelen en duurzaam energieverbruik onder de glastuinbouw-, bloembollen- en paddenstoelenondernemers;
- Aardwarmtegarantierегeling: deze regeling dekt het geologisch risico op misboren bij aardwarmteprojecten af;
- CO₂-sectorsysteem glastuinbouw: hiermee wordt de CO₂-emissie van de glastuinbouw gemaximeerd;
- Financiering projecten en onderzoek in het kader van de Innovatie-agenda precisie-landbouw 2009–2014 ten behoeve van projecten die rechtstreeks werken aan verbeterd rendement van de productie of aan kostenreductie in de teelt door het besparen op bemesting en/of gewasbeschermingsmiddelen per eenheid product.

Interne begrotingsreserves

Er zijn drie interne begrotingsreserves:

- De interne begrotingsreserve borgstellingsfaciliteit is bedoeld om garantstellingen aan banken te kunnen verlenen waarmee innovatieve en duurzame investeringen in de landbouw worden gefaciliteerd. Daarnaast wordt voorzien in een eerste bijdrage ten behoeve van flankerend beleid in verband met een eventueel verbod op de pelsdierhouderij naar aanleiding van het amendement Van Gerven/ Dijsselbloem (TK, 32 609 XIII, nr. 4).
- Met de interne begrotingsreserve Landbouw wordt het bestaande financiële instrumentarium voor ontwikkeling en sanering in de landbouwsector behouden. Hiermee wordt stabiliteit en zekerheid gecreëerd voor de uitfinanciering van omvangrijke en sterk fluctue-

Beleidsartikelen

rende transitie-uitgaven. Uit deze interne begrotingsreserve worden onder andere uitgaven gedaan voor energietransitie in de tuinbouwsector.

- Met de interne begrotingsreserve visserij wordt het bestaande financiële instrumentarium voor ontwikkeling en sanering in de visserij behouden. Deze interne begrotingsreserve is bestemd voor de meerjarige bestedingen van budgetten die onder het Europees Visserij Fonds (programma 2007–2013) worden uitgevoerd. Ook is de reserve bedoeld voor de uitfasering en eindafrekening van het FIOV-programma.

Stand interne begrotingsreserve per 31 december 2010 (in € 1 000)	101 137
Waarvan:	
Interne begrotingsreserve landbouw	18 586
Interne begrotingsreserve visserij	27 676
Interne begrotingsreserve borgstellingsfaciliteit	54 875

Agrarische innovatie en overig

- Innovatieve projecten gericht op verdergaande verduurzaming van land- en tuinbouw in het kader van de nieuwe uitdagingen van het GLB en innovatieve projecten van het bedrijfsleven die aansluiten bij innovatieagenda's worden financieel ondersteund via de subsidieregeling Samenwerking bij innovatieprojecten.
- Kennisontwikkeling, kennistoetsing in de praktijk en kennisverspreiding inzake functionele agrobiodiversiteit over zowel bovengrondse als ondergrondse aspecten.
- VAMIL (regeling willekeurige afschrijving milieu-investeringen). Ondernemers die kunnen aantonen dat zij in 2007 of 2008 hebben geïnvesteerd in duurzame kassen of stallen en schade hebben geleden, omdat ze de verruiming in de willekeurige afschrijving milieu-investering (Vamil) niet hebben kunnen toepassen, komen in aanmerking voor vergoeding van het geleden (rente)nadeel.

Operationele doelstelling 16.2

Motivering

Borgen voedselveiligheid en -kwaliteit

Voedsel moet op een veilige en duurzame wijze geproduceerd en verhandeld worden en tegemoet komen aan de wensen van de samenleving en handelspartners. Adequate regelgeving, informatievoorziening en verduurzaming van het mondiale voedselsysteem zijn hiervoor belangrijke bouwstenen. We zien dat het bedrijfsleven zelf duurzaamheid in toenemende mate integreert in hun bedrijfsvoering. Na de afgelopen jaren het beleid duurzaam voedsel een flinke zet te hebben gegeven, zal de overheid zich op dit domein in belangrijke mate terugtrekken.

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
16.2 Borgen voedselveiligheid en -kwaliteit	16,8	13,9	14,3	11,0	9,0	9,0	9,0
Risicomanagement voedselproductie	5,6	4,1	4,2	3,9	4,0	4,0	4,0
Voedselkwaliteit en transparantie in de keten	8,0	9,1	9,2	6,2	4,1	4,1	4,1
Nieuwe technologieën	0,3	0,3	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Destructie	2,6						
Overig	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4

Risicomanagement voedselproductie

Doel en beschrijving:

Anticiperen op mogelijke risico's alsook adequaat kunnen reageren op uitbraken van ziekten, zijn bouwstenen om veilig voedsel te kunnen borgen. EL&I geeft derhalve mede vorm aan, implementeert en handhaaft Europese regelgeving voor de veiligheid van diervoeders en voedingsmiddelen van plantaardige en dierlijke oorsprong, diergeneesmiddelen en dierlijke bijproducten o.a. vermindering van het gebruik van antibiotica in de dierhouderij. EL&I vervult een actieve rol in de EU, Codex en OIE bij het ontwikkelen van adequaat voedselveiligheids- en diervoeder regelgeving (in samenwerking met VWS).

Voornaamste acties in 2012

- Het terugdringen van antibioticagebruik in de veehouderij, uitwerking van het covenant inzake antibioticumresistentie;
- Inbreng in herziening Europese diergeneesmiddelenwetgeving;
- Ontwikkeling publiek-private samenwerking in de veterinaire en humane zorg in het Topgebied Lifescience & Health. Vaccinontwikkeling met focus op zoönoses;
- De uitwerking van het beleid beschreven in de Nota diergeneesmiddelen; overdragen beslissingsbevoegdheid toelating diergeneesmiddelen aan ZBO CBG;
- Herziening van Europese regels voor vleeskeuring en toezicht in het slachthuis. Meer risicogebaseerde inzet van toezicht in lijn met de verantwoordelijkheid van producenten voor voedselveiligheid;
- Onderzoek en monitoring voedselgerelateerde zoönosen;
- Implementatie van de Europese verordening inzake dierlijke bijproducten en diervoeders;
- Vervolgacties in het kader van de evaluatie van de Europese regels voor voedselveiligheid (zogenaamde hygiënpakket);
- Uitwerking van de TSE roadmap 2; versoepeling van bestaande beheersingsmaatregelen met gelijktijdige handhaving van hoge beschermingsniveau. Efficiëntieverbetering door vermindering BSE-testen en benutting van dierlijke eiwitten in diervoeders.

Voedselkwaliteit en transparantie in de keten

Doel en beschrijving:

Om samenleving en handelspartners de zekerheid te geven dat zij voedsel van goede kwaliteit aangeboden krijgen, is transparantie over de diverse kwaliteitsaspecten van groot belang. Inzicht in en het voorkomen van voedselverspilling alsook het benutten van reststromen zijn belangrijke kwaliteitsaspecten waaraan EL&I aandacht geeft. Het Voedingscentrum Nederland geeft eenduidige en objectieve informatievoorziening over voedselveiligheid en voedselkwaliteit. EL&I heeft, samen met VWS, een wettelijke verplichting tot etikettering van voedingsmiddelen: de EU-context speelt in deze een belangrijke rol.

Voornaamste acties in 2012

- Informatievoorziening aan consumenten over voedselveiligheid, voedselkwaliteit en voedselverspilling via Voedingscentrum Nederland.
- Integrale aanpak van voedselverspilling in de keten door het benutten van economische kansen voor bedrijven resp. door hergebruik van grondstoffen en door daar waar mogelijk wegnemen van belemmerende regelgeving rond handelsnormen, voedselinformatieverschaf-

ving, hygiënevoorschriften, verontreiniging in levensmiddelen, etc. Met de tweede fase van de SBIR Voedselverspilling wil EL&I de economische kansen faciliteren.

- Implementeren van Verordening Voedselinformatie aan consumenten.
- EU-overleg om op nieuw beleid en richtlijnen te kunnen anticiperen met betrekking tot voedselveiligheid, voedselkwaliteit en voedselverspilling.
- Consumentenplatform: door middel van een interactieve dialoog via het Consumentenplatform wordt een bijdrage aan de beleidsontwikkeling van EL&I geleverd.
- Platform Verduurzaming Voedsel: de samenwerkingsverbanden met ketenpartners om duurzame voedselinnovaties op de markt te brengen worden gebundeld, de overheid trekt zich vergaand terug uit deze samenwerkingsverbanden.
- Mondiale en Europese samenwerking op het gebied van verduurzaming van het voedselstelsel, onder andere level playing field en duurzaamheid/transparantie van de Europese markt.
- Jeugd, schoolfruit en smaaklessen: EL&I heeft in medebewind het Productschap Tuinbouw de opdracht gegeven om de EU-schoolfruitregeling uit te voeren – gefinancierd door de EU en het bedrijfsleven. EL&I draagt de uitvoeringskosten nog in 2012. De overheidsbijdrage voor de smaaklessen loopt met het schooljaar 2012/2013 af. EL&I trekt zich dan terug. Smaaklessen moeten verzelfstandigen door (private) partners te vinden.
- Actualisering en operationeel houden (bewustzijn) van het beleidsdraaiboek Nationale Crisisbeheersing Voedselvoorziening.

Nieuwe technologieën

Doel en beschrijving:

Het toepassen van nieuwe technologieën vormt een belangrijke voedingsbodem voor veilig en goed voedsel maar pas nadat de mogelijke consequenties voor ons leefsysteem in samenhang met maatschappelijke acceptatie in beeld zijn gebracht.

Voornaamste acties in 2012:

- Biotechnologie: financiële bijdragen aan het Netherlands Genomics Initiative (NGI) en de ontwikkeling van een genetisch gemodificeerde aardappel met resistentie tegen de aardappelziekte.
- Onderzoeksprogrammering nanotechnologie: regie voeren (via een interdepartementale stuurgroep) op de inzet van middelen voor onderzoek, het opzetten van risico-onderzoeksprogramma's bij het RIVM, RIKILT en TNO en het bevorderen van de maatschappelijke dialoog, uitvoeren van studies rond de beleving en gevoelens rondom nanotechnologieën en de productie van voedsel.

Indicator

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
1. Mate van afname van antibioticagebruik in de dierhouderij	Antibiotica-gebruik in 2009	2009	20% reductie (t.o.v. 2009)	50% reductie (t.o.v. 2009)	2013	SDa/LEI
2. Nalevingsniveau HACCP-verplichting	80%	April 2009	80%	90%	Jaarlijks	VWA
3. Aantal basisscholen met smaaklessen	Beperkt aantal	2005	3 000	3 000	2012	EL&I
4. Vermindering voedselverspilling	2009	2009	–	– 20%	2015	Alterra

Toelichting

1. Mate van afname van antibioticagebruik in de dierhouderij: de uitgewerkte voorstellen van de Taskforce antibioticaresistentie dierhouderij zullen moeten leiden tot een vermindering van het antibioticumgebruik in de veehouderij in 2011 van 20% (en in 2013 van 50%) ten opzichte van 2009.
2. Nalevingsniveau HACCP-verplichting: betreft de gemiddelde naleving van slachterijen, uitsnijderijen en koel- en vrieshuizen van de wettelijke plicht om een zogenaamde *Hazard Analysis and Critical Control Points system* (HACCP) toe te passen, teneinde de veiligheid van productieprocessen van levensmiddelen te borgen.
3. Aantal basisscholen met smaaklessen: EL&I wil dat in 2012, 3 000 basisscholen hun medewerking verlenen aan de Smaaklessen. Er zijn smaaklessen gestart voor kinderen van 4 tot 12 jaar.
4. Vermindering voedselverspilling: deze indicator geeft het percentage afname van voedselverspilling weer, dat in 2015 moet zijn bereikt (20% ten opzichte van het startjaar 2009). In 2012 vindt een midterm review plaats.

Operationele doelstelling 16.3

Motivering

Plant- en diergezondheid

De samenleving en internationale handelspartners verwachten dat alle producten in de agrofoodketen gezond zijn en dat de productiewijze de gezondheid van mens en omgeving niet belast. Gezonde, welzijnsvriendelijk gehouden dieren, gezonde planten en gezond plantmateriaal zijn van groot belang om internationale handelsbelemmeringen te voorkomen en de Nederlandse concurrentiekracht te versterken. EL&I zet zich in voor wereldwijde harmonisatie en wederzijdse erkenning van technische voorschriften, evaluatie- en conformiteitsnormen en -procedures.

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
16.3 Plant- en diergezondheid	72,4	26,6	26,8	28,3	28,6	28,7	28,7
Verminderen milieulast gewasbeschermingsmiddelen	2,3	2,3	2,7	3,2	3,2	3,2	3,2
Borgen plantgezondheid	5,2	3,9	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
Verbeteren dierenwelzijn van productiedieren en gezelschapsdieren	5,7	6,6	6,1	5,9	5,9	5,9	5,9
Preventieve diergezondheid	0,4	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Bewaken, monitoren en early warning veterinaire veiligheid	5,9	7,6	9,0	9,2	9,3	9,3	9,3
Crisisorganisatie en -management	4,4	5,3	6,9	7,9	8,2	8,3	8,3
Overig (incl. Q-koorts in 2011)	48,5	0	0	0	0	0	0

Instrumenten en activiteiten

Verminderen milieulast gewasbeschermingsmiddelen

Doel en beschrijving:

Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen is een integraal onderdeel van de huidige bedrijfsvoering. Het gewasbeschermingsbeleid heeft tot doel het verduurzamen van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. De nieuwe Europese richtlijn verplicht lidstaten tot het opstellen van een vierjarig Nationaal Actieplan Duurzame Gewasbeschermingsmiddelen. Dit actieplan zal gezamenlijk met het Ministerie van I&M worden opgesteld.

Beleidsartikelen

Voornaamste acties in 2012:

- Opstellen nieuw Nationaal Actieplan Duurzame Gewasbeschermingsmiddelen.
- Kennisontwikkeling en -verspreiding over verduurzaming van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, waaronder geïntegreerde gewasbescherming.
- Monitoring en verantwoording van gebruik gewasbeschermingsmiddelen.
- Fonds kleine toepassingen: stimuleren middelenpakket kleine toepassingen.

Borgen plantgezondheid

Doel en beschrijving:

Plantaardig uitgangsmateriaal van hoogwaardige kwaliteit en plantaardige producten met een hoog plantgezondheidsniveau zijn voor de Nederlandse concurrentiekracht van groot belang. Het Nederlandse fytosanitaire beleid en de inzet van EL&I daarbij spelen hierop in door de voordelen van wereldwijde harmonisatie te benutten ten behoeve van het bedrijfsleven, onnodige handelsbelemmeringen te voorkomen en de Nederlandse concurrentiekracht te versterken.

Voornaamste acties in 2012:

- Realiseren van fytosanitaire doelen zoals bescherming van de groene ruimte en teelten tegen plantenziekten en in dat kader bevorderen van een gunstige Nederlandse handelspositie;
- Internationaal bevorderen dat de eigen verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven vast onderdeel wordt in internationale regelgeving en verdragen;
- Vereenvoudiging en harmonisatie van regelgeving en het terugdringen van de administratieve lasten op de thema's plantgezondheid en uitgangsmateriaal (inclusief nieuwe veredelings technieken). Dit wordt mede de inzet bij de beoordeling van de Commissievoorstellen voor de herziening van de EU Fytorichtlijn en de Verkeersrichtlijnen die in 2012 worden verwacht;
- Versterken van een stimulerende kennisinfrastructuur, en praktische kennisbenutting; in het bijzonder de benutting van nieuwe verdelings technieken en – detectietechnologieën. Dit mede in het licht van het advies van de Topsector Tuinbouw en Uitgangsmaterialen;
- Bevorderen van een evenwichtig stelsel van intellectueel eigendom onder andere de introductie van een beperkte kwekersvrijstelling in de Rijksoctrooiwet, en heldere internationale afspraken over een zo onbelemmerd mogelijke toegang tot genetisch plantaardig materiaal;
- Bevorderen en behouden van markttoegang Nederlands uitgangsmateriaal en plantaardige producten door internationale harmonisatie van standaarden en gerichte inzet in prioritaire landen.

Verbeteren dierenwelzijn van productiedieren en gezelschapsdieren

Doel en beschrijving:

Aandacht voor dierenwelzijn en -gezondheid is van belang voor een sterke duurzame veehouderij en komt tegemoet aan de toenemende belangstelling vanuit de samenleving voor de veehouderij (licence tot produce). Tevens neemt de aandacht voor gezondheid en welzijn van gezelschapsdieren toe.

Voornaamste activiteiten in 2012:

- In 2012 ontvangt de Tweede Kamer een Nota Dierbeleid. Dit is een actualisatie van de Nota Dierenwelzijn en de Nationale Agenda Diergezondheid. De nota zal ingaan op een aantal speerpunten zoals transport, doden, misstanden in de fokkerij, verwaarlozing en mishandeling en het verhogen van de naleving van dierenwelzijnsreggeving;
- De Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren wordt in 2012 vervangen door de Wet Dieren. Met onder andere een AMvB met algemene verzorgingsnormen en een verduidelijking voor het verbod op dierenmishandeling. Ook worden welzijnsregels vastgesteld voor de handel in gezelschapsdieren (AMvB gezelschapsdieren);
- Op het terrein van misstanden in de fokkerij is het project verwantschapsbeheer bij honden gestart. De pilotstudie van dit project onder drie hondenrassen wordt in 2012 afgerond;
- In 2012 is voor de positieflijst een transparant systeem ontwikkeld voor een zorgvuldige afweging van de consequenties voor mens en dier, verbonden aan het houden van (zoog)dieren in Nederland als gezelschapsdier;
- Implementatie van verbetering van dierenwelzijn van productiedieren vindt mede plaats met inzet van het instrumentarium voor de duurzame veehouderij. Dat heeft met name betrekking op verbetering van huisvesting;
- In de periode 2012–2015 wordt Welfare Quality (WFQ) via een pilot op ongeveer 75 bedrijven per sector uitgetest (varkens, pluimvee, paarden, kalveren, melkvee), inclusief communicatie met en voorlichting aan de houders van landbouwhuisdieren;
- Op basis van de uitgevoerde publieksparticipatie over ongeriefanalyse gezelschapsdieren zal er een herijking van het welzijnbeleid voor gezelschapsdieren plaatsvinden.

Preventieve diergezondheid

Doel en beschrijving:

Voorkomen is beter dan genezen, daarom zet EL&I in op preventie van dierziekten. Een uitbraak van een bestrijdingsplichtige dierziekte heeft grote maatschappelijke en economische gevolgen. Bestrijding van dierziekten vraagt ethische afwegingen en raakt aan dierenwelzijn. EL&I wil de risico's zoveel mogelijk beperken.

Voornaamste acties in 2012:

- Voorlichting en communicatie zijn belangrijke aandachtspunten bij de bestrijding en preventie van dierziekten en diergezondheid, inclusief voor de hobbydierhouderij;
- Het identificeren, agenderen en aanpakken van risico's op dierziekteuitbraken, waar nodig via ketenbenadering;
- EL&I initieert (innovatief) onderzoek over de gevolgen van klimaatwijziging in relatie tot opkomende dierziekten, met name die dierziekten die ook gevolgen voor de mens kunnen hebben.

Bewaken, monitoren en early warning fyto-sanitaire en veterinaire veiligheid

Doel en beschrijving:

Snel en adequaat kunnen reageren op plant- en dierziekten draagt in belangrijke mate bij aan het minimaliseren van de consequenties ervan.

Beleidsartikelen

Voornaamste acties in 2012:

- Diverse onderzoeken en monitoring op het gebied van plantgezondheid;
- Financiële ondersteuning aan de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) voor uitvoeren van basismonitoring op dierziekten;
- Tijdige signalering van een besmetting door onderzoek en monitoring/bewaking van onder andere dierziekten als scrapie, bluetongue, brucella melitensis, KVP, MKZ, AI en BSE. Financiering vindt met name plaats via een EL&I bijdrage aan het Diergezondheidsfonds (DGF);
- Extra reizigerscontroles laten uitvoeren door de Douane ter voorkoming van de insleep van dierziekten zoals Aviaire Influenza (AI);
- Risicogebaseerd preventiebeleid door de sector en regelgeving voor de verwerking van bijproducten. De overheid neemt maatregelen dáár waar hygiënemaatregelen niet automatisch tot de dagelijkse bedrijfsvoering van bedrijven behoren.

Crisisorganisatie en -management

Doel en beschrijving:

EL&I wil direct kunnen inspelen op crises. Het beschikbaar hebben van draaiboeken en een goede crisismanagementstructuur vormt hiervoor een belangrijk uitgangspunt.

Voornaamste acties in 2012:

- Bestuurlijke Crisis – Oefening Afrikaanse Paardenpest met de paardensector in voorjaar 2012;
- Nederland bereidt aanpak opkomende zoönosen voor. Samen met het Ministerie van VWS treft EL&I maatregelen om de samenwerking tussen betrokken veterinaire en humane beleidsinstanties bij de aanpak van zoönosen te versterken en de risico's voor de volksgezondheid van (opkomende) zoönosen te minimaliseren;
- EL&I stimuleert het ontwikkelen van vaccins voor opkomende dierziekten;
- Financiering via bijdrage in DGF van een calamiteitenreserve bij destructiebedrijf Rendac om bij een uitbraak van een besmettelijke dierziekte direct voldoende verwerkingscapaciteit beschikbaar te hebben;
- Financiering van een crisisorganisatie bij de GD waardoor direct gekwalificeerd personeel en infrastructuur beschikbaar is om de nVWA te assisteren bij een bestrijding.

Indicator

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Aantal beleidsdraaiboeken voor bestrijdingsplichtige ziekten en voedselkwaliteit (1)	5	2005	12	12	2012	EL&I

Toelichting

Door de inspanningen van de afgelopen jaren is inmiddels een groot aantal beleidsdraaiboeken op het gebied van de bestrijdingsplichtige dierziekten (onder andere Aviaire Influenza (AI), MKZ, en Klassieke Varkenspest (KVP)) en voedselveiligheid (onder andere diervoeders) opgesteld. Na het opstellen van de beleidsdraaiboeken zal vooral sprake zijn van onderhoud teneinde de draaiboeken up-to-date te houden. Overigens zal EL&I zich blijven voorbereiden op nieuw opkomende dier-

Beleidsartikelen

en infectieziekten, waarvoor zo nodig nieuwe draaiboeken worden ontwikkeld.

Operationele doelstelling 16.4

Kennisontwikkeling en innovatie ten behoeve van het groene domein

Motivering

EL&I wil een goed functionerend, hoogwaardig en internationaal kenniscentrum en kennissysteem voor het agrofoodcomplex en de groene ruimte waarborgen. Wageningen Universiteit en Researchcentrum is een internationaal hoogwaardig kenniscentrum met een groot netwerk van nationale en internationale partners. De minister waarborgt een goede werking van het kennissysteem door financiering van funderend onderzoek en stimulering van inzet van kennis.

EL&I investeert ook in kennisontwikkeling voor actuele maatschappelijke vraagstukken (dierenwelzijn, groene economie, klimaat), kennis voor toekomstige vraagstukken op terrein van vernieuwingen en innovaties (kennisbasisonderzoek) en onderzoek in het kader van wettelijke taken. Tot slot financiert EL&I opdrachten voor kennisontwikkeling in de precompetitieve fase en via publiek-private samenwerking. Hiermee wordt het innovatievermogen bij bedrijven en in producten, processen en systemen ten behoeve van duurzame ontwikkeling vergroot.

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
16.4 Kennisontwikkeling en innovatie ten behoeve van het groene domein	225,4	200,6	183,9	188,7	177,1	171,8	171,0
Kennisbasis	44,0	43,3	43,1	43,3	43,1	43,1	43,3
Onderzoeksprogrammering	91,3	72,1	60,8	63,2	56,0	53,3	52,4
Onderzoeksprojecten	2,9	3,1	7,2	7,4	7,4	7,4	7,4
Wettelijke onderzoekstaken	51,5	51,2	51,9	52,5	52,7	52,7	52,6
Basisfinanciering overige kennisinstellingen	0,6	2,0	2,0	2,1	2,1	2,1	2,1
Vernieuwen onderzoeksinfrastructuur	11,9	15,5	8,4	8,9	4,6	1,9	1,9
Ontwikkelen kennisbeleid	13,7	5,8	5,7	6,3	6,4	6,4	6,4
Innovatieprojecten	5,9	3,3	1,0	1,1	1,0	1,0	1,0
InnovatieNetwerk	3,6	4,3	3,8	3,9	3,9	3,9	3,9

Prestatie-indicator bij operationele doelstelling

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Mate van vraagsturing van groen onderzoek door maatschappelijke actoren (beleid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties)	70%	2010	75%	80%	2015	PROSU

Toelichting

De hoofdgrondslag voor de start betrof voor 58 % van de projecten nationaal beleid en voor 12 % maatschappelijke organisaties. In andere gevallen was er geen sprake van vraagsturing maar bijvoorbeeld een initiatief ingegeven door voorafgaand onderzoek.

Instrumenten en activiteiten

Kennisbasis

Doel en beschrijving:

De bekostiging van de kennisbasis betreft funderend onderzoek. Kaderstellend voor het onderzoek is het Meerjarenkader 2011–2014. In het kader van het Strategisch Plan WUR zijn voor de middellange en lange termijn bestuurlijke afspraken gemaakt over de ontwikkelingsrichting van expertises, die van belang zijn voor de verdere ontwikkeling van de Nederlandse samenleving in een nationaal en een internationaal perspectief. De middelen worden deels ingezet voor co-financiering van EU onderzoeksmiddelen. Voor het onderzoek zet EL&I er op in dat voor Nederland belangrijke thema's op de EU-onderzoeksagenda (7^e en 8^e Kaderprogramma) komen. EL&I werkt mee aan de ontwikkeling van gezamenlijke onderzoeksagenda's met andere landen. De verzelfstandigingsafspraken maken onderdeel uit van de opgenomen bedragen.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Positief oordeel visitatiecommissies	100%	2010	100%	100%	2015	Visitaties

Onderzoeksprogrammering

Doel en beschrijving:

Het gaat om opdrachten toepassingsgericht onderzoek voor de agenda's van de topsectoren agro&food en tuinbouw&uitgangsmaterialen en voor ondersteuning van politieke besluitvorming. Accenten die in 2012 worden gelegd zijn onder andere internationale markt en handeltoegang in relatie tot veterinaire en fytosanitaire problematiek, integrale ketenbenadering duurzame veeteelt en plantaardige sectoren, waarborgen voedselveiligheid en diergezondheid, biodiversiteit, de economische kracht van natuur, het Deltaprogramma en de follow-up van de conferentie voedselzekerheid.

Voornaamste acties in 2012:

Het verder doorvertalen van de agenda's van de topsectoren agro&food en tuinbouw&uitgangsmaterialen in onderzoeksprogramma's DLO en PPS-constructies.

Onderzoeksprojecten

Doel en beschrijving:

Hierbij gaat het om opdrachten kortlopend strategisch en toegepast onderzoek binnen het groene domein. Het projectinstrument wordt ingezet om specifieke deskundigheid uit het nationale en internationale (universitaire) kennisveld te benutten in kennisontwikkeling voor actuele maatschappelijke vraagstukken. Voorbeelden van projecten in 2012 zijn projecten op het gebied van duurzamer consumeren en alternatieven voor antibiotica.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Kennisbenutting door beleid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties	85	2010	85	85	2015	PROSU

Wettelijke onderzoekstaken

Doel en beschrijving:

De wettelijke taken vloeien voort uit nationale dan wel EU verplichtingen, zoals het paraat hebben van een adequate infrastructuur, kennis en equipement ter bestrijding van besmettelijke dierziekten. Daarnaast betreft het verplichtingen op het terrein van visserij (onder andere visbestanden), natuur (onder andere Milieu- en Natuur Planbureau), economie (landbouwtelling), genenbanken (plantenrassen) en voedselveiligheid (infrastructuur, kennis ten aanzien van voedselveiligheidsrisico's en analyses ten behoeve van de nVWA). Het betreft taken die van essentieel belang geacht worden voor natuurbescherming, diergezondheid, voedselveiligheid en economische ontwikkeling.

Basisfinanciering overige kennisinstellingen

Doel en beschrijving:

Het betreft inputfinanciering voor onderzoek binnen het groene domein uitgevoerd door o.a. het Planbureau voor de leefomgeving en KNAW Academie Hoogleraren.

Vernieuwen onderzoeksinfrastructuur

Doel en beschrijving:

Het betreft subsidie voor het stimuleren van samenwerkingsverbanden en strategische speerpuntprogramma's bij onderzoeksinstellingen gericht op verbeteren kennisinfrastructuur en het innovatief vermogen van het bedrijfsleven (Transitie duurzame landbouw, TTI Groene Genetica, Aviaire Influenza, Biosolar).

Ontwikkelen kennisbeleid

Doel en beschrijving:

Deze middelen worden ingezet om innovaties in het kennisbeleid zelf (methoden en infrastructuur) te ondersteunen. Anders gezegd, het is de «kraamkamer» voor initiatieven die potentieel kunnen leiden tot structurele veranderingen in het kennisinstrumentarium voor de groene sector en de inzet daarvan.

Voornaamste acties in 2012:

Het ontwikkelen van een nieuwe visie op agro kennisarrangementen.

Innovatieprojecten

Doel en beschrijving:

EL&I verstrekt innovatiesubsidies aan ondernemers en andere doelgroepen in het groene domein, onder andere binnen het kader van SBIR (Small Business Innovation Research). Via het SBIR-programma besteedt de overheid een deel van haar O&O budget rechtstreeks aan bij het midden- en kleinbedrijf (MKB). Andere projecten zijn Innovatieve educatie biodiversiteit en Vervanging van dierlijke eiwitten.

Voornaamste acties in 2012:

Het ontwikkelen van een nieuwe aanpak agro-innovatie. Beleidsinspanningen richten zich in de eerste plaats op programma's en projecten die voortkomen uit de agenda's van de topsectoren agro&food en tuinbouw&uitgangsmaterialen.

Beleidsartikelen

De impact van innovatiebeleid kan slechts zeer beperkt weergegeven worden. Onderstaande tabel bevat enkele indicatoren.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Plant Breeders Index ¹	32%	2010	> 32%	> 32%	2015	CPVO
Aantal octrooiaanvragen in de agrarische sector en verwerkende industrie ²	7,3%	2008	7,3%	7,5%	2015	NL Octrooi-centrum
Aantal innovatienetwerken en bedrijfsprojecten groene sector gestart met bijdrage uit publieke middelen ³	115	2010	120	120	2015	Dienst Regelingen

¹ Betreft het percentage Nederlandse aanvragen Kwekersrecht van het Totaal aantal aanvragen voor de EU.

² Betreft het percentage Nederlandse octrooiaanvragen van het totaal aantal internationale aanvragen (bij de WIPO en bij het Europees Octrooibureau ingediend) voor de agrarische sector en verwerkende industrie.

³ Toelichting bij referentiewaarde 2010: Samenwerking bij innovatie 34, Nieuwe uitdagingen GLB 23, Innovatienetwerken 58.

InnovatieNetwerk

Doel en beschrijving:

InnovatieNetwerk is een vanuit een onafhankelijke positie functionerend onderdeel van EL&I. Met een veelheid aan partijen ontwikkelt InnovatieNetwerk concepten voor grensverleggende innovaties op het vlak van landbouw, agribusiness, groene ruimte en voeding én brengt deze naar de praktijk. Voorbeelden van projecten zijn: Fotonenboer (veehouders worden energieleverancier), Antibioticavrije ketens (verbeteren weerstand van dieren zonder gebruik antibiotica), Innofisk (duurzame viskweek), Panorama Natuur (nieuwe visie op natuur, bos en landschap in Nederland) en Samen goed eten (gezamenlijke lunch op school). InnovatieNetwerk heeft publiek-private allianties met het bedrijfsleven in de akkerbouw (Kiemkracht), melkveehouderij (Courage) en de glastuinbouw (SIGN).

Operationele doelstelling 16.5

Borgen voedselzekerheid en internationaal en Europees landbouwbeleid

Motivering

Voedsel is een basale behoefte van de mens. Hoewel de productie en het verkrijgen van voedsel in het algemeen een activiteit is, die plaats vindt in een (vrije) markt van vraag en aanbod, is er tevens een groot publiek belang mee gemoeid. EL&I streeft er naar om met de topsectoren agro&food en tuinbouw&uitgangsmaterialen een belangrijke bijdrage te leveren aan de mondiale uitdagingen op het terrein van duurzame landbouw, voedselzekerheid en de bestrijding van honger.

In het kader van de herziening van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) zet EL&I in op meer doelgerichte betalingen.

Beleidsartikelen

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
16.5 Borgen voedselzekerheid en internationaal en Europees landbouwbeleid	52,6	193,6	45,6	23,2	17,5	17,3	17,3
Borgen voedselzekerheid en duurzame voedselsystemen	0,0	3,0	2,2	0,5	0,5	0,5	0,5
Medebewind productschappen	26,0	28,2	26,0	10,2	9,6	9,4	9,4
Apurement	26,4	102,2	17,2	12,3	7,2	7,2	7,2
Interne begrotingsreserve		60,0					
Overig	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

Borgen voedselzekerheid en duurzame voedselsystemen

Doel en beschrijving:

Versterking van de Nederlandse positie tot *world centre of excellence* behoort tot de mogelijkheden voor met name agrostrategie-ontwikkeling, hoogwaardige tuinbouw en integrale versketens. De topsectoren hebben op dat terrein voorstellen gedaan. De ontwikkeling van integrale versketens kan zich in het bijzonder richten op het verbeteren van de behandeling van producten na de oogst, agrobiologie en effectieve koeling. Een dergelijke aanpak biedt kansen in een groot aantal derde landen waar het Nederlandse bedrijfsleven opereert.

Voornaamste acties in 2012

- Implementatie van het actieprogramma van de Internationale conferentie *Agriculture, Food Security and Climate Change* in Den Haag in 2010 (waaronder internationaal *clearing house*-mechanisme om landen te ondersteunen bij het opzetten van programma's omtrent *climate smart agriculture* en voedselzekerheid) en organisatie van de follow-up conferentie in Vietnam in 2012;
- In 2012 zal Nederland in relevante multilaterale organisaties, in het bijzonder FAO, WFP, WB en OECD, prioriteit vragen voor verdere ontwikkeling en realisatie van beleid en maatregelen, die ontwikkelingslanden ondersteunen in een aanpak die is gericht op het uitbannen van honger, in de context van armoedebestrijding en verduurzaming van de landbouw, als één van de belangrijke productieve economische sectoren. Daarbij zullen deze organisaties gevraagd worden expliciet aandacht te besteden aan de noodzaak van kansen voor de ontwikkeling van systemen van *climate smart agriculture* in lijn met het actieprogramma van de conferentie *Agriculture, Food Security and Climate Change*;
- Landbouw en ontwikkeling van agrokennis en innovatie zal (net als de inzet op andere topsectoren) een belangrijke pijler zijn in de programma's van samenwerking met transitielanden en uitvoeringsprogramma's voor voedselzekerheid in een aantal ontwikkelingslanden;
- In 2012 hebben de topsectoren tuinbouw&uitgangsmaterialen en agro&food hun internationale speerpunten uitgewerkt in operationele samenwerkingsprogramma's, inclusief plannen van aanpak in derde landen, waarmee zij een substantiële bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van duurzame agoketens en voedselzekerheid;
- Deelname aan het interdepartementale Programma Duurzame Voedselsystemen. Uitgangspunt van het programma is dat duurzaamheid en voedselzekerheid elkaar dienen te versterken. Het programma stimuleert onder meer innovaties in de keten. Met name duurzame

eiwitinnovaties voor humane voeding, diervoer en andere biobased toepassingen die internationale marktkansen opleveren.

Europees landbouwbeleid

Doel en beschrijving:

Ten aanzien van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) zet EL&I in op een beleid dat na 2013 sterker gericht wordt op de versterking van concurrentiekracht in combinatie met verduurzaming en innovatie en de beloning voor (bovenwettelijke) maatschappelijke prestaties. Het betreft prestaties op het terrein van bijvoorbeeld natuur, milieu, waterbeheer, landschap, dierenwelzijn en diergezondheid.

Voor naamste acties in 2012

Vanuit zijn verantwoordelijkheid voor de Nederlandse positie inzake het GLB werkt EL&I, met het oog op de hervormingen na 2013 (herziening GLB in relatie tot nieuwe Financiële Perspectieven 2014–2020), aan:

- Het zetten van stappen richting meer doelgerichte betalingen in het markt- en prijsbeleid;
- De verdere omvorming van het markt en prijsbeleid in de richting van een financieel vangnet voor agrarische producenten;
- Het treffen van voorbereidingen in de richting van meer doelgerichte en vereenvoudigd plattelandsbeleid;
- Verdere coherentie met het beleid ten aanzien van ontwikkelingslanden.

Vooruitlopend op de hervormingen van het GLB na 2013 zal EL&I de toepassing van het huidige artikel 68 aanpassen en verder uitbouwen (dit artikel maakt het mogelijk inkomenssteun deels doelgericht in te zetten). EL&I zet hiermee een stap richting een nieuw GLB na 2013 waarin Nederland inzet op vervanging van de huidige directe GLB-betalingen door doelgerichte betalingen (zie ook bijlage 4.2: Europese geldstromen).

Medebewind

In deze operationele doelstelling worden de uitvoeringskosten geraamd die samenhangen met de uitvoering van het markt- en prijsbeleid van de Europese Unie. Het gaat hierbij voornamelijk om de medebewindskosten van de productschappen. Dit betreft in hoofdzaak het verlenen van exportrestituties en productiesteun.

Apurement en interne begrotingsreserve

Het kabinet heeft besloten tot de instelling van een interne begrotingsreserve ten behoeve van de EU-apurement-procedure.

Voor de zogenaamde apurementprocedure wordt deze begrotingsreserve ingesteld omdat Nederland de afgelopen periode is geconfronteerd met besluiten van de Europese Commissie over ingediende declaraties bij Europese Fondsen waarbij aanzienlijke bedragen moeten worden terugbetaald. Omdat de hoogte van deze correcties en het jaar waarin de betaling moet plaatsvinden vooraf moeilijk kunnen worden ingeschat, is besloten tot de instelling van een begrotingsreserve.

Het Ministerie van EL&I heeft maatregelen genomen om de risico's op toekomstige financiële correcties te verkleinen door interpretaties van EU-regelgeving zoveel mogelijk vooraf voor te leggen voor verduidelijking aan de Commissie.

17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit

Algemene doelstelling

Groen onderwijs van hoge kwaliteit.

Hierbij streeft de minister naar:

- Voldoende gekwalificeerde beroepsbeoefenaren voor het agrofood-complex en de groene ruimte.
- Kennisverspreiding en -benutting ten behoeve van EL&I-beleid, met een actieve bijdrage van het groen onderwijs.

Rol en Verantwoordelijkheid

Voldoende gekwalificeerde beroepsbeoefenaren voor het agrofood-complex en de groene ruimte

- Door bekostiging van het in stand houden van, op actuele beroepssituaties gerichte, voorzieningen voor onderwijs aan (toekomstige) beroepsbeoefenaren in de groene sector (stelselverantwoordelijkheid). De groene instellingen functioneren binnen het wettelijk stelsel dat voor het gehele onderwijs geldt.
- Via overleg en gerichte subsidies borgen van een hoog kwaliteitsniveau van onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.
- Via gerichte subsidies en overleg met onderwijsinstellingen op basis van arbeidsmarktonderzoek voorwaarden scheppen om te voldoen aan de forse vervangingsvraag en de transitie naar een groene economie. Afspraken maken met instellingen over bevorderen doorstroom, verminderen aantal voortijdige schoolverlaters, om- her- en bijscholing, aanspreken van nieuwe groepen met name in de (rand)stedelijke omgeving.
- Door middel van gerichte subsidies en afstemming met onderwijsinstellingen en het werkveld versterken van kwalificerende functies van het groen (voorbereidend) beroepsonderwijs voor de sector voedsel en groen.
- In overleg met de instellingen accentueren van ondernemerschap waardoor leerlingen na afronding van hun opleiding een basis hebben voor de start van een eigen bedrijf in het groene domein.

Kennisverspreiding en -benutting ten behoeve van EL&I-beleid, onder meer door actieve inzet van het groen onderwijs.

- Door middel van overlegvormen en gerichte subsidies stimuleren van kennisuitwisseling tussen bedrijven, maatschappelijke organisaties, overheden, onderzoek en onderwijs (stimuleren van de gouden driehoek in de groene sector).
- Door middel van overlegvormen en gerichte subsidies stimuleren van kennisverspreiding en -benutting ter ondersteuning van topsectoren tuinbouw&uitgangsmaterialen en agro&food (bijvoorbeeld tuinbouw&uitgangsmaterialen: Greenports; agro&food: Food Valley, duurzame veehouderij, precisielandbouw) en vanwege de maatschappelijke opgaven op horizontale doorsnijdende thema's zoals duurzaamheid en biodiversiteit.
- Kaders stellen voor, initiëren en subsidiëren van Natuur- en Milieu-educatie en het programma Leren voor duurzame ontwikkeling.

Outcome-indicatoren

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Aanbod adequaat voor de vraag op de arbeidsmarkt	48%	2009	49%	51%	2015	ROA

Beleidsartikelen

De indicator «aanbod adequaat voor de vraag op de arbeidsmarkt» wordt gemeten door de «indicator toekomstige knelpunten in de personeelsvoorziening naar beroep (ITKB)». Deze indicator geeft aan in welke mate het voor werkgevers mogelijk is om binnen beroepsgroepen de gewenste personeelssamenstelling naar opleidingsachtergrond te realiseren, rekening houdende met vraag en aanbod verhoudingen voor de verschillende opleidingstypen. Vereiste specifieke kennis en vaardigheden in opleidingscategorieën met groot verwacht tekort leidt tot lage percentages. De referentiewaarde geeft de waarde in 2009 van de categorie agrarische beroepen. Deze referentiewaarde zit met een percentage van 48% in de middenmoot.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Aantal aandachtvelden Wageningen Universiteit in top 5 op basis internationale citatie-impactscore	2	2010	2	3	2015	ISI Web of Knowledge The Thomson Corporation

Thomson meet per instituut het aantal citaties per wetenschapsveld. Wageningen Universiteit kwam eind 2010 met twee wetenschapsvelden in de top 5 namelijk met «Landbouwwetenschappen» op een 4e plaats en met «Omgeving en ecologie» op een 5e plaats. Er wordt naar gestreefd hier nog een derde wetenschapsveld «Plant- en dierwetenschappen» aan toe te voegen. Met dat wetenschapsveld werd eind 2010 de zesde plaats ingenomen.

Beleidswijzigingen

De maatregelen opgenomen in het Regeerakkoord (onder andere topsectorenbeleid, bekostiging 30 plus, langstudeerders, en passend onderwijs) worden ingevoerd.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
VERPLICHTINGEN	799	768	779	773	768	756	756
UITGAVEN	774	776	781	775	769	757	754
<i>Bekostiging:</i>							
Wageningen Universiteit	157	162	155	153	153	154	154
HBO-groen	65	68	66	64	65	65	65
MBO-groen	145	147	148	147	143	133	131
VOA	9	9	9	9	9	9	9
Wachtgelden	13	13	13	13	13	13	13
VMBO-groen	288	287	298	296	295	295	295
Aequor	7	7	7	7	7	7	7
<i>Subsidies:</i>							
Groene Kennis Coöperatie	5	4	4	4	4	4	4
School als Kenniscentrum	31	28	38	38	36	34	32
Kennisverspreiding en innovatie groen onderwijs	4	6	6	8	8	8	8
Aanvullende onderwijssubsidies	36	32	25	29	30	30	30
Ontwikkeling en beheer natuurkwaliteit	3	2	2	2	2	2	2
NME/Leren voor Duurzame Ontwikkeling	6	5	4	0	0	0	0
<i>Opdrachten:</i>							
Kennisverspreiding	5	6	6	4	4	4	4
ONTVANGSTEN	0	0	0	0	0	0	0

Budgetflexibiliteit

- Aanpassing van de bekostiging en een deel van de aanvullende onderwijssubsidies vereist aanpassing van de onderwijswetgeving (€ 709 mln);
- Voor de subsidies Groene Kenniscoöperatie, School als kenniscentrum, Kennisverspreiding en Innovatie Groen Onderwijs en een deel van de aanvullende onderwijssubsidies is voor de periode 2011–2015 een meerjarenafpraak met de instellingen gemaakt (€ 60 mln);
- Voor subsidies Ontwikkeling en beheer natuurkwaliteit is voor de periode tot en met 2013 een meerjarenafpraak met het Bosschap (uitvoeringsorganisatie) gemaakt. Het budget is pas na deze periode flexibel (€ 2 mln);
- Opdrachten kennisverspreiding en NME zijn meerjarig waardoor het budget in 2012 (en 2013) voor tweederde niet flexibel is (€ 10 mln).

Instrumenten

Bekostiging

Rijksbijdrage WU, HBO-groen, MBO-groen, VOA, Wachtgelden, VMBO-groen en Aequor

Het betreft normatieve bekostiging gebaseerd op de wet. EL&I bekostigt Wageningen Universiteit, 5 HBO-instellingen, 12 agrarische opleidingscentra voor VMBO/MBO, de MBO-opleiding aan ROC Landstede, 37 groene afdelingen van scholengemeenschappen en Aequor. Aequor is het Kenniscentrum Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (KBB) voor de groene sector, verantwoordelijk voor de kwalificatiedossiers voor het MBO en het aanbod en de kwaliteit van leerbedrijven.

Bekostigde aantallen binnen het groene onderwijs					
Instrument	Type studenten/ getuigschriften/ promoties	Aantallen	Prijs	Bedrag x € 1 000	Uitgaven 2012 x € 1 000
Bekostiging WU	Inschrijvingen	4 142	5 768	23 891	
	Graden Bachelor	562	9 079	5 102	
	Graden Master	720	12 390	8 921	
	Promoties	205	93 408	19 149	
	Vaste componenten			106 204	163 267
Bekostiging HBO-	Inschrijvingen hoog	7 032	6 425	45 181	
	Graden hoog	1 420	6 425	9 124	
	Graden laag	9	5 019	45	
	Vaste componenten			14 586	68 936
	Bekostiging MBO-groen	Studenten beroeps-opleidende leerweg	18 700	5 985	111 919
Bekostiging VOA	Studenten beroeps-begeleidende leerweg	11 500	3 475	39 962	151 881
	leerlingen niveau 1	2 131	1 996	4 253	
	leerlingen niveau 2	6 293	798	5 022	9 275
Aequor	Vaste component				8 180
Wachtgelden	Vaste component				12 340
Bekostiging VMBO-groen	Leerlingen VMBO/VBO	18 600	6 998	130 163	
	Leerlingen VMBO/LWOO	13 000	10 606	141 060	
	Vaste componenten			10 898	282 121

Voornaamste acties in 2012:

- De AOC nemen een voortrekkersrol in de voorbereiding van de nieuwe experimenten met doorlopende leerlijnen VMBO/MBO. De verworvenheden als verticale instelling worden ingezet ter ondersteuning van de experimenten in de andere sectoren;
- Invoeren van de maatregelen Coalitieakkoord 2010 (passend onderwijs, 30 plus, langstudeerders).

Beleidsartikelen

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2012	Streef-waarde	Planning	Bron
Percentage afgestudeerden dat minimaal werkt op het niveau van de opleiding	72%	2010	75%	80%	2015	ROA

Betreft een gemiddelde van: Bol 4: 72%, HBO 79%, WO 64%.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2012	Streef-waarde	Planning	Bron
Kwaliteitsniveau groen onderwijs	88%	2010	89%	90%	2015	Inspectie voor het Onderwijs

Toelichting

De inspectie voor het onderwijs bepaalt periodiek op basis van meerdere gestandaardiseerde criteria welk percentage groene scholen voldoende kwaliteit heeft. Hoe hoger het percentage, hoe meer groene MBO en VO scholen gemiddeld genomen een voldoende scoren op kwaliteit. De opgenomen percentages zijn het gemiddelde van VO, 81% en MBO, 96%. Raming en streefwaarde weerspiegelen een ambitie naar verbetering, echter verwachte stijgingen zijn vanwege het al hoge niveau beperkt gehouden.

Subsidies

Groene Kennis Coöperatie (GKC)

Betreft subsidie aan het samenwerkingsverband tussen kennisinstellingen, scholen en bedrijfsleven. Enerzijds voor het dekken van uitvoeringslasten voor het gezamenlijk programmeren van onderwijsvernieuwing in aansluiting op de maatschappelijke vraag op basis van een meerjarenaafpraak 2011–2015. Anderzijds voor het ontsluiten op maat voor de diverse doelgroepen van relevante beschikbare kennis via internet (Groen Kennisnet). De Groene Kennis Coöperatie (platform-organisatie) legt via vraaggestuurde kennisprogramma's een verbinding tussen groene onderwijsinstellingen (75 000 leerlingen/studenten), onderzoeksinstellingen, bedrijfsleven, lagere overheden en maatschappelijke organisaties.

Voornaamste acties in 2012:

- Aansturen van de uitvoering meerjarenafspraken 2011–2015 groen onderwijs: school als kenniscentrum fase I inclusief kennisverspreiding, internationalisering en professionalisering;
- Door afstemming en gerichte subsidiëring versterken van de kennisprogramma's GKC incl. regionale inbedding van het groen onderwijs. Verbreding van het aantal regionale kennisprogramma's waar ondernemers, overheden en instellingen samenwerken.

School als Kenniscentrum

Betreft subsidie aan onderwijsinstellingen voor praktijkleren en regionale kennisuitwisseling. In verband met onder meer de kleinschaligheid van instellingen en een groot deel van de bedrijven in de groene sector worden middelen beschikbaar gesteld voor praktijkleren in gesimuleerde bedrijfssituaties. Er is een beperkte subsidiëruimte voor investeringen in innovatieve voorzieningen voor praktijkleren in samenwerking met

bedrijven. EL&I verstrekt subsidies met doel kennisontsluiting en -benutting in de regio te versterken.

Voornaamste actie in 2012:

- In GKC-verband (de rol van EL&I is initiator en gangmaker) maken de AOC, Hassen en WUR (Wageningen Universiteit en Research) nadere afspraken over behoud en versterking van de primaire opleidingen (opleidingen voor de oorspronkelijke landbouwberoepen), behoefte aan voorzieningen voor praktijkleren en een keurmerk hiervoor. Nieuwe voorzieningen voor praktijkleren moeten passen binnen de gezamenlijke visie/strategie en aansluiten op de normen die de inspectie voor het instellingsdeel van het onderwijsprogramma hanteert.

Kennisverspreiding en innovatie groen onderwijs

AOC's, scholengemeenschappen met een afdeling landbouw en natuurlijke omgeving, HAS'en en Wageningen Universiteit kunnen via de Regeling Kennisverspreiding en innovatie groen onderwijs subsidieaanvragen indienen voor projecten met als doel kennisverspreiding en innovatie door het groene onderwijs. Het merendeel van deze projecten sluit aan op de met de Groene Kenniscoöperatie afgesproken kennisprogramma's.

Voornaamste actie in 2012:

Met het oog op snellere circulatie van actuele kennis wordt bevorderd dat studenten en docenten betrokken worden bij innovatieve programma's van/voor het bedrijfsleven en andere doelgroepen. Samenwerking tussen onderwijs en onderzoek wordt verder geïntensiveerd. Het betreft een voortzetting van de regeling uitgevoerd in voorgaande jaren. Echter bij de openstelling zal sterker dan voorgaande jaren bij de beoordeling van projectsubsidies de nadruk gelegd worden op samenwerking tussen (V)MBO en HBO binnen schoolregio's en op externe cofinanciering.

Overige onderwijssubsidies

- Subsidies aan ondersteunende instellingen onder andere: ontwikkelen van leermiddelen (Ontwikkelcentrum), verzorgen van onderwijskundige begeleiding (Landelijke Pedagogische Centra), toetsing en examinering (CITO).
- Subsidieregelingen van OCW voor onderwijsvernieuwing onder andere: internationale mobiliteit, vermindering voortijdig schoolverlaten, verhoging van opleidingsniveau, deelname leven lang leren, het stimuleren van bèta-studies.
- Middelen die de minister naast de OCW-conforme subsidies beschikbaar stelt om de kwaliteit te verhogen van relatief kleinschalige scholen en om een actieve rol te spelen in de kennisverspreiding binnen de sector onder andere: bijdragen aan stage biedende organisaties, groene plus lectoraten gekoppeld aan beleidsprioriteiten, impulsen voor aansluiting op de arbeidsmarkt, bijdragen voor Centra Innovatief Vakmanschap ten behoeve van de groene topsectoren.

Voornaamste acties in 2012:

- Bedrijven en onderwijsinstellingen opzoeken en afspraken maken. Het groen onderwijs meer richten op de topsectoren via implementatie agenda's topsectoren. Het bedrijfsleven aanspreken op mogelijkheden voor beroepspraktijkvorming en maatschappelijke stageplaatsen. Met productschappen en de Groene Kennis Coöperatie opzetten van een Agro-opleidingshuis voor leven lang leren. Met vijf Kenniscentra

Beleidsartikelen

Beroepsonderwijs Bedrijfsleven zoeken naar mogelijkheden om een verwacht tekort aan werkenden (29 000) in de voedingssector op te lossen. Benutten van mogelijkheden tot valorisatie.

- Optreden als initiator en subsidieverstrekker voor de vorming van centra gericht op samenwerking groen onderwijs-onderzoek-bedrijfsleven/maatschappelijke organisaties (onder meer Center for Biobased Economy en Center for Greenports). Versterken praktijkgericht onderzoek bij het HAO via groene-plus lectoraten aansluitend bij de agenda's van de topsectoren binnen groen. Implementatie sectorplan HAO 2011–2015 met doel actief in te spelen op maatschappelijke veranderingen, ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, stelselontwikkelingen hoger onderwijs en het topsectorenbeleid. De ontwikkel- en schakelrol van het HAO in de groene onderwijskolom versterken. Stimuleren internationale oriëntatie groene instellingen en samenwerking met bedrijfsleven. Sectororiëntatie en imagoverbetering om onder andere stedelijke en allochtone jongeren te interesseren voor de sector en groen onderwijs.
- Optreden als gangmaker en subsidieverstrekker voor algemeen onderwijsbeleid binnen het groen onderwijs. Implementatie Actieplannen kwaliteit VMBO-groen 2011–2013 en MBO. Het HAO en WU stimuleren actief in te spelen op de doelen van de strategische agenda hoger onderwijs, onderzoek en wetenschap. Speerpunten 1) studiecultuur, studiesucces en onderwijskwaliteit, 2) een meer geprofileerd en gedifferentieerd onderwijsaanbod, 3) onderzoek: meer profiel en meer impact, 4) bekostiging: belonen van kwaliteit en profiel.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Aandeel niet-westerse allochtonen in het groene onderwijs (VMBO, MBO, HBO, WO)	4,4%	2010	5,3%	7,0%	2015	DUO

Percentage niet westerse allochtonen per onderwijssector in 2010						
Schooltype	Economie	Techniek	Zorg en welzijn	Groen	Totaal	
VMBO	35,1	14,4	19,7	4,3	19,8	
MBO	25,8	11,2	15,6	2,4	18,4	
HBO	19,9	13,1	11,6	3,6	14,7	
WO	16,2	14,4	12,0	15,7	13,1	

Bron: OCW/CFI. Bij VMBO, MBO en HBO is er sprake van ondervertegenwoordiging als gevolg van niet aansluiten van beelden van het beroepsperspectief groen onderwijs op de over het algemeen meer stedelijke interesse van jonge allochtonen. Binnen het groen WO is het percentage niet-westerse allochtonen relatief hoog als gevolg van het grote aantal internationale studenten.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Aantal studenten uit ontwikkelingslanden opgeleid door het groene onderwijs	909	2010	927	955	2015	Duo

Er wordt uitgegaan van een groei van het aantal studenten uit ontwikkelingslanden met 1% per jaar.

Beleidsartikelen

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2012	Streef-waarde	Planning	Bron
Voortijdig schoolverlaten	4,4%	2010	4,3%	4,2%	2015	DUO

Het percentage vmbo 3–4 plus mbo leerlingen dat zonder startkwalificatie (minimaal mbo-2 niveau) het onderwijs verlaat, gemeten als percentage van het totaal aantal vmbo 3–4 plus mbo leerlingen.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2012	Streef-waarde	Planning	Bron
Doorstroom MBO-BOL-4 naar hoger onderwijs	39%	2009	40%	41%	2015	ROA

Percentages voortijdig schoolverlaten mbo (2010) en doorstroom MBO-BOL4 naar HBO (2009) per sector						
Schooltype	Economie	Techniek	Zorg en welzijn	Gedrag en maatschappij	Groen	
Voortijdig schoolverlaten	8,3	8,6	5,6		6,0	
Doorstroom MBO-BOL4 naar hoger onderwijs	57	48	36	54	39	

Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit

Het betreft subsidies waarvoor de verstrekking ingaande 2010 is uitbesteed aan het Bosschap. Het kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN) is gestart in 2006. Doel is het ontwikkelen van maatregelen om negatieve gevolgen van verdroging, vermessing en verzuring tegen te gaan. Het levert kennis op voor de implementatie van belangrijke beleidsitems zoals Natura 2000, realiseren van natuurterreinen en leefgebiedplannen. Samenwerking tussen onderzoekers, beheerders en beleid is de sleutel tot succes.

Educatie

Het betreft subsidies aan overheden die educatieactiviteiten organiseren. Natuur- en Milieueducatie (NME) is van oudsher een belangrijk kanaal om basiskennis over groen onder de aandacht te brengen. Het nieuwe NME-beleid omvat naast het ontwikkelen van liefde voor de natuur en zorg voor het milieu ook thema's als dierenwelzijn en voeding. EL&I voert NME samen met andere departementen en overheden uit en streeft naar verbreding om synergie te bewerkstelligen. Met provincies en gemeenten zijn meerjarige bestuurlijke afspraken gemaakt over doelen en financiering.

Voornaamste acties in 2012:

- Uitvoering van het jaarprogramma 2012 Natuur- en Milieueducatie/Leren voor Duurzame Ontwikkeling als overgangsjaar van lopende programma's 2008–2011, waarin aandacht is voor lokale/regionale arrangementen op gebied van biodiversiteit, voedsel, energie en water. Verder het ontwikkelen van een op ICT gebaseerde kennisinfrastructuur, het verbinden van Natuur- en milieueducatie/Leren voor Duurzame Ontwikkeling aan het groene kennisstelsel via GKC-programma's als Regionale Transitie en Groene Kennis voor Burgers en professionalisering van de sector. Het Ministerie van I&M draagt aan dit jaarprogramma € 1,5 mln bij vanuit haar rijksverantwoordelijkheid op het thema duurzaamheid.

Beleidsartikelen

- Ontwikkeling van een meerjarenvisie op Natuur- en Milieueducatie/ Leren voor Duurzame Ontwikkeling voor de periode ná 2012 en een uitvoeringsconvenant tussen Rijk, provincies, waterschappen, gemeenten en werkveld.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Mate van spreiding en beschikbaarheid van NME	45%	2009	60%	90%	2011–2015	NME-programma-bureau

Gemiddelde van de percentages locaties in Nederland waar NME-faciliteiten voor enerzijds kinderen (73%) en anderzijds volwassenen (18%) beschikbaar zijn.

Opdrachten

Kennisverspreidingsprojecten

Met de kennisverspreidingsprojecten zet de Minister van EL&I in op een betere ontsluiting van de ontwikkelde kennis voor gebruik door ondernemers en maatschappelijke groepen. Projecten richten zich op thema's als Jeugd en natuur, Zorglandbouw, Voeding en gezondheid, Mineralen en milieu en Dierenwelzijn. De netwerken kennen een koppeling naar onderwijsinstellingen zodat ook toekomstige beroepsgroepen vertrouwd raken met de nieuwste inzichten. Gezien de interactie met beleidsontwikkeling en/of -implementatie is de EL&I-betrokkenheid actief en initiërend.

18 Natuur en regio

Algemene doelstelling

Een concurrerende ruimtelijke economische structuur, een veelzijdige natuur en een wederzijdse versterking van ecologie en economie.

Een concurrerende economie met een veelzijdige natuur is van wezenlijk belang voor een duurzame samenleving, op korte en lange termijn. De economie is de motor van onze welvaart.

Natuur, de biodiversiteit¹ in het bijzonder, is de basis van onze primaire levensbehoeften: (drink)water, voedsel en zuurstof. Natuur heeft een grote economische waarde; het levert grondstoffen en ecosysteemdiensten en is een van de aspecten van het vestigingsklimaat voor (internationale) bedrijven. Een duurzame verbinding tussen economie en ecologie is essentieel om het niveau van welvaart en welzijn ook in de toekomst veilig te stellen.

De rijksoverheid werkt aan een versterking van de ruimtelijk-economische condities voor bedrijven.

Het Rijk wil samen met bedrijfsleven, kennisinstellingen en andere stakeholders sterktes uitbouwen gericht op een goede concurrentiepositie. Daarbij richt het beleid zich in het bijzonder op mainports, brainports, greenports en andere clusters gerelateerd aan topsectoren, waarin Nederland tot de wereldtop behoort alsmede de samenwerking daartussen. De uitgangspunten voor de versterking van de ruimtelijk-economische structuur zijn reeds neergelegd in de concept structuurvisie Infrastructuur en ruimte.

De biodiversiteit – de verscheidenheid aan planten, dieren en ecosystemen – staat in Nederland en mondiaal sterk onder de druk. De vitaliteit en het functioneren van natuurlijke systemen wordt bedreigd. De zorg voor de leefomgeving is een zaak van iedereen: overheden, ondernemers, burgers en bestuurders. Daarom wil het Rijk in haar beleid voor natuur en groen meer ruimte en ondersteuning bieden aan ondernemerschap en initiatieven van burgers en andere private partijen.

Het Rijk blijft ook na de voorgenomen decentralisatie verantwoordelijk voor internationale afspraken over het behoud van de (inter)nationale biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen. Dat gebeurt onder meer door het Europese netwerk van Natura2000-gebieden en de Ecologische Hoofdstructuur.

De in de Natuurbeschermingswet 1998 en de Flora- en faunawet geïmplementeerde Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn zijn hierbij belangrijke instrumenten.

Voor de uitvoering van het ruimtelijk-economisch beleid, de wederzijdse versterking van economie en ecologie, gebiedsgerichte projecten en programma's, gebiedsagenda's Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT) en het Deltaprogramma wordt ook de regionale functie van EL&I ingezet.

Rol en Verantwoordelijkheid

De Minister van EL&I is stelselverantwoordelijk voor het behoud en duurzaam gebruik van de (inter)nationale biodiversiteit, mede als natuurlijke hulpbron nationaal en internationaal en zekerstelling van natuur op lange termijn. Op grond daarvan is de Minister van EL&I verantwoordelijk voor het stellen van kaders voor de natuurkwaliteit van gebieden, voor soortbescherming en voor het faciliteren van gewenste ontwikkelingen; op het land, in de zee en ook overzees in Caribisch Nederland.

De Minister van EL&I is verantwoordelijk voor een gezonde economische structuur en daarbinnen het versterken van ports en clusters gerelateerd aan topsectoren. Daarvoor is het van belang om agenda's van verschil-

¹ Biodiversiteit: de verscheidenheid aan planten, dieren en ecosystemen

Beleidsartikelen

lende overheden te verbinden ten einde schaalvoordelen te benutten, overheidsinspanningen te versterken en versnippering tegen te gaan.

Consequenties Regeerakkoord «Vrijheid en verantwoordelijkheid»

De stappen die in het Regeerakkoord zijn aangekondigd voor de decentralisatie van het regionaal-economisch beleid zijn doorgevoerd. Over de decentralisatie van het natuurbeleid zijn rijk en provincies nog in gesprek. De instrumenten voor regionaal-economisch beleid zijn afgebouwd. De regeling «Pieken in de Delta» die liep van 2006 tot en met 2010 is niet verlengd. In het «Convenant bedrijventerreinen 2010/2020» tussen Rijk, IPO en VNG uit 2009 zijn de rijksmiddelen tot en met 2013 gedecentraliseerd naar provincies. Na 2013 zet het Rijk geen nieuwe middelen meer in voor herstructurering van bedrijventerreinen, waarmee de nationale doelstellingen komen te vervallen.

In het verlengde van de kerntaak voor regionaal economisch beleid op decentraal niveau worden hieraan gerelateerde lopende projecten in het kader van Nota Ruimte en Sterke regio's daar waar mogelijk gedecentraliseerd. Het rijk is voornemens de Greenportprojecten West Nederland en Venlo in 2012 te decentraliseren. De Nota Ruimte projecten Mooi en Vitaal Delfland, Nieuwe Hollandse Waterlinie, Veenweidegebieden en Haarlemmermeer worden gefaseerd gedecentraliseerd.

De Ecologische Hoofdstructuur wordt herijkt en opgenomen in het ruimtelijk beleid; het beheer en de afronding ervan wordt gedecentraliseerd naar de provincies. De rol van het Rijk beperkt zich voor de natuurkwaliteit van gebieden tot het stellen van kaders op grond van internationale en Europese verplichtingen en tot de strategische nationale ruimtelijke planning. EL&I is verantwoordelijk voor de samenhang van instrumenten, algemene nationale beleidskaders voor biodiversiteit en natuur, wet- en regelgeving, aansturing van uitvoerende diensten, de standpuntbepaling en verantwoording van Nederland in Europese en internationale context en onderzoek en kennisverspreiding voor deze activiteiten.

Outcome-indicator

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Streefwaarde	Planning	Bron
Stand van duurzame condities van alle in 1982 voorkomende soorten	106	2002	100	2020	(Basisrapporten) rode lijsten EL&I, CBS

Toelichting

De soorten indicator (peiljaar 1982; gebaseerd op het Bern-verdrag en het Biodiversiteitsverdrag), geeft via een indexcijfer het verloop aan van het aantal bedreigde soorten in ons land. Dat is het totaal aantal soorten dat op de officiële Nederlandse rode lijsten is aangemerkt als verdwenen, ernstig bedreigd, bedreigd, kwetsbaar of gevoelig. Hoe hoger het getal, hoe meer soorten zijn bedreigd. De streefwaarde is 100; dit betekent een verbetering ten opzichte van 1994–2002. De indicator is gebaseerd op een voorlopige selectie van rodelijstsoortgroepen. In dit begrotingsjaar worden de meetgegevens bijgewerkt om de actuele waarde te bepalen.

Kengetallen

Ruimtelijk-economische dynamiek en Nederlandse clusterontwikkeling		
Kengetal	2009–2010	Ambitie 2015
Niveau clusterontwikkeling	4.7	5
NL positie	19	15

Bron: *The World Competitiveness report 2010–2011, World Economic Forum*

Toelichting

Het beleid richt zich op het faciliteren van clusters om de concurrentiepositie te versterken. In internationale vergelijking is de mate van clusterontwikkeling (specialisatie en samenhang tussen bedrijven, kennisinstellingen, diensten, infrastructuur) in Nederland relatief hoog: 4.7 op een schaal van 1–7. Nederland bekleedt een 19^e positie wereldwijd. Van de Europese lidstaten is de clusterontwikkeling in Italië, Zweden en Finland het hoogst (respectievelijk 5.5, 5.1 en 5.1). Nederland bekleedt in deze vergelijking de zevende positie.

De beleidstheorie voor het beleidsonderwerp ecosysteemdiensten is in ontwikkeling. EL&I heeft de ambitie om voor de Begroting 2013 een indicator te ontwikkelen die de economische betekenis van natuur/biodiversiteit weergeeft voor maatschappelijke functies in de vorm van het aandeel van ecosysteemdiensten dat is opgenomen in het BBP. Daarbij wordt aangesloten bij initiatieven van onder andere OECD, Sarkozy en TEEB.

Budgettaire gevolgen van beleid

Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
VERPLICHTINGEN	753	638	409	451	497	372	384
UITGAVEN	1 029	1 211	838	741	526	384	340
<i>Programma-uitgaven</i>	<i>862</i>	<i>1 060</i>	<i>718</i>	<i>634</i>	<i>439</i>	<i>304</i>	<i>262</i>
18.1 Versterken mainports, brainports, greenports en andere clusters gerelateerd aan topsectoren	184	258	175	134	108	78	37
18.2 Wederzijds versterken van ecologie en economie	92	125	194	192	100	22	22
18.3 Behouden van de intern-/nationale biodiversiteit en versterken van onze natuur	85	82	69	58	47	53	61
18.4 Te decentraliseren	501	596	280	250	184	151	142
<i>Bijdragen baten-lastendiensten</i>	<i>167</i>	<i>150</i>	<i>121</i>	<i>107</i>	<i>87</i>	<i>80</i>	<i>78</i>
Dienst Landelijk Gebied	107	100	83	69	57	50	48
Dienst Regelingen	54	43	30	30	23	23	23
nVWA	6	7	7	7	7	7	7
ONTVANGSTEN	121	135	112	126	86	91	76
Landinrichtingsrente	40	42	42	42	42	42	42
Bijdragen van derden	43	54	30	32	0	0	0
EU-bijdragen	1	2	2	2	2	2	2
Jachtakten	1	1	1	1	1	1	1
Synergiegelden	17	18	16	13	0	0	0
Verkoop gronden	17	17	20	35	40	45	30
Overige	2	1	1	1	1	1	1

Beleidsartikelen

Budgettair belang fiscale maatregelen

Naast onderstaande regelingen neemt ook de Natuurschoonwet een belangrijke plaats in. Deze Nederlandse wet biedt aan eigenaars van landgoederen fiscale voordelen.

Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Vrijstelling landinrichting	1	1	1	1	1	1	1
Vrijstelling BBL	15	11	11	11	11	11	11
Vrijstelling cultuurgrond	91	91	93	95	97	99	101
Bosbouwvrijstelling	1	1	1	1	1	1	1
Vrijstelling vergoeding bos- en natuurbeheer	8	8	8	8	8	8	8
Vrijstelling bos- en natuurterreinen en landgoederen forfaitaire rendement	6	6	6	6	7	7	7
Vrijstelling natuurgrond	3	4	4	5	5	5	5

Budgetflexibiliteit

Met het oog op de aanstaande decentralisatie van het natuurbeleid zal een aantal huidige rijkstaken vervallen; zie hiervoor operationele doelstelling 18.4. Een deel van de middelen zal worden uitgefincierd. De stelselverantwoordelijkheid voor het natuurbeleid blijft bij de rijksoverheid.

De verantwoordelijkheid van het Rijk voor het binnen bereik brengen van internationale doelen voor biodiversiteit brengt onder andere een blijvende inzet op het terrein van monitoring met zich mee. Daarnaast is een programma in voorbereiding dat gericht is op het stimuleren van investeringen in natuur en biodiversiteit die tegelijkertijd bijdragen aan het vestigingsklimaat en de concurrentiepositie van Nederland. De Tweede Kamer zal nader worden geïnformeerd over de aanpak en de inzet van beschikbare middelen ten behoeve van de blijvende stelselverantwoordelijkheid.

Operationele doelstelling 18.1

- Circa 94% van de middelen op operationele doelstelling 18.1 is juridisch verplicht. Dit betreffen onder andere de middelen voor Bedrijventerreinen (€ 14,8 mln), Pieken in de Delta (€ 39,7 mln), sterke regio's (€ 18,1 mln), deel van cofinanciering EFRO & ETS (96% van € 41,2 mln) en deel van de Zuiderzeelijn (82% van € 18,3 mln).
- Van de € 5,5 mln voor de verschillende Regionale ontwikkelmaatschappijen is circa 74% bestuurlijk gebonden. Het restant is juridisch verplicht.

Operationele doelstelling 18.2

- Voor ca. 90% van de beschikbare middelen in operationele doelstelling 18.2 zijn bestuurlijke afspraken gemaakt (nationaal ruimtelijke opgaven (circa € 128 mln), nieuwe natuurwetgeving (circa € 2,2 mln) dan wel is het budget juridisch verplicht. Circa 10% van het budget is niet-juridisch verplicht noch bestuurlijk gebonden maar noodzakelijk voor uitfasering van bestaand, aflopend beleid en rijkstaken die voortvloeien uit de stelselverantwoordelijkheid voor natuur.

Operationele doelstelling 18.3

- Een groot deel van de middelen in operationele doelstelling 18.3 zijn bestuurlijk gebonden (60%); dit betreft doelen op het terrein van internationale (circa € 1,4 mln) en nationale biodiversiteit (circa € 37 mln) – waaronder de exploitatie van gronden in eigendom van Staatsbosbeheer – en mariene biodiversiteit (circa € 2 mln).
- Circa 35% van de middelen is juridisch verplicht; dit betreft onder andere € 2 mln voor nationale biodiversiteit, circa € 9 mln voor wet- en regelgeving en circa € 4,4 mln voor monitoring en rapportage.

Beleidsartikelen

- Ongeveer 5% van de middelen is «flexibel» doch noodzakelijk voor de opbouw van een monitoringssysteem voortkomend uit de decentralisatie-afspraken met de provincies.

Operationele doelstelling 18.1

Versterken van mainports, brainports, greenports en andere clusters gerelateerd aan topsectoren

Motivering

Een goed vestigingsklimaat is een belangrijke voorwaarde voor een concurrerende economie. Onderdeel van het vestigingsklimaat zijn ruimtelijk-economische condities voor bedrijven om zich te vestigen en te ontwikkelen. EL&I zet zich in voor het versterken van de ruimtelijk-economische hoofdstructuur en het gericht faciliteren van mainports, brainports, greenports en andere clusters, inclusief grensoverschrijdende. Het gaat daarbij om het gericht versterken van fysieke aspecten als infrastructuur, vestigingsruimte, waterveiligheid, woon- en leefklimaat, – die onder eerstverantwoordelijkheid van het Ministerie van I&M vallen – alsmede campussen (waaronder onderzoeksinfrastructuur) en niet fysieke aspecten als (grensoverschrijdende) samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen in een cluster gericht op innovatie, valorisatie en voldoende gekwalificeerd personeel. Daar wordt vorm aan gegeven door gezamenlijk met bedrijven, kennisinstellingen en andere overheden middellange termijnagenda's op te stellen zoals de Mainportvisie, de Amsterdambrief en de Brainport 2020-visie, door het verbinden van economisch beleid op regionaal, nationaal en internationaal niveau met name in relatie tot topsectoren en door het gericht versterken van clusters.

De Minister van EL&I is verantwoordelijk voor het versterken van ports en andere clusters gerelateerd aan topsectoren. Hiertoe kent EL&I eigen instrumenten en wordt er samengewerkt met andere departementen onder meer in het kader van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport en met andere overheden vanuit hun verantwoordelijkheid voor regionaal economisch beleid.

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
18.1 Versterken mainports, brainports, greenports en andere clusters gerelateerd aan topsectoren	183,7	257,9	174,8	133,5	108,0	78,3	37,1
<i>Clusters en ruimtelijke randvoorwaarden</i>							
Bedrijventerreinen	24,3	29,1	14,8	8,0	13,8	14,7	8,4
Zuiderzeelijn	1,4	5,1	18,3	17,7	17,7	5,1	15,2
Pieken In de Delta	68,9	49,0	39,7	41,9	17,7	6,0	0,0
Sterke regio's	10,0	40,7	15,1	13,1	4,5	3,2	1,1
Nota Ruimte	21,6	65,0	23,4	6,6	2,7	6,5	8,0
Andere gebiedsgerichte bijdragen	1,6	12,6	11,4	2,0	2,0	3,4	0,0
Bijdrage aan ROM's	7,8	7,4	5,5	3,7	1,9	1,5	0,0
Investeringen Ruimtelijke Kwaliteit	0,0	2,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Mooi Vitaal Delfland	14,7	4,3	5,3	3,3	7,3		
<i>Europese structuurfondsen</i>							
Cofinanciering EZ in EFRO	33,3	42,6	41,2	37,1	40,5	37,9	4,4

Clusters en ruimtelijke randvoorwaarden

Doel en beschrijving:

Het doel is mainports, brainports, greenports en andere clusters maximaal te faciliteren. Deze clusters staan in samenhang met de topsectoren; veel van de topsectoren zijn geografisch geconcentreerd. Bedrijven kunnen daar profiteren van gedeelde faciliteiten en samenwerking op korte afstand met andere bedrijven en kennisinstellingen.

Voornaamste acties in 2012:

- In 2012 zullen, op basis van de actieagenda's van de topsectoren, Rijk en decentrale overheden de clusters ondersteunen. De verantwoordelijkheid van decentrale overheden ligt bij hun kerntaak op het gebied van regionaal-economisch beleid. EL&I verbindt agenda's van regio's met die op nationaal en Europees niveau.
- Voor het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport maken Rijk en regio concrete afspraken over gebiedsprojecten om (ruimtelijke) knelpunten op het vlak van vestigingsklimaat op te lossen vanuit een integrale benadering.

Europese structuurfondsen

Doel en beschrijving:

De Europese Structuurfondsen hebben tot doel bij te dragen aan versterking van de economische structuur en de concurrentiekracht van clusters, onder meer door ondersteuning van innovatie en valorisatie en door samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen te stimuleren. EL&I is het coördinerend ministerie voor structuurfondsen (Europees Cohesiebeleid) en lidstaatverantwoordelijk voor het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Met het EFRO, publieke financiering van Rijk en decentrale overheden en private financiering, worden in Nederland in de periode 2007–2013 vier landsdelige en vier grensoverschrijdende programma's gefinancierd.

Voorbeelden structuurfondsprojecten

Topsectoren kennen verschillende geografische concentraties die ook met de structuurfondsprogramma's versterkt worden. Bijvoorbeeld in het programma Oost Nederland waar binnen *life sciences* UltraSence NMR is ondersteund: het ontwikkelen van ultragevoelige NMR-apparatuur voor het analyseren, detecteren en screenen van biomoleculen in lichaamsvloeistoffen en cellulaire assays. Deze technologie is op een groot aantal gebieden inzetbaar: vroegtijdige signalering van kanker, waterkwaliteitsanalyse of analyse van voedselopname en spijsvertering of afwijkingen hiervan (obesitas). Een ander voorbeeld op het vlak van HTSM is ondersteuning van het Thermoplastic Composites Research Centre, een initiatief van Boeing, Stork, TenCate en de Universiteit Twente. Dit is gericht op het opzetten van een kenniscluster, is marktgedreven met een aanzienlijke private inbreng en komt ook ten gunste van starters en bestaande MKB-ers.

Voornaamste acties in 2012:

- De nadruk in 2012 verschuift van ontwikkeling naar beheer en toezicht door de voorspoedige voortgang van de programma's. In 2012 zijn de inspanningen in het bijzonder gericht op de voorbereiding van de volgende programmeringsronde (vanaf 2014). De bijdrage aan de «Europa 2020 strategie» zal een belangrijke plaats innemen, met een

Beleidsartikelen

scherpe focus op een beperkt aantal thema's. In de uitwerking wordt aansluiting gezocht bij de agenda's op nationaal, provinciaal en stedelijk niveau.

Indicator

Nieuwe samenwerkingsverbanden tussen bedrijven en kennisinstellingen en grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden in kader van Europese structuurfondsen.

Indicator	Referentiewaarde	Peildatum	Raming 2012	Streefwaarde	Planning	Bron
Nieuwe samenwerkingsverbanden tussen bedrijven en kennisinstellingen	310 (cumulatief)	2010	67 (absoluut aantal)	469 (cumulatief)	2015	Jaarverslagen MA's D2-programma's
Grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden	207 (cumulatief)	2010	200 (absoluut aantal)	770 (cumulatief)	2015	Projectenlijst D3 programma's

Toelichting

De indicator «Nieuwe samenwerkingsverbanden tussen bedrijven en kennisinstellingen» heeft betrekking op de landsdelige structuurfondsprogramma's *Noord, Oost, Zuid* en *West*. Gemeten wordt het aantal samenwerkingsverbanden dat wordt geïnitieerd, gericht op valorisatie en kennisontwikkeling van de vier programma's tezamen.

De grensoverschrijdende programma's *Duitsland-Nederland, Euregio Maas-Rijn, Vlaanderen-Nederland* en *Twee Zeeën*, zijn gericht op initiatieven om over de landsgrens samen te werken. Ook hier is de indicator opgebouwd uit de resultaten van vier programma's.

Kennis

Strategische kennisontwikkeling en verspreiding van de resultaten ervan zijn van belang voor de beleidsontwikkeling voor ruimtelijk economische structuur en clusters. Bij de uitwerking wordt een relatie gelegd met de andere twee operationele doelstellingen en andere relevante beleidsartikelen. Voor een effectieve strategische kennisfunctie is gevraagde en ongevraagde inbreng van onafhankelijke instituten op het ruimtelijk economisch domein, zoals PBL, RLI, de CPB-kennisunit ruimtelijke economie, van belang. Het budget voor het benodigde onderzoek en kennisontwikkeling is ondergebracht bij beleidsartikel 13 (Een excellent ondernemingsklimaat).

Operationele doelstelling 18.2

Wederzijds versterken van ecologie en economie

Motivering

Het duurzaam verbinden van economie en natuur (in brede zin) is een van de hoofduitdagingen in het domein van natuur en regio. Zonder economie geen brood op de plank en zonder voldoende oog voor ecologie ondermijnen we een van de bronnen onder onze welvaart en veronachtzamen we ons eigen leefmilieu en vestigingsklimaat. Ook bij bedrijven groeit het besef dat een echt duurzame ontwikkeling de enige weg vooruit is die perspectief biedt op voortbestaan over 10 of 20 jaar. Steeds duidelijker wordt ook dat de grote opgaven van deze tijd, zoals voedselzekerheid, armoedebestrijding, energie, water, klimaat in ruimtelijke, economische en institutionele zin verbonden zijn met elkaar en met biodiversiteit. Juist op het snijvlak van economie en ecologie kan een dichtbevolkt en gecultiveerd land als Nederland excelleren. Ook neemt het inzicht toe dat biodiversiteit een substantiële economische betekenis heeft en dat een

gezonde Nederlandse economie alleen toekomst heeft als de daarvoor benodigde mondiale grondstoffen duurzaam worden benut en beheerd. Een lijn die wordt voortgezet: regelgeving zal worden aangepast, zodat ontwikkelingsmogelijkheden van bedrijven of activiteiten van mensen beter kunnen worden benut en hoge administratieve lasten kunnen worden vermeden. Natuurregelgeving (Natura2000, Nb-wet, Flora en Faunawet) zal daarop worden afgestemd. Het kabinet wil minder regels en minder lasten en een multifunctioneel gebruik van natuur mogelijk maken door «natuurondernemerschap» te stimuleren.

We zoeken naar toepassing van economische mores of prikkels op het natuurbeleid en stimuleren dat natuur in de kern van de economie en in het hart van mensen komt en daarmee dus automatisch een rol speelt bij afwegingen die in het economisch en maatschappelijk proces worden gemaakt. EL&I wil zich daarbij richten op koplopers en best practices.

In het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) wordt de achteruitgang van de biodiversiteit in N2000 gebieden teruggedrongen door de stikstofbelasting te verlagen en tegelijkertijd ervoor te zorgen dat de economische ontwikkeling in deze gebieden doorgang kan blijven vinden. Maar ook in het kader van de nationale ruimtelijke opgaven die dit kabinet zich stelt in: Amsterdam, Rotterdam, Eindhoven, Greenports, programma naar een Rijke Waddenzee en het Nationaal Deltaprogramma wordt vanuit EL&I ingezet op een duurzaam samengaan van economie en ecologie en het mogelijk maken van economische ontwikkelingen binnen de kaders van de natuurwetgeving. Van belang is ook verdere verduurzaming van bedrijfsprocessen binnen economische ketens. Het gaat hier om sectoren met een directe relatie met de natuur als kapitaal zoals de landbouw-, recreatie- en bouwsector.

Het kabinet wil de impact van Nederlandse bedrijven op internationale biodiversiteit verder terugdringen door innovaties uit te lokken, die via export kunnen bijdragen aan oplossingen elders in de wereld en tevens aan de concurrentiepositie en groei van de Nederlandse economie versterken met speciale aandacht voor de topsectoren. Daarnaast wil het kabinet de komende jaren inzetten op het creëren van markten voor de zogenoemde ecosysteemdiensten zoals CO₂ opslag, waterberging, recreatie en gezondheid die de natuur momenteel vaak nog gratis ter beschikking stelt aan de maatschappij.

Tenslotte wil het kabinet in samenwerking met bedrijfsleven, NGO's, burgers, consumenten en kennisinstellingen de versterking tussen economie en ecologie vormgeven. De rijksoverheid zal zich richten op het faciliteren van vernieuwende ontwikkelingen en initiatieven in de samenleving.

Beleidsartikelen

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
18.2 Wederzijds versterken van ecologie en economie	91,9	125,2	193,8	191,8	99,8	21,7	21,5
<i>Nationaal ruimtelijke opgaven</i>							
NURG/Maaswerken	5,2	0,7	3,2	8,0	9,5	9,5	9,5
Mainport Rotterdam	6,6	6,7	6,8	7,0	6,4	6,4	6,4
Waddenzee	0,0	1,5	1,0	1,0	1,0	0,0	0,0
Delta programma	0,0	0,7	0,7	0,5	0,5	0,0	0,0
Participatie beheersgebieden	4,0	2,5	3,0	7,0	0,0	0,0	0,0
Landschapsplanning	3,7	4,1	5,0	5,6	0,0	0,0	0,0
Grondgebonden Landbouw	0,0	0,0	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7
Regiekosten regionale functie	0,0	0,0	2,1	1,8	1,4	1,3	1,3
<i>Nationaal ruimtelijke opgaven FES</i>							
Westerschelde	12,1	5,1	43,7	45,0	6,0	0,0	0,0
Veenweidegebieden	19,7	24,7	27,6	30,9	31,2	0,0	0,0
Nieuwe Hollandse Waterlinie	4,0	9,7	12,8	7,1	1,8	0,0	0,0
Recreatie Haarlemmermeer	7,5	15,2	15,2	9,1	0,0	0,0	0,0
Waterkwaliteit	1,1	17,6	8,8	8,8	0,0	0,0	0,0
Synergiegelden water	16,8	18,0	16,1	12,7	0,0	0,0	0,0
<i>Programmatische Aanpak Stikstof</i>	0,0	5,1	39,5	39,5	37,4	0,0	0,0
<i>Nieuwe natuurwetgeving</i>							
MER	0,0	2,0	2,3	2,3	2,3	0,0	0,0
<i>Regelingen Natuur</i>	0,4	0,4	0,5	0,2	0,2	0,2	0,2
<i>Overig</i>	11,0	11,2	3,9	3,6	0,3	2,5	2,4

Toelichting

- Om de realisatie van internationale doelen voor biodiversiteit binnen bereik te houden is het programma Natuurlijk! Ondernemen in voorbereiding dat gericht is op het stimuleren van investeringen in natuur en biodiversiteit die tegelijkertijd bijdragen aan het vestigingsklimaat en de concurrentiepositie van Nederland. De Tweede Kamer zal nader worden geïnformeerd over de aanpak en de inzet van beschikbare middelen ten behoeve van de blijvende stelselverantwoordelijkheid.
- Het budget voor onderzoek en kennisontwikkeling voor het domein natuur is ondergebracht bij begrotingsartikel 16.

Instrumenten en activiteiten

Nationale ruimtelijke opgaven

Doel en beschrijving:

Het *Programma naar een Rijke Waddenzee* brengt complexe processen in beweging en initieert nieuwe projecten voor natuurherstel in combinatie met een duurzaam gebruik van de Waddenzee (onder andere mosseltransitie en duurzame garnalenvisserij). Binnen het *Nationaal Deltaprogramma* is EL&I verantwoordelijk voor de deelprogramma's Waddengebied en Zuidwestelijke Delta. De inzet is onder andere gericht op het benutten van natuur als oplossing van vraagstukken van waterveiligheid. Daarnaast is EL&I betrokken bij de projecten Nadere Uitwerking Rivierengebied en de Maaswerken; voor de komende jaren blijft EL&I betrokken bij de Nota Ruimte projecten Mooi en Vitaal Delfland, Nieuwe Hollandse Waterlinie, Veenweidegebieden en Haarlemmermeer. EL&I is voornemens deze projecten gefaseerd te decentraliseren. Voor Westerschelde is € 13

mIn extra beschikbaar gesteld ten behoeve van uitvoering van fase 1 en 2 van het alternatief natuurherstel Westerschelde.

Programmatische Aanpak Stikstof (PAS)

Doel en beschrijving:

Het programma richt zich op het maken van bindende afspraken tussen Rijk, provincies en gemeenten om het stikstofprobleem aan te pakken op verschillende niveaus (landelijk, provinciaal en per Natura 2000-gebied) en vanuit verschillende sectoren (landbouw, industrie, verkeer en vervoer). Daarbij moet de achteruitgang van de biodiversiteit worden gestopt, dus de stikstofbelasting teruggebracht, zonder de economische ontwikkeling in gevaar te brengen.

Voornaamste acties in 2012:

- In het kader van de PAS worden 3 instrumenten ontwikkeld waarmee kan worden bepaald hoeveel ruimte er is rondom N2000-gebieden om vergunningen te verlenen voor nieuwe economische activiteiten.

Indicator

Percentage van N2000-gebieden (die nu vanwege te hoge stikstof depositie geen economische ontwikkelingsruimte kennen), waar economische ontwikkelingsruimte wordt gecreëerd met behulp van PAS instrumentarium.

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Streefwaarde	Planning	Bron
% stikstofgevoelige N2000 gebieden waar PAS ontwikkelingsruimte creëert	0	2012	toename	2012	Aerius (PBL)

Toelichting

Met Aerius kan worden bepaald welke gebieden nu «op slot zitten», vanwege stikstofproblematiek. Deze gebieden vormen samen de populatie van gebieden (100%) waarvan het percentage wordt bepaald van gebieden die ontwikkelingsruimte krijgen via PAS. Deze indicator is nog in ontwikkeling. Verdere invulling volgt uit afspraken over de definitieve PAS in het najaar van 2011.

Nieuwe natuurwetgeving

Doel en beschrijving:

De natuurwetgeving wordt geïntegreerd, gemoderniseerd en vereenvoudigd ter voldoening aan de doelstellingen van het regeerakkoord (in 2013 in werking). Belangrijk onderdeel is het zoveel mogelijk opschonen van regelgeving, waardoor een reële vermindering van lastendruk voor ondernemers kan worden gerealiseerd. Tegelijkertijd wordt gezorgd voor een adequate implementatie van internationale verplichtingen op het vlak van natuur en wordt een bijdrage geleverd aan de totstandkoming en wijziging van internationaal rechtelijke kaders op het vlak van natuur ter realisatie van de doelstellingen van het regeerakkoord.

Voornaamste acties in 2012:

- Indiening wetsvoorstel Tweede Kamer

Indicator

Wijziging administratieve lasten natuurwetgeving (NB-wet, flora- en faunawet) in % ten opzichte van basisjaar 2010 (€ 2,046 mIn =100)

Beleidsartikelen

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2012	Streef-waarde	Planning	Bron
Vermindering Administratieve lasten (in %) door vereenvoudiging natuurwetgeving	100	2010	Nvt	75	2013	Conform de systematiek van Actal

Toelichting

Administratieve lasten zijn de kosten voor het bedrijfsleven om te voldoen aan informatieverplichtingen voortvloeiend uit wet- en regelgeving van de overheid. De indicator geeft de administratieve lasten weer van regelgeving voor natuur, specifiek NB-wet en Flora- en Faunawet in euro's per jaar (berekend met een standaard kostenmodel). Door de nieuwe natuurwetgeving zullen de administratieve lasten afnemen.

De reductie van administratieve lasten zal worden gerealiseerd als de wet natuur samen met de uitvoeringsregelgeving in 2013 in werking treedt. Er wordt gestreefd naar een reductie van 25% ten opzichte van het basisjaar 2010; dit komt neer op een reductie van € 511 500 in 2013.

Natuurlijk! Ondernemen

Het Programma «Natuurlijk! Ondernemen» is in voorbereiding. De Tweede Kamer zal nader worden geïnformeerd over de aanpak en de inzet van beschikbare middelen ten behoeve van dit onderdeel van de blijvende stelselverantwoordelijkheid.

Dit innovatieprogramma richt zich op het stimuleren van renderende investeringen in natuur en biodiversiteit die tegelijk bijdragen aan het vestigingsklimaat en de concurrentiepositie van Nederland. Bestaande voorbeelden laten zien dat dergelijke investeringen kunnen renderen door kostenreductie, opbrengsten uit nieuwe producten en diensten en – op wat langere termijn – sterkere concurrentiepositie. Het type investeringen is divers: van verduurzaming van bedrijfsprocessen op een wijze die het beslag op natuurlijke hulpbronnen, natuur en biodiversiteit verminderen, tot fysieke investeringen in natuur op een bedrijfsterrein om de aantrekkelijkheid voor kenniswerkers te vergroten.

In samenwerking met het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en andere overheden wil het kabinet een impuls geven aan vernieuwende «dubbeldoel» initiatieven door de kansen en belemmeringen voor navolging in kaart te brengen. Het kabinet wil daarbij nauw aansluiten en voortbouwen op bestaande initiatieven en netwerken, bijvoorbeeld rondom de topsectorenagenda's, de recente intentieverklaring tussen IUCN en VNO/NCW over bedrijfsleven en biodiversiteit, het netwerk rond het Initiatief Duurzame Handel en het Interdepartementale programma Biobased Economy of tde Nederlandse uitwerking van het VN-rapport *The Economics of Ecosystems and Biodiversity* (TEEB) en het Interdepartementale Programma Biobased Economy. De TEEB studie kent economische waarde toe aan biodiversiteit en laat de impact en afhankelijkheden hiervan zien voor het bedrijfsleven.

In lijn met de werkwijze bij de green deals kan de bijdrage vanuit het rijk bij het aanjagen van deze initiatieven, naast het wijzen op de generieke ondernemers- en innovatiefaciliteiten, bestaan uit:

- Creëren van experimenteerruimte.
- Ondersteunen en exposeren van inspirerende icoonprojecten.
- Wegnemen van onnodige (wettelijke) belemmeringen.

Beleidsartikelen

- Waar nodig stimulerende wet- en regelgeving voorstellen, bijvoorbeeld om innovaties en marktwerking voor ecosysteemdiensten mogelijk te maken.
- Kennisontwikkeling en -verspreiding.

Voornaamste acties in 2012:

Daadwerkelijke start van het innovatieprogramma met een aantal activiteiten, waaronder:

- Uitwerking van een green deal voor ondersteuning van icoonproject per topsector, door inzet van netwerken, kennis, procesgeld en communicatiemiddelen.
- Uitwerking van een green deal voor ondersteuning van icoonprojecten in rijksprioritaire gebieden (main- en brainports) en het Deltaprogramma.
- Uitvoeren van *Impact Assessments* voor inzicht in de afhankelijkheid van natuurlijke hulpbronnen, natuur en biodiversiteit door de topsectoren.
- Kennisuitwisseling van best practices, door middel van een conferentie met gerenommeerde sprekers, ambtelijke uitwisselingsprogramma's en gebruik van sociale netwerken.
- Haalbaarheidsonderzoek naar kansen voor marktwerking voor ecosysteemdiensten in Nederland.

De activiteiten in het kader van het programma in 2012 zullen mede afhangen van de (implementatie van) de kabinetsreactie op «TEEB voor Nederland» en het advies van de Task Force Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen (eind 2011).

Indicator:

Voor operationele doelstelling 18.2 – het wederzijds versterken van ecologie en economie – zijn twee nieuwe beleidsindicatoren in ontwikkeling; de een gericht op het aantal ondersteunde icoonprojecten, de ander op het aantal groene handelsmissies. Deze indicatoren zullen worden opgenomen in de begroting 2013.

Toelichting

Het innovatieprogramma «Natuurlijk! Ondernemen» zal in 2012 worden gestart. In 2013 zal over de voortgang worden gerapporteerd.

Overige instrumenten

- Met het fiscale instrumentarium zoals de faciliteiten voor groen lenen en de Natuurschoonwet (zie paragraaf fiscaal onder de algemene doelstelling) worden private investeringen in natuur en landschap gestimuleerd.
- Met de inzet op het gebruik van restmateriaal van natuur en landschap (biomassa) en het concept van energielandschappen wordt bijgedragen aan de vergroening van de Nederlandse energievoorziening (*green deal*).
- Van belang is ook het stimuleren van verdere verduurzaming van sectoren en handelsketens, onder andere van sectoren die een directe relatie of afhankelijkheid hebben van de natuur als hulpbron, zoals de landbouw-, recreatie- en bouwsector. Bedrijven kunnen hun concurrentiekracht en winstgevendheid vergroten en tegelijkertijd een positieve rol spelen bij het terugdringen van de druk op ecosystemen wereldwijd. Op die manier wordt de duurzame beschikbaarheid van hulpbronnen veiliggesteld, zonder economische, ecologische en sociale risico's. Het Rijk kan deze verduurzaming stimuleren, onder andere door het sluiten van kringlopen.

- Met de inzet van de Rijksadviseur voor het landschap worden overheden en bedrijven gefaciliteerd om in het ontwerp van gebouwen en gebieden economie en ecologie te verbinden.

Operationele doelstelling 18.3

Behouden van de inter-/nationale biodiversiteit en versterken van onze natuur

Motivering

Biodiversiteit vormt de ruggesgraat van onze natuur. Maar natuur is meer. In natuur komen mens en biodiversiteit samen, om van te genieten en te ontspannen. Natuurlijke elementen zijn voor een belangrijk deel bepalend voor de identiteit van een gebied.

De biodiversiteit – de verscheidenheid aan planten, dieren en ecosystemen – staat in Nederland en mondiaal sterk onder druk. De vitaliteit en het functioneren van natuurlijke systemen worden bedreigd. En daarmee ook de basis voor vele natuurlijke hulpbronnen die noodzakelijk zijn voor onze primaire levensbehoeften (voedsel, drinkwater, brandstof) en welvaart, welzijn en economie (geneesmiddelen, papier, kleding, toerisme). Behoud van de biodiversiteit is nodig om de verscheidenheid aan leven en onze eigen toekomst te beschermen. Daartoe zijn EU – en internationale afspraken gemaakt die leidend zijn voor dit Kabinet. Het gaat daarbij ondermeer om het aanwijzen van gebieden, op land en op zee, waar natuur de belangrijkste functie is en die dienen als schatkamer van de biodiversiteit. En aanvullend daarop het nemen van maatregelen, gericht op de bescherming van kwetsbare soorten waarvoor Nederland een specifieke (internationale) verantwoordelijkheid heeft, inclusief maatregelen om invasieve soorten te weren.

Sinds 10 oktober 2010 is Nederland (EL&I) eindverantwoordelijk voor het behoud van de biodiversiteit en de versterking van de natuur in Caribisch Nederland (Bonaire, St Eustatius en Saba). De Nederlandse biodiversiteit is hiermee weliswaar enorm toegenomen met 10 000 soorten maar deze biodiversiteit is ook kwetsbaar en vraagt bescherming.

In Nederland wonen, werken en recreëren veel mensen op een klein oppervlak. De Nederlandse natuur moet daarom toegankelijk en veerkrachtig zijn, moet tegen een stootje kunnen. Ook klimatologische veranderingen vereisen een sterke en dynamische natuur. Dat vereist tevens aandacht voor milieuoedities (bodem, water, lucht) waarbinnen natuur zich duurzaam en klimaatbestendig kan ontwikkelen. Het is belangrijk dat de Nederlandse natuur wordt versterkt door de nadruk te leggen op toegankelijke natuurgebieden die weinig beheer vergen, waar mensen optimaal van kunnen genieten en die geïntegreerd zijn met het omringende (agrarische) cultuurlandschap. Nederlanders moeten ervaren dat het hun natuur is.

De opgave voor biodiversiteit en natuur is groot en betreft een publiek belang waar iedereen baat bij heeft. Het vergt de gezamenlijke inzet van de bewoners, ondernemers en alle overheidslagen van Nederland en waarbij goed rekening wordt gehouden met elkaars belangen. Dat wil de overheid ook bevorderen door het stimuleren van private financiële arrangementen gericht op beheer en ontwikkeling van natuur/ biodiversiteit. Tenslotte draagt ook onderzoek en communicatie bij aan de uitwerking, de wetenschappelijke onderbouwing en evaluatie en betrokkenheid bij natuur- en biodiversiteitsbeleid.

Beleidsartikelen

Prestatie-indicator bij operationele doelstelling

Indicator	Referentie-waarde	Peildatum	Raming 2012	Streef-waarde	Planning	Bron
Aantal definitief aangewezen Natura 2000 gebieden	34	2010	161	166	2013	EL&I
Aantal definitief vastgestelde EL&I-beheerplannen	0	2010	25	41	2013	EL&I
Monitoringsrapportages voor EU en internationale verdragsorganisaties	100	2010	100	100	2013	EL&I

Toelichting

- Nederland heeft 166 N2000 gebieden aangemeld bij de Europese Commissie in het kader van de VHR-richtlijnen. De gebieden dienen door EL&I definitief te worden aangewezen.
- Voor elk N2000 gebied dient een beheerplan te worden vastgesteld. EL&I is zelf verantwoordelijk voor het vaststellen van 41 beheerplannen.
- In het kader van de VHR richtlijnen en internationale biodiversiteitsverdragen dient Nederland als lidstaat/verdragspartij (inclusief Caribisch Nederland) jaarlijks of twee-jaarlijks te rapporteren. De referentiewaarde hiervoor is in ontwikkeling.

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
18.3 Behouden van de internationale/nationale biodiversiteit en versterken van onze natuur	84,9	82,0	68,7	58,4	47,0	52,6	61,3
<i>Internationale Biodiversiteit</i>							
Internationaal Biodiversiteitsbeleid	0,0	0,6	0,5	4,8	6,9	7,9	7,9
Programma Biodiversiteit	2,0	0,0	1,2	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Nationale Biodiversiteit</i>							
Invasieve soorten	0,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Caribisch Nederland	0,0	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Beheer Kroondomeinen	0,5	0,4	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Burgereducatie	1,9	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
SBB, beheer buiten EHS	12,1	11,9	11,5	11,4	0,0	0,0	0,0
SBB/Publieksvoorlichting en organisatiekosten	24,6	24,7	24,8	24,6	24,6	24,6	24,6
<i>Mariene Biodiversiteit</i>							
Kaderrichtlijn Mariene strategie/Noordzee	1,0	2,0	2,0	1,5	1,0	1,0	1,0
<i>Wet- en regelgeving</i>							
Natura 2000	6,7	10,5	9,2	1,7	1,0	5,6	5,6
CITES + IBG	0,8	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
<i>Monitoring en rapportage</i>							
Monitoring (Internationaal, Netwerk ecologische monitoring, monitoringssysteem Rijk en Provincies)	7,0	7,6	5,7	5,9	3,9	3,9	3,9
Gegevensautoriteit Natuur	9,0	5,1	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0
BTW-compensatie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	8,6
Regelingen Natuur	9,0	7,1	5,3	3,2	1,5	1,5	1,5
Overig	10,2	7,7	1,7	0,3	3,1	3,1	3,1

Toelichting

Met het oog op de aanstaande decentralisatie van het natuurbeleid zullen een aantal huidige rijkstaken vervallen; zie hiervoor operationele

doelstelling 18.4. Een deel van de middelen zal worden uitgefincierd. De stelselverantwoordelijkheid voor het natuurbeleid blijft bij de rijksoverheid.

De verantwoordelijkheid van het rijk voor de internationale doelen voor biodiversiteit brengt onder andere een blijvende inzet op het terrein van monitoring met zich mee.

Instrumenten en activiteiten

Om de biodiversiteit te behouden en onze natuur te versterken, zetten we in op een aantal activiteiten (zoals monitoring, R&D, verduurzaming van internationale handelsketens) dat voortkomt uit Europese en internationale afspraken, zoals de aanbevelingen van de CoP10 van de *Convention of Biodiversity*, en de Europese Biodiversiteitstrategie. Dit doet het ministerie van EL&I niet alleen. De provincies spelen als gevolg van de door dit Kabinet doorgevoerde decentralisatie een belangrijke rol in de uitvoering van het natuurbeleid. Ook andere ministeries, zoals I&M, BuZa, OCW en Defensie dragen bij aan de biodiversiteitsdoelen. Het ministerie van EL&I concentreert zich op de volgende vijf clusters van instrumenten en activiteiten.

Internationale biodiversiteit

Doel en beschrijving:

Internationale afspraken zijn nodig om de nationale en internationale biodiversiteit veilig te stellen. Immers soorten houden zich niet aan landsgrenzen en Nederlandse economische activiteiten kunnen een impact hebben op de biodiversiteit elders en vice versa. Nederland is actief betrokken geweest bij de totstandkoming van verschillende internationale afspraken op het gebied van biodiversiteit, natuur en landschap. Internationale verdragen zoals het verdrag van Bern (1979¹) en het Biodiversiteitsverdrag (CBD, 1992²), hebben ondermeer geleid tot Europese regelgeving (zie VHR/Natura2000) en EU doelstellingen. Op het gebied van wetlands neemt Nederland met zijn waterrijke gebieden in Noord-Europa een unieke positie in. In het kader het UNESCO Werelderfgoedverdrag is de Waddenzee als natuurlijk erfgoed aangewezen en wil Nederland het koraalrif bij Saba voordragen als nieuw werelderfgoed. In aanvulling is er voor Caribisch Nederland een aantal specifieke internationale verdragen van toepassing: Cartagena conventie en het protocol voor Specially Protected Areas and Wildlife (SPAW) en de Inter American Convention for the Protection and Conservation of Seaturtles. Het Beleidsprogramma Biodiversiteit 2008–2011 wordt geëvalueerd. De Tweede Kamer wordt nader geïnformeerd over eventuele voortzetting van dit programma en de inzet van beschikbare middelen.

Voornaamste acties in 2012:

- Actieve betrokkenheid blijft belangrijk voor een mondiaal opererend land als Nederland. Voor de bijeenkomsten in 2012 in het kader van Rio+20 bijeenkomst (Rio de Janeiro) en een *Conference of Parties* van *Convention on Biological Diversity* (CBD), zal EL&I bijdragen aan de door het Ministerie van Buitenlandse Zaken gecoördineerde Nederlandse inbreng en politieke besluitvorming.
- Tevens wordt met de ministeries van Buitenlandse Zaken en I&M gewerkt aan bilaterale afspraken en convenanten om de internationale houtketen verder te verduurzamen.
- Verder zal worden gewerkt aan de implementatie van de 20 aanbevelingen van de COP10 van het Biodiversiteitsverdrag.

¹ Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats

² Convention on Biological Diversity

Nationale (EU) biodiversiteit (waaronder N2000, Staatsbosbeheer, soortbescherming, invasieve exoten).

Doel en beschrijving:

Het Natura 2000 beleid vormt het hart van het Europese en nationale gebiedenbeleid voor natuur. De aanwijzing van Natura 2000 gebieden is een taak van EL&I. De beheerplannen worden opgesteld onder verantwoordelijkheid van EL&I, I&M, Defensie en provincies. In het kader van de decentralisatie zal de verantwoordelijkheid voor de beheerplannen verschuiven naar de provincies. I&M en Defensie blijven zelf verantwoordelijk voor de uitvoering van hun beheerplannen.

In het operationeel doel 18.2 (wederzijds versterken van ecologie en economie) wordt nader ingegaan op de mogelijkheden van economische ontwikkelingen in en om de gebieden door middel van de Programmatische Aanpak Stikstof.

Staatsbosbeheer beheert een groot aantal gebieden die onderdeel uitmaken van de EHS en Natura 2000. Tevens draagt SBB zorg voor de toegankelijkheid van die gebieden voor recreatief medegebruik en voorlichting en educatie over natuur en biodiversiteit. SBB is een zelfstandig bestuursorgaan en valt onder de ministeriële verantwoordelijkheid van EL&I. Het budget voor het beheer van de SBB-gebieden wordt gedecentraliseerd. Het budget voor de eigenaarslasten blijft op de rijksbegroting.

In internationaal en Europees verband wordt meer en meer aandacht gevraagd voor de tijdige signalering en bestrijding van invasieve exoten vanwege de risico's voor biodiversiteit, economie en volksgezondheid.

Voornaamste acties in 2012:

- In 2012 zal vooral verder invulling worden gegeven aan de decentralisatie van het natuurbeleid en de herijkte EHS.
- Ten aanzien van Natura 2000 staat het aanwijzen van gebieden en vaststellen van beheerplannen centraal.
- In 2012 zullen in Europa de onderhandelingen over financiering van biodiversiteit en Natura 2000 worden gevoerd in het kader van de EU-biodiversiteitsstrategie. LIFE+ is een instrument dat door de Europese Commissie wordt ingezet; in 2012 zijn de inspanningen gericht op het vervolg van het programma na 2014.

Mariene biodiversiteit

Doel en beschrijving:

Voor twee terreinen houdt het rijk een eigen verantwoordelijkheid. Het betreft hier de verantwoordelijkheid voor de beleidskaders én uitvoering van mariene biodiversiteit en de biodiversiteit in Caribisch Nederland. De mariene biodiversiteit heeft ondermeer betrekking op soortbeschermende maatregelen in de Noordzee (de Exclusieve Economische Zone) en de implementatie van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie. EL&I heeft voor Caribisch Nederland (incl EEZ) een natuurbeleidsplan opgesteld. Het beleid richt zich op bescherming van kwetsbare soorten en gebieden (koraalriffen), afspraken met landen in de regio en de balans tussen biodiversiteit, recreatief gebruik en toerisme.

Voornaamste acties in 2012:

- In 2012 zal de nadruk liggen op de implementatie van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie. Ook ecologisch onderzoek naar de neveneffecten van windenergie op zee krijgt voorrang.

Beleidsartikelen

- Voor Caribisch Nederland ligt de nadruk op de implementatie van het natuurbeleidsplan en de bescherming van de Sababank.

Wet- en regelgeving (waaronder CITES en de nieuwe wet Natuur)

Doel en beschrijving:

- *Internationaal:* Het CITES-verdrag reguleert de internationale handel in bedreigde soorten en draagt daarmee bij aan het behoud van de biodiversiteit en verduurzaming van de handel. Toezicht op naleving van dit verdrag vindt plaats door samenwerking van de diensten DR, nVWA, KLPD, OM en douane. Dit is van toepassing voor zowel Nederland als Caribisch Nederland.
- *EU regelgeving:* Internationale afspraken en verdragen voor het behoud van biodiversiteit hebben geleid tot twee belangrijke Europese richtlijnen de Vogel- en Habitatrichtlijn. Deze richtlijnen zijn in de Flora- en faunawet en de Natuurbeschermingswet geïmplementeerd. In Europees verband wordt ook gewerkt aan regelgeving om de opmars van invasieve exoten een halt toe te roepen. Verder is de implementatie van de Kaderrichtlijn Water en Kaderrichtlijn Mariene Strategie van belang. De uitwerking van deze kaderrichtlijnen heeft ook een belangrijk positief effect op de mariene biodiversiteit.
- *Nationale natuurwetgeving:* In nationale natuurwetgeving zijn Europese richtlijnen geïmplementeerd en is de verantwoordelijkheidsverdeling tussen de verschillende overheidsorganen (zoals Rijk, provincies) voor natuur vastgelegd. Het streven is er op gericht om in 2012 het wetsvoorstel natuur bij de Tweede Kamer in de dienen. Hierin zal de Flora- en Faunawet, de Natuurbeschermingswet en de Boswet zijn geïntegreerd. Voor Caribisch Nederland geldt de Wet grondslagen natuurbeheer en bescherming BES (2010). Deze wet voorziet in de implementatie van internationale verdragen en regelt de verantwoordelijkheidsverdeling tussen Rijk en de openbare lichamen Bonaire, St Eustatius en Saba.

Voornaamste acties in 2012:

- In het Regeerakkoord staat dat de illegale handel in exotische dieren effectiever zal worden bestreden. In het kader van CITES zal hier meer aandacht aan worden besteed.
- Verder is de integratie van natuurwetgeving van belang. In 2012 is de parlementaire behandeling van de nieuwe geïntegreerde wet gepland.
- Ook is het de verwachting dat in EU-verband wordt gewerkt aan nieuwe regelgeving voor invasieve exoten.

Monitoring en rapportage (waaronder het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM)).

Doel en beschrijving:

Monitoring is noodzakelijk om de voortgang van de doelrealisatie te volgen en het beleid te wijzigen indien die realisatie afwijkt van de planning. De Nederlandse rijksoverheid is het aanspreekpunt voor Europese Commissie voor de monitoring en rapportage over Europese verplichtingen op het gebied van natuur en biodiversiteit. Ook in het kader van internationale verdragen (zoals de CBD) vinden rapportages plaats.

Voornaamste acties in 2012:

- Als onderdeel van de decentralisatie van het natuurbeleid worden bestuurlijke afspraken voorbereid en geïmplementeerd over rapporta-

ges en monitoring. Dit zowel in het kader van EU-afspraken als het verantwoordt aan de Tweede Kamer.

Operationele doelstelling 18.4

Motivering

Te decentraliseren

Rijk en provincies spreken momenteel over een nieuw bestuursakkoord om invulling te geven aan de in het regeerakkoord voorgenomen herijking van de EHS en verdere decentralisatie van het natuurbeleid. De afronding van de thans geldende ILG bestuursovereenkomst en afrekening op basis van gerealiseerde prestaties maken daar onderdeel van uit. Verplichtingen aangegaan na 20 oktober 2010 zijn niet van financiering verzekerd (TK, 30 825, nr. 61).

Op het ILG is in de periode tot en met 2013 een bezuiniging in het regeerakkoord opgenomen van € 600 mln. Deze is middels de Nota van Wijzigingen (TK, 32 500 XIV, nr. 10) in de begrotingsstaten van het voormalig Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit verwerkt.

Om de bevoorschotting niet boven de verminderde budgettaire ruimte op de begroting te laten uitkomen, zal de wettelijke betalingstermijn van het ILG overeenkomstig artikel 8 lid 3 van de WILG met drie jaar worden verlengd. Deze aanpassing wordt reeds in 2011 geëffectueerd. In de tabel «financieel overzicht instrumentarium» zijn de voorgenomen te decentraliseren middelen per 1 januari 2012 weergegeven. In de gewijzigde WILG zal de voorgenomen bezuiniging zijn geëffectueerd.

Het gevolg van het verlengen van de betalingstermijn is dat er voldoende financiële ruimte is in de jaren tot en met 2013 voor bevoorschotting. Voor de jaren 2014–2016 betekent het dat, als gevolg van de verlenging van de betalingstermijn, er geen middelen voor lopende verplichtingen in deze jaren gereserveerd zijn. Afronding van het ILG in het nieuwe bestuursakkoord en de wetwijziging zullen er toe moeten leiden dat deze middelen niet meer nodig zijn voor bevoorschotting en dus weer beschikbaar komen.

Financieel overzicht instrumentarium							
Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
18.4 Te decentraliseren	500,9	596,3	279,9	249,7	184,0	150,8	141,8
waarvan ILG	396,5	493,2	200,2	167,0	106,8	77,7	69,1
waarvan niet ILG	104,4	103,1	79,7	82,7	77,2	73,1	72,7

2.3. De niet-beleidsartikelen

40 Apparaat

Apparaat van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie

Op dit artikel staan alle personele en materiële uitgaven en ontvangsten van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) exclusief de baten-lastendiensten. Het omvat de verplichtingen en uitgaven voor het personeel en materieel voor het kerndepartement (Directoraten-Generaal en stafdirecties)¹ en de buitendiensten². Conform de nieuwe richtlijn Verantwoord Begroten, worden deze verplichtingen en uitgaven op het centrale apparaatsartikel gepresenteerd. Met ingang van 2013 zal een nadere uitsplitsing van de personele en materiële uitgaven worden gegeven.

Rol en Verantwoordelijkheid

De Minister van EL&I is verantwoordelijk voor de rechtmatigheid en doelmatigheid van de uitgaven op dit artikel.

Tabel 1 Budgettaire gevolgen: verplichtingen, uitgaven en ontvangsten							
Artikel 40: Apparaat (in € mln)	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Verplichtingen (totaal)	484	443	465	446	409	381	378
Uitgaven (totaal)	484	451	448	425	399	373	368
Personeel kerndepartement	245	231	259	254	237	220	216
Materieel kerndepartement	157	148	122	106	103	95	95
Personeel buitendiensten	57	52	48	45	41	40	39
Materieel buitendiensten	25	20	20	19	18	18	18
Ontvangsten (totaal)	28	16	16	15	15	15	15
Ontvangsten kerndepartement	22	7	9	9	9	9	9
Ontvangsten buitendiensten	6	9	7	6	6	6	6

Toelichting

Personeel en Materieel kerndepartement en buitendiensten

Personeel Kerndepartement kerndepartement en buitendiensten

Betreft alle personeelsuitgaven voor het kerndepartement en de buitendiensten. Conform de Rijksbegrotingsvoorschriften, onderdeel Verantwoord Begroten in een Compacte Rijksdienst, worden met ingang van de begroting 2012 ook de personele budgetten van de Directoraten-Generaal op dit apparaatsartikel opgenomen. Deze posten zijn tot op heden op de betreffende beleidsartikelen vermeld. Dit geldt ook voor de diensten NMa, CA, CPB, SodM en PIANOo van EL&I.

Materieel Kerndepartement kerndepartement en buitendiensten

Dit betreft de materiële uitgaven van de ondersteunende processen. Dit omvat onder andere huisvesting, opleidingen, communicatie, ICT en dergelijke. ICT bevat zowel de uitgaven voor projecten als structurele uitgaven (onderhoud, licenties en vervanging). Ook zijn de bijdragen aan Shared Service Organisaties aan onder andere P-direkt, de RGD en DICTU hierbij inbegrepen.

¹ Betreft de Directoraten-Generaal ETM, B&I, IB, Agro en N&R en de stafdirecties DBV, AD, WJZ, FEZ, DC, BBR en AEP.

² Betreft het CPB, de NMa, de Consumentenautoriteit, SodM en PIANOo.

Totaal overzicht Apparaatsuitgaven en -kosten EL&I

EL&I is verantwoordelijk voor zes baten-lastendiensten: Agentschap NL, Agentschap Telecom, de Nieuwe Voedsel en Waren Autoriteit (nVWA), Dienst Landelijk Gebied (DLG), Dienst Regelingen (DR) en Dienst ICT

Niet-beleidsartikelen

Uitvoering (DICTU). In lijn met de richtlijn Verantwoord Begroten van Financiën, staan in de onderstaande tabel de totale apparaatskosten (de personele- en materiële kosten) van de baten-lastendiensten weergegeven. In de betreffende baten-lastendienstparagrafen worden deze apparaatskosten, als onderdeel van de totale begrotingen van deze diensten, nader toegelicht en uitgesplitst.

De onderstaande tabel geeft de totale apparaatsuitgaven voor EL&I weer. Hierbij zijn de apparaatsuitgaven voor het kernministerie en de buitendiensten alsmede de apparaatskosten van de baten-lastendiensten en de ZBO's en RWT's¹ (voor zover deze (gedeeltelijk) via de Rijksbegroting gefinancierd worden) weergegeven.

Tabel 2 Totaaloverzicht apparaatsuitgaven en -kosten van EL&I-organisatie (in € mln)							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Totaal apparaat EL&I							
1. Departement							
– Kerndepartement (beleid + staf)	402	379	380	361	340	315	312
<i>Buitendiensten:</i>							
– Centraal Planbureau (CPB)	15	14	13	13	12	12	12
– Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa)	50	44	41	39	36	35	35
– Consumentenautoriteit (CA)	7	7	7	6	5	4	4
– Staatstoezicht op de Mijnen (SodM)	6	6	6	6	5	5	5
– PIANOo (exclusief Programma)	5	2	1	1	1	1	1
2. Baten-lastendiensten							
– Agentschap NL	275,8	263,1	243,6	227,5	200,9	190,8	190,0
– Agentschap Telecom	28,4	29,5	29,6	29,4	28,8	28,5	28,5
– nVWA	279,8	226,6	216,2	202,3	190,9	187,1	186,3
– Dienst Landelijk Gebied	127,2	119,8	106,3	93,8	83,3	77,9	77,7
– Dienst Regelingen	159,7	112,9	123,0	115,8	107,2	104,3	104,2
– DICTU	113,8	89,5	101,7	101,3	99,8	99,2	99,2
3. ZBO's en RWT's¹							
– Centraal Bureau voor de Statistiek		183,5					
– Stichting COVA			2,2				
– VSL ² incl. Verispect ³	14,7						
– Raad voor de Accreditatie		10,1					
– Onafhankelijke Post en Telecommunicatie Autoriteit (OPTA)		16,5					
– Raad van Bestuur Nederlandse Mededingingsautoriteit			0,5				
– TNO			180,4				
– SBB (Staatsbosbeheer)		69,4					
– Raad voor de Plantenrassen	0,9						
– CTB (College Toelating Gewasbeschermingsmiddelen)	9						
– Faunafonds			7,9				

¹ In de tabel zijn de personele en materiële apparaatskosten van de baten-lastendiensten, ZBO's en RWT's vermeld. Echter deze apparaatskosten worden niet alleen door EL&I gefinancierd, maar ook door andere opdrachtgevende ministeries en derden. In de betreffende baten-lastendienst paragrafen en de bijlage ZBO's en RWT's wordt dit nader toegelicht. Conform de begroting van OCW zijn de onderwijsinstellingen niet meegenomen (AOC's, HAS en WU).

Niet-beleidsartikelen

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
– Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO)	265,0						

¹ Van de ZBO's en RWT's staan in deze tabel, cf richtlijn Verantwoord Begroten, waar mogelijk de totale begrote apparaatskosten/-uitgaven 2012 vermeld (ongeacht de mate waarin dit uit de Rijksbegroting wordt gefinancierd). Indien voor een organisatie de vastgestelde begrotingsgegevens nog niet beschikbaar zijn, zijn de vastgestelde begrotingscijfers 2011 weergegeven. Indien die niet beschikbaar zijn, zijn de cijfers op basis van de vastgestelde jaarrekeningen 2010 weergegeven.

² Voorheen: NMI Van Swinden Laboratorium.

³ Vastgestelde gegevens uit jaarverslag 2009. Begrotingscijfers 2012 nog niet beschikbaar.

De cijfers in bovenstaande tabel van de baten-lastendiensten en de ZBO's en RWT's zijn niet te consolideren met de cijfers van het moederdepartement, omdat de cijfers niet vergelijkbaar zijn (kosten versus uitgaven) en omdat de betreffende organisaties ook bijdragen van andere opdrachtgevende ministeries en derden ontvangen.

Taakstelling uit hoofde van Regeerakkoord 2012–2015

Apparaattaakstelling

De omvang van de apparaattaakstelling bedraagt voor 2012 € 44 mln en loopt op naar € 288 mln in 2015 en € 332 mln in 2018. De taakstelling bestaat uit een generieke korting van vier keer 1,5% en uit een additionele korting die zowel voormalig EZ als voormalig LNV is opgelegd voor 17%, respectievelijk 10%. Deze additionele kortingen hangen samen met de beleidsexpensiveringen (met name ombuigingen natuur en de subsidies) en verschuivingen in verantwoordelijkheden (met name decentralisatie natuur- en ruimtelijk economisch beleid) op het terrein van EL&I.

Tevens is op de begrotingen van zowel voormalig EZ als voormalig LNV nog een taakstelling Versobering bedrijfsvoering Rijksdienst (uit kabinet Balkenende IV) in te vullen op de apparaatbudgetten, oplopende naar € 15 mln structureel vanaf 2015.

Tot slot dienen departementen, conform kabinetsafpraak, de kosten die gemaakt worden om de apparaattaakstelling te realiseren, zelf op te vangen door extra om te buigen op de apparaatuitgaven. De oploop van de taakstelling naar de € 288 mln in 2015 is verhoogd als gevolg van deze kosten («omstelkosten»).

Gezien de omvang van de apparaattaakstelling is de taakstelling specifiek en gericht ingevuld in lijn met het Regeerakkoord. Op basis van een aantal redeneerlijnen (zie «Invulling») is gekomen tot een specifiek invulling van de apparaattaakstelling. Omgerekend betekent dit een formatieve krimp die oploopt naar 2015 van in totaal circa 2 300 fte aan ambtelijk personeel op de directies en diensten van het Ministerie van EL&I. De uit deze redeneerlijnen voortvloeiende krimpopgave wordt budgettair taakstellend opgelegd aan directies, diensten, ZBO's, RWT's en productschappen.

Invulling

De taakstelling is op basis van onderstaande redeneerlijnen ingevuld:

- In het Regeerakkoord wordt omgebogen op de «beleidsuitgaven voor natuur» en op «subsidies voor innovatie en ondernemerschap». Tevens vindt er «decentralisatie en taakwijziging plaats op natuur en regionaal/ruimtelijk economisch beleid naar provincies en gemeenten». Dit leidt tot kleinere beleidsdirecties (opdrachtgevers) en uitvoerende diensten (DLG, AgNL, nVWA, DR).
- Een verkleining van de omvang van beleid en uitvoering (primaire proces) leidt tot een verkleining van de staf (secundaire proces).

Niet-beleidsartikelen

- Door de fusie van EZ en LNV is een besparing mogelijk op de apparaatsuitgaven van alle stafdirecties en waar mogelijk bij beleidsdirecties, door het wegnemen van dubbeling in werkzaamheden.
- Door samenwerking tussen Dienst Regelingen (DR) en Agentschap NL (AgNL) kunnen besparingen gerealiseerd worden.
- Een deel van de taakstelling wordt belegd bij ZBO's, RWT's en productschappen. Aan deze organisaties wordt een apparaattaakstelling van 16% (voorheen LNV) en 23% (voorheen EZ) opgelegd. Het betreft de grote ZBO's, zoals CBS, OPTA, Staatsbosbeheer en een aantal kleine ZBO's. Dit geldt ook voor RWT's en andere organisaties die voor EL&I werkzaam zijn en daartoe vanuit EL&I bijdragen ontvangen, zoals de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO) en productschappen.
- Het samenvoegen van toezichthouders (onder andere NMa, CA en OPTA) en de voorgestane intensivering in samenwerking tussen Rijksinspecties (onder andere nVWA) leidt tot besparingen op de apparaatuitgaven.
- Binnen de Rijksoverheid is de norm voor externe inhuur rechtstreeks verbonden met de omvang van het ministerie. Verkleining van de omvang leidt ook tot een reductie externe inhuur.
- Het deel van de totale EL&I-taakstelling dat niet specifiek kan worden ingevuld, wordt ingevuld door aan alle directies en diensten EL&I een minimum taakstelling van 10% op te leggen.

Onderdeel van kabinetsprogramma Compacte Rijksdienst vormt het project 15 «Toezicht niet-financiële markten». Hieraan is een taakstelling van € 7,4 mln gekoppeld, als onderdeel van de taakstelling EL&I. Voor de overige projecten zijn bij de invulling van de taakstelling EL&I vooralsnog geen concrete besparingen ingeboekt. Er wordt echter wel vanuit gegaan dat de besparingen te zijner tijd ondersteunend zullen zijn aan de invulling van de specifieke EL&I apparaattaakstelling.

Budgettaire verwerking van de taakstelling

Op basis van hierboven toegelichte redeneerlijnen is de apparaattaakstelling EL&I ingevuld. Dit leidt tot de onderstaande verdeling en oloploop van de taakstelling over DG's, stafdirecties en diensten (beleid, staf en uitvoering) en ZBO's, RWT's en overige organisaties die voor EL&I werkzaam zijn en daartoe (gedeeltelijk) bijdragen ontvangen.

Tabel 3 Invulling apparaattaakstelling EL&I (in € mln)							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Totaal Beleid en staf	8,9	21,2	41,9	50,7	53,2	55,7	58,4
Totaal Uitvoering	27,5	69,2	139,5	166,8	175,1	183,4	192,2
Totaal ZBO's, RWT's, overig	11,7	27,8	55,1	64,8	68,0	71,2	74,6
Waarvan:							
CBS	6,7	16,0	31,7	37,3	39,1	40,9	42,9
SBB	1,5	3,5	6,9	8,1	8,5	8,9	9,3
DLO	2,9	6,8	13,5	15,9	16,7	17,5	18,3
Produktschappen	0,3	0,6	1,3	1,5	1,6	1,6	1,7
OPTA	0,1	0,3	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9
NMi	0,2	0,4	0,8	0,9	0,9	1,0	1,0
Raad voor de Plantenrassen	0,03	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2
College Toelating Bestrijdingsmiddelen	0,02	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Faunafonds	0,01	0,03	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Apparaat (materiële kosten)	1,0	2,5	4,9	5,8	6,1	6,4	6,7
Totaal krimptaakstelling	49,1	120,7	241,4	288,1	302,4	316,7	331,9

Niet-beleidsartikelen

Opgemerkt wordt dat op termijn nog wordt bezien of er aanleiding is om voor de jaren 2016–2018 zonnig af te wijken van de nu gepresenteerde verdeling over dienstonderdelen.

De totale krimpogave voor EL&I uit bovengenoemde tabel, strekt enerzijds tot invulling van de apparaattaakstelling uit het Regeerakkoord Rutte-Verhagen (inclusief de bij Miljoenennota 2011 opgelegde taakstelling van 1,5%) en de eerder opgelegde taakstelling Versobering bedrijfsvoering Rijksdienst en anderzijds tot dekking van de te maken omstelkosten voor het realiseren van de taakstellingen.

Tabel 4 Apparaatsuitgaven kerndepartement onderverdeeld naar beleid (in € mln)

	2012 (P&M totaal)	Beleidsartikel(en) waarop het DG werkzaam is
1. Kerndepartement¹		
– DG ETM	18,6	11 en 14
– DG O&I	19,4	12 en 13
– DG IB	12,0	15
– DG Agro	25,4	16 en 17
– DG N&R	20,2	18
TOTAAL	95,6	

¹ Alleen voor DG Agro (€ 2,3 mln) en DG N&R (€ 0,3 mln) bestaan aparte artikelonderdelen en zijn ook de materiële kosten opgenomen. Voor de andere dg's is dit niet het geval. Hun materiële kosten worden verantwoord op het onderdeel materieel kernministerie.

41 Nominaal en Onvoorzien

Dit niet-beleidsartikel bevat de posten prijsbijstelling, loonbijstelling en onvoorzien.

Bedragen x € 1 mln	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
VERPLICHTINGEN		- 5,7	- 8,8	- 8,8	- 8,8	- 8,8	- 8,8
UITGAVEN		- 5,7	- 8,8	- 8,8	- 8,8	- 8,8	- 8,8
Prijsbijstelling		- 0,1	- 9,0	- 9,0	- 9,0	- 9,0	- 9,0
Loonbijstelling		0,1					
Onvoorzien		0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Nog te verdelen posten		- 5,9					
ONTVANGSTEN							

Prijsbijstelling

Bij Voorjaarsnota 2011 is abusievelijk te veel prijsbijstelling tranche 2011 aan departementen toegedeeld. Voor EL&I betreft dit een reeks van € 9 mln structureel vanaf 2012.

Dit leidt tot een navenant tekort op de operationele doelstelling «prijsbijstelling» van dit artikel. Dit tekort zal in beginsel in mindering worden gebracht op toekomstige prijsbijstelling (tranche 2012).

Hierover zal besluitvorming plaatsvinden bij Voorjaarsnota 2012.

3. DE BATEN-LASTEN DIENSTEN

Dienst ICT Uitvoering (DICTU)

Profiel

De Dienst ICT Uitvoering (DICTU) wordt binnen het Ministerie van EL&I verantwoordelijk voor het leveren van ICT services en ondersteuning aan alle onderdelen van het ministerie. Daarnaast levert de DICTU ondersteuning aan enkele aan het ministerie aanverwante PBO's en ZBO's. De missie van DICTU luidt: «De Dienst ICT Uitvoering draagt bij aan het succes van EL&I door te zorgen voor betrouwbare, gestandaardiseerde en kostenefficiënte ICT services die de bedrijfsprocessen van EL&I optimaal ondersteunen».

DICTU levert aan haar opdrachtgevers de volgende ICT services:

- Applicatiebeheer en ontwikkeling;
- Inrichting en beheer van werkplekken;
- Beheer van de technische infrastructuur.

Bij het opstellen van de begroting 2012 en verder zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Taakstelling kabinet Rutte-Verhagen: de efficiëncytaakstelling DICTU is verwerkt in de begroting.
- Er liggen plannen om het beheer en onderhoud van de departementsbrede ICT eind 2011 onder te brengen bij DICTU. Ook ligt er een opgave om de ICT-systemen van voormalig EZ en LNV te integreren, zoals het financieel systeem en de ICT-werkplekfaciliteiten. Dit alles heeft impact op het werkpakket DICTU. Het budgettair effect van deze ontwikkelingen kon nog niet worden meegenomen in deze begroting.

Baten-lastendiensten

Begroting van baten en lasten

Bedragen x € 1 000							
	2010 slotwet	2011 begroting ¹	2012	2013	2014	2015	2016
Baten							
Opbrengst moederdepartement	122 372	99 276	110 920	110 485	108 985	108 385	108 385
Opbrengst overige departementen	281	812	376	376	376	376	376
Opbrengst derden	4 817	0	0	0	0	0	0
Rentebaten	451	0	0	0	0	0	0
Bijzondere baten	0	0	0	0	0	0	0
Totaal baten	127 921	100 088	111 296	110 861	109 361	108 761	108 761
Lasten							
Apparaatskosten							
– Ambtelijk personeel	20 439	18 150	17 997	17 997	17 997	17 997	17 997
– Overig personeel	45 156	21 391	26 062	26 093	24 593	23 993	23 993
– Diensten derden	18 649	34 767	38 123	38 123	38 123	38 123	38 123
– Exploitatiekosten	21 611	6 341	9 940	9 474	9 474	9 474	9 474
– Kosten bijzondere dienstverlening	4 216	5 075	6 135	6 135	6 135	6 135	6 135
– Huisvesting	3 719	3 806	3 451	3 451	3 451	3 451	3 451
Rentelasten regulier	1 120	945	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000
Afschrijvingskosten							
– materieel	4 661	3 268	3 146	3 146	3 146	3 146	3 146
– immaterieel	4 607	6 162	5 442	5 442	5 442	5 442	5 442
Overige kosten							
– dotaties voorzieningen	2 246	0	0	0	0	0	0
– bijzondere lasten	1 592	0	0	0	0	0	0
Totaal lasten	128 016	99 905	111 296	110 861	109 361	108 761	108 761
Saldo van baten en lasten	95 –	183	0	0	0	0	0

¹ Conform voorschrift is hier de vastgestelde begroting 2011 opgenomen. In het najaar 2010 heeft het moederdepartement voor € 120 miljoen opdracht aan DICTU verstrekt. Dit betekent o.a. dat meer inzet van (extern) personeel nodig is. De werkelijke opdracht 2011 is de referentie voor de toelichting.

Baten

Opbrengst moederdepartement

DICTU levert ICT gerelateerde diensten aan de EL&I organisatie. Deze diensten variëren van hardware ten behoeve van de werkplek tot projectleiding voor een ontwikkelingstraject

De verdeling per productgroep wordt in onderstaande tabel weergegeven.

Bedragen (in € 1 000)							
	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
Applicatieservices	54 497	53 274	57 235	56 800	55 300	54 700	54 700
Werkplek services	21 793	19 191	21 792	21 792	21 792	21 792	21 792
Infra	24 696	17 142	20 946	20 946	20 946	20 946	20 946
Bijzondere dienstverlening	26 935	10 481	11 323	11 323	11 323	11 323	11 323
TOTAAL	127 921	100 088	111 296	110 861	109 361	108 761	108 761

Opbrengsten worden gegenereerd door de producten en/of uren die DICTU levert te vermenigvuldigen met de vigerende tarieven of worden op basis van fixed price afgegeven. In de paragraaf prestaties zijn de begrote aantallen producten en/of uren vermeld. Naast opbrengsten voor standaard dienstverlening biedt DICTU ook specifieke diensten aan onder de noemer «Bijzondere dienstverlening». Dit betreft onder andere specifieke inhuur of hardware.

Baten-lastendiensten

De taakstelling kabinet Rutte-Verhagen heeft zijn weerslag in afname van de omzet applicatieservices in de jaren vanaf 2012–2015.

Lasten

Ambtelijk Personeel en Overig personeel

DICTU zal op haar weg naar een regie-organisatie, een steeds groter deel van haar dienstverlening outsourcen. Door dit alles zal het personeelsbestand van DICTU verder gaan krimpen. Gezien het omvangrijke aandeel van het extern personeel in het huidige personeelsbestand zal deze krimp met name worden gerealiseerd door gericht te sturen op uitstroom van extern personeel.

Ambtelijk Personeel en Overig personeel							
	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
Gem. loonsom (x € 1 000)	73	76	80	80	80	80	80
Interne fte (gemiddeld)	284	239	225	225	225	225	225
Gem. loonsom (x € 1 000)	155	132	144	144	144	144	144
Extern fte (gemiddeld)	292	162	184	181	170	166	166

De taakstelling kabinet Rutte-Verhagen heeft zijn weerslag in de afbouw van het aantal externe FTE's in de jaren 2012–2015.

Exploitatiekosten

De post exploitatiekosten bestaat voornamelijk uit onderhoudscontracten ten behoeve van infrabeheercomponenten. Er heeft een herschikking plaatsgevonden van zowel overig personeel als exploitatiekosten naar diensten derden.

Huisvestingskosten

De huisvestingskosten van DICTU bestaan uit:

- huurkosten hoofdkantoor Den Haag;
- huurkosten rekencentrum Assen.

Rentelasten

De rentelasten hebben betrekking op de financiering van de vaste activa door middel van leningen en de financiering van het werkkapitaal door middel van de rekening courant.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten worden begroot op € 8,6 mln, onderverdeeld in € 5,4 mln voor immateriële vaste activa en € 3,2 mln voor materiële vaste activa. De afschrijvingen vinden lineair plaats en zijn gebaseerd op de historische aanschafwaarde. Afschrijvingstermijnen variëren tussen de 4 en 5 jaar afhankelijk van de activa categorie.

Kasstroombegroting

Bedragen in € 1 000							
	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
1. Rekening-courant RHB op 1 januari	4 863	1 119	0	0	0	0	0
2a. Saldo van baten en lasten	- 95	183	0	0	0	0	0
2b. Gecorrigeerd voor afschrijvingen	9 268	9 430	8 588	8 588	8 588	8 588	8 588
2c. Bijzondere waardeverminderingen	1 592	3 000					
2d. Gecorrigeerd voor mutaties in het werkkapitaal	- 3 180	- 4 069					
2. Totaal operationele kasstroom	7 585	8 544	8 588	8 588	8 588	8 588	8 588
3a. Totaal investeringen (-/-)	- 10 304	- 10 000	- 8 588	- 8 588	- 8 588	- 8 588	- 8 588
3b. Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	0	0	0	0	0	0	0
3. Totaal investerings-kasstroom	- 10 304	- 10 000	- 8 588	- 8 588	- 8 588	- 8 588	- 8 588
4a. Uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	0	0	0	0	0	0
4b. Storting door moederdepartement (+)	0	0	0	0	0	0	0
4c. Aflossing op leningen (-/-)	- 10 455	- 9 663	- 8 588	- 8 588	- 8 588	- 8 588	- 8 588
4d. Beroep op leenfaciliteit (+)	9 430	10 000	8 588	8 588	8 588	8 588	8 588
4. Totaal financierings-kasstroom	- 1 025	337	0	0	0	0	0
5. Rekening-courant RHB op 31 december	1 119	0	0	0	0	0	0

Het kasstroombegroting geeft een analyse van de liquiditeitsontwikkeling.

Operationele kasstroom

De operationele kasstroom bestaat uit het geraamde saldo van baten en lasten, gecorrigeerd voor afschrijvingen en mutaties in de voorzieningen.

Investeringskasstroom

De voor 2012 geraamde investeringen (€ 8,6 mln) hebben voornamelijk betrekking op verbetering en onderhoud van de departementsbrede infrastuctuur.

Financieringskasstroom

De financieringskasstroom is geraamd op 0. De aflossingen op de leningen zijn gelijk aan de nieuwe leningen als ook het afschrijvingsniveau.

Overzicht Prestatie- en kwaliteitsindicatoren

Prestatie-indicatoren

Omschrijving	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
Generieke deel							
1. Kostprijzen per product (groep)							
a. Basistarief werkplek (gemiddeld per stuk x €)	2 225	2 200	2 337	2 337	2 337	2 337	2 337
b. Aantal werkplekken 1)	9 500	9 000	9 325	9 325	9 325	9 325	9 325
c. Infrastructuur (x € 1 000)	23 844	17 142	20 884	20 418	20 418	20 418	20 418
d. Productieve uren applicatiebeheer en ontw.	n b	254 000	190 500	180 500	165 000	158 000	158 000
d. Totaal Productieve uren	54 000	n b	654 000	644 000	630 000	623 000	623 000
2. Tarieven/uur							
a. Senior medewerker (Ontwikkeling)	132	133	133	133	133	133	133
b. Medior medew. (bouw)	107	108	108	108	108	108	108
c. Junior medew. (Test en Beheer)	97	98	98	98	98	98	98
3. Omzet per prod.groep (pxq)							
A. Werkplekservices	21 793	19 191	21 792	21 792	21 792	21 792	21 792
B. Infrastructuur	23 844	17 142	20 884	20 418	20 418	20 418	20 418
C. Applicatieservices incl. outsourcing	17 396	20 255	21 680	21 680	21 680	21 680	21 680
D. Ontwikkeling incl. detachering	36 423	33 019	35 555	35 120	33 620	33 020	33 020
E. Overige omzet incl. directe doorbelastingen en vanaf 2010 incl. WPO Migratie. 2)	27 613	10 481	11 323	11 323	11 323	11 323	11 323
Totaal	127 921	100 088	111 296	110 861	109 361	108 761	108 761
4. gem. bezetting FTE-totaal (excl. externe inhuur) 3)	284	239	225	225	225	225	225
5. Saldo baten en lasten (%)	-/- 0,1 %	0,02 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %

Toelichting

- 1) De stijging in 2012 komt voort uit een veranderde definitie; van fysieke locaties naar aantal accounts.
- 2) De overige omzet loopt in 2012 sterk terug, doordat in 2011 nog sprake is van een incidentele bijdrage vanuit het moederdepartement ten behoeve van de outsourcing kantoorautomatisering oud LNV-diensten.
- 3) De taakstelling kabinet Rutte-Verhagen gaat DICTU realiseren door minder gebruik te maken van externe inhuur.

Kwaliteitsindicatoren

In onderstaande tabel is het overzicht van de kwaliteitsindicatoren opgenomen.

Omschrijving	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
6. Kwaliteitsindicatoren							
A. Beschikbaarheid			98%	98%	98%	98%	98%
B. Betrouwbaarheid			85%	85%	85%	85%	85%

Toelichting

Beschikbaarheid

Bij de opdrachtverlening zijn met de verschillende opdrachtgevers van DICTU afspraken gemaakt over het beschikbaarheidsniveau. Het beschikbaarheidspercentage is het percentage van de tijd dat een applicatie voor de klant benaderbaar is.

Baten-lastendiensten

Betrouwbaarheid

Het streven is dat 85% van de meldingen door de gebruikers binnen de geldende normtijden worden opgelost. Hoewel 100% afhandeling binnen de normtijd het ideaal is, blijkt dit in praktijk niet haalbaar. Wel gaat DICTU de komende jaren werken aan het verder verbeteren van de betrouwbaarheid (>85%).

Dienst Regelingen (DR)

Profiel

Dienst Regelingen (DR) is uitvoerder van met name landbouw- en natuurregelingen. Het moederdepartement EL&I is de belangrijkste opdrachtgever van DR. Daarnaast streeft DR er actief naar om met haar expertise op het gebied van de uitvoering van «Europese regelingen» en als facilitair bedrijf bij crises, ook andere (overheids)opdrachten te verwerven. DR wil daarbij partner zijn voor opdrachtgevers vanuit een transparante en zakelijke verhouding. De opdrachten van DR betreffen met name:

- De uitvoering van EU-regelingen, verordeningen en verplichtingen;
- Identificatie en Registratie van dieren, percelen en bedrijven;
- Vergunningen en ontheffingen;
- Subsidieregelingen en financieringsregelingen;
- Het plattelandsontwikkelingsbeleid;
- Het mestbeleid;
- De crisisbestrijding.

Eenzijds gaat het om het uitvoeren van subsidieregelingen (bijvoorbeeld de Bedrijfstoeslagregeling), waarbij de subsidieverkrijger «direct voordeel» heeft bij de uitvoering. Anderzijds betreft het de uitvoering van «regulerende regelingen» (bijvoorbeeld in het mestbeleid, dat gericht is op het bereiken van milieudoelstellingen). Doelgroepen zijn met name agrarische ondernemers, maar ook natuurbeschermingsorganisaties.

Begroting van baten en lasten

Bedragen in € 1 000							
	2010 slotwet	2011 begroting ¹	2012	2013	2014	2015	2016
Baten							
Opbrengst moederdepartement	160 111	107 690	111 771	106 382	96 309	94 401	94 356
Opbrengst overige departementen	2 307	5 300	3 798	3 623	3 329	3 224	3 224
Opbrengst derden	17 088	16 000	19 882	19 882	19 882	19 882	19 882
Rentebaten	40	200	50	50	50	50	50
Bijzondere baten	0	0	0	0	0	0	0
Totaal baten	179 546	129 190	135 501	129 937	119 570	117 557	117 512
Lasten							
Apparaatskosten							
– personele kosten	95 291	65 803	65 449	59 838	53 075	50 792	50 715
– materiële kosten	64 364	47 087	57 535	55 947	54 079	53 521	53 502
Rentelasten	1 669	1 000	562	491	490	466	285
Afschrijvingskosten							
– materieel	415	600	492	602	626	528	510
– immaterieel	16 994	14 700	11 463	13 059	11 300	12 250	12 500
Overige kosten							
– dotaties voorzieningen	0	0	0	0	0	0	0
– bijzondere lasten	0	0	0	0	0	0	0
Totaal lasten	178 733	129 190	135 501	129 937	119 570	117 557	117 512
Saldo van baten en lasten	813	0	0	0	0	0	0

¹ Conform voorschrift is hier de vastgestelde begroting 2011 opgenomen. In het najaar 2010 is door het moederdepartement voor € 140 mln opdracht verleend aan Dienst Regelingen. De bijdrage-artikelen Dienst Regelingen zijn in de loop van 2011 in overeenstemming gebracht met de verleende opdracht.

Baten-lastendiensten

Baten

Opbrengst moederdepartement

De opbrengst moederdepartement is gebaseerd op het beschikbaar budget voor de uitvoering. De feitelijke bijdrage zal afhangen van de opdracht die EL&I in het najaar 2011 verstrekt aan DR.

De drie grootste clusters van regelingen die DR in opdracht van het moederdepartement uitvoert zijn het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), het Nieuw Mestbeleid (NMB) en het Programma Beheer. In de paragraaf over de doelmatigheid DR worden de uitvoeringskosten hiervan nader toegelicht.

Opbrengst overige departementen

De opbrengst overige departementen heeft betrekking op de uitvoering van regelingen in opdracht van onder meer de ministeries van BZK en SZW.

Opbrengst derden

De opbrengst derden betreft de heffingen, leges, registratievergoedingen en andere bijdragen voor uitvoeringskosten van DR alsmede de opdrachten die worden uitgevoerd voor lagere overheden.

Bedragen in € 1 000							
	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
Leges I&R	7 532	7 120	7 300	7 054	7 981	7 551	7 551
Overige opbrengsten	9 556	8 880	12 582	12 828	11 901	12 331	12 331
Totaal Opbrengst derden	17 088	16 000	19 882	19 882	19 882	19 882	19 882

Rentebaten

Gelet op de huidige en verwachte rentepercentages voor deposito's en de beperkte overtollige liquiditeiten zullen de rentebaten beperkt blijven tot € 50 000.

Lasten

Personele kosten

Bij de berekening van de personele kosten 2012 is uitgegaan van 986 fte aan ambtelijk personeel en een beperkte flexibele schil (uitzendkrachten). De mate waarin DR een beroep doet op uitzendkrachten is afhankelijk van opdracht die DR jaarlijks verstrekt krijgt.

De gemiddelde loonkosten per fte bedragen voor 2012 € 62 170 voor ambtelijk personeel en € 72 470 voor niet-ambtelijk personeel (uitzendkrachten).

Materiële kosten

Belangrijkste kostenposten binnen de post materiële kosten zijn kosten die rechtstreeks verband houden met de uitvoering van regelingen (25%), huisvesting (15%) en automatisering (50%). De post automatisering betreft het beheer en onderhoud aan bestaande ICT en werkplekkosten.

Baten-lastendiensten

Rentelasten

De rentelasten, ad € 0,6 mln, vloeien voort uit het beroep op de leenfaciliteit bij het Ministerie van Financiën voor de financiering van investeringen in vaste activa.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten worden begroot op € 12 mln, onderverdeeld in € 11,5 mln voor immateriële vaste activa en € 0,5 mln voor materiële vaste activa. Verbouwingen, kantoorinventaris, (kantoor)machines en installaties vallen onder de materiële vaste activa. De immateriële vaste activa betreffen met name de ICT-systemen die voor de uitvoering van regelingen benodigd zijn.

De afschrijvingen vinden lineair plaats en zijn gebaseerd op de historische aanschafwaarde.

Voor de toekomstige afschrijvingskosten is aangesloten op de investeringen zoals deze bij de aanvraag leenfaciliteit is aangegeven.

Kasstroomoverzicht

Bedragen in € 1 000							
	2010 slotwet	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Rekening-courant RHB op 1 januari + stand depositorekeningen	23 181	15 726	16 712	14 682	16 375	17 871	16 094
2. Totaal operationele kasstroom	25 044	15 300	11 955	13 661	11 926	12 778	12 829
3a. Totaal investeringen (-/-)	- 17 581	- 6 500	- 12 500	- 11 500	- 9 500	- 7 500	- 7 500
3b. Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	2 743	0	0	0	0	0	0
3. Totaal investeringskasstroom	- 14 838	- 6 500	- 12 500	- 11 500	- 9 500	- 7 500	- 7 500
4a. Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	0	0	0	0	0	0
4b. Eenmalige storting door moederdepartement (+)	0	0	0	0	0	0	0
4c. Aflossingen op leningen (-/-)	- 17 661	- 14 314	- 9 985	- 8 968	- 5 930	- 7 055	- 5 484
4d. Beroep op leenfaciliteit (+)	0	6 500	8 500	8 500	5 000	0	0
4e. Eenmalige uitkering aan vergunninghouders (-/-)	0						
4. Totaal financieringskasstroom	- 17 661	- 7 814	- 1 485	- 468	- 930	- 7 055	- 5 484
5. Rekening-courant RHB op 31 december + stand depositorekeningen	15 726	16 712	14 682	16 375	17 871	16 094	15 939

Het kasstroomoverzicht geeft een analyse van de liquiditeitsontwikkeling.

Operationele kasstroom

De operationele kasstroom bestaat uit het geraamde saldo van baten en lasten, gecorrigeerd voor afschrijvingen en mutaties in de voorzieningen en het werkkapitaal. Er is in dit kasstroomoverzicht rekening gehouden met een meerjarig sluitende begroting.

Investeringskasstroom

De investeringen voor 2012 betreffen voor € 12 mln investeringen in ICT-systemen en voor € 0,5 mln aan investeringen in installaties/inventaris. De verwachting is dat de investeringen de komende jaren zullen dalen. In het kasstroomoverzicht zijn geen desinvesteringen tegen boekwaarde begroot.

Baten-lastendiensten

Financieringskasstroom

In 2012 is er sprake van een negatieve financieringskasstroom. Er wordt circa € 1,5 mln meer afgelost aan leningen dan er wordt opgenomen ter financiering van investeringen. Gelet op de liquiditeitontwikkeling kan het beroep op de leenfaciliteit beperkt blijven. In de actuele raming ligt deze zelfs onder het eerder aangevraagde leenplafond. De rekening-courantstand ultimo jaar zal zich de komende jaren rond de stand 31 december 2011 bevinden.

Doelmatigheid Dienst Regelingen

	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
Tarieven¹							
Index in reële termen ten opzichte van 2011 (2011 = 100)	97	100	101	101	101	101	101
Omzet per productgroep (x € mln)²							
GLB	46	48	38	36	35	34	34
Programmabeheer/SNL	30	30	32	24	23	21	21
Nieuw Mestbeleid	17	20	17	16	18	18	18
Omzet Europese: Nationale regelingen		75:25	75:25	75:25	75:25	75:25	75:25
Omzet subsidieregelingen: Overige regelingen		70:30	70:30	70:30	70:30	70:30	70:30
FTE							
Aantal FTE (excl. externe inhuur) ³	1 064	1 115	986	960	945	935	935
Verhouding direct/indirect (in fte)	83:17	84:16	84:16	85:15	85:15	85:15	85:15
Personeelskosten per fte (€)		59 016	62 170	62 170	62 170	62 170	62 170
Saldo van baten en lasten							
Saldo van baten en lasten als % van de totale baten	0,5%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Productiviteit⁴							
Declarabele/productieve uren	76,8%	78%	78%	78%	78%	78%	78%
Kwaliteit							
Geground verklaarde bezwaarschriften (aantal en in %) ⁵	1 979 (22%)	2 500 (25%)	2 000 (25%)	2 000 (25%)	2 000 (25%)	2 000 (25%)	2 000 (25%)
Aantal klachten	46	< 50	< 50	< 50	< 50	< 50	< 50
Klanttevredenheid begunstigen DR ⁶	6,8	7	7	7	7	7	7
Doorlooptijd van de aanvraag DR ⁷	n.g.	98%	98%	98%	98%	98%	98%
Betaaltermijn ⁸	79%	90%	90%	90%	90%	90%	90%
Aandeel digitaal verwerkte aanvragen ⁹	85%	80%	90%	90%	90%	90%	90%
Betaalschema BTR (voor 31 dec.) ¹⁰	43%	80%	80%	85%	85%	85%	85%

¹ De tariefontwikkeling wordt weergegeven met behulp van een indexcijfer. Het jaar 2011 wordt daarbij op 100 gesteld, de cijfers voor de overige jaren geven de reële ontwikkeling van het tarief weer ten opzichte van het basisjaar 2011. De reële tariefontwikkeling is de absolute tariefontwikkeling, gecorrigeerd voor autonome loon- en prijsontwikkeling (o.b.v. CPB-indexcijfers voor prijs (IMOC) en loonvoet sector overheid).

² In het meerjarige beeld is nog geen rekening gehouden met de wijzigingen in het GLB per 2013.

De hogere uitvoeringskosten in 2012 voor Programma Beheer/SNL zijn een gevolg van de omvorming van Programmabeheer tot het nieuwe Subdiestelsel Natuur en Landschap (SNL).

³ De ontwikkeling van het aantal ambtelijke fte is sterk afhankelijk van de ontwikkeling in het opdrachtenpakket DR. Dit betreft een eerste raming.

⁴ Dit betreft de verhouding tussen declarabele uren en beschikbare bruto productieve uren. Hoe hoger de facturabiliteit van de uren, hoe gunstiger dit is voor het tarief.

⁵ Deze indicator betreft de geground verklaarde bezwaarschriften afgezet tegen het totaal aantal bezwaarschriften.

⁶ DR hecht veel waarde aan de tevredenheid van de doelgroep. Deze indicator is het resultaat van een klanttevredenheidsonderzoek dat 1x per 2 jaar wordt gehouden.

⁷ Onder doorlooptijd wordt de vastgestelde (wettelijke) termijn verstaan tussen het indienen van een aanvraag en ontvangen van een beschikking.

⁸ Dit betreft het percentage betalingen dat binnen de 30-dagen termijn wordt gedaan. De 90%-streefwaarde DR sluit aan bij de kabinetsdoelstelling «sneller betalen».

⁹ DR wil de dienstverlening naar de doelgroep optimaliseren door zoveel mogelijk informatie digitaal uit te wisselen. Dit zorgt voor lagere administratieve lasten en minder fouten. De indicator heeft betrekking op de aanvragen die binnen GDI worden ingewonnen.

¹⁰ Uitbetaling van de BTR vindt plaats binnen de vastgestelde EU-regelgeving. Betaling van de BTR vindt uiterlijk 1 juni van het opvolgende jaar plaats. Deze indicator geeft het uitbetalingspercentage weer op 31 december van het begrotingsjaar.

Dienst Landelijk Gebied (DLG)**Profiel**

Dienst Landelijk Gebied (DLG) werkt vandaag aan het landschap van morgen. Dienst Landelijk Gebied is een agentschap van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) en draagt bij aan het realiseren van samenhang en ontwikkeling in het landelijk gebied. DLG zet zich samen met bewoners, overheden en belanghebbenden in voor een mooi en duurzaam ingericht Nederland. Met waardevolle natuur, ruimte voor water en gezonde landbouw. Dat gebeurt in projecten voor bestuurlijke opdrachtgevers van alle overheden: provincies, Rijk, waterschappen en gemeenten.

Begroting van baten en lasten

Bedragen in € 1 000							
	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
Baten							
Opbrengst moederdepartement	110 252	94 977	85 900	69 400	56 300	50 000	50 000
Opbrengst overige departementen	7 515	5 806	5 791	7 737	8 484	8 710	8 653
Opbrengst derden	18 433	25 532	14 205	18 978	20 811	21 364	21 225
Rentebaten	0	50	50	50	50	50	50
Vrijval uit voorzieningen	165	0	0	0	0	0	0
Bijzondere baten	0	0	0	0	0	0	0
Totaal baten	136 365	126 365	105 946	96 165	85 646	80 123	79 928
Lasten							
Apparaatskosten							
* personeel	87 501	82 663	73 232	61 671	54 900	51 500	51 500
* materieel	39 738	37 152	33 094	32 084	28 446	26 403	26 228
Rentelasten	541	500	420	260	200	170	150
Afschrijvingskosten							
* materieel	1 353	1 650	1 200	1 150	1 100	1 050	1 050
* immaterieel	8 867	4 300	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000
Overige lasten							
* dotaties aan voorzieningen	1 460	100	0	0	0	0	0
* bijzondere lasten	0	0	0	0	0	0	0
Totaal lasten	139 460	126 365	108 946	96 165	85 646	80 123	79 928
Saldo van baten en lasten	- 3 095	0	- 3 000	0	0	0	0

Toelichting

De opbrengsten nemen in 2012 met € 18 mln af. Het negatieve saldo in 2012 is het gevolg van de orderportefeuille die sneller afneemt, dan DLG de kosten kan verlagen.

Baten

De opbrengsten van het moederdepartement zijn gebaseerd op de door EL&I gestelde kaders die voor DLG – na invulling van de taakstelling van het kabinet Rutte-Verhagen – resteren.

De begrote opbrengsten overige departementen bestaat uit een bijdrage van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu. De bijdrage derden betreffen met name bijdragen provincies, gemeenten en waterschappen en ZBO's. De opbrengsten zijn gebaseerd op de prognose van uren die

Baten-lastendiensten

DLG de komende jaren verwacht te kunnen maken voor overige departementen en derden.

Rentebaten

DLG ontvangt rente op het saldo rekening-courant gelijk aan de Euribor minus 1%. Momenteel schommelt de stand van de Euribor nog steeds om en rond de 1%. DLG verwacht € 50 000 aan rentebaten te realiseren.

Lasten

Personele kosten

De personele kosten voor 2012 zijn gebaseerd op een gemiddelde bezetting van 1 120 FTE. De gemiddelde loonsom per FTE bedraagt € 68 000. In de begroting is uitgegaan van een loonstijging van 0%.

DLG heeft de afgelopen jaren de kosten op externe inhuur fors weten te verlagen. Voor 2012 wordt uitgegaan van € 0,5 mln aan kosten ten behoeve van inhuur. De inhuur bedraagt 1% van de totale begrote salariskosten.

Materiële kosten

De materiële kosten nemen ten opzichte van de begroting van 2011 af als gevolg van de afstoot van huisvesting en lagere fte gerelateerde kosten, waaronder bureaunkosten, werkplekken (ICT) en opleidingskosten. De materiële kosten bestaan voor ruim € 14 mln uit huisvestingskosten en huisvestingsgerelateerde kosten, zoals servicekosten en beveiliging. Andere grote posten betreffen de kosten voor het beheer van ICT en het personeelservice center van € 9 mln en personeelsgerelateerde kosten als reiskosten (€ 4 mln) en kantoor- en opleidingskosten (€ 4 mln).

Rentelasten

De rentelasten zijn gebaseerd op de uitstaande en nog af te roepen leningen ter financiering van investeringen in materiële en immateriële vaste activa. DLG heeft de afgelopen jaren de investeringen teruggebracht waardoor minder leningen nodig zijn en de rentelasten vanaf 2012 afnemen.

Afschrijvingskosten

De investeringen in inventaris en verbouwingen nemen af waardoor ook de afschrijvingskosten op materiële vaste activa afnemen tot € 1,1 mln per jaar.

De afgelopen jaren zijn een aantal afwaarderingen op de immateriële vaste activa doorgevoerd waardoor de afschrijvingskosten neerwaarts kunnen worden bijgesteld naar € 1 mln per jaar.

De (im)materiële vaste activa worden als volgt afgeschreven:

- Computer software 4 jaar;
- Overige immateriële vaste activa 4 jaar;
- Installaties en verbouwingen 10 jaar;
- Inventaris 7 jaar;
- Vervoermiddelen 5 jaar;
- Overige materiële vaste activa 3 jaar.

Kasstroomoverzicht

Bedragen in € 1 000							
	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
1. Rekening-courant RHB 1 januari	3 320	5 392	10 299	10 383	11 794	13 377	14 969
2. Totaal operationele kasstroom	9 783	5 950	2 200	2 150	2 100	2 050	2 050
3a. Totaal investeringen (-/-)	- 3 197	- 9 010	- 2 315	- 2 315	- 2 315	- 2 315	- 2 315
3b. Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	4 255	0	0	0	0	0	0
3. Totaal investeringskasstroom	1 059	- 9 010	- 2 315	- 2 315	- 2 315	- 2 315	- 2 315
4a. Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	0	0	0	0	0	0
4b. Eenmalige storting door moederdepartement (+)	0	0	0	0	0	0	0
4c. Aflossingen op leningen (-/-)	- 5 648	- 4 938	- 2 116	- 739	- 517	- 459	- 391
4d. Beroep op leenfaciliteit (+)	840	9 010	2 315	2 315	2 315	2 315	2 315
4. Totaal financieringskasstroom	- 4 808	4 072	199	1 576	1 798	1 856	1 924
5. Rekening-courant RHB 31 december (=1+2+3+4)	8 824	6 404	10 383	11 794	13 377	14 969	16 628

Operationele kasstroom

De operationele kasstroom bestaat uit het geraamde saldo van baten en lasten, gecorrigeerd voor afschrijvingen en mutaties in de voorzieningen en het werkkapitaal.

Investeringskasstroom

Vanaf 2012 nemen de investeringen in zowel materiële als immateriële vaste activa af. De komende jaren investeert DLG hoofdzakelijk nog in de vervanging en verbetering van bestaande bedrijfssystemen, kantoorlocaties en vervoersmiddelen.

Financieringskasstroom

De aflossing op de leenfaciliteit neemt als gevolg van de lagere investeringen snel af. Het beroep op de leenfaciliteit is gelijk gesteld aan de investeringsbegroting en conform het toegestane leenplafond.

Doelmatigheid

Omschrijving	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
Tarieven							
Index in reële termen t.o.v. 2011 (2011 = 100)	99	100	100	99	99	99	99
Omzet per productgroep (€ x mln)							
Verwerving en vervreemding grond	21	22	16	15	13	12	12
Exploitatie grond	2	2	1	1	1	1	1
Plan vorming	22	22	18	16	14	13	13
Plan uitvoering	4	38	36	32	29	27	27
Adviezen aanvragen	4	6	3	3	3	2	2
Uitvoeren subsidie regelingen	11	9	9	8	7	7	7
Adviezen algemeen en beleid	26	23	21	19	17	16	16
Informatieverstrekking	1	1	1	1	1	1	1
Totaal	129	122	106	96	86	80	80
FTE							
FTE-totaal (excl. externe inhuur)	1 278	1 162	1 115	945	795	745	745
Personeelskosten per fte	–	66 000	68 000	68 000	68 000	68 000	68 000
Verhouding direct/ indirect (excl. externe inhuur)	–	69,5/30,5	70,5/29,5	71,5/28,5	72,5/27,5	73,5/26,5	73,5/26,5
Saldo van baten en lasten							
Saldo van baten en lasten (% van totale baten)	– 2,3%	0%	– 3%	0%	0%	0%	0%
Kwaliteit							
Klanttevredenheid	–	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3

Toelichting

- **Tarieven:** de referentie voor de index is het uurtarief 2011 (€ 107,80). De reële tariefontwikkeling is de absolute tariefontwikkeling, gecorrigeerd voor autonome loon- en prijsontwikkeling (op basis van CPB-indexcijfers voor prijs (IMOC) en loonvoet sector overheid).
- **Omzet per productgroep:** De omzet per productgroep is de omzet (excl. additionele opbrengsten) toegerekend naar het aandeel facturable uren per product.
- **FTE-totaal (excl. externe inhuur):** Geeft het aantal fte weer dat DLG ultimo boekjaar (t) in dienst heeft.
- **Personeelskosten per fte:** De salariskosten per fte;
- **Verhouding direct/indirect (excl. Externe inhuur):** Dit geeft de verhouding aan tussen facturable en niet facturable uren per fte (overhead) bij DLG.
- **Saldo van baten en lasten (%):** Geeft de verhouding (in %) weer van de totale lasten gedeeld door de totale baten per boekjaar (t).
- **Klanttevredenheid:** De klanttevredenheid wordt eenmaal per twee jaar door een onafhankelijk bureau gemeten onder opdrachtgevers en stakeholders van DLG. DLG heeft in 2010 het cijfer 6,9 gekregen van de stakeholders. Voor 2012 streeft het naar een 7,3.

DLG werkt aan de ontwikkeling van een tweede kwaliteitsindicator. In de begroting van 2013 wordt deze indicator opgenomen.

Agentschap NL

Profiel

De missie van Agentschap NL (AgNL) is het excellent uitvoeren van internationaal, innovatie- en duurzaamheidsbeleid. Bij het uitvoeren van de missie gaat Agentschap NL uit van de kernwaarden: betrokken, betrouwbaar en ambitieus. Als het gaat om duurzaamheid, innovatie, internationaal ondernemen en samenwerken is AgNL hét aanspreekpunt voor bedrijven, kennisinstellingen en overheden. Zij kunnen bij AgNL terecht voor informatie en advies, maar ook voor financiering, netwerken en uitvoering van wet- en regelgeving.

In deze begroting van AgNL is rekening gehouden met de opgelegde taakstellingen uit het Regeerakkoord. In 2012 zal daarnaast verdere invulling worden gegeven aan de samenwerking met Dienst Regelingen.

Begroting van baten en lasten

Bedragen in € 1 000							
	2010 slotwet ¹	2011 begroting ²	2012	2013	2014	2015	2016
Baten							
Opbrengst moederdepartement	179 864	176 343	173 084	161 214	141 088	133 858	133 958
Opbrengst overige departementen	93 404	84 354	66 415	62 195	55 635	52 715	51 875
Opbrengst derden	7 481	6 900	7 090	7 160	7 290	7 360	7 360
Rentebaten	0	0	0	0	0	0	0
Vrijval uit voorzieningen	61	0	0	0	0	0	0
Bijzondere baten	0	500	0	0	0	0	0
Totaal baten	280 810	268 097	246 589	230 569	204 013	193 933	193 193
Lasten							
Apparaatskosten							
– personele kosten	195 116	180 390	163 160	150 270	129 050	121 050	120 400
– materiële kosten	80 725	82 697	80 469	77 259	71 823	69 743	69 643
Rentelasten	21	160	0	0	0	0	0
Afschrijvingskosten							
– materieel	3 412	4 800	2 960	3 030	3 130	3 130	3 130
– immaterieel	872	0	0	0	0	0	0
Overige kosten							
– dotaties voorzieningen	2 259	0	0	0	0	0	0
– bijzondere lasten	0	0	0	0	0	0	0
Totaal lasten	282 405	268 047	246 589	230 559	204 003	193 923	193 173
Saldo van baten en lasten	- 1 595	50	0	10	10	10	20

¹ EZ-Jaarverslag 2010. Cijfers geven derhalve de situatie weer vóór de departementale beleidshervkavelingen.

² Oorspronkelijke vastgestelde EZ-begroting 2011. Cijfers geven derhalve de situatie weer van vóór de departementale beleidshervkavelingen.

Toelichting

Algemeen

De totale baten in 2012 dalen met € 21,5 mln ten opzichte van de begroting van 2011 tot € 246,6 mln als gevolg van de taakstelling zoals die aan AgNL is opgelegd.

Baten-lastendiensten

Baten

Daling van het opdrachtenpakket en taakstelling

Het opdrachtenvolume van AgNL neemt in 2012 af met € 22,5 mln ten opzichte van de vastgestelde begroting voor 2011. Dit wordt volledig veroorzaakt door de invulling van de Rijksbrede taakstellingen voor AgNL. Deze taakstellingen zijn tevens verwerkt in het opdrachtenvolume voor de jaren 2013 tot en met 2015. Hierbij is uitgegaan van het binnen EL&I voorgestelde krimprincipe en prijseffecten. Voor 2016 is rekening gehouden met een ongeveer gelijkblijvende omzet als in 2015.

Opbrengst moederdepartement

Het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie heeft een aandeel in de omzet voor 2012 van 70%.

Opbrengst overige departementen

Bedragen in € 1 000							
	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
OCW	2 173	1 849	1 189	1 073	874	802	803
VROM	57 337	48 960					
I&M			37 686	34 261	28 412	26 294	26 324
V&W	11 610	13 070					
LNV	6 661	5 265					
VWS	1 712	1 718	1 326	1 318	1 306	1 302	1 304
BUZA	12 242	12 818	14 128	14 243	14 473	14 574	14 585
BZK	447	449	11 709	10 964	10 304	9 503	8 619
SZW	383	120	139	107	51	30	30
Financiën	839	105	238	229	215	210	210
TOTAAL	93 404	84 354	66 415	62 195	55 635	52 715	51 875

De omzet overige departementen daalt met 21% ten opzichte van de vastgestelde begroting over 2011. De opbrengst overige departementen bedraagt in 2012 circa 26,9% van de totale omzet in 2012.

Opbrengst derden

Bedragen in € 1 000							
	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
Provincie	177	337	295	298	304	307	307
EU	1 364	1 635	1 239	1 252	1 277	1 288	1 290
Overig	5 940	4 927	5 556	5 610	5 709	5 765	5 763
TOTAAL	7 481	6 900	7 090	7 160	7 290	7 360	7 360

Dit betreft de omzet die buiten de Rijksoverheid wordt gerealiseerd. De opbrengst derden stijgt met 4% ten opzichte van 2011.

Rentebaten

Rentebaten hebben betrekking op de afgesloten deposito's gedurende het jaar en de rentevergoeding over het positieve saldo op de rekening-courant. Voor 2012 zijn geen rentebaten voorzien.

Lasten

Personele kosten

De personele kosten dalen in 2012 ten opzichte van 2011 met € 8,7 mln. Voor 2012 wordt het gemiddelde aantal fte's geraamd op 1 959 (1 443 ambtenaren en 516 inhuur). Dit betekent een daling van 276 fte ten opzichte van 2011. Dit hangt samen met een afname van het opdrachtenpakket ten gevolge van de invulling van taakstellingen en met de uitbesteding van ICT werkzaamheden (zie onder materiële kosten). Bij de personele kostenontwikkeling voor 2012 is uitgegaan van 0% voor CAO-ontwikkelingen.

De gemiddelde loonkosten per fte over 2012 worden geraamd op € 78 400 voor ambtenaren (2011 € 76 100) en € 85 200 voor inhuurkrachten (2011 € 82 700).

Materiële kosten

Bij de materiële kostenontwikkeling voor 2012 is uitgegaan van de CPB-index voor de «prijs overheidsconsumptie, netto materieel» van 2,25%. De materiële kosten zijn voor 2012 geraamd op € 80,5 mln. De huur- en exploitatiekosten in 2012 van de huisvesting bedragen circa € 20 mln per jaar.

Binnen EL&I is het streven om alle ICT activiteiten onder te brengen bij een centrale organisatie. Voor AgNL betekent dit dat de generieke ICT van AgNL wordt overgedragen naar het ICT-dienstencentrum / DICTU. Hierdoor valt voor € 2,3 mln aan afschrijvingskosten en € 3,2 mln aan personele kosten met ingang van 2012 onder de materiële kosten. De feitelijke realisatie en financiële omvang van de overdracht moet nog worden bepaald.

Afschrijvingskosten

In 2012 bedragen de afschrijvingskosten € 2,96 mln. Als gevolg van overname van activa door DICTU dalen de afschrijvingen in 2012 fors ten opzichte van 2011.

De afschrijvingstermijnen bedragen vijftien jaar voor bouwkundige zaken en installaties, vijf jaar voor inventaris/overig en drie jaar voor hardware/software. De afschrijvingstermijnen van de materiële en immateriële vaste activa zijn gelijk aan de geschatte economische levensduur.

Dotaties voorzieningen

De post dotaties voorzieningen betreft de toevoeging aan de voorzieningen voor personele kosten zoals arbeidsongeschiktheid en aan de voorziening dubieuze debiteuren. In 2010 heeft een opschoning dubieuze debiteuren plaatsgevonden. Voor 2012 en verder wordt geen dotatie voorzieningen verwacht omdat de omvang van de voorzieningen reserve voldoende omvang heeft om verplichtingen te kunnen opvangen.

Bijzondere lasten

Voor 2012 worden geen bijzondere lasten verwacht.

Saldo van baten en lasten

Het saldo van baten en lasten laat vanaf 2011 een beperkt positief resultaat zien. Dit is in overeenstemming met de beleidslijn om kostendekkende tarieven in rekening te brengen bij de opdrachtgevers.

Kasstroomoverzicht

Bedragen in € 1 000							
	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
1. Rekening-courant RHB op 1 januari + stand depositorekeningen	47 588	36 595	58 707	60 134	60 779	61 848	62 705
2. Totaal operationele kasstroom	15 585	4 910	2 717	3 085	3 509	3 297	3 207
3a. Totaal investeringen (-/-)	- 6 479	- 9 400	- 2 440	- 2 440	- 2 440	- 2 440	- 2 440
3b. Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	29	0	0	0	0	0	0
3. Totaal investeringskasstroom	- 6 450	- 9 400	- 2 440	- 2 440	- 2 440	- 2 440	- 2 440
4a. Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	0	0	0	0	0	- 821
4b. Eenmalige storting door moederdepartement (+)	0	4 250	1 150	0	0	0	0
4c. Aflossingen op leningen (-/-)	0	- 240	0	0	0	0	0
4d. Beroep op leenfaciliteit (+)	0	4 800	0	0	0	0	0
4. Totaal financieringskasstroom	0	8 550	1 150	0	0	0	- 821
5. Rekening-courant RHB op 31 december + stand depositorekeningen	56 723	40 656	60 134	60 779	61 848	62 705	62 651

Het kasstroomoverzicht geeft een analyse van de liquiditeitsontwikkeling.

Operationele kasstroom

De operationele kasstroom bestaat uit het geraamde saldo van baten en lasten, gecorrigeerd voor afschrijvingen en mutaties in de voorzieningen en het werkkapitaal. Voor 2012 wordt geen grote mutatie in het werkkapitaal verwacht.

Investeringskasstroom

De voor 2012 geraamde investeringen (€ 2,4 mln) hebben betrekking op vervangingsinvesteringen in overige activa.

Financieringskasstroom

De financieringskasstroom is geraamd op € 1,15 mln en heeft betrekking op een eenmalige bijdrage van het moederdepartement in verband met herhuisvesting van de divisie NL EVD Internationaal.

Doelmatigheid

Overzicht doelmatigheidsindicatoren							
	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
Tarieven							
Index in reële termen ten opzichte van 2011 (2011 = 100)		100	103,8	104,9	107,0	108,0	108,0
FTE¹							
Aantal FTE (excl. externe inhuur)	2 451	2 235	1 959	–	–	–	1 450
Verhouding direct/indirect	83,1/16,9	83,4/16,6	85,6/14,4	84,9/15,1	83,7/16,3	83,1/16,9	83,0/17,0
Personeelskosten per fte	€ 78 149	€ 77 709	€ 80 180	€ 79 772	€ 78 936	€ 78 550	€ 78 516
Saldo van baten en lasten							
Saldo van baten en lasten als % van de totale baten	– 0,6%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Productiviteit							
Declarabele/productieve uren	87,9%	86,2%	91,7%	91,7%	91,7%	91,7%	91,7%
Kwaliteit							
Gegronde verklaarde bezwaarschriften		Divisie NL					
		Octrooicentrum:	DivisieNL	DivisieNL	DivisieNL	DivisieNL	DivisieNL
		≤0,1%	OC: ≤0,1%	OC: ≤0,1%	OC: ≤0,1%	OC: ≤0,1%	OC: ≤0,1%
		Overige	Overige	Overige	Overige	Overige	Overige
		divisies:	divisies:	divisies:	divisies:	divisies:	divisies:
	36,3%	≤25%	≤25%	≤25%	≤25%	≤25%	≤25%
Aantal klachten	53	<25	<25	<25	<25	<25	<25
Klanttevredenheid	7,3	≥7,5	≥7,5	≥7,5	≥7,5	≥7,5	≥7,5
Doorlooptijd		Verle- ningen:					
	81,1	Verl.: ≥95%	Verl.: ≥95%	Verl.: ≥95%	Verl.: ≥95%	Verl.: ≥95%	Verl.: ≥95%
	Declaraties:	Declaraties:	Declaraties:	Declaraties:	Declaraties:	Declaraties:	Declaraties:
	92%	≥95%	≥95%	≥95%	≥95%	≥95%	≥95%
	Octrooien:	Octrooien:	Octrooien:	Octrooien:	Octrooien:	Octrooien:	Octrooien:
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Betaaltermijn		90%	90%	90%	90%	90%	90%

¹ Het aantal fte's neemt in de komende jaren af van 2 451 fte in 2011 naar 1 450 fte in 2016. Deze schatting is gebaseerd op de door AgentschapNL verwachte veranderingen in de omvang van het opdrachtenpakket in de komende jaren. Nadere invulling van de taakstelling door opdrachtgevers kan leiden tot aanpassingen van de vermelde schattingen.

Voor Agentschap NL geldt een sterke focus op kostenbeheersing, optimale benutting van schaafeffecten en zal daar waar mogelijk Rijksbreed of binnen EL&I verband meeliften met aanbestedingen die leiden tot een grotere doelmatigheid. Desondanks gaat het reële tarief komende jaren naar verwachting stijgen. Een aantal kostencomponenten zoals ondersteunend/indirect personeel en huisvesting nemen niet evenredig af bij de forse daling van het opdrachtenpakket.

De ontwikkeling van het aantal ambtelijke fte is sterk afhankelijk van de ontwikkeling in het opdrachtenpakket AgNL. Dit betreft een eerste raming.

De tariefontwikkeling wordt weergegeven met behulp van een indexcijfer. Het jaar 2011 wordt daarbij op 100 gesteld, de cijfers voor de overige jaren geven de reële ontwikkeling van het tarief weer ten opzichte van het basisjaar 2011. De reële tariefontwikkeling is de absolute tariefontwikkeling, gecorrigeerd voor autonome loon- en prijsontwikkeling (op basis van CPB-indexcijfers voor prijs (IMOC) en loonvoet sector overheid). De verhouding tussen declarabele uren en beschikbare bruto productieve uren geeft de mate van overhead aan. Hoe hoger de facturabiliteit van de uren, hoe gunstiger dit is voor het tarief.

Baten-lastendiensten

De kwaliteitscriteria geven aan hoe AgNL functioneert. AgNL wil zo efficiënt mogelijk werken met behoud van een zo hoog mogelijk klanttevredenheidscijfer. AgNL heeft als streefwaarde een 7,5 voor zowel doelgroep als opdrachtgevers.

Agentschap Telecom (AT)**Profiel**

De missie van Agentschap Telecom is het verruimen en optimaliseren van het elektronische communicatiedomein. Vanuit zijn technische expertise draagt het agentschap bij aan de ontwikkeling van het elektronische communicatiedomein. De hoofdprocessen bestaan uit het verwerven, toewijzen en beschermen van frequentieruimte.

Begroting van baten en lasten

Bedragen in € 1 000							
	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
Baten							
Opbrengst moederdepartement	12 395	11 783	12 493	11 837	11 279	11 079	11 079
Opbrengst overige departementen	470	0	86	86	86	0	0
Opbrengst derden	21 245	20 154	19 256	19 702	19 639	19 639	19 639
Rentebaten	63	7	20	20	20	20	20
Vrijval voorzieningen	31	0	0	0	0	0	0
Bijzondere baten	164	305	100	100	100	100	100
Totaal baten	34 368	32 249	31 955	31 745	31 124	30 838	30 838
Lasten							
Apparaatskosten							
* <i>personele kosten</i>	19 728	20 434	19 650	19 369	18 897	18 727	18 727
* <i>materiële kosten</i>	8 649	9 112	9 903	9 989	9 853	9 745	9 751
Rentelasten	140	108	57	42	29	21	15
Afschrijvingskosten							
* <i>materieel</i>	2 060	2 295	2 295	2 295	2 295	2 295	2 295
* <i>immaterieel</i>	7	0	0	0	0	0	0
Overige kosten							
* <i>dotaties voorzieningen</i>	1 909	300	50	50	50	50	50
* <i>bijzondere lasten</i>	0	0	0	0	0	0	0
Totaal lasten	32 493	32 249	31 955	31 745	31 124	30 838	30 838
Saldo van baten en lasten	1 875	0	0	0	0	0	0

Toelichting

De effecten van de taakstelling kabinet Balkenende IV zijn verwerkt in de begroting.

De gevolgen van de taakstelling kabinet Rutte-Verhagen zijn eveneens in deze begroting verwerkt. De gedetailleerde invulling daarvan zal in een later stadium plaatsvinden.

Baten-lastendiensten

Baten

Opbrengst moederdepartement

Opbrengst per productgroep

Bedragen in € 1 000							
	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
Structurele bijdrage moederdepartement							
DGETM: Juridische procedures	895	826	769	748	713	700	700
DGETM: Antennebeleid	804	765	803	780	744	730	730
DGETM: Beleidsvoorbereiding en -evaluatie	1 451	1 269	1 054	1 024	976	959	959
DGETM: Aanpak interferentie	2	0	37	36	35	34	34
SG: Repressieve handhaving	1 237	1 299	1 231	1 197	1 141	1 120	1 120
SG: Bevoegd aftappen	379	550	556	541	515	506	506
SG: Dataretentie	506	857	855	831	792	778	778
SG: Wet informatie-uitwisseling Ondergrondse netten	1 173	1 200	1 214	1 180	1 124	1 104	1 104
SG/DGO&l: Ruimtevaart	66	79	96	93	89	87	87
SG: New Regulatory Framework	0	0	764	743	708	696	696
SG/DGETM: Compensatie vergunningvrij	3 954	4 150	3 321	3 230	3 076	3 023	3 023
Subtotaal structurele bijdrage	10 467	10 995	10 700	10 403	9 913	9 737	9 737
Incidentele bijdragen							
DGETM: Projecten	1 928	787	1 793	1 434	1 366	1 342	1 342
Subtotaal projecten DGETM	1 928	787	1 793	1 434	1 366	1 342	1 342
Totaal opbrengst moederdepartement	12 395	11 783	12 493	11 837	11 279	11 079	11 079

Structurele bijdragen

De opbrengst van het moederdepartement bestaat voor een groot deel uit een bijdrage in de kosten die volgens het vigerende tarievenbeleid niet aan derden mogen worden doorberekend, namelijk de kosten van juridische procedures en van repressieve handhaving. Verder bestaat de structurele bijdrage uit een bijdrage voor de kosten die verband houden met de uitvoering van het antennebeleid en beleidsvoorbereiding en -evaluatie, bevoegd aftappen, toezicht op de Ruimtevaartwetgeving, New Regulatory Framework (NRF), de Wet informatie-uitwisseling ondergrondse netten en de bewaarplicht voor telecommunicatiegegevens (dataretentie). Tenslotte is er een bijdrage ter compensatie van opbrengstenderving als gevolg van vergunningvrije toepassingen.

Agentschap Telecom ontvangt incidentele bijdragen voor kosten die worden gemaakt voor verdelingsprojecten in opdracht van het Directoraat-Generaal Energie, Telecom en Markten (DGETM).

Opbrengst overige departementen per departement

Bedragen in € 1 000							
	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
Voormalig VWS/RIVM: kennisplatform EMV&G	90	0	86	86	86	0	0
Voormalig VWS: ZonMw	15	0	0	0	0	0	0
Voormalig VROM: Hoogspanningslijnen	240	0	0	0	0	0	0
Voormalig V&W: Anders betalen voor Mobiliteit	125	0	0	0	0	0	0
Totaal opbrengst overige departementen	470	0	86	86	86	0	0

Baten-lastendiensten

Voor 2012 worden opbrengsten overige departementen verwacht voor de deelname van Agentschap Telecom aan de fora wetenschap en communicatie van het Kennisplatform Elektromagnetische Velden & Gezondheid (EMV&G).

Opbrengst derden

Bedragen in € 1 000							
	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
Productcategorie							
Vaste verbindingen	4 881	3 145	3 489	3 489	3 489	3 489	3 489
Mobiele communicatie	5 011	4 728	4 674	4 674	4 674	4 674	4 674
Mobiele openbare telecommunicatienetwerken	1 371	1 941	1 593	1 919	1 977	1 977	1 977
Radiodeterminatie	36	28	37	37	37	37	37
Radiozendamateurs	12	4	5	12	5	5	5
Omroep	5 789	6 166	5 352	5 352	5 352	5 352	5 352
Overige/Verlengingen	0	77	37	150	36	36	36
Examens	149	156	149	149	149	149	149
Afgifte verklaringen, keuringen en erkenningen	6	6	6	6	6	6	6
Randapparatuur	2 019	2 099	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000
Afnemerscategorie							
Defensie	1 272	1 335	1 284	1 284	1 284	1 284	1 284
Korps Landelijke Politiediensten	138	145	139	139	139	139	139
BZK (C 2000)	45	47	46	46	46	46	46
Satellite Operators	516	276	445	445	445	445	445
Totaal opbrengst derden	21 245	20 154	19 256	19 702	19 639	19 639	19 639

Voor 2012 is de totale opbrengst derden lager dan 2010 en 2011, omdat er in die jaren sprake was van een tijdelijke toename van het aantal verleningen voor vaste verbindingen doordat de providers, met name T-Mobile en Vodafone, hun netwerken aan het upgraden zijn door capaciteitsuitbreiding in verband met onder andere smartphones. Daarnaast gaan de opbrengsten voor Omroep naar beneden naar aanleiding van de aanpassing van de omroepbeleidsregel waarin nu is bepaald dat het reële zendvermogen in rekening mag worden gebracht in plaats van het vergunde maximaal zendvermogen.

Rentebaten

Over het saldo op de rekening courant en deposito's bij het Ministerie van Financiën ontvangt Agentschap Telecom rente. Deze begroting gaat uit van een rentepercentage op deposito's van 1% op € 2 mln gedurende het jaar. Voor een saldo op de rekening courant is de rente 0%.

Bijzondere baten

Voor 2012 is rekening gehouden met een bedrag van € 0,1 mln voor de baten die volgen uit het uitlenen van personeel, door te belasten huisvestingskosten en het afstoten van materieel zoals dienstauto's.

Lasten

Personele kosten

De personele kosten zijn hoger begroot dan in 2011, omdat in 2012 meer capaciteit nodig is voor het uitvoeren van het toezicht op New Regulatory Framework (Nieuw regelgevend kader).

Baten-lastendiensten

Bij de berekening van de personele kosten voor 2012 is rekening gehouden met een loonstijging van 0% in 2012. De verwachte gemiddelde bezetting voor 2012 is 273,6 fte (2011: 275 fte), waarvan 254,7 fte ambtelijk personeel (2011: 249,7 fte). De gemiddelde totale personeelskosten zijn € 69 446 per fte in 2012 (2011: € 71 215). De loonkosten per ambtelijke fte in 2012 worden geraamd op € 67 129 (2011: € 68 066). De gemiddelde kosten voor niet-ambtelijk personeel zijn begroot op € 100 738 per fte (2011: € 102 292).

Materiële kosten

Bij de berekening van de materiële kosten voor 2012 is uitgegaan van de CPB-index «prijs overheidsconsumptie, netto materieel» van 2,25%. De huisvestingskosten bedragen in 2012 circa € 2,5 mln.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten worden gelijk aan 2011 ingeschat.

Rentelasten

De rente betreft de vergoeding die Agentschap Telecom betaalt voor leningen bij het Ministerie van Financiën om investeringen in vaste activa te financieren. Uitgangspunt is een rentepercentage van gemiddeld 3,2% voor de toekomstige langlopende leningen.

Dotaties voorzieningen

Vanaf 2012 is de dotatie voorzieningen € 50 000 voor kosten wachtgeld en ambtsjubilea.

Saldo van baten lasten

Het streven van het agentschap is om resultaatneutraal in 2012 te zijn.

Kasstroomoverzicht

Bedragen in € 1 000							
	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
1. Rekening-courant RHB op 1 januari + stand depositorekeningen	5 844	3 132	6 986	5 739	4 648	3 722	2 869
2. Totaal operationele kasstroom	10 029	2 453	2 345	2 345	2 345	2 345	2 345
3a. Totaal investeringen (-/-)	- 2 002	- 3 053	- 3 000	- 3 000	- 3 000	- 3 000	- 3 000
3b. Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	0	0	0	0	0	0	0
3. Totaal investeringskasstroom	- 2 002	- 3 053	- 3 000	- 3 000	- 3 000	- 3 000	- 3 000
4a. Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	- 292		- 62	0	- 0	- 0	0
4b. Eenmalige storting door moederdepartement (+)	0	425	0	0	0	0	0
4c. Aflossingen op leningen (-/-)	- 1 451	- 845	- 530	- 436	- 271	- 198	- 198
4d. Beroep op leenfaciliteit (+)	0	0	0	0	0	0	0
4. Totaal financieringskasstroom	- 1 743	- 420	- 592	- 436	- 271	- 198	- 198
5. Rekening-courant RHB op 31 december + stand depositorekeningen	12 128	2 112	5 739	4 648	3 722	2 869	2 016

Het kasstroomoverzicht geeft een analyse van de liquiditeitsontwikkeling.

Operationele kasstroom

De operationele kasstroom bestaat uit het geraamde saldo van baten en lasten, gecorrigeerd voor afschrijvingen en mutaties in de voorzieningen en het werkkapitaal.

Baten-lastendiensten

Investeringskasstroom

In 2012 verwacht Agentschap Telecom circa € 3,0 mln te investeren in materiële vaste activa. De investeringen betreffen voornamelijk elektronische apparatuur, vervoermiddelen en kantoorinventaris.

Agentschap Telecom heeft uit voorzorg een leenfaciliteit aangevraagd met een plafond dat overeenkomt met het verwachte investeringsniveau. Indien noodzakelijk wordt met behulp van een cashflow model bepaald of de lening wordt aangesproken of dat de investering uit de liquiditeit wordt betaald. Vooralsnog is de verwachting dat ook in de komende jaren de investeringen uit de liquiditeiten kunnen worden betaald.

Financieringskasstroom

De aflossing van de leningen, variërend van 4 tot 10 jaar, zal circa € 0,5 mln bedragen in 2012.

Doelmatigheid

Overzicht doelmatigheidsindicatoren	2010 slotwet	2011 begroting	2012	2013	2014	2015	2016
Tarieven							
Index in reële termen t.o.v. 2011	-0,01%	≤3,21	100	100	100	100	100
Omzet per productgroep (x € mln)							
Dienstspecifieke omzetcategorieën		zie tabel 1a-c	zie tabel 1a-c	zie tabel 1a-c	zie tabel 1a-c	zie tabel 1a-c	zie tabel 1a-c
FTE							
Aantal FTE (excl. externe inhuur)	276,6	275	242	239	235	233	233
Verhouding direct/indirect (in fte)		190/85	200/73,6	200/73,6	200/73,6	200/73,6	200/73,6
Personeelskosten per fte	€ 71 323	€ 74 305	€ 69 446	€ 69 446	€ 69 446	€ 69 446	€ 69 446
Saldo baten en lasten							
Saldo van baten en lasten als % van de totale baten	0%	0,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Productiviteit							
Declarabele / productieve uren	86%	86%	75%	75%	75%	75%	75%
Kwaliteit							
Klanttevredenheid:							
• opdrachtgevers	3,9	niet in 2011	niet in 2012	≥ 7	niet in 2014	niet in 2015	≥ 7
• bedrijven		niet in 2011	niet in 2012	≥ 7	niet in 2014	niet in 2015	≥ 7
Doorlooptijd primaire processen:							
Vergunningaanvragen 95% binnen 8 weken	93%	95%	95%	95%	95%	95%	95%
6 weken	89%	85%	85%	85%	85%	85%	85%
4 weken	83%	60%	60%	60%	60%	60%	60%
2 weken	63%	35%	35%	35%	35%	35%	35%
Elektronische aanvraag binnen 10 dagen	95%	95%	95%	95%	95%	95%	95%
Reactietijd storingsklachten:							
Klachten van levensbelang ≤ 4 uur	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Klachten van maatschappelijk belang ≤ 12 uur	98%	98%	98%	98%	98%	98%	98%
Klachten van individueel belang ≤ 3 werkdagen	97%	97%	98%	98%	98%	98%	98%
Geground verklaarde bezwaarschriften aantal	14,3%	5%	5%	5%	5%	5%	5%
Aantal klachten	7,6	≤ 7	≤ 7	≤ 7	≤ 7	≤ 7	≤ 7
Betaaltermijn: % betaalbaar gesteld binnen 30 dagen	-	≥ 90	≥ 90	≥ 90	≥ 90	≥ 90	≥ 90

De tariefontwikkeling wordt weergegeven met behulp van een indexcijfer. Het jaar 2011 wordt daarbij op 100 gesteld, de cijfers voor de overige jaren geven de reële ontwikkeling van het tarief weer ten opzichte van het basisjaar 2011. De reële tariefontwikkeling is de absolute tariefontwik-

Baten-lastendiensten

keling, gecorrigeerd voor autonome loon- en prijsontwikkeling (op basis van CPB-indexcijfers voor prijs (IMOC) en loonvoet sector overheid). De verhouding tussen declarabele uren en beschikbare bruto productieve uren geeft de mate van overhead aan. Hoe hoger de declarabiliteit van de uren, hoe gunstiger dit is voor het tarief.

De ontwikkeling van het aantal ambtelijke fte is sterk afhankelijk van de ontwikkeling in het opdrachtenpakket van Agentschap Telecom. Dit betreft een eerste raming.

De kwaliteitscriteria geven aan hoe Agentschap Telecom functioneert. Agentschap Telecom wil zo efficiënt mogelijk werken met behoud van een zo hoog mogelijk klanttevredenheidscijfer. Agentschap Telecom heeft in 2010 het cijfer 3,9 gehaald op een 5-puntschaal. Vanaf 2013 zal de 10-puntschaal gehanteerd worden.

nieuwe Voedsel en Waren Autoriteit (nVWA)

Profiel

De Algemene Inspectiedienst (AID), de Plantenziektekundige Dienst (PD) en de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA) fuseren. De AID, PD en VWA hebben hiertoe hun organisaties bijeengebracht tot de tijdelijke werkorganisatie van de nieuwe Voedsel en Waren Autoriteit (nVWA)

Als onderdeel van dit proces heeft de nVWA vanaf 1 januari 2011 de status van tijdelijke baten-lastendienst verkregen. De PD, AID en VWA zijn daarbij de status van baten-lastendienst ontnomen. Zij blijven echter als juridische entiteiten gehandhaafd tot het eindpunt van de fusie op 1 januari 2012.

Met de fusie vindt een integratie van de werkprocessen plaats waarbij het toezicht wordt vernieuwd en tegelijkertijd efficiënter en effectiever wordt gehandhaafd.

De missie van de nVWA is het bewaken van de gezondheid van dieren en planten, het dierenwelzijn en de veiligheid van voedsel en consumentenproducten, en het handhaven van de natuurwetgeving.

De handhavingsstrategie gaat er van uit dat bedrijven, instellingen en consumenten eigen verantwoordelijkheid nemen in het naleven van wet- en regelgeving. De houding van de nVWA ten opzichte van bedrijven en consumenten kenmerkt zich door het principe «vertrouwen, tenzij...». De nVWA werkt met een risicogerichte aanpak, gebaseerd op kennis van en samenwerking met de sector en op gedragsbeïnvloeding. De kerntaken zijn handhaving, risicobeoordeling en risicocommunicatie.

Begroting van baten en lasten

Bedragen in € 1 000							
	2010 ¹ slotwet	2011 ² begroting	2012	2013	2014	2015	2016
Baten							
Opbrengst moederdepartement	132 195	99 823	94 314	81 274	74 731	71 391	71 391
Opbrengst overige departementen	86 657	72 537	71 831	71 321	66 311	63 428	62 690
Opbrengst DGF		500	500	500	500	500	500
Opbrengst derden	66 091	65 951	62 800	61 700	61 700	61 700	61 700
Rentebaten	46	0	100	100	100	100	100
Bijzondere baten	0	0	0	0	0	0	0
Overige baten	0	2 000	3 000	3 000	3 000	3 000	3 000
Totaal baten	284 989	240 811	232 545	217 895	206 342	200 119	199 381
Lasten							
Apparaatskosten							
– personele kosten	207 774	153 117	149 339	140 023	132 042	131 125	131 079
– materiële kosten	71 980	73 445	66 854	62 252	58 865	55 941	55 249
Rentelasten	1 099	1 312	1 343	1 217	1 131	1 065	1 065
Afschrijvingskosten							
– materieel	6 384	6 540	6 821	6 507	5 901	5 627	5 627
– immaterieel	3 251	5 547	7 688	7 396	6 903	5 861	5 861
Overige kosten							
– dotaties voorzieningen	88	500	500	500	500	500	500
– bijzondere lasten	0	0	0	0	0	0	0
Totaal lasten	290 576	240 811	232 545	217 895	206 342	200 119	199 381
Saldo van baten en lasten	– 5 587	0	0	0	0	0	0

¹ Geconsolideerd jaarverslag over de drie diensten AID, PD en VWA

² Bij Voorjaarsnota 2011 heeft de nVWA de tijdelijke baten-lasten dienst status gekregen. De hier gepresenteerde begroting 2011 is gebaseerd op de bij de Voorjaarsnota opgenomen openingsbalans en baten-lasten paragraaf nVWA, conform de Regeling baten-lastendienst.

Toelichting

Baten*Opbrengst moederdepartement*

De opbrengst moederdepartement is gebaseerd op het beschikbaar budget voor de uitvoering. De feitelijke bijdrage in 2012 zal afhangen van de pxq-onderbouwde opdracht die EL&I in het najaar 2011 verstrekt aan nVWA.

In de paragraaf over de doelmatigheid worden de totale uitvoeringskosten van nVWA nader toegelicht op productniveau.

De meerjarenbegroting laat een daling zien als gevolg van de invulling van de taakstelling. De taakstelling moet worden gerealiseerd door een forse inzet op innovatie van (Europese) regelgeving en toezicht.

Opbrengst overige departementen

De opbrengst overige departementen bestaat uit de bijdrage van het Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS). De meerjarenbegroting laat een daling zien als gevolg van de invulling van de taakstellingen. De taakstelling moet worden gerealiseerd door een forse inzet op innovatie van (Europese) regelgeving en toezicht.

Opbrengst DGF

De opbrengst DGF ad € 0,5 mln heeft betrekking op de inkomsten voor dierziektebestrijding. De nVWA zet zich in voor het afhandelen van verdenkingen en bestrijdingen van uitbraken.

Baten-lastendiensten

Opbrengst derden

De opbrengst derden bestaat vooral uit retributie-inkomsten die bij het bedrijfsleven in rekening worden gebracht voor toezicht.

Rentebaten

De rentebaten zijn geraamd op 0,1 mln. De rentestand voor een 1-maandsdeposito per 1 april 2011 bedraagt 1%.

Lasten

Personele kosten

De personele kosten bestaan uit salarissen, sociale lasten, opleidingskosten en overige direct aan het personeel gerelateerde kosten. De kosten zijn inclusief inhuur derden, practitioners en uitzendkrachten. Voor 2012 wordt uitgegaan van een gemiddelde ambtelijke personele bezetting van 2 146,5 fte. Het voor 2012 te hanteren percentage voor loonstijging is 0%. De kosten voor inhuur derden en uitzendkrachten is begroot op € 0,5 mln. De kosten voor practitioners bedragen € 5 mln, overeenkomstig met 50 fte.

Materiële kosten

De materiële kosten bestaan onder andere uit ICT-, huisvestingskosten. Verder zijn in de materiële kosten de bureaustkosten, specifieke kosten voor kleding en laboratoriumbenodigdheden en overige algemene kosten opgenomen.

Rentelasten

De rentelasten zijn gebaseerd op de uitstaande leningen die de nVWA afsluit voor investeringen.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten zijn de afschrijvingen van investeringen van de nVWA.

De afschrijvingstermijnen voor immateriële vaste activa:

- Computer software 3-5 jaar;
- Overige immateriële vaste activa 2-5 jaar.

De afschrijvingstermijnen voor materiële vaste activa:

- Grond en gebouwen, Verbouwingen 5-10 jaar;
- Inventaris en installaties 5-10 jaar;
- Vervoermiddelen 4-5 jaar;
- Computer hardware 3-5 jaar;
- Overige materiële vaste activa 2-5 jaar.

Dotaties voorzieningen

De dotaties voorzieningen zijn ten behoeve van dubieuze debiteuren en schadeclaims met betrekking tot bedrijfsrisico.

Saldo van baten en lasten

Voor de jaren 2012 tot en met 2016 zijn de begrote baten gelijk aan de begrote lasten.

Kasstroomoverzicht

Bedragen in € 1 000								
	2009 slotwet	2010 begroting	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Rekening-courant RHB + stand deposito's 1 januari	53 840	49 532	34 419	3 057	4 574	5 625	5 424	4 673
2. Totaal operationele kasstroom	14 571	- 4 724	- 21 400	11 943	12 604	11 460	11 271	11 082
3a. Totaal investeringen (-/-)	- 13 393	- 14 630	- 15 055	- 11 681	- 10 681	- 10 681	- 10 681	- 10 681
3b. Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	484	4 345	0	0	0	0	0	0
3. Totaal investeringskasstroom	- 12 909	- 10 285	- 15 055	- 11 681	- 10 681	- 10 681	- 10 681	- 10 681
4a. Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	- 1 641	0	0	0	0	0	0
4b. Eenmalige storting door moederdepartement (+)	0	0	0	0	0	0	0	0
4c. Aflossingen op leningen (-/-)	- 9 774	- 8 713	- 9 962	- 10 426	- 11 553	- 11 661	- 12 022	- 12 022
4d. Beroep op leenfaciliteit (+)	3 804	10 250	15 055	11 681	10 681	10 681	10 681	10 681
4. Totaal financieringskasstroom	- 5 970	- 104	5 093	1 255	- 872	- 980	- 1 341	- 1 341
5. Rekening-courant RHB + stand deposito's 31 december (=1+2+3+4)	49 532	34 419	3 057	4 574	5 625	5 424	4 673	3 733

Het kasstroomoverzicht geeft een analyse van de liquiditeitsontwikkeling.

Operationele kasstroom

De operationele kasstroom bestaat uit het geraamde saldo van baten en lasten, gecorrigeerd voor afschrijvingen en mutaties in de voorzieningen. Voor 2012 wordt naar verwachting circa € 1 mln uit de voorziening leegstand onttrokken.

Investeringskasstroom

De voor 2012 geraamde investeringen (circa € 11,7 mln) hebben betrekking op ICT, huisvesting, laboratoriumapparatuur en dienstauto's.

Financieringskasstroom

De financieringskasstroom is geraamd op circa € 1,3 mln en wordt veroorzaakt doordat de aflossingen op de leningen lager zijn dan de nieuwe leningen.

Doelmatigheid

In onderstaande tabel zijn de doelmatigheidsindicatoren van de nVWA opgenomen.

Overzicht doelmatigheids indicatoren	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Tarieven						
Index in reële termen t.o.v. 2011 (2011 = 100)	100	99	97	97	97	97
Omzet per productgroep (x € mln.)						
Toezicht	154	149	139	132	127	126
Advies en Vertegenwoordiging	8	9	9	9	7	7
Klantinteractie en dienstverlening	14	17	15	14	12	12
Inlichtingen en opsporing	13	13	13	13	13	13
Incident en crisismanagement	4	4	4	4	4	4
Laboratoriumonderzoek	20	20	19	19	19	19
Kennis en expertise	11	10	9	8	8	8
Communicatie	2	2	2	2	2	2
FTE						
Aantal FTE (excl. externe inhuur)	2 250	2 155	2 027	1 911	1 870	1 870
Verhouding FTE direct/indirect (excl externe inhuur)	1800/450	1739/416	1635/393	1542/371	1509/363	1509/363
Personeelskosten per fte	70 000	70 000	70 000	70 000	70 000	70 000
Saldo van baten en lasten						
Saldo van baten en lasten als % van de totale baten	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Productiviteit						
Declarabele / productieve uren ¹	70%	70%	70%	70%	70%	70%
Kwaliteit						
Gegronde verklaarde bezwaarschriften (aantal en in %)	100 (5%)	100 (5%)	100 (5%)	100 (5%)	100 (5%)	100 (5%)
Aantal klachten over handelen nVWA	110	110	110	110	110	110
Aantal verzoeken, klachten en meldingen	40 000	40 000	40 000	40 000	40 000	40 000
Afhandelsnelheid informatieverzoeken, klachten en meldingen ²	95%	95%	95%	95%	95%	95%
Naamsbekendheid						
– spontaan	20%	20%	20%	20%	20%	20%
– geholpen	80%	80%	80%	80%	80%	80%

¹ Hoe hoger de declarabiliteit van de uren, hoe gunstiger dit is voor het tarief. Directe uren / totaal beschikbare uren (=werkbare uren minus vakantie, adv, feestdagen) van directe FTE.

² Percentage verzoeken, klachten en meldingen dat binnen de nagestreefde behandeltermijn van 6 weken wordt afgehandeld.

Toelichting

De productgroepen van de nVWA zijn vernieuwd ten opzichte van de productgroepen van de AID, PD en VWA. De belangrijkste productgroep is toezicht die circa twee derde van de omzet genereert. Verder sluiten de doelmatigheidsindicatoren zoveel mogelijk aan op die van de AID, PD en VWA. Daarbij is een consolidatieslag gemaakt. Bij het jaarverslag kunnen de prestaties van de nVWA over het eerste jaar waarin zij functioneert als één geïntegreerde baten lasten dienst aan de hand van deze geconsolideerde indicatoren worden beoordeeld.

De ontwikkeling van het aantal ambtelijke fte is sterk afhankelijk van de ontwikkeling in het opdrachtenpakket. Dit betreft een eerste raming.

Met de fusie vindt een integratie van de werkprocessen plaats waarbij het toezicht wordt vernieuwd en er tegelijkertijd efficiënter en effectiever wordt gehandhaafd.

4. BIJLAGEN

4.1 ZBO's en RWT's

	Externe organisatie (met wettelijke en/of bestuurlijke taak)	Afkorting	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Begrotings- ramingen x € 1 000	URL
1	Agrarische Opleidingscentra (13) ¹	AOC's	X	X	De AOC's zijn de kennisinstellingen / opleidingsinstellingen voor voeding, natuur en milieu op MBO/VMBO-niveau.	17	515 787	
2	Bureau Beheer Landbouwgronden Commissie Beheer Landbouwgronden ²	BBL CBL	X	X	BBL is belast met de verwerving van onroerend goed voor het realiseren van overheidsdoelen in het landelijk gebied met betrekking tot de thema's natuur, landbouw, recreatie, landschap, water en milieu	18	³	www.dlg.nl
3	Centraal Bureau voor de Statistiek	CBS	X	X	Het verzamelen, bewerken en publiceren van statistieken ten behoeve van praktijk, beleid en wetenschap. Naast de verantwoordelijkheid voor de nationale (officiële) statistieken is het CBS ook belast met de productie van Europese (communautaire) statistieken. De wettelijke grondslag voor het CBS is de «Wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek».	11	181 138	www.cbs.nl
4	Centrale Commissie voor de Statistiek	CCS		X	Het, als onafhankelijke commissie, bewaken van de onafhankelijkheid, onpartijdigheid, relevantie, kwaliteit en continuïteit van het statistische programma van het CBS. De CCS houdt toezicht m.b.t. het CBS op de aannahme van werk-voor-derden in verband met concurrentievervalsing, op de hoeveelheid administratieve lasten voor ondernemingen en instellingen bij de verwerving van gegevens en op het beschikbaar stellen van verzamelingen van gegevens (microbestanden) ten behoeve van statistisch of wetenschappelijk onderzoek door het CBS.		Geen bijdrage	
5	College Toelating Gewasbeschermingsmiddelen en Biociden (vh. CTB)	CTGB	X	X	Het CTGB oordeelt over de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden op basis van Europees geharmoniseerde wet- en regelgeving.	16	261	www.ctgb.nl

Bijlagen

	Externe organisatie (met wettelijke en/of bestuurlijke taak)	Afkorting	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Begrotings- ramingen x € 1 000	URL
6	AOC Raad (Bureau Erkenningen)	BE	X		Bureau Erkenningen (BE) van de AOC Raad, in de Regeling gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Rgb), aangewezen als instantie voor het verstrekken van vakbekwaamheidsbewijzen gewasbescherming.		Geen directe uitgaven kennis-budget	
7	Edelmetaal Waarborg Nederland		X	X	Zie functiebeschrijving Waarborg Holland.		Geen bijdrage	www.ewnederland.nl
8	Examinerende instanties als bedoeld in artikel 19 van de Examenregeling frequentiegebruik 2008 ⁴		X		Het afnemen van examens ter verkrijging van vergunningen voor het gebruik van frequentieruimte.		Geen bijdrage	
9	Faunafonds	FF	X	X	Taken FF: het bevorderen van maatregelen ter voorkoming en bestrijding van schade door dieren behorende tot bij algemene maatregel van bestuur aangewezen soorten; het in daarvoor in aanmerking komende gevallen verlenen van tegemoetkomingen in geleden schade, aangericht door dieren behorende tot de beschermde inheemse diersoorten; gedeputeerde staten van de provincies van advies dienen over de uitvoering van taken die hen zijn opgedragen krachtens de Flora- en faunawet; de minister van advies dienen bij het ontwerp van algemene maatregelen van bestuur en ministeriële regelingen.	18	7 853	www.faunafonds.nl
10	Herinrichtingscommissie Oost-Groningen & Drents-Groningse Veenkoloniën ⁵	-		X		18	Geen bijdrage	
11	Hogere Agrarische Onderwijsinstellingen (6) ¹	HAS	X	¹	De HAS'en zijn de kennisinstellingen/opleidingsinstituten voor voeding, natuur en milieu op HBO-niveau.	17	79 761	
12	Kamer voor de Binnenvisserij	KVB		X			Geen bijdrage	
13	Keuringsinstanties als bedoeld in artikel 10.3 Telecommunicatiewet ⁶			X	Het afgeven van rapporten, certificaten of EG-typeverklaringen voor radiozendapparaten en randapparaten.		Geen bijdrage	

Bijlagen

	Externe organisatie (met wettelijke en/of bestuurlijke taak)	Afkorting	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Begrotings- ramingen x € 1 000	URL
14	Kamers van Koophandel en fabrieken	KvK		X	Het bevorderen van de economische belangen van handel, industrie, ambacht en dienstverlening. Taken volgens de Wet op de Kamers van Koophandel en de Handelsregisterwet: voeren van het Handelsre- gister, het loket voor ondernemers, voorlichting en het stimuleren van de regionale ontwikkeling.		Geen bijdrage	www.kvk.nl
15	Onafhankelijke Post en Telecommuni- catie Autoriteit (OPTA)	OPTA	X	X	Het zorgen voor concu- rentie en vertrouwen in de communicatiesector in het belang van de consument. De taken van OPTA volgens de Telecommuni- catiewet en de Postwet: 1) concurrentiebevordering door het uitvoeren van marktanalyses, het stimuleren van investe- ringen en innovaties en het garanderen van de bereikbaarheid van diensten en de communi- catiemogelijkheden van eindgebruikers onderling; 2) consumentenbe- scherming door bijv. bewaking van privacy en het vergroten van internetveiligheid; 3) waarborgen van de benodigde randvoor- waarden op de communi- catie markten, zoals het beheer van nummer- plannen en de registratie van marktpartijen.	11	2 510	www.opta.nl
16	Raad voor de Accreditatie	RVA	X	X	Verifiëren dat instellingen die actief zijn op het gebied van laboratoriumtesten, inspecteren, kalibreren en certificeren aan accredita- tienormen voldoen. De taken van de Raad voor Accreditatie zijn vastgelegd in de Wet aanwijzing nationale accreditatie- instantie.	11	212	www.rva.nl

Bijlagen

	Externe organisatie (met wettelijke en/of bestuurlijke taak)	Afkorting	RWT ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Begrotings- ramingen x € 1 000	URL
17	Raad van Bestuur Nederlandse Mededingingsauto- riteit (met ingang van 1 juni 2005) ⁷		X	De uitvoering van de Mededingingswet: toezien op een eerlijke concu- rentie in alle sectoren van de Nederlandse economie, handhaving van het verbod op kartels of misbruik van een economische machtspositie en toetsing van fusies en overnames. Daarnaast de uitvoering van het toezicht op de Elektriciteitswet 1998, de Gaswet en sectorspecifiek (mededingings)toezicht op de spoorsector en overig openbaar vervoer als tram-, metro- en busvervoer.	11	501	www.nma- net.nl
18	Raad voor de Plantenrassen	RvP	X	De Raad voor planten- rassen geeft uitvoering aan de Zaaizaad- en Plant- goedwet op het gebied van toelating van planten- rassen en verlening van intellectuele eigendomsbe- scherming m.b.t. planten- rassen (kwekersrecht).	40	941	
19	Reconstructiecom- missie Midden Delfland ⁵	-	X		18	Geen bijdrage	
20	Regionale Grondkamers (5)	-	X	Bevorderen van goede pachtverhoudingen in Nederland, toetsen van de inhoud van pachtovereenkomsten aan de dwingend rechtelijke bepalingen van de <i>Pachtwet</i> , uitvoeren van een prijstoetsing en toetsen van overeenkomsten van korte duur, bepalen van verpachte waarde.		Geen bijdrage	
21	Rendac BV	-	X	Ophalen, verwerken en (laten) vernietigen van dierlijke restmaterialen en kadavers (categorie 1- en 2-materiaal, niet bestemd voor consumptie).		Geen bijdrage	

Bijlagen

	Externe organisatie (met wettelijke en/of bestuurlijke taak)	Afkorting	RWT ZBO		Functie	Begrotings- artikel(en)	Begrotings- ramingen x € 1 000	URL
22	Staatsbosbeheer ²	SBB	X	X	Staatsbosbeheer richt zich op de volgende hoofddoelstellingen: het instandhouden, herstellen en ontwikkelen van natuur-, landschaps- en cultuurhistorische waarden in de gebieden van Staatsbosbeheer; het bevorderen van recreatie in zo veel mogelijk gebieden van staatsbosbeheer; het leveren van een bijdrage aan de productie van milieuvriendelijke en vernieuwbare grondstoffen zoals hout.	18	71 047	
23	Stichting Bloembollenkeuringsdienst	BKD	X	X	Stichting BKD geeft uitvoering aan de Landbouwkwaliteitswet, Landbouwkwaliteitsbesluit bloembollen, de Plantenziektenwet en aan Europese wetgeving m.b.t. bloembollen.		Geen bijdrage	
24	Stichting Centraal Orgaan Kwaliteitsaangelegenheden Zuivel	COKZ	X	X	Controle en inspectie, erkenningen, keuringen van zuivelproducten en het uitreiken van merken, tekenen van bewijsstukken op basis van de <i>Landbouwkwaliteitswet</i> en inspectie obv verordening dierlijke bijproducten en controle ihkv Cross Compliance.	16	300	
25	Stichting COVA		X		Er voor zorgen dat Nederland te allen tijde een minimum voorraad aardolieproducten heeft, om in tijden van crises te kunnen voldoen aan de aardolievraag.	14	93 000	www.cova.nl
26	Stichting Controlebureau Pluimvee, Eieren en Eiproducten	CPE	X	X	Controle op grond van het <i>Landbouwkwaliteitsbesluit (LKB) Eieren</i> en het <i>LKB Eiproducten</i> van de naleving van de wettelijke regels voor eieren vastgelegd in onder andere het <i>Legkippenbesluit</i> en de EU-verordening voor de handelsnormen voor eieren.		Geen bijdrage	

Bijlagen

	Externe organisatie (met wettelijke en/of bestuurlijke taak)	Afkorting	RWT	ZBO	Functie	Begrotings-artikel(en)	Begrotings-ramingen x € 1 000	URL
27	Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek	DLO	X		In het algemeen belang bijdragen aan strategisch en toepassingsgericht onderzoek op het gebied van productie, verwerking, afzet en handel van agrarische producten, van de visserij, van het natuur- en milieubeheer, van de openlucht recreatie en van het beheer en de inrichting van het landelijk gebied.	16	161 263	www.wur.nl/NL/
28	Stichting Fonds MKZ-AI ⁸	-		X	Financiële ondersteuning t.b.v. bedrijfsvoortzetting/-continuïteit bieden aan agrarische- en MKB-ondernemers die onevenredig getroffen zijn door MKZ/AI-maatregelen.		Geen bijdrage	
29	Stichting Kwaliteitscontrole Alternatieve Landbouwproductiemethoden	SKAL	X	X	Stichting Skal geeft uitvoering aan de Landbouwkwaliteitswet m.b.t. biologische productiemethoden.		Geen bijdrage	
30	Stichting Kwaliteitscontrolebureau Groente en Fruit	KCB	X	X	Stichting KCB geeft uitvoering aan de Landbouwkwaliteitswet, de Plantenziektenwet en de Landbouwkwaliteitsregeling Controle Groenten en Fruit voor import en export.		Geen bijdrage	
31	Stichting Nederlandse Algemene Kwaliteitsdienst Tuinbouw	NAK-T	X	X	Stichting NAK-Tuinbouw geeft uitvoering aan de Landbouwkwaliteitswet, de Zaaizaad- en Plantgoedwet en de Plantenziektenwet m.b.t. tuinbouwteeltmateriaal in de sectoren bloemisterij-, fruit- en groentegewassen.		Geen bijdrage	
32	Stichting Nederlandse Algemene Keuringsdiensten (Zaaizaad en Pootgoed Landbouwgewassen)	NAK	X	X	Stichting NAK geeft uitvoering aan de Landbouwkwaliteitswet, de Zaaizaad- en Plantgoedwet en de Plantenziektenwet m.b.t. zaaizaad en pootgoed in de sector landbouwgewassen.		Geen bijdrage	
33	TNO	TNO	X	X	Toegepast wetenschappelijk Onderzoek.	2	180 452	www.tno.nl
34	VSL ⁹		X		Het onderhouden en verwezenlijken van nationale meetstandaarden zoals vastgelegd in de Metrologiewet. Op grond van artikel 3 van deze wet is VSL b.v. door de minister van EL&I hiervoor aangewezen.	11	Totale bijdrage ¹⁰ 14 723	www.vsl.nl www.holland-metrology.nl

Bijlagen

	Externe organisatie (met wettelijke en/of bestuurlijke taak)	Afkorting	RWT	ZBO	Functie	Begrotings- artikel(en)	Begrotings- ramingen x € 1 000	URL
35	Verispect <i>Zie onder VSL voor website</i>		X	X	Het uitoefenen van het toezicht op de naleving van de Metrologiewet. Op grond van artikel 27 van deze wet is Verispect door de Minister van EL&I hiervoor aangewezen. Daarnaast de uitvoering van het toezicht op de Waarborgwet zoals vastgelegd in de Waarborgwet.	11	Zie VSL	
36	Aangewezen instanties als bedoeld in art. 12 Metrologiewet <i>Zie onder VSL voor website</i>			X	Het optreden als onafhankelijke toetsende instantie bij overeenstemmingsbeoordelingen van meetinstrumenten. De werkzaamheden die zij verrichten kunnen per overeenstemmingsbeoordeling verschillen maar omvat o.a. het beoordelen van kwaliteitssystemen, het afgeven van certificaten van typeonderzoek of ontwerponderzoek en het keuren van meetinstrumenten.		Geen bijdrage	www.holland-metrology.nl
37	WaarborgHolland		X	X	Het keuren van alle gouden, zilveren en platina voorwerpen boven een bepaalde gewichtsdrempel en alvorens zij op de Nederlandse markt worden gebracht, te voorzien van één of meerdere stempelmerken (het waarborgen). Deze taak is vastgelegd in de Waarborgwet 1986. De stempelmerken worden alleen aangebracht nadat het juiste gehalte aan edelmetaal door onderzoek is vastgesteld.		Geen bijdrage	www.waarborgholland.nl

Bijlagen

	Externe organisatie (met wettelijke en/of bestuurlijke taak)	Afkorting	RWT ZBO		Functie	Begrotings- artikel(en)	Begrotings- ramingen x € 1 000	URL
38	Wageningen Universiteit	WU	X	X	Wageningen Universiteit is de belangrijkste Europese Universiteit op het gebied van de Life Sciences. Onderzoekers en studenten van Wageningen Univer- siteit richten zich op onderwerpen op het terrein van de voeding, gezondheid, natuur en leefomgeving.	17	160 722	http:// www.wur.nl/NL/

¹ De onderwijsinstellingen zijn partieel ZBO, namelijk voor het deel waarin zij examens afnemen en beoordelen.

² Staatsbosbeheer en BBL zijn ZBO, maar vallen niet onder de Kaderwet ZBO.

³ De bijdrage is opgenomen in het Investeringsbudget Landelijk Gebied en loopt daarom via de provincies.

⁴ Inwerkingtreding per 1 augustus 2008, Ministeriële Regeling; Staatsblad 28 juli 2008, nr. 143. De examinerende instanties vervangen de Examencommissie voor amateurradiozendexamens en voor maritieme communicatie.

⁵ Opheffing voorgenomen.

⁶ Het gaat hierbij om het volgende cluster aan ZBO's: Dare!! Consultancy, Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium, Philips Consumer Electronics BV, Thales Nederland BV, TNO Electronic Products and Services BV en TNO Fysisch en Elektronisch Laboratorium.

⁷ Het toezicht op het ZBO-deel van de NMa vindt plaats aan de hand van wettelijke kaders (ZBO wet NMa). De uitvoeringsorganisatie van de NMa is onderdeel van EL&I en het toezicht hierop vindt plaats via de reguliere management-control -systematiek van EL&I.

⁸ In opheffing.

⁹ Voorheen: NMI Van Swinden Laboratorium.

¹⁰ Dit bedrag is niet alleen bedoeld voor dit instituut maar omvat ook de bijdrage aan Verispect en de verplichte bijdrage aan de internationale organisaties BIPM, OIML en Welmec

4.2 Europese geldstromen

Inleiding

Deze bijlage biedt inzicht in de Europese geldstromen die relevant zijn voor de EU-gevoelige beleidsterreinen van het Ministerie van EL&I. Zij bevat een samenhangend overzicht van deze geldstromen en de cofinanciering met EL&I-middelen en middelen van andere overheden. De betreffende EU-middelen zijn gestoeld op het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) en het Structuurbeleid.

Binnen het GLB zijn twee pijlers te onderscheiden. De eerste pijler bestaat uit inkomenssteun en markt- en prijsbeleid. Met behulp van instrumenten als interventie maatregelen, rechtstreekse inkomenssteun en exportrestituties richt deze pijler zich op het stabiliseren van landbouwprijzen en -inkomens. De tweede pijler betreft het plattelandbeleid. Deze pijler richt zich op de kwaliteit van alle plattelandgebieden in de EU.

Het GVB is in de eerste plaats gericht op de ontwikkeling van een verantwoorde visserijketen waarmee een evenwichtige en duurzame exploitatie van de visstand wordt bevorderd. Hiertoe zijn in EU-verband regels opgesteld, zoals beperkingen voor bepaalde visserijmethoden. Tevens zijn afspraken gemaakt ter bevordering van de stabiliteit van de vismarkt.

Het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) wordt in Nederland gebruikt voor het uitbouwen van de sterke punten in de regio en voor innovatie. Ook worden uit het fonds grensoverschrijdende programma's (Interreg) gefinancierd.

1. Gemeenschappelijk Landbouwbeleid

De eerste pijler en de tweede pijler van het GLB worden vanuit de twee Europese Landbouwfondsen gefinancierd: respectievelijk het Europees Landbouw Garantie Fonds (ELGF) en het Europees Landbouw Fonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO).

De geldstromen vanuit het ELGF worden volledig Europees gefinancierd. Bij de geldstromen vanuit de tweede pijler (ELFPO) is er sprake van cofinanciering van beleid middels een meerjarig doelstellingsprogramma: het Plattelands Ontwikkelingsprogramma (POP).

In tabel 1 is een overzicht van de geraamde financiële bijdragen vanuit de Europese Landbouwfondsen opgenomen. Het betreft door de EU voor Nederland gereserveerde middelen voor de periode 2007–2013. De gerealiseerde uitgaven worden op declaratiebasis in rekening gebracht bij het ELGF en het ELFPO via de erkende betaalorganen Dienst Regelingen en Dienst Landelijk Gebied. De betaalorganen verantwoorden deze declarabele uitgaven bij de EU-Landbouwfondsen.

In de tabel zijn de oorspronkelijk *geraamde* middelen opgenomen voor de periode 2007–2013. Het betreffen dus geen *gerealiseerde* uitgaven over 2007 tot en met 2010. Dit houdt verband met de (N+2)-regel die de Europese Commissie hanteert voor de tweede pijler: lidstaten kunnen 2 jaar na afloop van het betreffende EU-begrotingsjaar een declaratie indienen over de projecten. Zo mogen de jaartranches van 2007 bijvoor-

Bijlagen

beeld uiterlijk tot en met 2009 uitgegeven worden. De uitgaven voor de programmaperiode 2007–2013 kunnen tot uiterlijk 2015 worden gedaan.

Tabel 1 Middelen GLB ten gunste van Nederland voor de periode 2007–2013 (bedragen x € 1 mln)							
	2007 ¹	2008 ¹	2009 ¹	2010 ¹	2011	2012	2013
1. GLB/pijler 1 (indicatief)	1 050,0	1 020,0	1 000,0	1 000,0	1 000,0	900,0	900,0
2. GLB/pijler 2 (POP2) incl. Health Check en Economisch Herstelplan							
As 1: Versterking concurrentiekracht landbouw en bosbouw	21,3	21,7	21,6	30,4	33,3	35,8	37,8
As 2: Verbetering van het milieu en het platteland	20,6	21,7	23,7	26,8	27,9	30,4	32,2
As 3: Leefkwaliteit op het platteland en diversificatie plattelandseconomie	21,0	21,7	21,0	22,3	22,0	22,7	25,7
As 4: Uitvoering LEADER-aanpak	7,0	7,2	7,0	7,0	6,8	6,8	6,6
Kosten technische bijstand	0,7	0,4	0,3	0,7	0,4	0,4	0,4
Subtotaal POP	70,6	72,7	73,6	87,2	90,4	96,1	102,7
Totaal GLB	1 120,6	1 092,7	1 073,6	1 087,2	1 090,4	996,1	1 002,7

¹ Betreft geen gerealiseerde uitgaven maar oorspronkelijk geraamde EU-middelen voor de lidstaat Nederland voor de periode 2007–2013.

Toelichting

GLB/pijler 1

De financiële bijdragen voor GLB pijler 1 zijn indicatief. Hierin zullen naar verwachting wijzigingen optreden als gevolg van veranderde marktomstandigheden (o.a. minder exportsteun en interventie) en als gevolg van de tussentijdse *Health Check van het GLB*.

GLB/pijler 2 (POP2)

Voor de tweede pijler van het GLB (POP2) zijn voor Nederland door de EU oorspronkelijk in 2007 jaartranches beschikbaar gesteld van circa € 70 mln. Bij het EU-plattelandsbeleid is sprake van cofinanciering van overheidsbijdragen aan begunstigen (Rijk en andere overheden). Met een jaarlijkse cofinanciering van 50% komt dit op een totaal van € 140 mln per jaar.

Het POP 2 kent vier assen (zie tabel 1). Financiering vanuit EL&I vindt vooral plaats vanuit as 1. De provincies dragen zorg voor de cofinanciering van as 2, 3 en 4. De cofinanciering van de totale overheidsbijdrage aan subsidiabele projecten door EL&I (kavelruil en beheersovereenkomsten) loopt via het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG).

Health Check/progressieve modulatie

In november 2008 is in het kader van de Health Check besloten financiële middelen over te hevelen van de 1ste pijler naar de 2de pijler (progressieve modulatie). De wijze waarop deze middelen worden ingezet voor maatregelen is vastgelegd in een bijstelling van het POP-2 programma. In de Health Check is ook vastgelegd dat deze modulatiemiddelen besteed moeten worden aan een aantal nieuwe doelen, de zogenaamde Nieuwe Uitdagingen (POP-NU).

Het POP kent een nationaal cofinancieringspercentage van 50%, voor POP-NU geldt een cofinancieringspercentage van 25%.

Afdrachten aan de EU

Tegenover de ontvangsten staan ook afdrachten aan de EU, die onderdeel uitmaken van de Eigen Middelen van de EU. De voor EL&I relevante afdrachten zijn de zogenaamde douanerechten op landbouwproducten en

Bijlagen

productieheffingen. Deze ontvangsten worden op de EL&I begroting verantwoord (artikel 16) en worden na aftrek van een perceptiekostenvergoeding (25%) via de begroting van Buitenlandse Zaken afgedragen aan de EU. In onderstaand overzicht zijn de ontvangsten weergegeven:

Tabel 2 Toelichting op de ontvangsten	
Bedragen x € 1 000	Raming 2012
Landbouwheffingen (incl. productieheffingen)	302 999
EU-ontvangsten	5 685
Totaal ontvangsten	308 684

1a. De eerste pijler van het GLB

Markt- en prijsbeleid en inkomenssteun

Rechtstreekse steun

Terwijl de interne markt groeide is het GLB de afgelopen jaren aangepast aan nieuwe uitdagingen in de samenleving. Het beleid richt zich sindsdien meer op de marktgerichtheid en het concurrentievermogen van de sector, waarbij het vooral inzet op ruimte voor de markt en een grote rol voor productieomstandigheden in plaats van productieverhoging en prijsondersteuning.

Het hervormingsbesluit van 2003 is een beslissend keerpunt in de evolutie van het GLB. Er werden twee nieuwe principes in het GLB verankerd: marktwerking en vermaatschappelijking. De landbouwministers besloten namelijk om het markt- en prijsbeleid grotendeels te vervangen door (ontkoppelde) inkomensvoetstukken. De ongewenste maximalisering van productie en subsidie is daarmee doorgesneden. Verder besloot men dat voor het verkrijgen van EU-subsidie moet worden voldaan aan maatschappelijke randvoorwaarden op het gebied van milieu, voedselkwaliteit en dierenwelzijn en goede landbouw en milieucondities (cross compliance). Hiermee kreeg duurzame productie als maatschappelijke randvoorwaarde een nog nadrukkelijker plek in het GLB.

Ten aanzien van het GLB is EL&I verantwoordelijk voor een recht- en doelmatige uitvoering van het communautair vastgestelde beleid binnen Nederland. De uitvoering van het GLB is aan stringente Europese voorwaarden gebonden die met name de rechtmatigheid van de uitvoering moeten waarborgen. Deze voorziet ondermeer in uitvoering door een beperkt aantal erkende betaalorganen, een erkennende instantie, een coördinerende en een certificerende instantie.

Marktmaatregelen

Op de WTO-top van eind 2005 zijn in Hongkong afspraken gemaakt over de totale uitfasering per 2013 van exportrestituties aan bedrijven die landbouwproducten exporteren naar landen buiten de EU.

Health Check GLB eerste pijler (markt- en prijsbeleid en inkomenssteun)

In november 2008 is een akkoord bereikt over de Health Check en uitgewerkt in een Verordening van de Raad (EG) nr. 73/2009. De besluiten zijn door Nederland uitgewerkt en gepresenteerd aan de Tweede Kamer (TK, 28 625, nr. 67). De Nederlandse invulling is op 15 juli 2009 aan de Europese Commissie gemeld.

Het betreffen de volgende maatregelen voor de eerste pijler van het GLB:

Bijlagen

• Verordening (EG) nr. 73/2009: artikel 68

Op basis van artikel 68 mag Nederland een deel van de nationale enveloppe voor inkomenssteun herbestemmen voor het stimuleren van bijvoorbeeld milieuvriendelijke landbouw, kwaliteitslandbouw en risicoverzekeringen. Hiermee kunnen de betreffende middelen behouden blijven in de eerste pijler. Nederland wil met artikel 68 de ontwikkeling van dier- en milieuvriendelijke productiemethoden bevorderen, een brede weersverzekering initiëren, de introductie van een elektronisch identificatie- en registratiesysteem voor schapen en geiten bevorderen en een vaarvergoeding beschikbaar stellen in waterrijke landbouwgebieden met percelen die louter over water zijn te bereiken.

Vanaf 1 januari 2010 zijn de vier maatregelen in werking getreden. Binnen het bestaande pakket Dierenwelzijn zijn per 1 januari 2011 nog de submaatregelen diervriendelijk produceren (tussensegmenten) en managementmaatregelen in werking getreden. De beide submaatregelen waren al eerder per 15 juli 2009 bij de Europese Commissie gemeld.

In onderstaande tabel 3 is een overzicht gegeven van de lopende artikel 68 maatregelen in 2010 en 2011.

Tabel 3 Overzicht van de lopende artikel 68 maatregelen in 2010 en 2011		
(bedragen x € mln)	2010	2011
Dierenwelzijn		
– Investeringsregeling duurzame stallen (alle dierlijke sectoren)	10,5	9,5
– Subsidieregeling diervriendelijk produceren / tussensegmenten (openstelling voor leghennen, vleesrunderen, vleeskalveren, varkens en vleeskuikens; elk € 200 000)	–	1,0
– Diervriendelijke maatregelen (vleesvarkens en vleeskuikens; elk € 500 000)	–	1,0
– Vaarvergoeding	1,0	1,0
Elektronische identificatie en registratie schapen/geiten		
– Investering identificatie en registratie	1,5	1,5
Omnummersubsidie	2,0	
Brede Weersverzekering ¹	7,0	8,0
Totaal	22,0	22,0

¹ Naast bovengenoemde EU-middelen wordt voor de maatregel brede weersverzekering 25% aan nationale cofinanciering bijgedragen

Toelichting

Voor de maatregelen uit artikel 68 heeft Nederland in 2010 en 2011 een bedrag van € 22 mln beschikbaar. In 2010 en doorlopend in 2011, is artikel 68 ingezet met gebruikmaking van de zogenaamde onbenutte middelen (TK, 28 625, nr. 67).

De onbenutte middelen zijn middelen waarvoor wel toeslagrechten zijn uitgegeven, maar die niet zijn verzilverd. De onbenutte middelen lopen echter sterk terug doordat ze beter worden benut door de agrarische ondernemers. Voor de jaren 2011, 2012 en 2013 zullen de onbenutte middelen naar verwachting dalen naar respectievelijk € 10, € 9 en € 7,5 mln. Voor 2011 is besloten om het programma van € 22 mln ongewijzigd voort te zetten en het verschil in 2011 te financieren uit de eigen begroting.

Voor 2012 en 2013 is de inzet voor artikel 68 aangepast. Zie hiervoor de paragraaf over de voorgenomen inzet artikel 68 in 2012 en 2013 (nieuwe ontwikkelingen).

Bijlagen

• Melkquotering

Na de reeds eerder geaccordeerde quotumverhoging van 2,5% per 1 april 2008 is ook per 1 april 2009 het Nederlandse melkquotum wederom met 2,5% verhoogd. Hiervan vloeit 1% quotumstijging voort uit een afgesproken jaarlijkse quotumstijging van 1% gedurende 5 achtereenvolgende jaren die voor alle lidstaten geldt. Nederland kreeg in 2009 nog 1,5% extra uit een aanpassing van de positieve vetcorrectie. Afgesproken is ook dat de Commissie regelmatig met nieuwe marktrapporten zal komen met daarbij voorstellen voor verdere maatregelen in het kader van de zachte landing van het melkquotum. Het eerstvolgende rapport zal eind 2012 verschijnen. Het eerdere besluit om de melkquotering per 2015 te beëindigen is herbevestigd.

• Marktordening

Het markt- en prijsbeleid wordt verder afgebouwd met als doel de landbouw marktgericht te maken. Zo worden interventieregelingen verder beperkt en wordt een aantal interne afzetmaatregelen afgeschaft. Wel blijft het afgeslankte interventieprijssysteem bestaan als vangnet voor ernstige marktverstoringen. De ont koppeling wordt verder doorgezet, zodat ook via deze weg de landbouw zich meer zal laten leiden door marktimpulsen. Zoals nu is afgesproken, zal de steun in alle sectoren, met uitzondering van de gekoppelde zoogkoepremie (in Nederland al ont koppeld sinds 2007) uiterlijk 2012 moeten zijn ont koppeld. Nederland heeft gebruik gemaakt van de mogelijkheid om in 2010 de premie voor eiwithoudende gewassen en de areaalbetaling voor noten te ont koppelen. Daarnaast heeft Nederland de slachtpremies (kalveren en runderen) per 2010 ont koppeld. Nederland maakt geen gebruik van de mogelijkheid om de productiesteun voor zetmeelaardappelen en de steun voor zaaizaad eerder te ont koppelen dan in 2012.

• Vereenvoudiging

De vereenvoudiging van het GLB vindt plaats binnen het programma *Better Regulation*. Hierbij staat verminderde administratieve lastendruk voor de sector centraal.

Nieuwe ontwikkelingen GLB 1^e pijler

Extra maatregelen artikel 68 2012 en 2013

Vooruitlopend op de hervormingen van het GLB na 2013 zal EL&I de toepassing van het huidige artikel 68 aanpassen en verder uit bouwen (dit artikel maakt het mogelijk inkomenssteun deels doelgericht in te zetten). EL&I zet hiermee een stap richting een nieuw GLB na 2013 waarin Nederland inzet op vervanging van de huidige directe GLB-betalingen door doelgerichte betalingen.

De aanpassingen aan en het uitbouwen van artikel 68 bevat de volgende elementen:

- Voor de regeling «Integraal duurzame stallen» zullen meer middelen beschikbaar gesteld worden. De regeling levert een grote bijdrage aan de verbetering van met name dierenwelzijn en milieu.
- Daarnaast zal het dierenwelzijn verder worden gestimuleerd door met ingang van 2012 de stimuleringsregeling managementmaatregelen uit te breiden naar de kalverhouderij. Tot nu toe stond deze maatregel alleen open voor vleesvarkens en vleeskuikens. Met deze uitbreiding zullen er ook meer middelen beschikbaar komen.
- Voor de kalverhouderij wordt daarnaast nog een onderzoek gestart om welzijnsvriendelijke vloeren in de kalverstal te stimuleren.

Bijlagen

- De middelen voor de vaarvergoeding zullen worden verhoogd en het toepassingsgebied zal worden uitgebreid naar de Biesbosch. De maatregel is nu reeds van toepassing in de gebieden Laag Holland en de Weerribben en Wieden.
- Naast deze impuls voor verduurzaming van de veehouderij zal extra aandacht gegeven worden aan verdere verduurzaming van de plantaardige productie. Daartoe zal precisielandbouw gestimuleerd worden. Precisielandbouw helpt de milieubelasting met mineralen en/of gewasbeschermingsmiddelen te reduceren.
- Via artikel 68 zullen tijdelijk middelen beschikbaar worden gesteld om een verzekering afzetschade broedeieren voor pluimveevermeerders te introduceren voor de economische gevolgschade, die het gevolg zijn van een onverhoopte uitbraak van Aviare Influenza (AI).

Een samenvatting van de voornemens is met begroting opgenomen in tabel 4.

Tabel 4 Voorgenomen inzet artikel 68 in 2012 en 2013		
(bedragen x € mln)	2012	2013
Dierenwelzijn:		
• Investeringsregeling duurzame stallen (alle dierlijke sectoren)	15	14
• Subsidieregeling diervriendelijk produceren (leghennen, vleesrunderen, vleeskalveren, varkens en vleeskuikens; elk € 200 000)	1,0	1,0
• Stimulering managementmaatregelen (vleesvarkens, kalveren en vleeskuikens; elk € 500 000)	1,5	1,5
Stimulering precisielandbouw en milieuvriendelijke bewaarplaatsen	10,0	10,0
Vaarvergoeding	1,1	1,1
Elektronische identificatie en registratie schapen/geiten		
• Investering identificatie en registratie	1,5	1,5
Verzekeringen (brede weersverzekering, verzekering broedeieren) ¹	7,8	9,8
Totaal begrote uitgaven	37,9	38,9
Onbenutte middelen	9,0	7,5
Herbestemming generieke betalingen	28,9	31,4

¹ Voor de verzekeringen wordt voorzien in een nationale cofinanciering van 25%.

Collectieven

Om de doelgerichtheid van de betalingen uit de tweede pijler verder te vergroten, onderzoekt EL&I de mogelijkheden om binnen het GLB te werken met samenwerkingsverbanden, zogenaamde boerencollectieven, voor verdergaande innovatie, agrarisch natuur- en landschapsbeheer en het versterken van de multifunctionaliteit. Streven is om door het sluiten van contracten met zulke boerencollectieven, zoals agrarische natuurverenigingen, Europese gelden effectiever en meer op maat in te zetten. In 2012 zullen de eerste conclusies getrokken worden. Indien nodig zullen aanpassingen in de Europese wetgeving worden bepleit om effectief met dergelijke samenwerkingsverbanden te kunnen werken.

Marktregulering

Transparantie is in de markt- en prijsontwikkelingen, ook binnen het GLB, van groot belang. Grotere transparantie kan bereikt worden door bijvoorbeeld betere openbaar beschikbare prijsinformatie. Er wordt momenteel een onderzoek uitgevoerd naar de prijsvorming van landbouwproducten in relatie tot de verdeling van de marges binnen de

keten. Ook is in Brussel het zogenaamde *High Level Forum for a better functioning food supply chain* ingesteld, die onder andere naar de prijsvorming in de keten kijkt. Zij komt in 2012 met aanbevelingen. Tot slot kan de verdere ontwikkeling van termijnmarkten wellicht bijdragen aan de gewenste prijstransparantie en tegelijkertijd bijdragen aan stabilisatie van markten. In dit kader zullen de consequenties van de mededingingsregels voor het functioneren van de agro- en foodwereld worden onderzocht.

Coherentie, gevolgen GLB voor ontwikkelingslanden

De belangrijkste maatstaf om de effecten van het huidige en toekomstige GLB op ontwikkelingslanden te meten, is de mate van handelsverstoring van het GLB. Die kan worden gemeten in termen van markttoegang en in de aard van de verleende steun. De aard van de ondersteuning van boeren via het GLB, is ingrijpend gewijzigd. In 1990 gold circa 90% van de GLB-steun als handelsverstoring, volgens de geldende definities van WTO. Nu geldt nog slechts circa 10% van de GLB-steun als handelsverstoring. Het GLB is daarmee duidelijk ontwikkelingsvriendelijker geworden. Markttoegang en het beperken van marktverstoring voor ontwikkelingslanden blijven een punt van aandacht. De voorziene wereldwijd volledige uitfasering van nog resterende exportsubsidies in 2013, zal de beperkte nog resterende handelsverstoring van het GLB in 2012 nog verder verminderen.

Vorbereiding voor een nieuw GLB

In de herfst van 2011 zal, zoals nu is voorzien, de Europese Commissie met wetgevingsvoorstellen komen voor de vormgeving van het nieuwe GLB na 2013. De inzet van het kabinet hierbij is weergegeven in de Kabinetsreactie op de Commissiemededeling van 26 november 2010 (TK, 28 625, nr. 108), met een nadere uitwerking in de antwoorden op Kamervragen (TK, 28 625, nr. 117). De lijn is dat het kabinet inzet op een nominale bevrozing van het budget door een verdere marktorientatie van de sector waarbij de directe betalingen op den duur vervangen worden door doelgerichte betalingen gericht op versterking van de concurrentiekracht, duurzaamheid en innovatie en op beloning voor maatschappelijke prestaties op bijvoorbeeld het gebied van natuur en landschap. Hiernaast blijft verdere vereenvoudiging, voor agrarisch ondernemers en uitvoeringsorganisaties, een speerpunt.

1b. De tweede pijler van het GLB

Het plattelandsontwikkelingsprogramma 2007–2013 (POP2)

Het Nederlandse Plattelandsontwikkelingsprogramma voor de periode 2007–2013 (POP2) is in juni 2007 door de Europese Commissie goedgekeurd en daarmee in werking getreden.

Met het POP2 streeft Nederland drie inhoudelijke doelen na, in lijn met de doelen van verordening 1698/2005:

- het versterken van het concurrentievermogen van de land- en de bosbouw;
- de verbetering van natuur en milieu door landbeheer;
- het verhogen van (a) de leefkwaliteit op het platteland en (b) diversificatie van de plattelandseconomie.

Een vierde doel is meer procesmatig van aard en betreft het bevorderen van lokale plattelandsontwikkeling via de LEADER-aanpak. Dit is een gebiedsgerichte en *bottom up*-werkwijze voor bepaalde aspecten van plattelandsproblematiek. Het programma LEADER+, voorheen onderdeel van het Structuurbeleid, maakt sinds 2007 deel uit van het POP2.

Bijlagen

Voor Nederland is er voor de periode 2007–2013 ruim € 486 mln uit het ELFPO beschikbaar voor het POP2. Op basis van een door Nederland gekozen cofinancieringspercentage van 50% voor het gehele POP2 wordt dit bedrag door Nederland (Rijk, provincies en andere overheden gezamenlijk) verdubbeld ten behoeve van besteding in het kader van het POP2.

Als gevolg van de hervorming van de marktordening Groenten en Fruit (GMO) zijn EU-middelen vrijgekomen die ingezet worden voor POP2. Het plafond voor POP2 is als gevolg hiervan in totaal met € 9,7 mln verhoogd. Ook voor deze gelden is de nationale cofinanciering 50%.

Aanvullend op deze bedragen verwachten LNV en provincies in de periode 2007–2013 ongeveer € 840 mln in te zetten op maatregelen uit het POP2.

De provincies leveren het overgrote deel van de nationale cofinanciering. EL&I levert ongeveer 10% van de cofinanciering.

Uitvoering van de POP2-maatregelen gebeurt op basis van de provinciale verordeningen en financiële regelingen van EL&I. Op de besteding van deze geldstromen is één beheers- en controlemechanisme van toepassing. De Minister van EL&I is als beheersautoriteit voor het POP2 eindverantwoordelijk voor de rechtmatige en doelmatige uitvoering van het POP2.

Health-check GLB en Economische Herstelplan

In november 2008 is in het kader van de Health Check van het GLB besloten financiële middelen over te hevelen van de 1^e pijler naar de 2^e pijler (progressieve modulatie). Ook zijn er aanpassingen gedaan in het kader van het Economische Herstelplan. Daarmee is er circa € 97 mln EU-steun beschikbaar gekomen voor het Nederlandse POP2 in de periode 2009–2013.

De extra middelen dienen besteed te worden aan zes geïdentificeerde «Nieuwe Uitdagingen» (POP-NU): biodiversiteit; klimaatverandering; waterbeheer; hernieuwbare energie; innovatie voor deze vier uitdagingen; en structuurversterking melkveehouderij. Het kader voor de besteding van deze middelen is de bestaande plattelandsverordening 1698/2005. Uit nationale middelen moet voor deze Nieuwe Uitdagingen niet 50% maar 25% nationale cofinanciering worden bijgedragen.

Nederland zet een bedrag van € 32,5 mln in aan nationale cofinanciering. Nederland zal dit budget inzetten voor akkerranden, water, milieuverbetering, innovatie in de landbouw, duurzame energie en breedbandinternet.

Bijlagen

Tabel 5 Additionele EU-bijdrage 2009–2013 op basis van Health Check en Economisch Herstel Plan (POP-NU) (x € 1 mln)			
As	Overheidsbijdragen totaal	Procentuele ELFPO-bijdrage (%)	Bedrag ELFPO-bijdrage
1. Versterking concurrentiekracht landbouw en bosbouw	74,1	75%	55,6
2. Verbetering van het milieu en het platteland	40,9	75%	30,7
3. Leefkwaliteit op het platteland en diversificatie plattelandseconomie	15,1	75%	11,3
4. Uitvoering LEADER-aanpak	0	n.v.t.	0
Kosten technische bijstand	0	n.v.t.	0
Totaal	130,1		97,6

Met de ophoging van bovengenoemde gelden komt de totale enveloppe POP2 voor Nederland voor de periode 2007–2013 op ongeveer € 593 mln EU-middelen.

2. Gemeenschappelijk Visserij Beleid (GVB)

Het GVB is in de eerste plaats gericht op de ontwikkeling van een verantwoorde visserijketen waarmee een evenwichtige en duurzame exploitatie van de visstand wordt bevorderd. Hiertoe zijn in EU-verband regels opgesteld, zoals beperkingen voor bepaalde visserijmethoden. Tevens zijn afspraken gemaakt ter bevordering van de stabiliteit van de vismarkt.

Nederland maakt gebruik van het Europees Visserij Fonds (EVF) om deze doelen te bereiken.

Europees Visserij Fonds (EVF)

Nederland ontvangt uit het EVF een communautaire bijdrage van € 48,6 mln voor de periode 2007–2013. Daarnaast levert Nederland een nationale bijdrage van € 72,1 mln. In het operationeel programma EVF is de gedetailleerde financiële tabel voor de gehele programmeringsperiode 2007–2013 opgenomen. De bijdrage van de EU voor de periode 2007–2013 heeft betrekking op duurzame visserijmethoden (€ 16,9 mln), maatregelen op het terrein van aquacultuur, binnenvisserij, verwerking en afzet (€ 7,5 mln), innovatieve projecten (€ 16,8 mln), gebiedsgerichte activiteiten (€ 5 mln) en technische bijstand (voorbereiding, toezicht, administratieve ondersteuning) (€ 2,4 mln).

In onderstaande tabel zijn de maatregelen voor 2012 aangegeven:

Tabel 6 Geraamde programma-uitgaven voor het jaar 2012 (bedragen x € 1 mln)			
	EU	EL&I	Totaal
Europees Visserij Fonds (EVF)			
OD- 21.14 Bevorderen duurzame vangst en kweek van schelpdieren			
Duurzame visserijmethodes	1,3	1,7	3,0
Aquacultuur, binnenvisserij, verwerking en afzet	1,9	2,7	4,6
Innovatieve proefprojecten	2,6	5,1	7,7
Gebiedsgerichte activiteiten	1,0	1,0 ¹	2,0
Technische bijstand	0,4	0,4	0,8
Totaal	7,2	10,9	18,1

¹ betreft bijdragen van de provincies

Bijlagen

Onderstaande tabel bevat de verdeling van de financiële verplichtingen over de jaren. De daadwerkelijke uitgaven vallen mogelijk in andere jaren (de n+2 regel). Nederland hanteert in het overzicht de jaartranches zoals de Europese Commissie deze heeft aangegeven. Deze zijn gebaseerd op het prijsniveau 2007.

Tabel 7 Overzicht jaarlijks beschikbare middelen EVF en nationaal (x € 1 mln)								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Totaal
EVF	6,5	6,7	6,8	6,9	7,1	7,2	7,4	48,6
Nationaal	21,0	8,0	8,6	9,3	7,4	10,9	6,8	72,0
Totaal	27,5	14,7	15,4	16,2	14,5	18,1	14,2	120,6

Hervorming GVB

Met het verschijnen van het Groenboek in mei 2009 is de discussie gestart over de toekomst van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid na 2012. Op veel punten zijn de resultaten van het huidige Gemeenschappelijk Visserijbeleid niet positief. Hervorming van dit beleid is noodzakelijk. Veel uitdagingen moeten worden opgepakt, bijvoorbeeld als het gaat om de bijvangst. Innovatie en duurzaamheid staan daarbij centraal. Doelstellingen daarbij zijn dat er sprake moet zijn van een duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen (visbestanden) binnen en buiten Europese wateren van de EU, perspectief voor een maatschappelijk geaccepteerde duurzame visserijsector en een doeltreffend, uitvoerbaar en handhaafbaar pakket aan maatregelen voor het beheer van de visserijbestanden.

Eind 2009 is de Nederlandse visie op een nieuw Europees visserijbeleid – *Vis, als duurzaam kapitaal* – aan de Europese Commissie aangeboden. De visie bevat drie belangrijke nieuwe speerpunten, die het tot nu toe gevoerde beleid zouden kunnen doorbreken: duurzaam gebruik van het ecologisch kapitaal, een grotere rol voor de markt en afstemmen van de besluitvorming op lange termijn doelstellingen. Bij het vormgeven van de Nederlandse visie is een brede doelgroep betrokken. De resultaten van deze consultaties zijn gebruikt voor de kabinetsvisie op de herziening.

Het jaar 2010 is gebruikt om de belangrijkste thema's en opties voor hervorming te verkennen en te inventariseren. De Commissie zal naar verwachting medio 2011 haar pakket met voorstellen presenteren, waarna de onderhandelingen zullen starten. Dit moet in 2012 tot finale besluitvorming leiden.

3. Het Europees Structuurbeleid

Bij het vaststellen van de Financiële Perspectieven van de EU zijn voor de periode 2007–2013 middelen gereserveerd voor de EU-structuurfondsen. Nederland ontvangt in deze periode circa € 1,9 mld, waarvan € 1,660 mld bestemd is voor Doelstelling 2 (regionale Concurrentiekracht en Werkgelegenheid) en € 291 mln voor Doelstelling 3/Interreg IV (Europese Territoriale Samenwerking). De verdeling van het budget uit de structuurfondsen is neergelegd in het Nationaal Strategisch Referentiekader (NSR).

Naast de Europese middelen worden de projecten ook uit rijksmiddelen gefinancierd, die namens het rijk op de EL&I begroting staan. Gegevens over de EFRO-middelen en de rijkscofinanciering is opgenomen in artikel 18 van deze begroting.

De Europese Structuurfondsen hebben als doel de economische concurrentiekracht te versterken en de cohesie tussen regio's en lidstaten binnen

Bijlagen

Europa te vergroten. EL&I is lidstaat verantwoordelijk voor vier landsdelige programma's en één grensoverschrijdend programma, Euregio Maas-Rijn. Daarnaast maakt Nederland nog deel uit van drie andere grensoverschrijdende programma's. Voor de periode 2007–2013 is hiervoor ongeveer € 1,1 mld Europees geld beschikbaar, wat komt uit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO).

Binnen de landsdelige programma's zijn drie prioriteiten waarop geïnvesteerd wordt, waarbij de innovatieprioriteit zeer populair is. Deze is ingesteld naar aanleiding van de Lissabon-agenda. Daarnaast wordt er ook geïnvesteerd in regio's en steden, om deze aantrekkelijker te maken voor mensen en bedrijven om zich daar te vestigen.

Inmiddels is de huidige programmaperiode over de helft en zijn in grote mate de middelen toegekend aan projecten. Daarmee is ook een omslagpunt bereikt waarbij de nadruk van de programma's verschuift van de selectie van projecten naar het beheer op de uitvoering van deze projecten. Voor EL&I houdt dit in dat bij de reguliere taken de nadruk komt te liggen op twee hoofdonderwerpen: Het ondersteunen van de managementautoriteiten bij het beheer en de discussie over de toekomst van het cohesiebeleid. Met het verschijnen van het 5^e Cohesieverlag is deze discussie in het najaar van 2010 gestart. Na het verschijnen van de concept verordeningen rond de zomer van 2011, zal in de tweede helft van 2011, maar vooral in 2012 de focus liggen op de onderhandelingen met de Commissie en de andere lidstaten. In de Nederlandse kabinetsinzet is aangegeven dat de toekomstige middelen enkel worden gericht op de armste regio's in de armste lidstaten. Naast dit budgettaire aspect zal een belangrijk deel van de discussie gaan over vereenvoudiging van beheer en controle en de koppeling van de middelen aan de Europa 2020 strategie. In deze strategie wordt opgeroepen om te investeren in slimme en duurzame groei.

4. Overige Europese financiering

TSE/BSE kosten

Bedragen x € 1 mln							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
BSE/TSE testkosten	2,6	2,9	2,6	2,0	2,0	2,0	2,0

TSE *transmissible* (of overdraagbare spongiforme encefalopathieën) betreft de verzamelnaam voor de ziekten BSE bij runderen en Scrapie bij schapen en geiten. Het genoemde bedrag voor 2011 heeft de status van aanvraag bij de EU. De EU-bijdrage komt ten goede aan meerdere partijen, niet alleen de rijksoverheid. In de tweede helft van 2011 is er een afbouw van de verplichte beheersmaatregelen. Dat kan in de jaren na 2010 leiden tot geringere kosten en een geringere bijdrage vanuit de EU.

4.3 Trefwoordenregister

Aardgasbaten 73, 74
Administratieve lasten 16, 30, 37, 39, 40, 47, 69, 75, 84, 94, 115, 139, 141, 142, 165, 187, 199
Agrofoodcomplex 106, 118, 124
AID 182, 183, 186
Apparaatsuitgaven 6, 150, 151, 153, 154
Bedrijfsleven 5, 6, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 24, 33, 38, 39, 47, 48, 51, 52, 53, 59, 62, 66, 69, 75, 77, 79, 81, 84, 88, 89, 90, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 105, 108, 110, 111, 113, 115, 118, 119, 120, 121, 122, 126, 127, 128, 129, 132, 139, 142, 184, 208
Biobased Economy 13, 64, 65, 68
Biobased economy 68, 101
Biobased Economy 129, 142, 208
Biodiversiteit 9, 10, 11, 97, 101, 111, 119, 120, 124, 130, 132, 133, 134, 135, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 202
BSE 112, 117, 205, 207
China 9, 10, 14, 79, 100, 108
Communicatie 5, 15, 17, 18, 30, 34, 35, 37, 42, 43, 44, 45, 70, 81, 94, 116, 143, 144, 150, 151, 176, 177, 178, 182, 186, 188, 189, 194, 207, 208, 209
Concurrentie 9, 12, 17, 19, 21, 35, 36, 38, 39, 42, 74, 75, 88, 89, 94, 105, 106, 114, 115, 123, 137, 143, 187, 189, 190, 196, 201, 203, 204
Concurrentiepositie 1, 8, 15, 25, 28, 31, 48, 55, 62, 81, 88, 108, 132, 134, 135, 139, 140, 142
Concurrentieverhoudingen 15, 35
Concurrentievermogen 56, 89, 90, 93, 94, 100, 108, 197, 201
Consumenten 9, 17, 18, 35, 36, 38, 40, 41, 42, 75, 91, 104, 112, 113, 139, 150, 151, 182
Consumentenbescherming 17, 40, 189
Crisis 9, 16, 45, 56, 62, 66, 67, 79, 105, 113, 114, 117, 162, 186
Deltaprogramma 119, 132, 139, 140, 143
Diensten 1, 3, 8, 30, 35, 36, 37, 39, 42, 43, 44, 48, 49, 50, 57, 64, 73, 88, 90, 92, 94, 95, 105, 132, 133, 134, 139, 142, 143, 148, 150, 151, 152, 153, 156, 157, 158, 160, 172, 178, 183, 189, 192
Diergezondheid 20, 103, 105, 114, 116, 117, 119, 120, 123, 207
Dierziekten 21, 104, 105, 106, 116, 117, 120
Digitaal 11, 39, 96, 165
Diplomatie 5, 13, 14, 19, 21, 88, 89, 95, 96, 97, 99, 100
DLO 13, 24, 52, 53, 105, 106, 119, 152, 153, 192, 207
Doha 43, 91
DR 148, 150, 152, 153, 162, 163, 165, 207
Duurzaamheid 8, 11, 18, 19, 22, 72, 80, 81, 101, 107, 108, 111, 113, 122, 124, 130, 170, 201, 204
Energiebesparing 22, 25, 27, 80, 81, 82, 84, 86, 107, 108, 110, 208
Energiemarkt 10, 21, 72, 73, 74, 75, 79
Energieproductie 22, 72, 80, 81, 86, 87, 209
Energieverbruik 86, 110
Energievoorziening 1, 4, 9, 12, 18, 21, 25, 27, 72, 73, 77, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 143
EU 5, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 26, 28, 36, 41, 45, 48, 49, 54, 61, 62, 63, 67, 75, 79, 82, 83, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 102, 104, 105, 106, 112, 113, 115, 119, 120, 121, 123, 134, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 162, 165, 171, 191, 195, 196, 197, 198, 202, 203, 204, 205, 207
Europa 9, 10, 48, 55, 79, 80, 93, 94, 137, 146, 147, 205
Europese 1, 5, 6, 9, 10, 11, 13, 14, 20, 21, 22, 23, 29, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 68, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79,

Bijlagen

80, 82, 83, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 103, 109, 112, 113, 114, 123, 132, 133, 134, 136, 137, 138, 145, 146, 147, 148, 162, 165, 183, 187, 191, 194, 195, 197, 198, 200, 201, 204, 205, 207

Excellent 1, 4, 25, 27, 55, 62, 138, 170

FAO 19, 90, 102, 122, 207

FES 26, 50, 64, 73, 74, 140, 207

Frequenties 17, 36, 37, 42, 43, 44

Garantie 16, 40, 62, 64, 65, 66, 67, 73, 86, 87, 99, 110, 195, 207

Gewasbescherming 103, 106, 110, 114, 115, 151, 187, 188, 200, 207

Globalisering 88, 90, 92, 96, 97, 98

Groeivermogen 11, 94

Handel 5, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 20, 27, 36, 37, 39, 40, 41, 45, 47, 48, 56, 70, 73, 75, 76, 77, 80, 82, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 96, 98, 99, 101, 103, 104, 108, 111, 112, 114, 115, 116, 119, 122, 142, 143, 146, 147, 148, 161, 183, 186, 189, 191, 192, 201, 204, 205

Health Check 196, 197, 202, 203

HGIS 28, 31, 37, 208

ICT 12, 18, 26, 29, 30, 34, 42, 45, 46, 53, 62, 64, 65, 69, 108, 130, 150, 151, 156, 157, 158, 160, 161, 163, 164, 167, 172, 184, 185, 208

ILG 26, 29, 31, 32, 149, 196

India 10, 14, 100

Industrie 8, 9, 11, 46, 49, 54, 55, 68, 70, 71, 72, 81, 82, 84, 86, 107, 121, 141, 189, 207

Infrastructuur 10, 12, 13, 15, 23, 24, 29, 38, 40, 45, 52, 53, 67, 75, 76, 78, 81, 110, 115, 117, 118, 120, 130, 132, 134, 136, 137, 156, 160, 166, 208, 209

Innovatieagenda 55, 86, 110, 111

Innovatie 1, 3, 4, 6, 8, 10, 12, 13, 15, 17, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 33, 34, 35, 37, 42, 43, 44, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 64, 65, 67, 69, 70, 72, 79, 80, 81, 84, 85, 86, 87, 89, 93, 94, 97, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 113, 116, 118, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 136, 137, 139, 142, 143, 150, 152, 166, 170, 171, 183, 189, 195, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 209

Innovatieprogramma 25, 26, 34, 50, 52, 56, 86, 87, 142, 143

Innovatievermogen 1, 7, 19, 25, 26, 48, 60, 94, 118

Internet 2, 6, 17, 30, 36, 42, 43, 44, 45, 127, 189, 202, 208, 209

Investerings 6, 8, 13, 14, 15, 22, 48, 57, 65, 69, 74, 75, 81, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 96, 98, 100, 101, 104, 108, 109, 110, 111, 127, 135, 136, 140, 142, 143, 159, 164, 165, 167, 168, 173, 179, 180, 184, 185, 189, 209

Kennisinstellingen 10, 11, 13, 19, 51, 53, 54, 55, 59, 60, 61, 85, 88, 99, 108, 118, 120, 127, 132, 134, 136, 137, 138, 139, 142, 170, 187, 188

Kennisontwikkeling 48, 50, 51, 52, 53, 105, 111, 115, 118, 119, 138, 140, 143

Kennisoverdracht 57, 88

Klimaatdoelstellingen 21, 94

Landschap 19, 121, 123, 140, 143, 144, 146, 165, 166, 187, 191, 200, 201

Marktordening 15, 20, 35, 37, 38, 199, 202

Marktwerking 143, 197

Meststoffenwet 20, 109

Milieu 21, 29, 32, 38, 52, 53, 54, 78, 83, 85, 103, 106, 110, 111, 114, 120, 123, 124, 130, 131, 138, 144, 162, 166, 187, 188, 191, 192, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 208, 209

MKB 8, 10, 11, 13, 15, 16, 24, 25, 27, 48, 51, 53, 56, 57, 58, 59, 61, 64, 65, 66, 68, 95, 98, 99, 100, 120, 137, 192, 207, 208

Natura 2000 17, 18, 29, 130, 141, 145, 147

Natuur 1, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 17, 18, 19, 21, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 53, 78, 107, 109, 119, 120, 121, 123, 124, 125, 126, 128, 130, 131, 132, 133, 134,

Bijlagen

135, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 152, 162, 165, 166, 182, 187, 188, 191, 192, 194, 200, 201, 204, 208, 209
Natuurbeschermingswet 18, 132, 148
Nitraatrichtlijn 20, 105, 109
OESO 8, 18, 83, 88, 89, 90, 91, 92, 102, 209
Ondernemerschap 4, 5, 8, 10, 11, 12, 15, 24, 34, 55, 62, 64, 65, 67, 70, 103, 106, 108, 124, 132, 139, 152
Ondernemingsklimaat 1, 4, 15, 17, 25, 33, 62, 63, 67, 97, 101, 138
Onderwijs 1, 4, 11, 12, 24, 25, 26, 29, 34, 52, 64, 65, 67, 91, 93, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 151, 187, 188, 194, 208, 209
Onderwijsbeleid 12, 129
PD 148, 182, 183, 186
Plattelandsbeleid 20, 123, 195, 196
Plattelandsontwikkeling 162, 195, 201, 207
POP 105, 195, 196, 201, 202, 203
Post 5, 14, 15, 19, 28, 29, 34, 35, 37, 42, 43, 44, 51, 52, 57, 64, 65, 70, 96, 150, 151, 155, 158, 163, 167, 172, 189, 207, 209
Productiviteit 48, 95, 165, 174, 180, 186
Programma Beheer 163, 165
Programmatisch 8, 18, 26, 29, 34, 98, 139, 140, 141, 147
Reconstructie 190
Regeldruk 8, 12, 14, 15, 16, 18, 23, 27, 47, 62, 64, 67, 69, 75
Regio 1, 12, 13, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 34, 60, 79, 127, 128, 130, 132, 133, 135, 136, 137, 138, 140, 147, 152, 189, 190, 195, 204, 205, 207
Samenwerkingsverbanden 8, 13, 57, 67, 85, 113, 120, 138, 200
Scrapie 117, 205
Toerisme 5, 34, 70, 144, 147, 209
Transitie 8, 13, 14, 21, 25, 28, 31, 34, 44, 68, 72, 80, 81, 89, 92, 97, 98, 101, 110, 111, 120, 122, 124, 130, 140
Veiligheid 15, 23, 26, 35, 42, 45, 53, 54, 72, 78, 83, 92, 93, 104, 112, 114, 116, 136, 140, 182, 189, 209
Verantwoord 4, 5, 6, 8, 10, 11, 15, 17, 19, 21, 22, 24, 29, 30, 35, 38, 41, 48, 51, 55, 62, 70, 72, 77, 78, 84, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 101, 103, 109, 112, 115, 123, 124, 126, 130, 132, 133, 135, 136, 137, 140, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 156, 182, 187, 195, 197, 202, 203, 205, 208
Vestigingsklimaat 15, 51, 90, 97, 132, 135, 136, 137, 138, 140, 142
Visserij 1, 19, 21, 25, 26, 28, 31, 32, 89, 94, 103, 105, 106, 109, 111, 120, 140, 188, 192, 195, 203, 204, 207, 208
Voedselveiligheid 19, 103, 105, 106, 111, 112, 113, 117, 119, 120
Voorzieningszekerheid 5, 72, 73, 77, 78, 79, 110
Werkgelegenheid 10, 21, 62, 93, 95, 204
WTO 5, 10, 12, 13, 64, 70, 88, 89, 90, 91, 102, 197, 201, 209, 210

4.4 Lijst met afkortingen

ACTAL	Adviescollege Toetsing Administratieve lasten
AAU'S	Assigned Amount Units
AgNL	Agentschap Nederland
ACER	Cooperation or Energy Regulators
AT	Agentschap Telecom
AI	Aviaire Influenza
AOC	Agrarisch Opleidingscentrum
AT	Agentschap Telecom
AvB	Antwoord voor Bedrijven
BBP	Bruto Binnenlands Product
BOL	Beroepsopleidende leerweg
BMKB	Borgstellingsregeling Midden en Kleinbedrijf
BNP	Bruto Nationaal Product
BSE	Bovine Spongiform Encephalopathy
Buza	Ministerie van Buitenlandse Zaken
BIZ	Bedrijven Investerings Zones
CBD	Convention on Biological Diversity
CBRN	Chemisch, Biologisch, Radiologisch en Nucleair
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CCS	Carbon Capture Storage
CEPT	Europese Commissie en de Europese Conferentie van administraties voor Post en Telecommunicatie
Cfi	Centrale Financiën Instellingen
CITES	Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Flora and Fauna
COVA	Centraal Orgaan Voorraadvorming Aardolieproducten
CPVO	Community Plant Variety Office
COVRA	Centrale Organisatie Voor Radioactief Afval
CITO	Ontwikkeling examens en toetsing
CPA	Collectieve Promotionele Activiteiten
CPB	Centraal Planbureau
CTGB	College voor de Toelating van Gewasbeschermingsmiddelen en Biociden
CTMM	Center for Translational Molecular Medicine
CV	Commanditaire Vennootschap
DGF	Diergezondheidsfonds
DLG	Dienst Landelijk Gebied
DLO	Dienst Landbouwkundig Onderzoek
DIS	Defensie Industrie Strategie
DR	Dienst Regelingen
EDM	Enquetedrukmeter
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EHS	Ecologische Hoofd Structuur
EL&I	Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
ELFPO	Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
ELGF	Europees Landbouwgarantiefonds
ECN	Energieonderzoek Centrum Nederland
EIA	Energie- Investeringsaftrek
EOS	Energie Onderzoeksstrategie
ESA	European Space Agency
EU	Europese Unie
EVF	Europees Visserij Fonds
FES	Fonds Economische Structuurversterking
FAO	Food and Agriculture Organization
G2G	Government2Government
GCI	Global Competitiveness Index
GD	Gezondheidsdienst voor Dieren

Bijlagen

GKC	Groene Kennis Coöperatie
GLB	Gemeenschappelijk Landbouw Beleid
GTI	Grote Technologische Instituten
GVB	Gemeenschappelijk Visserij Beleid
GWWD	Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren
HACCP	Hazard Analysis and Critical Control Points
HAO	Hoger Agrarisch Onderwijs
HBO	Hoger Beroeps Onderwijs
HTSM	HighTech Systems & Materials
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
HHI	Herfindahl Hirschman Index
I&M	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
IBO's	Investeringsbescheriningsovereenkomsten
IBM	International Business Machines
IPBBE	Interdepartementaal Programma Biobased Economy
IAEA	International Atomic Energy Agency
ICANN/GAC	The Internet Corporation for Assigned Names and Numbers/Governmental Advisory Committee
IUCN	International Union for the Conservation of Nature
ICRP	International Commission on Radiological Protection
ICT	Informatie Communicatie Technologie
IMVO	Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
IPTV	Internet en Televisie
IRE	Investeringsregeling energiebesparing
ISP's	Internet Service Providers
KCB	Kwaliteits controle Bureau
KNAW	Koninklijke Nederlandse Agrarische Wetenschappen
KVP	Klassieke Varkenspest
KBB	Kenniscentrum Beroepsonderwijs Bedrijfsleven
KP7	Zevende kaderprogramma voor onderzoek en technologische ontwikkeling
LEI	Landbouw-Economisch Instituut
LWOO	Leerweg Ondersteunende Onderwijs
MBO	Middelbaar beroepsonderwijs
MJA	Meerjaren Afspraken
MBs	Megabit per seconde
MEI	Marktintroductie Energie-Innovatie
MEP	Milieukwaliteit Elektriciteitsproductie
MIA	Milieu- Investeringsaftrek
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
MKB	Midden- en Kleinbedrijf
MKZ	Mond- en Klauwzeer
MVO	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
NBSO	Netherlands Business Support Offices
NCP	Nationaal Contactpunt
NRG	Nucleair Research Group
NEM	Netwerk Ecologische Monitoring
NFIA	Netherlands Foreign Investment Agency
NGI	Netherlands Genomics Initiative
NABSO	Netherlands Agriculture Business Support Offices
NBSO	Netherlands Business Support Offices
NL	Nederland
NLR	Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium
NMa	Nederlandse Mededingingsautoriteit
NGO	Niet-Gouvernementele Organisatie
NME	Natuur en Milieueducatie
Nmi	Nederlands Meetinstituut
NSO	Netherlands Space Office
NTC'S	Non-trade concerns
NCW	Nederlands Christelijk Werkgeversverbond

Bijlagen

nVWA	Nieuwe Voedsel en Waren Autoriteit
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
NBTC	Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen
OBN	Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer van Natuurkwaliteit
OCW	Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
OD	Operationele Doelstelling
O&O	Onderwijs en Ondernemen
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OIE	Office Internationale des Epizoöties
OPTA	Onafhankelijke Post en Telecommunicatie Autoriteit
OS	Ontwikkeling Samenwerking
P4G	Package4Growth
PAS	Programmatie Aanpak Stikstof
PPS	Publiek-Private Samenwerking
PBL	Plan Bureau voor de Leefomgeving
PSTVD	Potato Spindle Tuber Viroid
R&D	Research and Development
RI&E	Inventarisatie- & Evaluatie
RLI	Raden voor de Leefomgeving en Infrastructuur
ROA	Rijksoverheid Architectuur
SBB	Staatsbosbeheer
SKE	Subsidieprogramma Kennis Exploitatie
SEI	Subsidieregeling Energie Innovatie
SBIR	Small Business Innovation Research
SDE	Stimulering Duurzame Energieproductie
SER	Sociaal Economisch Raad
SIDN	Stichting Internet Domeinregistratie Nederland
S&O	Speur en Ontwikkelingswerk
SPAW	Specially Protected Areas and Wildlife
STW	Stichting Technische Wetenschappen
TEEB	The Economics of Ecosystems and Biodiversity
TDAB	Terrestrial-Digital Audio Broadcasting
TNO	Nederlandse Organisatie voor Toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek
TTF	Title Transfer Facility
TIFN	Top Institute Food & Nutrition
TNS/NIPO	Taylor Nelson Sofres/Nederlands Instituut voor Publieke Opinie
TSE	Transmissible Spongiform Encephalopathies
TTI	Technologisch Topinstituut
TWA	Technisch Wetenschappelijk Attachées
UNEP	United Nations Environment Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNWTO	United Nations World Tourism Organization
UPU	Universal Postal Union
VAMIL	Regeling Vervroegde Afschrijving Milieu-Investeringen
VBO	Voortgezet Beroeps Onderwijs
VNO	Verbond van Nederlandse Ondernemingen
VCN	Voedingscentrum Nederland
V&J	Ministerie van Veiligheid en Justitie
VHR	Vogel- en Habitatrichtlijn
VMBO	Voortgezet Middelbaar Beroepsonderwijs
VN	Verenigde Naties

Bijlagen

VOA	Voorbereidende en Ondersteunende Activiteiten
VOF	Vennootschap Onder Firma
VSL	Van Swinden Laboratorium
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
WBSO	Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk
WEF	World Economic Forum
WFQ	Welfare Quality
WFP	Wereld Voedselprogramma
WIPO	World Intellectual Property Organization
WRC	Wereld Radio Conferentie
WTO	World Trade Organisation
WOT	Wettelijk Opgelegde Taken
WU	Wageningen Universiteit
WUR	Wageningen Universiteit Researchcentrum
ZZP	Zelfstandige Zonder Personeel
ZBO	Zelfstandig Bestuursorgaan